

การศึกษาสัมฤทธิ์ผลของการฟังเทศน์ในงานบุญพะหวัด

(เทศน์มหาชาติ) จังหวัดร้อยเอ็ด

THE STUDY OF THE EFFECTIVENESS IN THE SERMON CALLED
THE PUNYA PHAWADE (THE PREACHING OF THE BODHISATVA'S
LIFE CALLED MAHAJĀTĪ), ROI-ET PROVINCE

พระมหาวิเชียร วชิโร (ชาอินทร์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาธรรมนิเทศ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

การศึกษาสัมฤทธิ์ผลของการพึ่งเทศน์ในงานบุญพะเหวด
(เทศน์มหาชาติ) จังหวัดร้อยเอ็ด

พระมหาวิเชียร วชิโร (ชาอินทร์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาธรรมนิเทศ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

THE STUDY OF THE EFFECTIVENESS IN THE SERMON CALLED
THE PUNYA PHAWADE (THE PREACHING OF THE BODHISATVA'S
LIFE CALLED MAHĀJĀTI), ROI-ET PROVINCE

PHRAMAHA WICHIAN WACHIRO (CHA-IN)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Dhamma Communication)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

B.E.2553

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ธรรมนิเทศ

.....

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(พระมหาไชย์ ทสฺสนีโย, ดร.)

..... กรรมการ

(พระมหากฤษณะ ตรุโณ, ผศ.ดร.)

..... กรรมการ

(พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี)

..... กรรมการ

(รศ.บำรุง สุขพรรณ)

..... กรรมการ

(อาจารย์กฤต ศรียะอาจ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหากฤษณะ ตรุโณ, ผศ.ดร. ประธานกรรมการ

พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี กรรมการ

อาจารย์กฤต ศรียะอาจ กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาสัมฤทธิ์ผลของการฟังเทศน์ในงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) จังหวัดร้อยเอ็ด

ผู้วิจัย : พระมหาวิเชียร วชิโร (ชาอินทร์)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ธรรมนิเทศ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหากฤษณะ ตรุโณ, ผศ.,ดร. ป.ธ.๓, พธ.บ, พธ.ม., Ph.D.

: พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสุลี ป.ธ.๘, พธ.บ., พธ.ม.

: อาจารย์กฤต ศรียะอาจ ป.ธ.๔, พธ.บ., พธ.ม.

วันสำเร็จการศึกษา : ๑ / เมษายน / ๒๕๕๔

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาความเป็นมาของงานบุญผะเหวด(เทศน์มหาชาติ)ของจังหวัดร้อยเอ็ด (๒) เพื่อศึกษารูปแบบการเทศนาในงานบุญผะเหวด(เทศน์มหาชาติ)ของจังหวัดร้อยเอ็ด และ (๓) เพื่อศึกษาสัมฤทธิ์ผลในการฟังเทศน์ในงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) ของจังหวัดร้อยเอ็ด

ผลการศึกษาพบว่า

บุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดแต่เดิมที่เป็นบุญประเพณีพื้นบ้านที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นพุทธบูชาและเพิ่มพูนทั้งสติปัญญา อันเกิดแต่การฟังเทศนาด้วย แต่วิวัฒนาการปัจจุบันได้เปลี่ยนมาเป็นบุญประเพณีเชิงพาณิชย์

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยอาศัยพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนาก็เป็นส่วนหนึ่งที่ใช้เป็นเครื่องมืออุปกรณ์ในการเผยแผ่ได้ ในงานบุญผะเหวดหรือเทศน์เวสสันดรชาดก ก็เป็นส่วนหนึ่งที่กระตุ้นให้บุคคลสนใจในพระพุทธศาสนา ซึ่งจังหวัดร้อยเอ็ดได้พยายามสร้างอัตลักษณ์ของตนเองขึ้นมา โดยความร่วมมือทั้งส่วนคณะสงฆ์ ข้าราชการ ประชาชนทั่วไป ได้ร่วมพัฒนาบุญประเพณีดังกล่าวที่เป็นความเชื่อของคนอีสานที่มักจะกระทำในระหว่างเดือน ๓ หรือ ๔ ในทุกปี เมื่อบุญพิธีดังกล่าวได้ถูกวิวัฒนาการมาจากแรงผลักดันของภาครัฐ งานบุญดังกล่าวจึงได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระแสเศรษฐกิจและการเมืองในระดับประเทศ โดยเห็นได้จากยอดเงินบริจาคที่

เพิ่มขึ้นและลดลงซึ่งเกิดขึ้นเพราะสถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศ และได้เชื่อมโยงระหว่าง การเมืองระดับชาติกับนักการเมืองและข้าราชการในจังหวัด เป็นการเชื่อมโยงระหว่างงานบุญพิธี ทางศาสนากับสังคมและการเมืองยิ่งขึ้นทุกวัน ร่องรอยแห่งความเชื่อดั้งเดิมเริ่มถดถอยเป็นเพียง พิธีกรรมหรือเป็นอนุกรรมทางการเมืองเท่านั้น

หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าท่าน พระองค์ทรงสอนไปตามลำดับ จากเรื่องง่ายไปหาเรื่องยาก จากรูปธรรมที่เห็นได้ง่ายไปสู่เรื่องนามธรรมที่มองเห็นได้ยาก มุ่งเน้น ให้ภิกษุตลอดถึงคฤหัสถ์ผู้ฟังเกิดความเลื่อมใสมากขึ้นไปตามลำดับ มีจิตอ่อนโยนเหมาะสม ไม่มี นิเวศน์ เพิ่มพูนให้เกิดศรัทธาขึ้นก่อน แล้วจึงสอนหลักธรรมชั้นสูงกระทั่งผู้ฟังได้บรรลุธรรมตาม สมควรแก่อินทรีย์บารมีของแต่ละบุคคล ดังจะเห็นได้จากหลักอนุปฏิพัทธภาพ ส่วนวิธีการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาที่เหล่าพระสาวกทำสืบต่อกันมามี ๔ แนวทางใหญ่ๆ คือ สันตัสสนา (ชี้แจงให้ เห็นชัด) สมาทปนา (ชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ) สมุตเตชนา (เร้าใจให้อาจหาญแกล้งกล้า) สัมปหังสนา (ปลอบชโลมใจให้สดชื่นว่าจริง)

รูปแบบการเทศน์เฉพาะหมวดของจังหวัดร้อยเอ็ดในยุคปัจจุบันนี้ มีอยู่ ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือการเทศน์แบบลำพะเหวด คือ การเทศน์ตามโบราณที่นักปราชญ์ประพันธ์ไว้เป็นร้อย แก้ว การเทศน์แบบที่สองคือการเทศน์แหล่งธรรมของสรภัญญะ ซึ่งผู้เทศน์นั้นต้องมีน้ำเสียงที่ดี สามารถโน้มน้าวผู้ฟังให้เกิดอยากทำตามโพธิสัตตวจรียาได้

บุญเฉพาะเหวดเป็นงานบุญประเพณีที่สื่อให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจ ร่วมรักสามัคคี ของคนในชุมชนอีสานมาแต่โบราณกาล ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ใน ๔ ด้าน คือ ๑)ทางด้านจริยธรรม ประชาชนประพฤติตนดีงาม ๒) ด้านพฤติกรรม มีการแสดงออกทางกาย วาจา ใจดีขึ้น ๓) ด้าน การศึกษา ประชาชนมีความรู้ดีขึ้น ๔) ด้านคุณภาพชีวิต ประชาชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้นอันเป็นผล มาจากความสามัคคี สิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่เราจะเห็นได้จากงานบุญเฉพาะเหวดนั้นก็คือ การสร้างงาน ศิลปะ อันสื่อให้เห็นถึงความละเมียดละไมทางจิตใจของผู้สร้างสรรค์งานศิลป์ เพราะศิลปะ เปรียบดังภาษาที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมของมนุษยชาติ ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน บ่อเกิดของ อารยธรรมแหล่งต่างๆ ของมนุษยชาติต่างก็มีแนวโน้มที่ให้อิทธิพลสืบต่อกันมาอย่างไม่จบสิ้น

Thesis Title : The study of the Effectiveness in the sermon called the Puṇya Phawade (The preaching of the Bodhisatva's life called Mahājāti) in Roi-Et Province

Researcher : Phramaha Wichain Wachiro (Cha-in)

Degree : Master of Arts (Dhamma Communication)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Grissana Taruno Pali III, M.A.,Ph.D.(Phil.)

: Phramaha Boonlert Dhammadassi Pali VIII, B.A.,M.A.

: Mr.Kit Sriya-ad Pali IV,B.A., M.A.

Date of Graduation : 1 / April / 2011

ABSTRACT

This Thesis is of the following objectives :- (1) to study the origin of the meritorious work called 'the Puṇya Phawade', the preaching of the Bodhisatva's life called Mahājāti in Roi-Et Province, (2) to study the pattern of preaching in Puṇya Phawade (The preaching of the Bodhisatva's life called Mahājāti) in Roi-Et Province and (3) to study the effectiveness in listening to the Sermon called the Puṇya Phawade (The preaching of the Bodhisatva's life called Mahājāti) in Roi-Et Province

From the study, it is found that the Puṇya Phawade in Roi-Et Province, was originally the level ceremony with the objective to perform the ceremony, according to the belief in Buddhism. For worshipping the Buddha and increasing the people's mindfulness and the wisdom wising from the listening to the sermon. Hower, at present, the ceremony is the one in pattern of commence.

The spread of Buddhism with the help of the ceremonial action on Buddhism is one of the good ways of spreading Buddhism. The Puṇya Phawade or Vessantara-Jataka is one of the parts which supports the people to be interested in Buddhism. The people in Roi-Et Province tried to build up the special characteristics with the co-operation form the Provincial Sangha the officials, and the general people. Such the ceremony is the belief possessed by the Eastern people who usually perform the

ceremony during the third and the fourth months every year. When such the ceremony has been developed with the help of the state, the said merit action is of the connection with the ceremony and politics in Roi-Et Province. This fact can be found in the creating of the money given in the ceremony of celebrating this ceremony which is in connection with the national politics and officials in the Province.

In Buddha's Gotama is of spreading Buddhism, Buddha's principles of spreading Buddhism, He taught the Dhamma in order, from the easy Dhamma to the difficult ones, from the formal doctrines to the informal ones difficult to see, to cause the monks and the layman to have faiths.

The pattern of preaching the sermon called the Punya Phawade in Roi – Et Province at present are of two types, namely :

1. the preaching according to the palm leaver
2. the preaching in the form of singing the Pali stanzas

In conclusion, the Punya Phawade is the ceremonial type of teaching to cause the people to have harmony and co-operation in making merits. The benefits of its are following; 1) ethical benefit – the people has the proper conduct, 2) Behavioral benefit – good conduct in act, speech and thought 3) educational benefit – the people can improve their knowledge and 4) good life – because of their unity. The most important point in this matter is the construction of the art works, the communicate the subtle state of minds belonging to the persons who construct the art works, because the art works is like the language telling the human beings, civilization from the past up to the present.

กิตติกรรมประกาศ

ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพระคุณพระมหากษัตริย์ ตระกูล (ผศ. ดร.) พระมหาบุญเลิศ ฐมฺมทสฺสี และอาจารย์กฤต ศรียะอาจ คณาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาสละเวลาให้คำปรึกษา และตรวจสอบแก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้อย่างละเอียดรอบคอบ เพื่อให้เนื้อหาของงานวิจัยนี้ชัดเจนสมบูรณ์มากขึ้น ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความเอาใจใส่ของพระราชาภคินี (พล อาภากรโร, ดร., ป.ธ.๙) คณบดีคณะพุทธศาสตร์ พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริวาโร, ผศ.ดร., ป.ธ.๙,) คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปญฺโญ, รศ.ดร., ป.ธ.๙) รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ พระมหาไพเราะ จิตสโร, ดร. พระมหาสุทัศน์ ดิสฺสุวาทิ พระมหาสมบุญ วุฑฺฒิกโร, ดร. พระมหาหรรษา ฐมฺมหาโส (ผศ.ดร.) พระมหานพดล ปุณฺณสุวฑฺฒโก พระครูใบฎีกา สนั่น ทयरฺกโข และพระมหาบุญธรรม ปญฺญาวุฑฺโฒ ที่ได้เมตตาและอนุเคราะห์ช่วยเหลือให้คำแนะนำ และช่วยตรวจสอบและแก้ไขข้อมูลบางส่วน

ผู้วิจัยระลึกถึงพระคุณของคุณพ่อ.....แม่..... บิดามารดาผู้ให้กำเนิด ที่มีพระคุณมากมายสุดที่จะพรรณนา

ขอขอบพระคุณคณะพระอาจารย์และคณาจารย์ ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้และคำแนะนำในด้านต่างๆ แก่ผู้วิจัย ตลอดระยะเวลาที่ได้ศึกษาอยู่ ณ มหาวิทยาลัยแห่งนี้

ขอขอบคุณ..... และเพื่อนๆ นักศึกษาในบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำหรับน้ำใจและไมตรีที่มีให้แก่งานด้วยดีเสมอมา ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา

คุณงามความดีและประโยชน์ที่เกิดจากการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมอุทิศ เป็นเครื่องสักการบูชาคุณพระศรีรัตนตรัย คุณบิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ครู อาจารย์ และคุณของผู้มีอุปการะแก่ข้าพเจ้าทุกท่าน

พระ

๑๗ มีนาคม ๒๕๕๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ค)
กิตติกรรมประกาศ	(จ)
สารบัญ	(ฉ)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(ณ)

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒	วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๓	ขอบเขตการวิจัย	๖
๑.๔	ปัญหาที่ต้องการทราบ	๖
๑.๕	คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖	ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๑.๗	วิธีดำเนินการวิจัย	๑๒
๑.๘	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	๑๒

บทที่ ๒ ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑	ทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร	๑๓
๒.๑.๑	องค์ประกอบของการสื่อสาร	๑๕
๒.๑.๒	วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร	๑๖
๒.๑.๓	แบบจำลองการสื่อสาร	๑๘
๒.๑.๔	ผลของการสื่อสาร	๒๑
๒.๑.๕	ทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ	๒๔
๒.๑.๖	แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมในพระพุทธศาสนา	๒๗
๒.๒	ประวัติและพัฒนาการของงานบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด	
๒.๒.๑	ความเป็นมาของบุญผะเหวด	๔๑

๒.๒.๒	กำเนิดบุญผะเหวดร้อยเอ็ด	๔๙
๒.๒.๓	วิวัฒนาการของบุญผะเหวดร้อยเอ็ด	๕๐
๒.๒.๓.๑	ในฐานะงานบุญประเพณี	๕๐
๒.๒.๓.๒	ในฐานะส่วนหนึ่งของศาสนา	๕๒
๒.๒.๓.๓	ในฐานะเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัด	๕๓
๒.๓	สรุป	๕๔

บทที่ ๓ รูปแบบการเทศนาในงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด

๓.๑	รูปแบบการเทศนาในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา	๖๐
๓.๑.๑	วิธีการแสดงธรรมแบบสันตัสสนา	๖๑
๓.๑.๒	วิธีการแสดงธรรมแบบสมาทปนา	๖๓
๓.๑.๓	วิธีการแสดงธรรมแบบสมุตเตชนา	๖๔
๓.๑.๔	วิธีการแสดงธรรมแบบสัมปหังสนา	๖๕
๓.๒	รูปแบบการเทศน์ผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด	๖๘
๓.๒.๑	สารัตถะจากเวสสันดรชาดก	๖๘
๓.๒.๒	รูปแบบพิธีกรรมในงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด	๗๙
๓.๒.๓	รูปแบบการเทศน์ผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด	๘๔
๓.๓	หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาในกลอนลำผะเหวด	๘๕
๓.๓.๑	หลักของความเสียสละ	๘๕
๓.๓.๒	หลักของการครองเรือน	๘๗
๓.๓.๓	หลักธรรมสำหรับนักปกครอง	๙๑
๓.๔	สรุป	๙๔

บทที่ ๔ สัมฤทธิผลในการฟังเทศน์ในงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ด

๔.๑	เป้าประสงค์และผลตอบรับในการใช้บุญผะเหวด(เทศน์มหาชาติ) เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๙๖
๔.๑.๑	ความเป็นมาของงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด	๙๖
๔.๑.๒	รูปแบบการเทศน์ในงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด	๙๘
๔.๒	สัมฤทธิผลในการฟังเทศน์ในงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ)	๑๐๑
๔.๒.๑	ทางด้านจริยธรรม	๑๐๑

๔.๒.๒	ด้านพฤติกรรม	๑๐๘
๔.๒.๓	ด้านการศึกษา	๑๑๑
๔.๒.๔	ด้านคุณภาพชีวิต	๑๑๕
๔.๓	สรุป	๑๒๐
บทที่ ๕ สรุปและข้อเสนอแนะ		
๕.๑	บทสรุป	๑๒๓
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๑๒๖
บรรณานุกรม		๑๒๗
ภาคผนวก		
ก.	รายชื่อบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์	๑๓๔
ข.	แบบสัมภาษณ์	๑๓๖
ค.	สรุปเรื่องพระเวสสันดรชาดก	๑๔๕
ง.	ประวัติพระอุปัคต	๑๕๖
จ.	คำสัจญ์พระเวสสันดร	๑๕๘
ประวัติผู้วิจัย		๑๖๓

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักโดยใช้ระบบย่อคำ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.(บาลี)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภงฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา.(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ภิกฺขุณี.(บาลี)	=	วินัยปิฎก	ภิกฺขุณีวิภงฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.ภิกฺขุณี.(ไทย)	=	วินัยปิฎก	ภิกฺขุณีวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.(บาลี)	=	วินัยปิฎก	มหาวคฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม.(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จฺ.(บาลี)	=	วินัยปิฎก	จฺพวคฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.จฺ.(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จฺพววรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (บาลี)	=	สุตฺตฺนฺตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลลขฺนุสฺสปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.สี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (บาลี)	=	สุตฺตฺนฺตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (บาลี)	=	สุตฺตฺนฺตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวคฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกววรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (บาลี)	=	สุตฺตฺนฺตปิฎก	มชฺฌนิมิกาย	มชฺฌนิมปณฺณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌนิมิกาย	มัชฌนิมปัณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.จฺ. (บาลี)	=	สุตฺตฺนฺตปิฎก	มชฺฌนิมิกาย	จฺปฺริปณฺณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.จฺ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌนิมิกาย	จฺปฺริปัณณาสก	(ภาษาไทย)
สํ.ส. (บาลี)	=	สุตฺตฺนฺตปิฎก	สังยุตฺตนิกาย	สคฺคาถวคฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
สํ.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถววรรค	(ภาษาไทย)

ลั.นิ. (บาลี) =	สุตฺตฺนุตฺตปิฎก	ลั.ยุตฺตนิคาย	นิทานวคฺคปาลิตี	(ภาษาบาลี)
ลั.นิ. (ไทย) =	สุตฺตํตฺตปิฎก	ลั.ยุตฺตนิคาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ลั.ข. (บาลี) =	สุตฺตฺนุตฺตปิฎก	ลั.ยุตฺตนิคาย	ขณฺธวารวคฺคปาลิตี	(ภาษาบาลี)
ลั.ข. (ไทย) =	สุตฺตํตฺตปิฎก	ลั.ยุตฺตนิคาย	ขันธวารวรรค	(ภาษาไทย)
ลั.สพฺวา. (บาลี) =	สุตฺตฺนุตฺตปิฎก	ลั.ยุตฺตนิคาย	สพฺวายตฺนวคฺคปาลิตี	(ภาษาบาลี)
ลั.สพฺวา. (ไทย) =	สุตฺตํตฺตปิฎก	ลั.ยุตฺตนิคาย	สพฺวายตฺนวรรค	(ภาษาไทย)
ลั.ม. (บาลี) =	สุตฺตฺนุตฺตปิฎก	ลั.ยุตฺตนิคาย	มหารวารวคฺคปาลิตี	(ภาษาบาลี)
ลั.ม. (ไทย) =	สุตฺตํตฺตปิฎก	ลั.ยุตฺตนิคาย	มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
อญ.ทก. (บาลี) =	สุตฺตฺนุตฺตปิฎก	อญ.คฺคตฺตรนิคาย	ทกฺกนิปาตปาลิตี	(ภาษาบาลี)
อญ.ทก. (ไทย) =	สุตฺตํตฺตปิฎก	อญ.คฺคตฺตรนิคาย	ทกฺกนิบาต	(ภาษาไทย)
อญ.ปญฺจก. (บาลี) =	สุตฺตฺนุตฺตปิฎก	อญ.คฺคตฺตรนิคาย	ปญฺจกฺกนิปาตปาลิตี	(ภาษาบาลี)
อญ.ปญฺจก. (ไทย) =	สุตฺตํตฺตปิฎก	อญ.คฺคตฺตรนิคาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อญ.อฏฺฐก. (บาลี) =	สุตฺตฺนุตฺตปิฎก	อญ.คฺคตฺตรนิคาย	อฏฺฐกฺกนิบาตปาลิตี	(ภาษาบาลี)
อญ.อฏฺฐก. (ไทย) =	สุตฺตํตฺตปิฎก	อญ.คฺคตฺตรนิคาย	อัฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อญ.นวก. (บาลี) =	สุตฺตฺนุตฺตปิฎก	อญ.คฺคตฺตรนิคาย	นวกฺกนิบาตปาลิตี	(ภาษาบาลี)
อญ.นวก. (ไทย) =	สุตฺตํตฺตปิฎก	อญ.คฺคตฺตรนิคาย	นวกนิบาต	(ภาษาไทย)
อญ.ทสก. (บาลี) =	สุตฺตฺนุตฺตปิฎก	อญ.คฺคตฺตรนิคาย	ทสกฺกนิบาตปาลิตี	(ภาษาบาลี)
อญ.ทสก. (ไทย) =	สุตฺตํตฺตปิฎก	อญ.คฺคตฺตรนิคาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ชฺ.ธ. (บาลี) =	สุตฺตํตฺตปิฎก	ชฺ.ทกฺกนิคาย	ธมฺมปทคาคา	(ภาษาบาลี)
ชฺ.ธ. (ไทย) =	สุตฺตํตฺตปิฎก	ชฺ.ทกฺกนิคาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ชฺ.อ. (บาลี) =	สุตฺตํตฺตปิฎก	ชฺ.ทกฺกนิคาย	อูทานคาคา	(ภาษาบาลี)
ชฺ.อ. (ไทย) =	สุตฺตํตฺตปิฎก	ชฺ.ทกฺกนิคาย	อุทาน	(ภาษาไทย)
ชฺ.อิติ. (บาลี) =	สุตฺตํตฺตปิฎก	ชฺ.ทกฺกนิคาย	อิติวุตฺตกปาลิตี	(ภาษาบาลี)
ชฺ.อิติ. (ไทย) =	สุตฺตํตฺตปิฎก	ชฺ.ทกฺกนิคาย	อิติวุตตก	(ภาษาไทย)
ชฺ.ชา.มหา. (บาลี) =	สุตฺตฺนุตฺตปิฎก	ชฺ.ทกฺกนิคาย	ชาตก มหานิปาตปาลิตี	(ภาษาบาลี)
ชฺ.ชา.มหา. (ไทย) =	สุตฺตํตฺตปิฎก	ชฺ.ทกฺกนิคาย	ชาตก มหานิบาต	(ภาษาไทย)
ชฺ.ชา.อสีติ. (บาลี) =	สุตฺตฺนุตฺตปิฎก	ชฺ.ทกฺกนิคาย	ชาตก อสีตินิปาตปาลิตี	(ภาษาบาลี)
ชฺ.ชา.อสีติ. (ไทย) =	สุตฺตํตฺตปิฎก	ชฺ.ทกฺกนิคาย	ชาตก อสีตินิบาต	(ภาษาไทย)
ชฺ.จริยา. (บาลี) =	สุตฺตํตฺตปิฎก	ชฺ.ทกฺกนิคาย	จริยาปิฎกปาลิตี	(ภาษาบาลี)

ช.จริยา. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก (ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

วิ.ม.อ. (บาลี) = วินยปิฎก สมณฑปาสาทิกา ปาราชิกกณฺหสงฆาทีเสสาทิมหา-
วคฺคาทีอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี)

วิ.ม.อ. (ไทย) = วินยปิฎก สมณฑปาสาทิกา ปาราชิกกณฺหสงฆาทีเสสาทิมหา-
วคฺคาทีอฏฺฐกถา (ภาษาไทย)

ที.สี.อ. (บาลี) = ทีฆนิกาย สุมงฺคฺลวิลาสิณี สีลฺกขณฺธวคฺคอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี)

ช.ธ.อ. (บาลี) = ขุททกนิกาย ฌมฺมปทฏฺฐกถา (ภาษาบาลี)

ช.ชา.ทูก.อ. (บาลี) = ขุททกนิกาย ทุกนิปาตชาตคกอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี)

๒. การระบุเลขหมายพระไตรปิฎก

ในงานวิจัยฉบับนี้ ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐ พ.ศ. ๒๕๓๕ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักการอ้างอิง พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีใช้ระบบระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๒๖๗/๑๖๔ หมายความว่า การอ้างอิงนั้นระบุถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรคปาลี ฉบับภาษาบาลี พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ ข้อที่ ๒๖๗ หน้าที่ ๑๖๔ ส่วนพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า/เช่น ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๓ หมายความว่า สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ฉบับภาษาไทย พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ ข้อที่ ๒๖๗ หน้าที่ ๒๑๓ เป็นต้น

๓. การระบุเลขหมายคัมภีร์อรรถกถา

คัมภีร์อรรถกถาในงานวิจัยฉบับนี้ ใช้คัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๒ - ๒๕๓๔ การอ้างอิงคัมภีร์นั้นจะระบุคําย่อของคัมภีร์และตามด้วยเล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ช.ชา.ทูก.อ.(บาลี) ๓/๔/๔๒๙ หมายถึง ขุททกนิกาย ทุกนิปาตชาตคกอฏฺฐกถา ฉบับภาษาบาลี เล่มที่ ๓ ข้อที่ ๔ หน้า ๔๒๙ เป็นต้น และอรรถกถาภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐเตปิฎกอฏฺฐกถา พ.ศ. ๒๕๓๕ การอ้างอิงคัมภีร์นั้นจะระบุเล่ม/หน้า เช่น ช.ช.อ.(บาลี) ๑๖/๑๙๑ หมายถึง ขุททกนิกาย ปรมตฺถโชติกา ขุททกปาจอฏฺฐกถา ฉบับภาษาบาลี เล่มที่ ๑๖ หน้า ๑๙๑ เป็นต้น

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนา ถือได้ว่าเป็นสถาบันหนึ่งของสังคมไทย หากจะว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ สำคัญของสังคมไทยก็ว่าได้ เพราะพระพุทธศาสนานั้นดำรงอยู่ในฐานะที่เป็นแกนกลางทางจิตใจ เป็นกรอบที่ใช้ควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ นอกจากนี้ องค์ประกอบสำคัญคือพระพุทธ พระธรรมแล้ว พระสงฆ์ยังถือได้ว่ามีส่วนสำคัญในการประสาน สัมพันธ์กับสังคม ในฐานะเป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของมหาชน เป็นผู้นำในทางด้านจิตวิญญาณ ของมวลมนุษยชาติ เป็นศูนย์กลางแห่งความเคารพ เชื่อถือ ศรัทธา และความร่วมมือในด้าน ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งนั่นเป็นเป้าหมายที่พระพุทธองค์ทรงวางหลัก เบื้องต้นสำหรับภิกษุผู้เป็นพุทธบุตรทั้งหลาย ดังพุทธโฆวาทที่ประทานครั้งแรกในการส่งพระสาวก ไปประกาศพระพุทธศาสนาว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชน จำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์^๑ ซึ่งในการไปสร้างประโยชน์สุขแก่สัตว์โลกนั้น ด้วยต้องการให้สังคมเกิดความสันติสุข โดยมุ่งสอน สัตว์โลกให้ดำเนินตนอยู่ในวิถีของการไม่ทำความชั่วทั้งปวง การทำความดีให้ถึงพร้อม และการ ชำระจิตใจของตนให้ผ่องใส^๒

เมื่อพระพุทธศาสนาได้มีบทบาทในสังคมมากเท่าไร ย่อมก่อให้เกิดผลดีต่อสังคมมาก ขึ้นเท่านั้น นั่นเป็นการเพิ่มจริยธรรมทางสังคมที่ทรงคุณค่า เพราะจริยธรรมนั้นคือธรรมที่เป็นข้อ ประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม^๓ เป็นวัตรปฏิบัติในการดำเนินชีวิตโดยวิถีทางที่จะทำให้ ความเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติ บังเกิดเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ให้มากที่สุด หรือการดำเนินชีวิตด้วยความรู้เท่าทันธรรมดาของธรรมชาติโดยประพฤติปฏิบัติในทางที่จะ

^๑ วิ.ม.(ไทย) ๔/๓๒/๔๐, ส.ส.(บาลี) ๑๕/๑๔๑/๑๒๖, ส.ส.(ไทย) ๑๕/๑๔๑/๑๗๙.

^๒ ชุ.ธ.(บาลี) ๒๕/๑๘๓/๔๙, ชุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๑๘๓/๙๐.

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒**, (กรุงเทพมหานคร : นาน มี บุ๊คพับลิเคชัน, ๒๕๕๖), หน้า ๒๙๑.

ผลักดันและสรรค์สร้างเหตุปัจจัยต่างๆ ให้เป็นไปอย่างก่อให้เกิดคุณประโยชน์แก่มนุษย์^๔ อันเป็นหลักแห่งความประพฤติ หรือ แนวทางการประพฤติที่ก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม^๕

ดังนั้น ศาสนาจึงถือว่ามีส่วนในการขับเคลื่อนสังคมให้ดำเนินบทบาทในทางที่ถูกต้อง สมเหตุสมผลกับวิถีชีวิตของบุคคลในสังคม แม้แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ก็ทรงมองเห็นความสำคัญของศาสนา ดังพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่ผู้นำศาสนา ในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ความตอนหนึ่งที่ว่าถึงบทบาทและความสำคัญของศาสนาว่า

ปัญหายุ่งยากในสังคมทุกวันนี้เกิดจากเหตุหลายอย่าง แต่เหตุที่สำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาได้มาก คือ ความขาด หรือ ความบกพร่องในความเป็นระเบียบและความสะอาดมั่นคง ในความประพฤติ และความคิดจิตใจของบุคคล องค์การศาสนาทุกศาสนามีจุดมุ่งหมายและภารกิจในการขัดเกลาความประพฤติ และจิตใจ ให้บุคคลถึงพร้อมด้วยคุณธรรมตามหลักศาสนาอยู่แล้ว จึงน่าจะทำหน้าที่แก้ปัญหาดังกล่าวได้เป็นอย่างดีไม่ลำบาก ในการนี้ทุกฝ่ายควรจะร่วมมือกันและส่งเสริมกันอย่างจริงจัง โดยประสานสอดคล้องและควรมีหลักมีแผนการที่แน่นอนเหมาะสม ในการสั่งสอนเผยแพร่วัฒนธรรม^๖

เมื่อพระพุทธศาสนาโดยการนำของพระสงฆ์ได้เกี่ยวข้องกับสังคมมากเท่าไร ย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมมากขึ้นเท่านั้น โดยที่พระสงฆ์แต่ละรูปต่างมีรูปแบบในการเผยแผ่หลักการทางพระพุทธศาสนาที่ยึดหลักของพระพุทธเจ้าทั้งในรูปของหลักการในการเผยแผ่ เป้าประสงค์ในการเผยแผ่ รวมถึงกลวิธีในการอธิบายหลักธรรม และนั่นเองที่ก่อให้เกิดธรรมเนียมหรือวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาขึ้นมา เป็นกุศโลบายในการโน้มน้าวให้บุคคลในสังคมเข้าหาธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องกล่อมเกลาคิดใจ โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗๓๓.

^๕ พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธศาสนากับปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ อมรินทร์ พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๘๑.

^๖ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, **แผนพัฒนาส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า บทนำ.

หรือภาคอีสานของประเทศไทยนั้น ได้มีจารีตประเพณีที่พึงปฏิบัติอันเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมของสังคม เรียกว่า ฮีต ๑๒^๓ และยังมีข้อกรณีกึ่งที่สนับสุนนหรือ เสริมฮีต ๑๒ เรียกว่า คอง ๑๔^๔

บุญผะเหวด หรือบุญประเพณีเทศน์มหาชาติ เป็นงานบุญประเพณีอีกงานหนึ่ง ประจำเดือน ๔ ของชาวอีสาน เป็นการทำบุญเพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงพระชาติ ๆ หนึ่งขององค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นการบำเพ็ญบารมีครั้งยิ่งใหญ่ของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะตรัสรู้ เป็นพระโคตมสัมมาสัมพุทธเจ้า คือครั้งอุบัติเป็นพระเวสสันดร^๕ หากจะว่าไปแล้วบุญผะเหวดนี้เป็นงานบุญประเพณีที่ยิ่งใหญ่ของชาวพุทธในภาคอีสาน ซึ่งมีความเชื่อสืบเนื่องมาจากเนื้อเรื่องที่ปรากฏในหนังสือเทศน์ “มาลัยหมื่น มาลัยแสน” ที่กล่าวถึงพระมาลัยเถระขึ้นไปไหว้พระธาตุเกษแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และได้พบปะสนทนากับพระศรีอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ ผู้ส่งความมาถึงมนุษยโลกว่า “ถ้ามนุษย์ต้องการพบและร่วมเกิดกับท่าน จงอย่าฆ่าตีบีบทาโดยพ่อแม่ สมณพราหมณาจารย์ อย่าทำร้ายพระพุทธรูป และยุยงพระสงฆ์ให้แตกกัน ให้ตั้งใจฟังมหาเวส (เทศน์มหาชาติ) ให้จบในมือหนึ่งวันเดียว”^๖

อันที่จริงแล้ว การเทศน์มหาชาติในประเทศไทยนั้น ได้ปรากฏหลักฐานมีมานานแล้ว โดยนิยมเทศน์ในพระอุโบสถ พระวิหาร หรือศาลาการเปรียญ และไม่ได้จำกัดฤดูกาล ในภาค

^๓ ฮีต ๑๒ คือ ประเพณีที่ประชาชนในภาคอีสานปฏิบัติกันมาในโอกาสต่าง ๆ ทั้งสิบสองเดือนของ แต่ละปี ได้แก่ เดือนอ้าย บุญเข้ากรรม, เดือนยี่ บุญคูณลาน, เดือน ๓ บุญข้าวจี, เดือน ๔ บุญผะเหวด, เดือน ๕ บุญสงกรานต์, เดือน ๖ บุญบั้งไฟ, เดือน ๗ บุญซำชะ, เดือน ๘ บุญเข้าพรรษา, เดือน ๙ บุญข้าวประดับดิน, เดือน ๑๐ บุญข้าวสาก(สลากภัต), เดือน ๑๑ บุญออกพรรษา, เดือน ๑๒ บุญกฐิน, อังใน บัวศรี ศรีสูง, **ฮีต-คองอีสาน และปฎิถณะคดี**, (กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์ อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๓), หน้า ๑ – ๒.

^๔ คอง ๑๔ หรือคลองธรรม คือ ข้อวัตรหรือแนวทางที่ประชาชนทุกระดับ นับตั้งแต่พระมหากษัตริย์ ข้าราชการ ผู้มีหน้าที่ปกครองบ้านเมือง และคนธรรมดาสามัญพึงปฏิบัติ ได้แก่ (๑) ฮีตเจ้าคองขุน (๒) ฮีตทำว คองเพี้ย (๓) ฮีตไพร่คองนาย (๔) ฮีตบ้านคองเมือง (๕) ฮีตปู่คองย่า (๖) ฮีตตาคองยาย (๗) ฮีตพ่อคองแม่ (๘) ฮีตไก่คองเขย (๙) ฮีตป่าคองลุง (๑๐) ฮีตลูกคองหลาน (๑๑) ฮีตเถ่าคองแก่ (๑๒) ฮีตปีคองเดือน หรือ ฮีต ๑๒ นั้นเอง (๑๓) ฮีตไต่คองนา (๑๔) ฮีตวัดคองสงฆ์, อังใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒ – ๓.

^๕ ชุ.ชา.มหา.(บาลี) ๒๘/๑๖๕๕ – ๒๔๔๐/๓๐๘ – ๓๘๕, ชุ.ชา.มหา.(ไทย) ๒๘/๑๖๕๕ – ๒๔๔๐/ ๔๔๗ – ๕๖๐.

^๖ ปริญญาโณ ภิกขุ (นามแฝง) ปรีชา พิณทอง, **ประเพณีโบราณไทยอีสาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซ็ท, ๒๕๓๔), หน้า ๖๗.

กลางนิยมเทศน์ระหว่างเทศกาลออกพรรษา ถึงเดือน ๑๒ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นิยมเทศน์ในเดือน ๒ ถึงเดือน ๔ เรียกว่าบุญพระเวส (อ่านว่า พระเวศ ตามสำเนียงอีสาน) ภาคเหนือมีการตั้งธรรมหลวงมหาชาติในเดือนนี้เหนือ (เดือน ๒) หรือเดือนพฤศจิกายน และประเพณีเทศน์มหาชาติในเดือน ๓ เหนือ คือเดือนธันวาคม ภาคใต้นิยมเทศน์มหาชาติในเดือนอ้าย^{๑๑} การได้สดับเทศน์มหาชาติ ตามคติความเชื่อของคนไทยว่า ถ้าใครมีความสามารถฟังจบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ในวันเดียว ก็จะได้ผลานิสงส์มาก แม้กระทั่งสิ่งของที่ใช้ในพิธีเทศน์มหาชาติตลอดถึงน้ำมันตีในพิธีนั้นก็ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ยิ่งนัก^{๑๒}

บุญพระเวสในเขตภาคอีสานนี้นิยมจัดขึ้นระหว่างเดือน ๓ ถึงเดือน ๔ ดังคำกล่าวที่ว่า “ถึงเมื่อเดือนสามคล้ายเจ้าหัวคอยปั้นข้าวจี๋ เดือนสี่คล้ายจั่ว้น้อยเทศน์มัทรี”^{๑๓} และว่า “ฮีตหนึ่งพอถึงเดือนสี่ได้ให้เก็บดอกบุปผา หามาลาดวงหอมสูตนเก็บไว้ อย่าได้ไลคองนี้เสียศรีสุญเปล่า หาเอาตากแดดไว้ได้ทำแท้สูคน อย่าได้ไลหนีวันแนวคองตั้งแต่เก่า ไฟทั้งหลายสิแล่นเข้าเฝ้าบ้านสิล้อมสูญได้”^{๑๔} เอกลักษณะที่สำคัญของงานบุญพระเวสในอดีตคือการที่พระสงฆ์ตลอดถึงประชาชนในแต่ละหมู่บ้านได้มาทำบุญร่วมกัน โดยการใส่หนังสือกัณฑ์เทศน์^{๑๕} ให้แต่ละวัดเพื่อที่พระสงฆ์จะได้ไปเทศนาโปรดญาติโยม เรียกว่า ใส่หนังสือธรรม ส่วนประชาชนนอกจะจัด

^{๑๑} หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, **มหาชาติสานวนอีสาน**, จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ในมหามงคลสมัยรัชมั่งคลาภิเษก วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๓๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๓๑), หน้า คำชี้แจง.

^{๑๒} พระมหาธวัช เขมธโช (พุทธโส), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๖๐.

^{๑๓} เมื่อเดือนสามย่างเข้ามาพระรอกคอยบุญข้าวจี๋ เมื่อตักเดือนสี่สามเณรเทศน์กัณฑ์มัทรี, ฉัตร ปิยะอุย, **งานบุญพระเวส มุกดาหาร**, วัดมโนภิรมย์ บ้านชะโอด อ.หัวน้ำใหญ่ มุกดาหาร, ๒๕๔๑.(เอกสารอัดสำเนา)

^{๑๔} กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร, สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด, “เอกลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด” เข้าถึงได้จาก: http://www.roiet.go.th/brand_of_roiet.htm เข้าถึงเมื่อ ๙ เมษายน ๒๕๕๓.

^{๑๕} คำว่า ใส่กัณฑ์เทศน์ คือ การที่ทางคณะกรรมการวัดที่จัดงานบุญพระเวส นำหนังสือกัณฑ์เทศน์ไปให้หัววัดแต่ละวัดเตรียมซ่อมพระภิกษุสามเณรเพื่อให้เทศน์ได้คล่อง และถูกทำนองการเทศน์ ก่อนถึงวันงานประมาณ ๑ – ๒ สัปดาห์ และเป็นการบอกกล่าวไปในตัวให้เจ้าอาวาสเชิญชวนญาติโยมไปร่วมทำบุญแก้กัณฑ์หลอน หรือกัณฑ์เทศน์มหาชาติด้วย

กัณฑ์เทศน์ไปช่วยงานแล้ว ยังได้ร่วมงานสังสรรค์ ดังคำเชิญชวนที่ว่า “ไปกินข้าวบูน เาบุญผะ
เหวด ฟังเทศน์มัทรี”^{๑๖}

จังหวัดร้อยเอ็ดมีคำขวัญประจำจังหวัดที่ว่า “สิบเอ็ดประตูเมืองงาม เรืองนามพระสูง
ใหญ่ ผ้าไหมสาเกต บุญผะเหวดประเพณี มหาเจดีย์ชัยมงคล งามน่ายลบึงพลาญชัย เขต
กว้างไกลทุ่งกุลา โลกลือชาข้าวหอมมะลิ”^{๑๗} สำหรับบุญผะเหวด นอกจากจะเป็นส่วนสำคัญส่วน
หนึ่งในคำขวัญประจำจังหวัดที่บ่งถึงความเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่แล้ว ปัจจุบันบุญผะเหวดร้อยเอ็ด
ยังมีพัฒนาการอยู่ในตัวเอง และเป็นการเติบโตแบบค่อยเป็นค่อยไปจากประเพณีการทำบุญที่เคย
จัดเฉพาะในระดับหมู่บ้านและชุมชน ซึ่งเริ่มก่อเป็นงานประจำปีของจังหวัดจากแผนการจัดงานใน
ปี ๒๕๓๓ – ๒๕๓๔ ที่ส่วนราชการต้องการสร้างให้เป็นอัตลักษณ์หรือจุดเด่นทางวัฒนธรรม
ประเพณีของจังหวัด และนั่นได้กลายมาเป็นงานบุญประจำปีของจังหวัดที่ทางส่วนราชการต่างๆ
ของจังหวัดร้อยเอ็ดร่วมเป็นเจ้าของใหญ่ โดยจัดให้สอดคล้องกับประเพณีนิยมที่ชาวบ้านเคย
ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมา^{๑๘}

จากการศึกษาและสัมภาษณ์รวมทั้งการได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ด ได้
เห็นพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงทั้งการจัดงานและจุดมุ่งหมายของการจัดงานบุญผะเหวดที่
ก้าวหน้าออกไปไกลเกินกว่าความเป็นงานบุญประเพณีแบบชาวบ้านที่เน้นการทำบุญเพื่อฟังเทศน์
มหาชาติ เป็นการจัดงานบุญประเพณีเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงอันเป็นกระพี้ของบุญผะเหวดที่
แท้จริง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมุ่งที่จะศึกษาถึงเป้าหมายที่แท้จริงของการจัดงานบุญผะเหวดของจังหวัด
ร้อยเอ็ดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความเปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบกลยุทธ์ กลวิธีในการเทศนาเรื่อง
บุญผะเหวดของพระสงฆ์ที่มีรูปแบบเปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้คนเข้าใจหลักธรรมในทาง
พระพุทธศาสนาอย่างไร ตลอดจนผลตอบรับจากสังคมโดยเฉพาะวิถีชีวิตของคนในชุมชนจังหวัด
ร้อยเอ็ดว่ามีความเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงไร ซึ่งนั่นเป็นการวิจัยเพื่อหาแนวทางประสาน

^{๑๖} (เชิญ)ไปรับประทานขนมจีน ร่วมงานบุญเทศน์มหาชาติ และฟังเทศน์กัณฑ์มัทรี ซึ่งเป็น
เทศน์กัณฑ์ที่จัดว่ามีความไพเราะและก่อให้เกิดความสะเทือนใจเป็นอย่างยิ่ง อันกล่าวถึงหัวอกของผู้เป็นแม่
คน

^{๑๗}http://www.roiet.go.th/101/index.php?option=com_content&view=article&id=226:-1&catid=4:2009-03-05-03-24-54&Itemid=80, เข้าถึงเมื่อ ๙ เมษายน ๒๕๕๓.

^{๑๘} สุริยา สมุทคุปต์ และคณะ, **การเมืองวัฒนธรรมในบุญผะเหวดร้อยเอ็ด**, (นครราชสีมา :
ห้องไทยศึกษานิตน์, สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘ – ๑๙.

วัฒนธรรมทางศาสนาให้คงอยู่กับสังคมอย่างมีคุณค่าที่แท้จริง

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความเป็นมาของงานบุญผะเหวด(เทศน์มหาชาติ)ของจังหวัดร้อยเอ็ด
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษารูปแบบการเทศนาในงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาสัมฤทธิ์ผลในการฟังเทศน์ในงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสนทนากลุ่มย่อย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงกำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึงความเป็นมาของบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด และรูปแบบการเผยแพร่ธรรมโดยการใช้นบุญผะเหวดเป็นเครื่องมือในการกลมเกลียวจิตใจทั้งเชิงนามธรรมและรูปธรรม อันส่งผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมชนบทอย่างสงบสุข

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ผู้วิจัยกำหนดเป้าหมายในการสนทนากลุ่มย่อย มีอยู่ ๓ กลุ่มด้วยกัน คือ

๑. พระภิกษุเจ้าอาวาสในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด จำนวน ๕ รูป
๒. ประชาชนท้องถิ่น จำนวน ๓ คน
๓. ประชาชนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดที่มาฟังเทศน์บุญผะเหวดที่บึงปลาญชัย

จำนวน ๑๒ คน

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๔.๑ ความเป็นมาของงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) ของจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นอย่างไร
- ๑.๔.๒ รูปแบบการเทศนาในงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นอย่างไร
- ๑.๔.๓ สัมฤทธิ์ผลในการฟังเทศน์ในงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นอย่างไร

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ **บุญผะเหวด** หมายถึง งานประเพณีบุญเทศน์มหาชาติ ที่กล่าวถึงประวัติของ พระเวสสันดร เป็นงานบุญประเพณีอันยิ่งใหญ่ตามความเชื่อของชาวอีสาน

๑.๕.๒ **จังหวัดร้อยเอ็ด** หมายถึง จังหวัดที่ตั้งอยู่ตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทิศเหนือติดจังหวัดกาฬสินธุ์และมุกดาหาร ทิศใต้ติดจังหวัดสุรินทร์ และศรีสะเกษ ทิศตะวันออกติดจังหวัดยโสธร ทิศตะวันตกติดจังหวัดมหาสารคาม อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ระยะทาง ๕๑๒ กิโลเมตร มีพื้นที่ ๘,๒๙๙.๔๖ ตารางกิโลเมตร

๑.๕.๓ **รูปแบบการเทศนา** หมายถึง กลวิธี ลีลา ท่วงทำนองในการเทศนาเรื่องพระเวสสันดรชาดก ในที่นี้มุ่งศึกษาศาสตร์จากหนังสือลำผะเหวด และรูปแบบการเทศน์ผะเหวดของพระสงฆ์ในปัจจุบัน

๑.๕.๔ **สัมฤทธิ์ผล** หมายถึง ผลสำเร็จที่ได้จากงานบุญผะเหวด หรือการฟังเทศน์มหาชาติ ทั้งทางด้านจริยศาสตร์ ด้านจิตกรรม ด้านการศึกษา และด้านคุณภาพชีวิต

๑.๕.๕ **วิถีชีวิตชุมชน** หมายถึง การดำรงชีวิตอยู่ของพุทธศาสนิกชนจังหวัดร้อยเอ็ด ที่นำเอาหลักความเชื่อ และหลักธรรมในเรื่องเวสสันดรชาดกไปปฏิบัติ

๑.๕.๖ **โทนเสียง** หมายถึง ระดับของเสียง เสียงสูง เสียงต่ำ

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ **พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)** ได้กล่าวถึงหลักของความเชื่อไว้ในหนังสือ พุทธธรรม สรุปได้ว่า ความเชื่อ คือความมั่นใจว่าความจริงความดีงาม และกฎแห่งเหตุและผล มีอยู่ตามธรรมชาติ มนุษย์มีความสามารถที่จะเข้าถึงและหยั่งรู้ความจริงความดีงาม และกฎธรรมชาตินั้นได้ และได้มีบุคคลผู้ประเสริฐซึ่งได้ค้นพบ เข้าถึง และนำความจริงนั้นมาเปิดเผย เป็นเครื่องยืนยันและนำทางไว้แล้ว ผู้ที่มีความมั่นใจในกฎธรรมดแห่งเหตุผล และมั่นใจในการกระทำและผลของการกระทำที่เป็นไปตามนิยามแห่งเหตุและผล จนมีหลักประกันความเข้มแข็งทางจริยธรรม พยายามศึกษาให้รู้เข้าใจและกระทำการไปตามทางแห่งเหตุปัจจัยอย่างมั่นคง โดยไม่หวังพึ่งอำนาจดลบันดาลจากภายนอก และจะมั่นใจว่าสังคมที่ดีงาม หรือสังคมอุดมคติ นั้น มนุษย์สามารถช่วยกันสร้างขึ้นได้ และประกอบด้วยมนุษย์ผู้ดำเนินชีวิตดีงามตามเหตุผล ซึ่งได้ฝึกอบรมตนเพื่อเข้าถึงธรรมหรือเพื่อบรรลุคุณความดี^{๑๙}

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐,

๑.๖.๒ พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงนโยบายการเผยแผ่พระศาสนาไว้ในหนังสือธรรมประกาศนโยบาย สรุปไว้ ๕ ข้อ คือ (๑) ตกปลานอกบ้าน หมายถึง การออกไปสอนธรรมนอกวัดเพื่อดึงคนเข้าหาพระศาสนา ตลอดถึงอาศัยสื่อต่างๆ ที่เอื้อต่อการสอนธรรมอันเป็นเทคโนโลยีสารสนเทศ (๒) ประสานสิบทิศ หมายถึง การรวบรวมคนดีมีฝีมือนอกวัดมาช่วยงานเผยแผ่พระศาสนาที่จัดขึ้นทั้งในวัดและนอกวัด (๓) ผูกมิตรทั่วหล้า หมายถึง การยื่นไมตรีจิตมิตรภาพให้กับคนทุกคน แม้กระทั่งเพื่อนร่วมโลกที่นับถือศาสนาอื่น เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (๔) บริหารปัญญา หมายถึง การศึกษาหาความรู้เพื่อเตรียมตัวให้พร้อมในการเผยแผ่พระศาสนาและการสร้างเครือข่ายแห่งปัญญาเพื่อใช้เป็นที่พักพิงและแหล่งอ้างอิง (๕) สาลิกาป้อนเหยื่อ หมายถึง การลงมือเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยลีลาการสอนธรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย นั่นคือขึ้นต้นให้ตื่นตื่น เค้นชัดในตอนกลาง ซ้ำทางในตอนจบ^{๒๐}

๑.๖.๓ สุริยา สมุทคุปตี และคณะ ได้กล่าวถึง การเมืองวัฒนธรรมในบุญผะเหวดร้อยเอ็ด สรุปได้ว่า บุญผะเหวด เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตคนอีสานมาช้านาน แต่ที่มาเป็นบุญประเพณีบุญประจำปีของจังหวัดร้อยเอ็ดนั้น เริ่มมาจากวิถีคิดและกระบวนการทำงานของข้าราชการที่ต้องการสร้างลักษณะเด่นให้เกิดเป็นวัฒนธรรมประจำจังหวัด อันเป็นเครื่องแสดงให้สังคมเห็นถึงความเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเพณีที่ยิ่งใหญ่ของตน และต้องการสร้างจิตสำนึกคนในร้อยเอ็ดให้เห็นคุณค่าของงานบุญประเพณีที่อิงอาศัยพระพุทธศาสนาที่กำลังเลือนหายไม่ให้สูญไปกับกาลเวลา ฉะนั้น ส่วนราชการดังกล่าวจึงได้กำหนดนโยบายดังกล่าวขึ้นมาเพื่อสนองเจตนารมณ์ของตนเอง โดยอาศัยพลังความเชื่อของชุมชนเป็นเครื่องร้อยรัดให้ประชาชนทั่วไปเห็นดีเห็นงามไปด้วย และได้สร้างแรงกระตุ้นให้เกิดคตินิยมที่ว่าวัฒนธรรมดังกล่าวเอกลักษณ์ประจำจังหวัดที่คนร้อยเอ็ดต้องร่วมพลังสร้างสรรค์และให้ความสำคัญเพื่อความไม่ให้เกิดภัยวิบัติหรือหน้าตาของประชาชนและจังหวัดร้อยเอ็ด^{๒๑}

ข. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

(กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๔๑๙.

^{๒๐} พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ธรรมประกาศนโยบาย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๖ – ๒๗.

^{๒๑} สุริยา สมุทคุปตี และคณะ, **การเมืองวัฒนธรรมในบุญผะเหวดร้อยเอ็ด**, (นครราชสีมา : หอจดไทยศึกษานิตยสาร, สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๔๓), หน้า ๕ – ๑๑.

๑.๖.๔ **พระครูวินัยธรรมานพ ปาละพันธ์** ได้กล่าวถึงการเทศน์มหาชาติไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการสืบสานและการพัฒนาทำนองแหล่เทศน์มหาชาติภาคกลาง” ผลการวิจัยสรุปว่า องค์ความรู้ทำนองแหล่เทศน์มหาชาติภาคกลางมี ๒ แบบคือ ทำนองหลวง และทำนองราษฎร์ ซึ่งมีทำนองประจำแต่ละกัณฑ์ที่แตกต่างกัน เช่น ทำนองหลวง มีทำนองธรรมวัตร ทำนองขึ้น เป็นต้น ส่วนทำนองราษฎร์ ประกอบด้วยทำนองประจำตัว ทำนองชูชกขอทาน เป็นต้น ในสภาพปัจจุบันปัญหาของการเทศน์ทำนองแหล่เทศน์มหาชาติภาคกลาง เกิดจากองค์ประกอบ ๖ ประการ คือ นักเทศน์ไม่มีความรู้เรื่องทำนองแหล่ ผู้จัดการเทศน์มุ่งธุรกิจมากกว่าความศรัทธา แบบแผนทำนองแหล่ฝึกฝนยาก การเทศน์เปลี่ยนมาเป็นการเทศน์แบบประยุกต์ซึ่งขัดกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวพุทธ หน่วยงานในระบบการศึกษาไม่ให้ความสนใจ และปัญหาทางเศรษฐกิจทำให้คนค่อยให้ความสนใจเท่าที่ควร^{๒๒}

๑.๖.๕ **พระมหาธวัช เขมธโช** ได้กล่าวถึงการเทศน์มหาชาติไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย” ผลการวิจัยสรุปว่า การเทศน์มหาชาติ ได้มีอิทธิพลต่อสังคมไทยมาช้านาน จะเห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ ทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร สังคหวัตถุธรรม และธรรมของพระมหากษัตริย์ข้ออื่นๆ อีกมากมายตามแบบอย่างของพระเวสสันดรและตามโบราณราชประเพณีทุกประการ และการเทศน์มหาชาตินั้นยังส่งผลมาถึงประชาชนทั่วไปด้วย เพราะการเทศน์มหาชาตินั้น ได้สอนให้คนรู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ รู้จักให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา และเป็นการสรรเสริญคุณของพระพุทธเจ้า และยังมีอิทธิพลต่อสังคมไทยในด้านต่างๆ เช่น ศีลธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วรรณกรรม จิตรกรรม การศึกษา ตลอดจนถึงการเมืองการปกครองของไทย^{๒๓}

๑.๖.๖ **พระมหาบุญทัน อานนุโท (พาหา)** ได้กล่าวถึงการเทศน์มหาชาติไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเวสสันดรชาดก ศึกษาเฉพาะทานบารมี” ผลการวิจัยสรุปว่า การที่พุทธศาสนิกชนได้ฟังการเทศน์เรื่องเวสสันดรชาดกเป็นประจำทุกปี ทำ

^{๒๒} พระครูวินัยธรรมานพ ปาละพันธ์, “รูปแบบการสืบสานและการพัฒนาทำนองแหล่เทศน์มหาชาติภาคกลาง”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๕๒.

^{๒๓} พระมหาธวัช เขมธโช (พุทธโส), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๗.

ให้หลักคำสอนที่แฝงอยู่ในเรื่อง ชี้มาพบอยู่ในจิตใจของพุทธศาสนิกชนคนไทย โดยเห็นได้จาก อุปนิสัยที่เป็นคนมักเสียสละ ให้อภัยง่าย ไม่ผูกโกรธ เป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน เคารพผู้อาวุโส เป็นต้น และคำสอนในเวสสันดรชาดกได้มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่สมัย สุโขทัย จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะด้านจริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณี เมื่อมีการ ประพฤติตามหลักจริยธรรมและมีการสร้างสรรค์วัฒนธรรมประเพณีขึ้นแล้วสิ่งที่เป็นผลพวงเกิดขึ้น ตามมาก็คือ ความสงบสุขของบ้านเมือง ซึ่งมีด้วยกัน ๓ ด้าน คือ ด้านการเมืองการปกครอง โดย ที่ผู้นำรัฐได้นำหลักธรรมมาธิปไตยมาเป็นรัฐธรรมนูญในการปกครอง ซึ่งได้แก่ ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร ราชสังคหวัตถุ เป็นต้น บ้านเมืองจึงเกิดความสงบสุข ด้านเศรษฐกิจ ซึ่งผู้นำรัฐ จะต้องมีความเสียสละ บำรุงเลี้ยงช่วยเหลือราษฎรด้วยการส่งเสริมสัมมาชีพด้วยนโยบาย เศรษฐกิจพอเพียง และด้านสังคม โดยจะเห็นได้จากการที่สังคมไทยมีการปฏิบัติต่อกันด้วยระบบ การทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดตั้งแต่สังคมระดับเล็กสุดคือครอบครัว จนถึงระดับชาติ ล้วนเป็นส่วน หนึ่งจากอิทธิพลของการพึ่งเทศน์มหาชาติทั้งนั้น^{๒๔}

๑.๖.๗ **พระมหาสมชาติ นนุทมมิโก (บุษนารีย์)** ได้กล่าวถึงการเทศน์มหาชาติไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาคูณค่าการเทศน์มหาชาติในล้านนา” ผลการวิจัยสรุปว่า การเทศน์ มหาชาติแบบล้านนา ก่อให้เกิดคุณค่าที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมล้านนาในการสั่งสอนคนให้รู้จัก บำปบุญคุณโทษ รู้จักการให้ทาน รักษาศีล และการเจริญภาวนา โดยมีพระเวสสันดรเป็น แบบอย่างการประพฤติปฏิบัติเป็นกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ทำให้สังคมล้านนามีความ เคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมที่ดีงาม ซึ่งสะท้อนให้เห็นคุณค่าด้านต่างๆ คือ ด้านวรรณกรรม ด้าน ภาษา ด้านสุนทรียะ ด้านจริยธรรม ด้านพฤกษา ด้านเภสัช ด้านวัฒนธรรม และด้านศิลปกรรม จนผู้ฟังเทศน์มหาชาติมีอุปนิสัยจิตใจที่อ่อนโยน เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และมีความ ยินดีในการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนาตามพระจริยาของพระเวสสันดร^{๒๕}

๑.๖.๘ **พระมหาสุริยา คำกุนะ** ได้กล่าวถึงการเทศน์มหาชาติไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การใช้ภาษาในมหาเวสสันดรชาดก ฉบับภาคอีสาน (ลำมหาชาติ) : การศึกษาเชิงวิเคราะห์”

^{๒๔} พระมหาบุญทัน อานนุโท (พาหา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเวสสันดรชาดก ศึกษาเฉพาะ ทานบารมี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย), ๒๕๔๐.

^{๒๕} พระมหาสมชาติ นนุทมมิโก, “ศึกษาคูณค่าการเทศน์มหาชาติในล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธ ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๗.

ผลการวิจัยสรุปว่า สำนวนเทศน์มหาชาติในลำมหาชาติ นิยมใช้โวหาร ๔ ชนิด คือ บรรยายโวหาร พรรณาโวหาร เทศนาโวหาร และสาธกโวหาร โดยใช้บรรยายโวหารและพรรณาโวหารมากกว่า เทศนาโวหารและสาธกโวหาร ด้านการใช้โวหารภาพพจน์ มีการใช้อุปมา ๒ ประเภท คือ การใช้อุปมาตามขนบวรรณกรรม เช่น พระนางมัทที่งามดุจงามฟ้า ดวงตางามดุจตาของเนื้อทราย เป็นต้น และการใช้อุปมาที่เป็นเอกลักษณ์จำนวนมาก เช่น หมากจับใหญ่เท่าเขาควาย รวงข้าวดอกเป็นช่อเหมือนหางช้าง เป็นต้น ส่วนด้านการใช้สำนวน มีการใช้สำนวนภาษาถิ่นอีสานโดยเฉพาะ เช่น เฒ่าสามสาวแถมสมภาร เป็นต้น และสำนวนภาษาถิ่นอีสานที่ตรงกับสำนวนไทยจำนวนมาก เช่น เชือกผูกคอกปอมัดคอก ปอกสุบตีน ตรงกับสำนวนไทย ห่วงคล้องคอก เป็นต้น ซึ่งแต่ละสำนวนล้วนสะท้อนวิถีชีวิตความเชื่อและค่านิยมของคนอีสาน^{๒๖}

๑.๖.๙ **อุดมพร คัมภีรานนท์** ได้กล่าวถึงการเทศน์มหาชาติไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในเรื่องพระมาลัยคำหลวง” ผลการวิจัยสรุปว่า พระมาลัยคำหลวงสอนให้คนรู้จักพระรัตนตรัย ให้รู้จักการให้ทาน การประกอบกุศลกรรม การรักษาศีล การฟังธรรม ความกตัญญูตเวที ความไม่ประมาท และหลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือน พระมาลัยคำหลวงไม่ได้มีเพียงแค่หลักธรรมที่สอนให้ทำดี ละเว้นชั่วเท่านั้น แต่พระมาลัยคำหลวงยังเข้าไปอยู่ในจิตใจของพุทธศาสนิกชนอีกด้วย ด้วยมนุษย์ต้องการมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข มนุษย์จึงสร้างความสุขให้กับตนเองโดยสร้างโลกจินตนาการขึ้นมา ประกอบกับหลักความเชื่อตามคำสอนในเรื่องนรกสวรรค์ ความเชื่อในโลกอุดมคติ โลกยุคพระศรีอาริยมุตไตรย ความเชื่อเหล่านี้มีอิทธิพลต่อสังคมไทยในด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านวรรณศิลป์ ด้านศิลปกรรม รวมถึงด้านคติความเชื่อของสังคม และยังมีอิทธิพลต่อการฟังเทศน์มหาชาติ เพราะในเรื่องพระมาลัยบ่งชี้ว่าผู้ที่ต้องการบุญกุศลปรารถนาพบพระศรีอาริยมุตไตรยในภพหน้า ฟังตั้งใจดับฟังเทศน์มหาชาติตลอด ๑๓ กัณฑ์ในวันเดียวด้วย^{๒๗}

ผลการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นอกจากงานวิจัยเชิงสำรวจของสุริยา

^{๒๖} พระมหาสุริยา คำกุนะ, “การใช้ภาษาในมหาเวสสันดรชาดก ฉบับภาษาอีสาน (ลำมหาชาติ) : การศึกษาเชิงวิเคราะห์”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), ๒๕๔๘.

^{๒๗} อุดมพร คัมภีรานนท์, “การศึกษาศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในเรื่องพระมาลัยคำหลวง”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑.

สมทศุบัติ์ พร้อมคณะ ที่ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมบุญผะเหวดร้อยเอ็ด ว่าเป็นการพยายามสร้างเอกลักษณ์ให้เกิดแก่จังหวัดตนเองของส่วนราชการ และสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของชนอีสานให้ดำรงอยู่ไม่เลือนหายไปพร้อมกับกาลเวลาแล้ว งานวิจัยอื่น ๆ ต่างเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับการเทศน์มหาชาติในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป เช่น เทศน์มหาชาติของล้านนา เทศน์มหาชาติของภาคกลาง และเทศน์มหาชาติในสังคมไทย ดังนั้นผู้วิจัยจึงจะศึกษาเพื่อหาผลสัมฤทธิ์จากการฟังเทศน์ในงานบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดว่ามีแนวโน้มอย่างไรต่อวิถีชีวิตของชุมชนในอนาคต

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

๑.๗.๑ รวบรวมเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary source) ได้แก่ หนังสือผะเหวดสังคร (พระเวสสังคร)

๑.๗.๒ รวบรวมเอกสารชั้นทุติยาภูมิ (Secondary source) ได้แก่ หนังสือ ตำรา งานวิจัย ตลอดจนเอกสาร วารสารที่เกี่ยวกับพระเวสสังคร

๑.๗.๓ สัมภาษณ์ (Indept Interview) ประชากร ๒๐ รูป/คน ได้แก่ พระภิกษุ ๕ รูป ปราชญ์ท้องถิ่น ๓ คน ประชาชนทั่วไป ๑๒ คน

๑.๗.๔ รวบรวมเรียบเรียงวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและจากการสัมภาษณ์

๑.๗.๕ สรุปการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑.๘.๑ ทำให้ทราบความเป็นมาของงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) ของจังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๘.๒ ทำให้ทราบรูปแบบการเทศนาในงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) ของจังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๘.๓ ทำให้ทราบสัมฤทธิ์ผลในการฟังเทศน์ในงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) ของจังหวัดร้อยเอ็ด

บทที่ ๒

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นจังหวัดหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ส่วนกลางของดินแดนที่ราบสูงภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีประวัติความเป็นมายาวนานและเป็นแหล่งอารยธรรมท้องถิ่นที่น่าศึกษา ดังนั้นในบทนี้ ผู้วิจัยจึงตั้งประเด็นการศึกษาไว้ ๒ ประเด็น คือ ทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารประวัติและพัฒนาการของงานบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด

๒.๑ ทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร

การสื่อสารเป็นกระบวนการที่สร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กร ในการสร้างระบบการดำรงชีพอยู่ในสังคม ระบบของเศรษฐกิจ และการศึกษา ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่า การสื่อสารมีความจำเป็นสำหรับชีวิตของบุคคลในการที่จะสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นการแบ่งปันสิ่งที่ตนมีอยู่กับบุคคลอื่น การสื่อสารนั้นมีหน้าที่นักวิชาการต่างๆ ได้ให้คำนิยามความหมายไว้ เช่น

อริสโตเติล (Aristotle) นักทฤษฎีวิทยาได้นิยามคำว่า “การสื่อสาร” ไว้ว่า การสื่อสาร คือ การแสวงหาวิธีการชักจูงใจที่พึงมีอยู่ทุกรูปแบบ^๑

วอร์เรน ดับเบิลยู วีเวอร์ (Warren W.Weaver) ได้ให้ความหมายการสื่อสารว่า การสื่อสารเป็นคำที่มีความหมายกว้างและครอบคลุมถึงกระบวนการทุกอย่างที่จิตใจของคน ๆ หนึ่ง อาจมีผลต่อจิตใจของคนอีกคนหนึ่ง การสื่อสารจึงไม่ได้หมายความแต่เพียงการเขียนและการพูดเท่านั้น หากยังรวมไปถึงดนตรี ภาพการแสดงบัลเลต์ และพฤติกรรมทุกพฤติกรรมของมนุษย์อีกด้วย^๒

^๑Aristotle, อ้างใน กิติมา สุรสุนธิ,รศ., **ความรู้ทางการสื่อสาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๔,คณะวารสารและสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๘), หน้า ๒.

^๒Warren W.Weaver , เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

จอร์จ เกร็บบเนอร์ (George Gerbner) นิยามการสื่อสารไว้ว่า การสื่อสาร คือ การแสดงปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) โดยใช้สัญลักษณ์และระบบสาร (Message System)^๓

โคลิน เชอริ (Colin Cherry) นิยามความหมายการสื่อสารไว้ว่า การสื่อสารเป็นการกระทำซึ่งเครื่องหมายอันแรก (สิ่งเร้า) ก่อให้เกิดเครื่องหมายอันที่สอง (ปฏิริยาตอบสนอง) ซึ่งขึ้นอยู่กับผู้รับสิ่งเร้าเป็นราย ๆ ไป ว่าจะมีปฏิริยาตอบสนองอย่างไรตามลักษณะนิสัยของเขาซึ่งได้มาจากประสบการณ์ในอดีต^๔

กิติมา สุรสนธิ ได้ให้ความหมายของการสื่อสารไว้ว่า การสื่อสาร (Communication) คือ การสร้างความร่วมมือกัน ความคล้ายคลึงกันให้เกิดขึ้นระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งทั้งสองฝ่ายจะต้องมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารที่สอดคล้องต้องกัน การสื่อสารจึงจะประสบผลสำเร็จ^๕

สรุปได้ว่า การสื่อสาร คือการต้องการสื่อความหมายระหว่างบุคคลต่อบุคคลเพื่อสร้างสัมพันธภาพต่อกัน คือการแสดงออกเพื่อให้บุคคลอื่นรับรู้เป้าหมายของตนเองว่ามีนัยอย่างไร โดยในการสื่อสารออกไปนั้น สามารถที่จะสื่อสารกันได้หลายทาง ทั้งทางด้านร่างกาย การพูด สนทนา ตลอดจนการแสดงพฤติกรรมเพื่อสื่อให้บุคคลอื่นเข้าใจในวัตถุประสงค์ของตนเองไม่ว่าจะเป็นสื่อทางเสียงดนตรี สื่อทางการละเล่นต่าง ๆ เป็นต้น

ในงานวิจัยนี้ต้องการศึกษาถึงการสื่อสารใน ๗ ประเด็นด้วยกัน คือ

- ๒.๑.๑ องค์ประกอบของการสื่อสาร
- ๒.๑.๒ วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร
- ๒.๑.๓ แบบจำลองการสื่อสาร
- ๒.๑.๔ ผลของการสื่อสาร
- ๒.๑.๕ ทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ
- ๒.๑.๖ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมในทางพระพุทธศาสนา

^๓George Gerbner, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

^๔Colin Cherry, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑.

๒.๑.๑ องค์ประกอบของการสื่อสาร

สิ่งสำคัญในการสื่อสารคือการสื่อความหมายให้บุคคลอื่นเข้าใจในวัตถุประสงค์หรือความต้องการของผู้สื่อสาร ดังนั้น องค์ประกอบสำคัญของการสื่อสารจึงประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๔ ส่วนด้วยกัน คือ ผู้ส่งสาร (Sender) สื่อหรือสารที่ส่งไป (Message) ช่องทางของการสื่อสาร (Channel) และผู้รับสาร (Receiver)

๑) ผู้ส่งสาร (Sender) ผู้ส่งสารเป็นผู้มีความสำคัญในการที่จะสื่อให้ผู้อื่นรู้ความหมายแห่งการสื่อสารได้ง่าย ซึ่งผู้ส่งสารนั้นเป็นผู้ที่ต้องการสื่อให้บุคคลอื่นเห็นความคิดทัศนคติของตนเอง จึงแสดงสื่อความหมายที่ตนต้องการด้วยลักษณะกิริยาอาการต่าง ๆ ที่จะถ่ายทอดอารมณ์ออกไปให้คนอื่นรับรู้ ซึ่งผู้ส่งสารนั้นอาจมีเป็นจำนวนเดี่ยวหรือกลุ่มบุคคลก็เป็นไปได้แล้วแต่สถานการณ์ ซึ่งในการสื่อสารบางกรณีอาจเป็นการสื่อสารโดยเจตนาคือตั้งใจที่จะให้บุคคลอื่นรับรู้ความต้องการของตนเอง เช่น การอภิปรายแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ทางวิชาการ เป็นต้น หรือบางกรณีอาจสื่อโดยไม่ได้เจตนาให้บุคคลอื่นรับรู้ เช่น การหวาด การจาม การเรอ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า ผู้ส่งสารจะประสบความสำเร็จในการสื่อสารหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับตัวของผู้สื่อสารเป็นสำคัญว่ามีความจริงใจที่จะสื่อให้บุคคลอื่นรู้เจตนาของตนหรือไม่ หรือตนมีเทคนิคที่จะโน้มน้าวใจบุคคลอื่นให้เข้าใจ หรือเชื่อมั่นในความคิดเห็นของตนหรือไม่เพียงไร ดังนั้น การสื่อสารจะประสบความสำเร็จตามเป้าประสงค์ที่คาดไว้นั้น ประการแรกก็คือตัวของผู้ส่งสารนั่นเอง

๒) สื่อหรือสาร (Message) สื่อหรือสาร หมายถึงเรื่องราวที่มีความหมายและถูกแสดงออกมาโดยอาศัยภาษาหรือสัญลักษณ์ที่ทำให้บุคคลอื่นรับรู้หรือเข้าใจในสื่อ นั้น ๆ ที่แสดงออกมา ซึ่งบางกรณีย่อมเป็นสัญลักษณ์ที่ตกลงหรือเข้าใจร่วมกันว่าหมายถึงอะไร ซึ่งจะต้องถอดรหัสหรือสารัตถะแห่งความหมายร่วมกัน ซึ่งสื่อนี้มีทั้งสื่อที่เป็นภาษาพูด ภาษาเขียน และภาษาใบ้ ในกรณีบางกรณีที่ต่างคนต่างถอดรหัส ย่อมสื่อความหมายผิดกันได้ เช่น กรณีชู้หน้ามือนิ้วเดียว อาจตีความหมายได้ว่า คนมีตาข้างเดียว คนมีใจเดียว หรือจุดหมายสูงสุดมีหนึ่งเดียวคือพระนิพพาน เป็นต้นก็ได้ ดังนั้น สื่อจำจะต้องมีส่วนประกอบ ๓ ส่วนร่วมกัน คือ รหัสสาร (Message Code) เนื้อหาของสาร (Message Content) และการจัดเรียงลำดับสาร (Message Treatment)

๓) ช่องทางของการสื่อสาร (Channel) หมายถึงตัวกลาง หรือช่องทางที่จะนำสารเข้าไปถึงผู้รับสาร เป็นเครื่องมือเชื่อมโยงระหว่างผู้สื่อสารกับผู้รับสารที่จะนำตัวสารสื่อให้เข้าใจกันได้

ซึ่งมีทั้งสื่อตัวบุคคล สื่อสารมวลชนไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ วิทยุ รวมทั้งสื่อคอมพิวเตอร์อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ที่จะสามารถถ่ายทอดให้บุคคลอื่นรู้ความมุ่งหมายของสื่อได้

๔) ผู้รับสาร (Receiver) คือผู้ที่บริโภคสื่อต่าง ๆ ที่ผู้ส่งสารต้องการสื่อให้รับรู้ ซึ่งสารต่าง ๆ นั้น ย่อมมีบริบทและสารัตถะที่หลากหลายขึ้นอยู่กับทัศนคติและความต้องการของผู้สื่อสารแต่ละบุคคล แต่ละองค์กร ดังนั้น ผู้รับสารซึ่งเป็นผู้จะต้องบริโภคสื่อเหล่านั้น ๆ แล้วนำไปใช้หรือเพิ่มพูนเป็นความรู้ให้กับตน ฉะนั้นผู้รับสารจะต้องถอดรหัสสาร หรือตีความสารนั้นให้กระจ่างตามเจตนารมณ์ของผู้ส่งสาร การจะยอมรับสารหรือไม่นั้น เป็นผลตอบรับหลังจากที่ผู้รับสารตีความถอดรหัสสารแล้วว่ามีประโยชน์หรือทัศนคติสอดคล้องกับตนหรือไม่เพียงไร^๖

ดังนั้นสิ่งสำคัญนอกจากองค์ประกอบทั้ง ๔ ประการแล้วนั้น การตอบรับสาร หรือปฏิกิริยาสะท้อนกลับของผู้รับสาร จัดได้ว่าเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้ส่งสารจะได้พัฒนาตนหรือหรือพัฒนาสื่อให้มีคุณภาพต่อไป ซึ่งการสื่อสารที่ได้รับการตอบรับนั้นมีทั้งสื่อที่เป็นประโยชน์และสื่อที่มีโทษ เช่น สื่อการโฆษณาขายอาวุธ สื่อภาพลามกอนาจารทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น เป็นสื่อในทางทำลายทั้งทางสังคมและวัฒนธรรม แต่สื่อดังกล่าวได้สร้างประโยชน์ให้แก่ผู้ส่งสารเป็นอย่างมาก แต่จัดอยู่ในกลุ่มประเภทสื่อที่ไม่มีการสร้างสรรค์ ไม่มีประโยชน์ต่อสังคมและวัฒนธรรมอย่างใดเลย จึงเป็นสื่อเฉพาะที่ผู้รับสารควรพิจารณารับสื่ออย่างมีคุณภาพ

๒.๑.๒ วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร

การสื่อสารเป็นการกระทำที่พยายามก่อให้เกิดความร่วมมือกันและความคล้ายคลึง (Commonness) ของทั้งสองฝ่าย คือทั้งผู้ส่งสารและรับสารซึ่งอาจเป็นความพยายามที่จะมีอิทธิพลเหนือหรือเอาชนะจิตใจหรือชักจูงโน้มน้าวใจบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งที่กำลังสื่อสารด้วย ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้หรือการถ่ายทอดความรู้สู่บุคคลอื่น โดยมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่พึงพิจารณา ดังนี้

๑) การพิจารณาวัตถุประสงค์โดยทั่วไปของการสื่อสาร ซึ่งเราอาจพิจารณาจากความตั้งใจของผู้ส่งสารและผู้รับสารในการสื่อสารในแต่ละครั้ง

๒) การพิจารณาถึงลักษณะการนำการสื่อสารไปใช้เพื่อให้เกิดผลทันทีในขณะนั้นหรือไม่

^๖ ดูรายละเอียดในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๘ - ๒๖.

๓) การพิจารณาถึงความต้องการที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือก่อให้เกิดการพัฒนาเรื่องต่าง ๆ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคมของผู้ส่งสาร^๗

ซึ่งในการจะกำหนดเป้าหมายของการสื่อสารนั้น เราอาจแบ่งประเภทของวัตถุประสงค์การสื่อสารได้ดังนี้^๘

วัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร	วัตถุประสงค์ของผู้รับสาร
๑. เพื่อแจ้งให้ทราบ (to inform or to tell)	๑. เพื่อทราบ (to know or to understand)
๒. เพื่อให้การศึกษา (to teach or to educate)	๒. เพื่อเรียนรู้ (to learn)
๓. เพื่อชักจูง (to propose or to persuade)	๓. เพื่อตัดสินใจ (to decide)
๔. เพื่อสร้างความพอใจ หรือให้ความบันเทิง (to please or to entertain)	๔. เพื่อสนุกสนาน (to enjoy)

วัตถุประสงค์ของการสื่อสารทั้ง ๔ ประการเบื้องต้น เป็นการง่ายที่จะทำให้เราเข้าใจในเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายของการสื่อสารอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น และเป็นการง่ายที่จะทำให้เราทราบได้ว่าการสื่อสารนั้นจะมีแนวโน้มหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด ซึ่งนั่นเป็นเรื่องธรรมดาที่จะต้องมีการเคลื่อนไหวของสื่อตามกลไกของการวิวัฒนาการของโลก ซึ่งวัตถุประสงค์ในการเปลี่ยนแปลงที่มีอำนาจมีอยู่ ๓ ลักษณะด้วยกัน คือ (๑) วัตถุประสงค์ที่ต้องการจะเปลี่ยนแปลงในเรื่องความรู้ (Knowledge Change) (๒) วัตถุประสงค์ที่ต้องการจะเปลี่ยนแปลงในเรื่องทัศนคติ (Attitude Change) (๓) วัตถุประสงค์ที่ต้องการจะเปลี่ยนแปลงในเรื่องพฤติกรรม (Behavior or Performance Change)^๙

ซึ่งจะเห็นได้ว่าการสื่อสารจะเกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นได้นั้น จำเป็นต้องให้การสื่อสารพัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันที่เน้นระบบสารสนเทศ จำเป็นอยู่เองที่ต้องตั้งเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการสื่อสารเพื่อก่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผล ซึ่งในที่นี้ได้กำหนดวัตถุประสงค์ที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพของการสื่อสารดังนี้

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗.

^๙ Rogers, EM. Communication and Development : The passing of a dominant paradigm, (Communication Research, 1976), P.99, อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

- ๑) เพื่อส่งสารและทำหน้าที่แพร่กระจายข่าวสารในเชิงรุกด้วยความรวดเร็ว
- ๒) เพื่อรับสารจากแหล่งสารสนเทศในชั้นปฐมภูมิ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดการบิดเบือนสารสนเทศที่ได้รับ
- ๓) เพื่อใช้ช่องทางการแพร่กระจายข่าวสารอย่างเหมาะสมกับสารสนเทศและเกิดประสิทธิผลมากที่สุด
- ๔) เพื่อช่วยให้การส่งข่าวสารหรือสารสนเทศเป็นไปอย่างสะดวก ประหยัดค่าใช้จ่าย
- ๕) เพื่อช่วยให้หน่วยงาน สถาบัน องค์กรต่าง ๆ มีการพัฒนางานด้านสารสนเทศเกิดระบบสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพในหน่วยงาน^{๑๐}

ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่า วัตถุประสงค์ของการสื่อสารคือเป้าหมายที่เราวางไว้ นั้น จะเป็นเสมือนแผนที่จะทำให้งานนั้นบรรลุได้ง่ายยิ่งขึ้น เป็นการศึกษาให้รู้จักข้อดีข้อด้อยทั้งจากตัวผู้ส่งสารเอง สวัสดิ์ของสารว่ามีประโยชน์มากน้อยเพียงใด รวมถึงข้อสำคัญคือผู้รับสารนั้นว่ามีบุคลิกลักษณะหรือมีจิตลักษณะเป็นอย่างไร เพื่อที่จะดำเนินให้เกิดประสิทธิผลของการสื่อสารได้ดียิ่งขึ้น

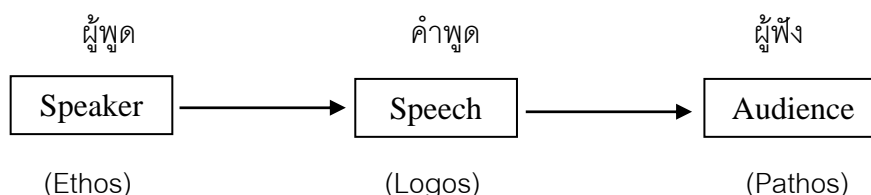
๒.๑.๓ แบบจำลองการสื่อสาร

การสร้างแบบจำลองการสื่อสารเป็นวิธีการที่นักวิชาการด้านการสื่อสารได้พยายามกำหนดถึงรายละเอียดและจำกัดขอบเขตในการวิเคราะห์เกี่ยวกับองค์ประกอบในการสื่อสารของมนุษย์ เพื่อให้เกิดความชัดเจนและเข้าใจกันง่ายขึ้น ซึ่งมีนักวิชาการทางด้านการศึกษาหลายท่านที่ค้นคิดวิธีการต่าง ๆ นานา เพื่อกำหนดแบบดังกล่าว เช่น

^{๑๐} อมรรัตน์ เรื่องสกุลพัฒนา, “เทคโนโลยีสารสนเทศและการพัฒนาการสื่อสาร” ใน เอกสารประกอบการสอนเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, (กรุงเทพมหานคร : โครงการสวนดุสิต กราฟฟิคส์, ๒๕๕๒), หน้า ๔๔.

๑. แบบจำลองการสื่อสารของแอริสโตเติล (The Aristotelian Model)

แอริสโตเติล ได้สร้างแบบจำลองการสื่อสารโดยการพูด ตามคำที่ว่า “การจูงใจจะสัมฤทธิ์ผลเมื่อผู้ฟังถูกเร้าให้เกิดความรู้สึกร่วมจากคำพูดของผู้พูด” ซึ่งท่านได้สรุปองค์ประกอบที่สำคัญไว้ ๓ ประการ คือ ผู้พูด (Speaker) คำพูด (Speech) และผู้ฟัง (Audience) ดังภาพนี้^{๑๑}

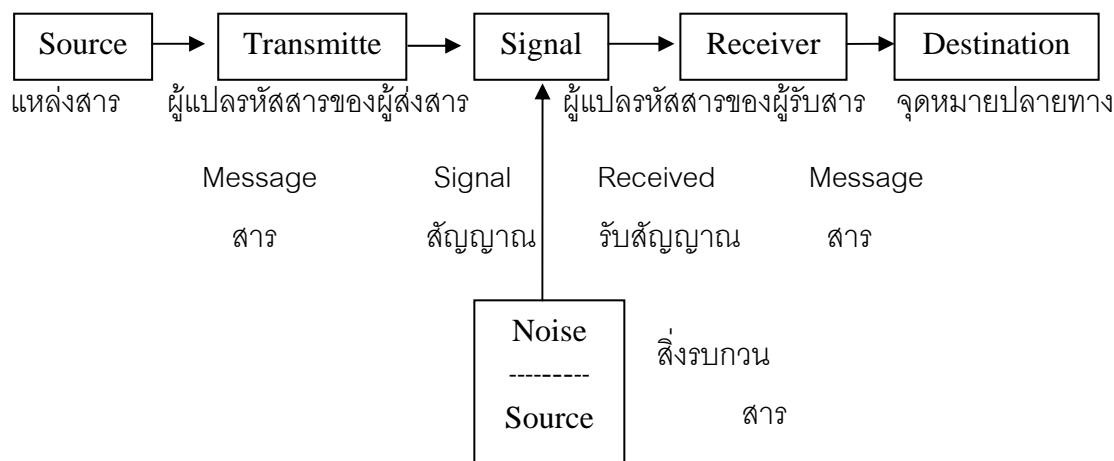
เรย์ โรเบิร์ต (Rays Robert) ได้สรุปคุณลักษณะของผู้พูด คำพูด และผู้ฟังที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวในการพูดโดยอาศัยแบบจำลองของแอริสโตเติลไว้ว่า ในส่วนของผู้พูดนั้น ความน่าเชื่อถือของผู้พูดจะเกี่ยวข้องกับความรู้ ประสบการณ์ ค่านิยม ความรู้สึกเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ รวมทั้งความสามารถในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารของผู้พูดที่จะทำให้ผู้พูดสามารถพูดได้อย่างชัดเจนลึกซึ้งมากน้อยเพียงใด ส่วนสารนั้นจะขึ้นอยู่กับเนื้อหาสาระัตถะของสารที่จัดเรียงลำดับความสำคัญไว้อย่างเป็นระบบ ส่วนผู้ฟังนั้นขึ้นอยู่กับอารมณ์ความรู้สึก ความรู้ ประสบการณ์ของผู้ฟัง รวมถึงค่านิยมของผู้ฟังที่จะทำให้ค่อยๆ ไปตามผู้ฟังมากน้อยเพียงใด^{๑๒}

^{๑๑} Aristotle Found in Ray. Robert, “Rhetorica” The Work of Aristotle, W.d. Rossed, (London : Oxford University Press, 1946), P.45, อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕.

๒. แบบจำลองของแชนนอนและวีเวอร์ (The Shannon and Weaver model)

แชนนอนและวีเวอร์ (Chaud E.Shannon and Warren W. Weaver) เป็นวิศวกรชาวอเมริกัน ได้คิดแบบจำลองการสื่อสารในเชิงคณิตศาสตร์ หรือเชิงอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งได้อธิบายกระบวนการสื่อสารไว้ดังนี้^{๑๓}

สิ่งรบกวน คือสิ่งที่ทำให้สัญญาณเสียไปภายหลังที่ถูกส่งจากผู้ส่งและก่อนที่จะถึงผู้รับ ทำให้สัญญาณที่ส่งไปกับสัญญาณที่ได้รับมีลักษณะแตกต่างกัน และอาจกล่าวได้ว่าเป็นอุปสรรคของการสื่อสาร เนื่องจากทำให้การสื่อสารไม่ได้ผลเต็มที่ แบบจำลองของแชนนอนและวีเวอร์ แสดงให้เห็นการสื่อสารทางเดียว แบบจำลองมีองค์ประกอบ ๕ ปัจจัย ที่ทำหน้าที่การสื่อสาร สิ่งรบกวนในแบบจำลองนี้เน้นเป็นสิ่งรบกวนทางกายภาพ ผู้ผลิตข่าวสาร (Information source) และเครื่องส่ง (Transmitter) เป็นผู้ส่งสาร (Sender) สัญญาณ (Signal) เป็นข่าวสาร (Message) เป็นได้ทั้งวจนภาษาและอวจนภาษา ช่องทางการสื่อสาร (Channel) เช่น คลื่นเสียง เคเบิล เครื่องรับสาร (Receiver) และผู้รับสาร อย่างไรก็ตาม แบบจำลองของแชนนอนและวีเวอร์ เป็นการทำงานของเครื่องจักร ที่ไม่ใช่การสื่อสารของมนุษย์ เนื่องจากการสื่อสารของมนุษย์ไม่ได้มีรูปแบบการสื่อสารที่เป็นขั้นตอนชัดเจนเช่นนั้น แต่การสื่อสารของมนุษย์มีความซับซ้อนมากกว่าที่จะเป็นกระบวนการถ่ายทอดอย่างง่าย ๆ

^{๑๓} Shannon, C, and Weaver, W, *The Mathematical theory of Communication*, (Urbana : University of Illinois Press, 1949), P.53, อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖.

๓. แบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โล (The Berlo Model or SMCR model)

เดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะและปัจจัยในกระบวนการสื่อสาร โดยได้สรุปไว้เป็นองค์ประกอบของการสื่อสารว่ามี ๖ ประการ^{๑๔} ดังนี้

๑. แหล่งสาร (Communication Source)
๒. ผู้เข้ารหัสสาร (Encoder)
๓. เนื้อหาข่าวสาร (Message)
๔. ช่องสาร (Channel)
๕. ผู้ถอดรหัสสาร (Decoder)
๖. ผู้รับสาร (Communication Receiver)

ในการส่งและรับข่าวสารของผู้ส่งสารและผู้รับสารนั้น แหล่งสาร กับผู้เข้ารหัสสารอาจรวมอยู่ในตัวบุคคลคนเดียวกัน เรียกว่าผู้ส่งสาร (Source) และผู้ถอดรหัสสารกับผู้รับสารอาจรวมเรียกว่าผู้รับสาร (Receiver) ดังนั้น แบบจำลองการสื่อสารตามแนวความคิดของเบอร์โลจึงนำเสนอองค์ประกอบหลักของการสื่อสารซึ่งประกอบด้วย ผู้ส่งสาร สาร ช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสาร

๒.๑.๔ ผลของการสื่อสาร

การสื่อสาร เป็นการตอบโต้กันระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร ซึ่งอาจมีผลสะท้อนออกมาหลายนัยด้วย ซึ่งผลนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร ๓ นัยด้วยกัน คือ การเปลี่ยนแปลงความรู้ (Knowledge Change) การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ (Attitude Change) และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (Behavior Change) ซึ่งนั่นทำให้เราพบได้ว่า สื่อสารมวลชนช่วยให้คนเกิดความตระหนักในข่าวสารต่าง ๆ ในขณะที่สื่อบุคคลมีอิทธิพลในการโน้มน้าวใจให้บุคคลเปลี่ยนทัศนคติ (Attitudes) และพฤติกรรม (Behavior) นอกจากนี้ยังมีการศึกษาในแง่ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้รับสารกับกลุ่มอ้างอิง (Reference Group) ว่าคนกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มที่เป็นผู้นำความคิดเห็นของบุคคลอื่นและมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของผู้อื่นในสังคม ซึ่งสามารถอธิบายโดยใช้ทฤษฎีความสัมพันธ์ทางสังคม (The Social Relationships Theory) ได้

^{๑๔} David K. Berlo, *The Process of Communication*, (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1960), P.57, อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘.

จากการศึกษาถึงอิทธิพลของสื่อมวลชนโดยดูจากลักษณะการไหลป่าของข่าวสารแล้วยังมีการศึกษาถึงอิทธิพลของสื่อโดยนำเอาทฤษฎีทางจิตวิทยามาศึกษาอิทธิพลของสื่อมวลชนด้วย เช่นทฤษฎีสั่งเข้า – การตอบสนอง (Stimulus – Response Theory) ซึ่งตามทฤษฎีนี้ จะพิจารณาถึงปัจจัยที่มีผลเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งพบว่า อิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อบุคคลนั้น จะแตกต่างกันไปตามลักษณะปัจจัยของผู้รับสารแต่ละคน^{๑๕}

ปรมะ สตะเวทิน ได้กล่าวว่า ประสิทธิภาพของสื่อย่อมมีอิทธิพลต่อประสิทธิผลของการสื่อสาร เช่นเดียวกับองค์ประกอบอื่น ๆ การเลือกใช้สื่อย่อมสามารถที่จะเพิ่มหรือลดประสิทธิผลของการสื่อสารได้ หากผู้ส่งสารเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมกับสถานการณ์การสื่อสาร (Communication Situation) ประสิทธิผลของการสื่อสารก็จะมีมาก^{๑๖}

โรเจอร์ส (Rogers) ได้กล่าวเปรียบเทียบประสิทธิผลของสื่อมวลชนและสื่อบุคคล โดยเทียบเคียงกับผลการวิจัยต่าง ๆ พบว่า สื่อมวลชนสามารถเปลี่ยนแปลงการรับรู้ ซึ่งหมายถึงการเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจอย่างมีประสิทธิภาพ แต่การสื่อสารระหว่างบุคคลมีประสิทธิผลมากกว่าเมื่อผู้ส่งสารมีวัตถุประสงค์อยู่ที่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ เพราะข่าวสารที่ถ่ายทอดออกจากสื่อมวลชนเพียงอย่างเดียวไม่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังแน่นหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้^{๑๗}

แคลพเพอร์ (Klapper) นักทฤษฎีสื่อมวลชนได้อธิบายว่า สื่อบุคคลเป็นสื่อสำคัญที่ก่อให้เกิดผลต่อผู้รับสารและยังได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า สื่อบุคคลเป็นตัวสำคัญที่จะสกัดกั้นหรือส่งเสริมในสังคมนั้นให้ยอมรับหรือไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลง และถ้าสื่อบุคคลที่เป็นผู้นำความคิดเห็นในเรื่องที่ต้องการเปลี่ยนแปลงด้วยแล้ว บทบาทของบุคคลจะมีความสำคัญอย่างยิ่ง นับว่าสื่อบุคคลเป็นรูปแบบที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและรวมกันทำกิจกรรมได้ดีที่สุด^{๑๘}

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๔ – ๑๔๗.

^{๑๖} ปรมะ สตะเวทิน, **หลักนิเทศศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๕๗.

^{๑๗} Rogers, Everett M., *Communication channels in handbook of communication*, (Chicago : Rand Mc. Nelly, 1978), p. 291.

^{๑๘} Klapper, J.T., and Meyen, *The effect of mass communication*, (Illinois : The Free Press, 1968), p. 18.

ทัศนีย์ จันทร ได้กล่าวไว้ในเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรมศาสนา” สรุปได้ว่า ในการเผยแพร่ข่าวสาร ข้อมูล คำสอน และการโน้มน้าวจิตใจของประชาชนให้เข้าถึงและสามารถปฏิบัติตนตามแนวทางของพระพุทธศาสนานั้น สามารถทำได้โดยผ่านการสื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่อโทรทัศน์ และสื่อกิจกรรม ศาสนาเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ ค่านิยมที่ลึกซึ้ง การยอมรับที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ เพราะฉะนั้นการเผยแพร่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง ค่อยเป็นค่อยไป และรูปแบบวิธีการเผยแพร่ต้องเหมาะสมและทันสมัย^{๑๙}

การสื่อสารที่จะประสบความสำเร็จได้นั้น จะต้องมุ่งถึงสมรรถนะ ความน่าสนใจ ข้อดี และข้อจำกัดของสื่อเป็นสำคัญ ดังนั้น การสื่อสารที่สำเร็จผู้ส่งสารจำเป็นต้องพิจารณาคุณลักษณะของสื่อ ดังนี้

๑. เลือกสื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์การสื่อสาร
๒. เลือกสื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทางการสื่อสาร
๓. เลือกสื่อให้เหมาะสมกับงบประมาณที่มีอยู่
๔. เลือกสื่อให้เหมาะสมตามสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่^{๒๐}

ซึ่งการพิจารณาปัจจัยดังกล่าวจะทำให้การสื่อสารประสบผลสำเร็จได้ยิ่งขึ้น

จะเห็นได้ว่า การสื่อสารที่จะประสบผลสำเร็จนั้น ต้องอาศัยองค์ประกอบของการสื่อสารทั้ง ๕ ประการเป็นเครื่องตัดสินว่าการสื่อสารจะประสบความสำเร็จหรือไม่ คือ

๑) ผู้ส่งสาร (Sender) เป็นผู้ส่งสารหรือแหล่งสารสนเทศ อาจเป็นบุคคล กลุ่มบุคคล หรือมวลชน ซึ่งหากผู้ส่งสารมีภูมิหลังที่คล้ายคลึงกับผู้รับสาร ย่อมจะทำให้การสื่อสารเข้าถึงได้อย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น ภูมิหลังที่ว่านี้ เช่น พื้นฐานความรู้ ความเชื่อ ทักษะ ประสบการณ์ ค่านิยม ความสนใจในเรื่องที่เหมือนกัน เป็นต้น

๒) สาร (Message) หรือข่าวสาร ข่าวสารที่ถูกส่งออกไปนั้น ไม่ใช่ว่าจะถูกต้องเสมอไป เพราะฉะนั้น ข่าวสารจะต้องได้รับการกลั่นกรองอย่างถี่ถ้วน แม้จะได้รับสารที่รวดเร็วแต่อาจแฝงไว้ด้วยอคติ หรือการโฆษณาชวนเชื่อ ทำให้ผู้รับสารเข้าใจผิดได้ ซึ่งจำเป็นอยู่เองที่จะส่ง

^{๑๙} ทัศนีย์ จันทร, การสื่อสารกับการพัฒนาวัฒนธรรมและศาสนา, เอกสารการสอนชุดวิชาการสื่อสารเพื่อการพัฒนา หน่วยที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๐), หน้า ๘๓๕.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๐.

สารต้องนำสารนั้นมาวิเคราะห์และจัดให้เป็นระบบและมีคุณค่าอยู่ในตัวของสารอันหมายถึงสารที่เสนอในเรื่องที่เป็นประโยชน์อย่างแท้จริง

๓) ช่องสาร (Channel) เป็นตัวกลางหรือสื่อในการนำสารไปยังผู้รับสาร ซึ่งอาจเป็นมนุษย์เองที่ทำหน้าที่ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร โดยใช้วิธีการพูด ใช้ช่องทางโทรศัพท์ วิทยุ โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ ดาวเทียม เป็นต้น

๔) ผู้รับสาร (Receiver) มนุษย์จะเป็นผู้รับข้อความ ข่าวสาร โดยการถอดรหัส และแปลความหมาย สารที่ได้รับอาจส่งผลต่อการคิด วิธีการคิดหรือการตีความหมายแห่งสารที่แตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับพื้นฐานความรู้ในเรื่องนั้น ๆ หรือการใช้วิจารณญาณในการไตร่ตรอง ข้อมูลของสารที่แตกต่างกัน

๕) ปฏิริยาสะท้อนกลับ (Feedback) สิ่งสำคัญคือเมื่อผู้ส่งสาร สื่อผ่านช่องทางต่างๆ มาถึงผู้รับสาร และผู้รับสารถอดรหัสสารและตีความหมายหรือแปลความหมายของสารแล้วก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสารตามที่คุณผู้ส่งสารกำหนดเป้าประสงค์ไว้ เกิดการตอบรับสารนั้น จัดได้ว่าการสื่อสารเกิดสัมฤทธิ์ผล เช่น ผู้ส่งสารแสดงให้เห็นโทษของการดื่มน้ำเมาด้วยเหตุผลต่างๆ เช่น การเสียทรัพย์สิน ก่อการทะเลาะวิวาท เป็นต้น ผู้รับสารพิจารณาเห็นโทษเหล่านั้นแล้วปฏิญาณตนเลิกดื่มสุราเด็ดขาด ถือได้ว่าเป้าประสงค์ดังกล่าวสัมฤทธิ์ผลอย่างแท้จริงเพราะเกิดปฏิริยาตอบสนองจากผู้รับสาร

๒.๑.๕ ทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ

๒.๑.๕.๑ การสื่อสารและการโน้มน้าวใจ

จอร์จ เฮอร์บเนอร์ (Gorge Gerbner) ได้ให้คำจำกัดความเพื่อสร้างความเข้าใจโดยรวมของคำว่า การสื่อสาร คือ กระบวนการที่ผู้ส่งสาร และผู้รับสารมีปฏิสัมพันธ์กันในสภาพแวดล้อมทางสังคมเฉพาะ จึงเห็นได้ว่าการสื่อสารมีความสำคัญและเป็นพื้นฐานของการมีปฏิริยาของมนุษย์ วัตถุประสงค์ที่สำคัญประการหนึ่งของการสื่อสาร คือ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงซึ่งมีผลบางประการในตัวผู้รับสารโดยเกิดจากความตั้งใจของแหล่งสาร ซึ่งผลของ

การสื่อสารทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใน ๓ ประเด็นใหญ่ คือ (๑) ระดับความรู้ของผู้รับสาร (๒)ทัศนคติของผู้รับสาร (๓) พฤติกรรมของผู้รับสาร^{๒๑}

ไซมอนส์ (Simons) สรุปความหมายของการโน้มน้าวใจว่า หมายถึง การสื่อสารของมนุษย์ที่สร้างขึ้นเพื่อให้มีอิทธิพลเหนือผู้อื่นโดยการเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ค่านิยม หรือทัศนคติ^{๒๒}

รจิตลักษณ์ แสงอุไร ให้คำนิยามคำว่า การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ (Persuasive Communication) หมายถึง การสื่อสารเพื่อการจูงใจ ชี้แนะ และชักชวนให้บุคคลทำตามในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยอาศัยกระบวนการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการโน้มน้าวใจ โดยมุ่งไปที่เป้าหมายคือผู้รับสาร สถานการณ์ ข่าวสารและช่องทางในการรับสาร^{๒๓}

จากนทานัทสนะ ทำให้ได้ข้อสรุปว่า การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ เป็นการสื่อสารเพื่อชักจูงให้บุคคลสนองตอบในข่าวสารที่ตนนำเสนอด้วยกลวิธีเพื่อต้องการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลเหล่านั้น ให้โอนเอียงหรือมีคตินิยมไปตามการชักนำของผู้สื่อสารนั้น ๆ

๒.๑.๕.๒ องค์ประกอบขั้นพื้นฐานในการโน้มน้าวใจ

ในการโน้มน้าวใจโดยวิธีการสื่อสารเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมของผู้รับสาร ควรที่จะศึกษาถึงองค์ประกอบขั้นพื้นฐานในการโน้มน้าวใจดังต่อไปนี้

๑. องค์ประกอบภายนอกของผู้รับสาร มีอยู่ ๔ ประการ คือ ความแตกต่างภายในผู้ส่งสาร ความแตกต่างภายในสาร ความแตกต่างของสื่อ และความแตกต่างในสภาพการณ์

๒. องค์ประกอบอันเกิดแต่ตัวผู้รับสาร ซึ่งเกิดมาจากหลายส่วนด้วยกัน เช่น ลักษณะประชากร เป็นต้นว่า เพศ อายุ เชื้อชาติ การศึกษา อาชีพ ลักษณะทางทัศนคติ ลักษณะ

^{๒๑} Gerbner, G. Toward a general model of communication, *Audio-Visual Communication Review* 4, (n.p. 1956), p. 171 3 179. อ้างใน ญันนันท์ ประกายสันติสุข, *ประสิทธิภาพของการสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมะ*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖.

^{๒๒} Simons, H., *Persuasion : Understanding practice and analysis*, (Massachusetts : Addison-Wesley Publishing Company, INC, 1976), p.1, เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๖.

^{๒๓} รจิตลักษณ์ แสงอุไร, *นิเทศศาสตร์เบื้องต้น*, (กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๒๐๘.

ทางความรู้เกี่ยวกับสารนั้น ๆ ลักษณะด้านอารมณ์ ความสำคัญของสาร และวิธีการที่ผู้รับสารจะสื่อเข้าใจสาร^{๒๔}

๒.๑.๕.๓ ข้อพิจารณาในการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ

สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่นักการสื่อสารควรที่จะตระหนักหรือใส่ใจถึงข้อพิจารณาในการสื่อสารโน้มน้าวใจอีก ๕ ประการ เพื่อความสำเร็จตามเป้าหมาย คือ

๑. วัตถุประสงค์ในการโน้มน้าวใจ เพราะการโน้มน้าวใจจะประสบความสำเร็จตามเป้าหมายจำเป็นต้องมีวัตถุประสงค์ระบุไว้อย่างชัดเจน คือ ก่อให้เกิดความเป็นเอกภาพ ทำให้ผู้สื่อสารสามารถเลือกใช้สารและช่องทางการสื่อสารได้อย่างถูกต้อง สามารถติดตามผลการดำเนินงานได้ เป็นแนวทางและเป้าหมายในการดำเนินงาน และทำให้ผู้รับสารสามารถรับรู้วิเคราะห์ และประเมินสารเพื่อการโน้มน้าวใจได้อย่างถูกต้อง

๒. ผู้รับสารเป็นศูนย์กลางในการโน้มน้าวใจ คือ การที่จะสื่อสารเรื่องอะไรออกไป ต้องมองผู้รับสารด้วยว่ามีความต้องการ หรือทัศนคติโน้มน้าวไปยังในทางใด ในเรื่องใด ซึ่งองค์ประกอบส่วนตัวของผู้รับสารถือว่าสำคัญ เพราะการสื่อสารจะสัมฤทธิ์ผลหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับการรู้เขารู้เรานี่เอง

๓. กระบวนการในการโน้มน้าวใจ หมายถึง การดำเนินวิธีการที่จะสื่อให้ผู้รับสารเข้าใจในวัตถุประสงค์ของตนเอง โดยจะต้องมีวิธีการที่จะให้ผู้รับสารสนองเจตนาอารมณ์ของตนให้ได้ โดยมีกระบวนการคือ มีเป้าหมายที่แน่นอน วิเคราะห์ผู้รับสารให้ชัดเจน เลือกกรรมวิธีในการสื่อสาร ผู้รับสารถดถอยของสารและตีความ และมีปฏิริยาตอบสนองกับสื่อ นั้น ๆ

๔. ข้อจำกัดของการโน้มน้าวใจ ประกอบด้วย กาลเวลา ทักษะของผู้ส่งสาร การกระทำที่ต่อเนื่อง ข้อจำกัดของผู้รับสาร และความพร้อมของผู้รับสาร

๕. องค์ประกอบทางจิตวิทยาในการโน้มน้าวใจ ในการโน้มน้าวใจ จำเป็นอยู่เองที่ผู้สื่อสารจะต้องพิจารณาองค์ประกอบทางจิตวิทยาของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร โดยผู้สื่อสารจะต้องสำรวจพฤติกรรมของผู้รับสารในด้านต่าง ๆ อันเกิดจากสัมผัส เพื่อประกอบในการนำไปปรับกลวิธีในการสร้างสื่อให้สามารถโน้มน้าวใจผู้รับสารได้^{๒๕}

^{๒๔} อรรถวรณ์ ปิณฑนโฆวาท, **การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๗ - ๘.

^{๒๕} กรรณิการ์ อิศวตรเดชา, **การสื่อสารโน้มน้าวใจ**, เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาโครงการปริญญศัณฑ์ตติยารณสุขแห่งชาติ ๒๕๓๑, หน้า ๒๓ - ๓๐. (อัตคัดสำเนา)

วิธีการสื่อสาร เป็นกลวิธีหรือเป็นเครื่องมือที่จะบริหารจัดการสื่อให้เข้าสู่บุคคลแต่ละภาคส่วนให้มีความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของผู้สื่อสาร ที่ต้องการนำสารที่ตนประกอบขึ้นหรือคิดขึ้นนั้นสื่อออกไปให้ได้ผลประโยชน์อย่างเต็มที่ ดังนั้น การศึกษากลยุทธ์ในการโน้มน้าวใจเพื่อให้บุคคลมีความคล้อยตามหรือต้องการเสพข่าวสารของตนนั้น จึงเป็นยุทธวิธีที่นักเผยแผ่หรือนักการสื่อสารจะต้องศึกษาไว้เพื่อเป็นส่วนประกอบในการคัดเลือกบุคคล คัดเลือกสื่อ ให้เหมาะสมกับกาลเทศะ อันจะอำนวยผลต่อการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพสมตามเจตนารมณ์ของผู้สื่อสารอย่างเต็มที่

๒.๑.๖ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมในพระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา จัดได้ว่าเป็นการกระจายหรือขยายอาณาเขตแห่งองค์พระพุทธศาสนาออกไป โดยมีจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายเพื่อประโยชน์และความสุขของสรรพสัตว์โดยไม่จำกัดไว้เฉพาะมนุษยชาติเท่านั้น ดังปฐมพุทธโอวาทที่ประกาศครั้งส่งพระเถระออกไปประกาศพระพุทธศาสนาครั้งแรกว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ ออย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน ^{๒๖}

จากนโยบายดังกล่าวที่ทรงวางไว้ ทำให้จับประเด็นความมุ่งหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ ดังนี้

๑. เพื่อประโยชน์แก่มหาชน ได้แก่ เพื่อสร้างประโยชน์ อันเป็นประโยชน์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า คือ ชีวีระเบียบวิธีที่จะทำให้เขาอยู่ในสังคมปัจจุบันอย่างมีความสุข ที่เรียกว่า ภูมิธรรมมิกัตถประโยชน์^{๒๗} หรือประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในโลกนี้ อันเป็นจุดหมายเบื้องต้นหรือจุดหมายเฉพาะหน้า ที่มองเห็นได้ในชีวิตประจำวัน อันได้แก่ ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ หรือ

^{๒๖} จรด ภิกขเว จาริกิ พุชฺชนหิตาย พุชฺชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสํมา เอนน เทว อคฺมิตฺตฺว เทเสถ ภิกขเว ธมฺมํ อาทิกฺขฺยณํ มฺหฺเมกฺขฺยณํ ปริโยสานกฺขฺยณํ สาทถํ สพฺพญฺชนํ เภวลปริญฺณณํ ปริสุทฺถํ พุรฺหมจฺริยํ ปกาเสถ, วิ.ม.(บาลี) ๔/๓๒/-, วิ.ม.(ไทย) ๔/๓๒/๔๐, ส.ส.(บาลี) ๑๕/๑๔๑/๑๒๖, ส.ส.(ไทย) ๑๕/๑๔๑/๑๗๙.

^{๒๗} อุง.อญฺจก. (บาลี) ๒๓/๕๔/๒๓๔ - ๒๓๕, ๕๕/๒๓๗ - ๒๓๘, ๗๕/๒๖๘, ๗๖/๒๖๘ - ๒๖๙, อุง.อญฺจก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐ - ๓๔๒, ๕๕/๓๔๕ - ๓๔๖, ๗๕/๓๘๘, ๗๖/๓๘๙ - ๓๙๑.

ทรัพย์สิน ฐานะ เป็นต้น รวมถึงการแสวงหาสิ่งเหล่านี้โดยชอบธรรม และชี้ถึงผลที่บุคคลจะได้รับในโลกหน้า ด้วยเหตุแห่งการสร้างประโยชน์ที่ดีไว้ในภพนี้ อันได้แก่ สัมปรายิกัตถประโยชน์^{๒๘} หรือประโยชน์เบื้องต้น ประโยชน์ในภพหน้า เป็นประโยชน์ขั้นสูงที่ลึกลึกกว่าจะมองเห็นได้เฉพาะหน้า เกี่ยวเนื่องด้วยคุณค่าของชีวิต เป็นหลักประกันว่า เมื่อละชีวิตจากโลกนี้ไปแล้ว จะไม่ตกลงไปสู่ที่ชั่ว อันได้แก่ ความเจริญด้านจิตใจที่ประกอบไปด้วยคุณธรรมและศีลธรรม ใฝ่ใจในทางในเรื่องบุญกุศล มีความสงบสุขทางจิตใจ

๒. เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก หมายถึง การประพัตติด้วยความเอ็นดู มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มวลมนุษย์ให้ได้รับความสุขทั้งชีวิตความเป็นอยู่ อันเป็นความสุขทางกาย และความสุขทางใจอันเป็นความสงบจากรสแห่งพระสัทธรรม

๓. เพื่อความเกื้อกูลแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย หมายถึง เพื่ออนุเคราะห์เกื้อกูลสัตว์โลกด้วยความเอ็นดู อันเป็นการมอบความเอื้อเฟื้อต่อสัตว์ทุกหมู่เหล่า ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์โลก เทวโลก ให้ได้รับความสุขถ้วนหน้า เพื่อสัตว์ที่มีกิเลสเบาบางยังมีอยู่ในทุกสารทิศ แต่ยังคงขาดแต่บุคคลผู้ที่จะนำหลักธรรมเข้าไปสู่ใจคนเท่านั้น

และในการประกาศหลักธรรมนั้น ย่อมมีกลวิธีหรือยุทธวิธีในการเผยแผ่ อันประกอบด้วยลักษณะคือความงามแห่งเนื้อหาธรรมที่แสดงออกไป โดยตั้งเป้าของสารให้ประกอบด้วยคุณ ๓ ลักษณะด้วยกัน คือ ความงามในเบื้องต้น ได้แก่ ศีล ความงามในท่ามกลาง ได้แก่ อริยมรรค และความงามในที่สุด ได้แก่ พระนิพพาน

ในอรรถกถา ได้ให้ความหมายของคำว่า ความงาม ไว้หลายนัย เช่น

(๑) มีความงามในเบื้องต้นด้วยบาทที่แรก มีความงามในท่ามกลางด้วยบาทที่สอง และที่สาม มีความงามในที่สุดด้วยบาทที่สุด เพราะพระธรรมมีความงามรอบด้าน^{๒๙}

(๒) พระสูตรมีอนุสนธิเดียว มีความงามในเบื้องต้นด้วยคำนิทาน(คำเริ่มแรก) มีความงามในที่สุดด้วยคำนิคม(คำสุดท้าย) มีความงามในท่ามกลางด้วยคำที่เหลือ^{๓๐}

^{๒๘} อจ.อฎฐก. (บาลี) ๒๓/๕๔/๒๓๖, ๕๕/๒๓๙ - ๒๔๐, ๗๕/๒๖๘, ๗๖/๒๗๐, อจ.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๓ - ๓๔๔, ๕๕/๓๔๗ - ๓๔๘, ๗๕/๓๘๘, ๗๖/ ๓๙๑ - ๓๙๒.

^{๒๙} เอกคาถาปิ หิ สมนตภทฺรทตฺตา ธมฺมสุส ปจฺมปาเทน อาทิกฺลฺยาณา พุติยตฺติยปาเทหิ มขฺเมกฺลฺยาณา ปจฺฉิมปาเทน ปริโยสานกฺลฺยาณา, วิ.ม.อ.(บาลี)๑/๑๕๙, วิ.ม.อ.(ไทย) ๑/๑/๒๑๔ - ๒๑๕.

^{๓๐} เอกอนุสนธิกํ สุตฺตํ นิทานเนน อาทิกฺลฺยาณํ นิคมเนน ปริโยสานกฺลฺยาณํ เสเสน มขฺเมกฺลฺยาณํ, วิ.ม.อ.(บาลี)๑/๑๕๙, วิ.ม.อ.(ไทย) ๑/๑/๒๑๕.

(๓) พระสูตรที่มีอนุสนธิต่างๆ มีความงามในเบื้องต้นด้วยอนุสนธิแรก มีความงามในที่สุดด้วยอนุสนธิที่สุด มีความงามในท่ามกลางด้วยอนุสนธิที่เหลือ^{๓๑}

(๔) ศาสนธรรมแม้ทั้งสิ้นมีความงามในเบื้องต้นด้วยศีลอันเป็นอรรถของตน มีความงามในท่ามกลางด้วยสมณะและวิปัสสนา มรรคและผล มีความงามในที่สุดด้วยพระนิพพาน^{๓๒}

(๕) มีความงามในเบื้องต้นด้วยศีลและสมาธิ มีความงามในท่ามกลางด้วยวิปัสสนาและมรรค มีความงามในที่สุดด้วยผลและพระนิพพาน^{๓๓}

(๖) มีความงามในเบื้องต้นด้วยความตรัสรู้ดีของพระพุทธเจ้า มีความงามในท่ามกลางด้วยความเป็นธรรมดีของพระธรรม มีความงามในที่สุดด้วยการปฏิบัติดีของพระสงฆ์^{๓๔}

(๗) มีความงามในเบื้องต้นด้วยพระอภิธรรมโพธิญาณอันผู้สดับศาสนธรรมนั้นแล้ว ปฏิบัติโดยความเป็นเช่นนั้นจะพึงบรรลุมิ มีความงามในท่ามกลางด้วยปัจเจกโพธิญาณ มีความงามในที่สุดด้วยสาวกโพธิญาณ^{๓๕}

(๘) เมื่อสาธุชนสดับอยู่ ย่อมนำมาแต่ความงามฝ่ายเดียวด้วยการสดับ เพราะจะข่มนิรวรณธรรมไว้ได้ เชื่อว่ามีความงามในเบื้องต้น เมื่อนำไปปฏิบัติย่อมก่อให้เกิดสุขอันเกิดแต่สมณะและวิปัสสนา เชื่อว่ามีความงามในท่ามกลาง เมื่อปฏิบัติแล้วโดยประการนั้น ย่อมนำมาซึ่งผลแห่งการปฏิบัติ เพราะทำให้เป็นผู้คงที่ เชื่อว่ามีความงามในที่สุด^{๓๖}

^{๓๑} นานานุสนธิกัมม สุตตัม ปจมานุสนธิภา อาทิกถยาณัม ปัจฉิเมน ปรีโยสานกถยาณัม เสเสหิ มชฺเฌกถยาณัม, วิ.ม.อ.(บาลี)๑/๑๕๙, วิ.ม.อ.(ไทย) ๑/๑/๒๑๕.

^{๓๒} สกโลกิปี สาสนธมฺโม อตฺตโน อตฺตญฺเฏเตน สีเลน อาทิกถยาโณ สมถวิปัสสนามคฺคผลเหติ มชฺเฌกถยาโณ นิพฺพานานิ ปรีโยสานกถยาโณ, วิ.ม.อ.(บาลี)๑/๑๕๙-๑๖๐, วิ.ม.อ.(ไทย) ๑/๑/๒๑๕.

^{๓๓} สีลสมาธิหิ วา อาทิกถยาโณ วิปัสสนามคฺเคหิ มชฺเฌกถยาโณ ผลานิพฺพานานิ ปรีโยสานกถยาโณ, วิ.ม.อ.(บาลี)๑/๑๖๐, วิ.ม.อ.(ไทย) ๑/๑/๒๑๕.

^{๓๔} พุทฺธสุโพธิตาย วา อาทิกถยาโณ ธมฺมสุธมฺมตาย มชฺเฌกถยาโณ สงฺฆสุปฏิปัตติยา ปรีโยสานกถยาโณ, วิ.ม.อ.(บาลี)๑/๑๖๐, วิ.ม.อ.(ไทย) ๑/๑/๒๑๕.

^{๓๕} ตัม สุตฺวา ตถตฺตตาย ปฏิปนฺเนน อธิคฺนฺตพฺพาย อภิสมฺโพธิยา วา อาทิกถยาโณ ปัจเจกโพธิยา มชฺเฌกถยาโณ สาวกโพธิยา ปรีโยสานกถยาโณ, วิ.ม.อ.(บาลี)๑/๑๖๐, วิ.ม.อ.(ไทย) ๑/๑/๒๑๕.

^{๓๖} สุขฺยมาโนเปต นีรวรณวิภฺขมฺภนโต สวเนนปิ กถยาณเมว อวาทิตฺติ อาทิกถยาโณ ปฏิปฺชฺชียมาโน สมถวิปัสสนาสฺชาวหนโต ปฏิปัตติยาปิ กถยาณเมว อวาทิตฺติ มชฺเฌกถยาโณ ตถา ปฏิปนฺโน จ ปฏิปัตติผลเณนิฏฺฐิตเ ตาทิกถยาโณ ปฏิปัตติผลเณปิ กถยาณเมว อวาทิตฺติ ปรีโยสานกถยาโณ, วิ.ม.อ.(บาลี)๑/๑๖๐, วิ.ม.อ.(ไทย) ๑/๑/๒๑๕-๒๑๖.

(๙) ชื่อว่ามีความงามในเบื้องต้น ด้วยความบริสุทธิ์แห่งแดนเกิด เพราะศาสนธรรมมีที่พึ่งเป็นแดนเกิด มีความงามในท่ามกลางด้วยความบริสุทธิ์แห่งอรรถ มีความงามในที่สุด ด้วยความบริสุทธิ์แห่งกิจ^{๓๗}

๔. ประกาศพรหมจรรย์ที่บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง คำว่า พรหมจรรย์หมายถึงความประพฤติประเสริฐ มีนัย ๑๐ ประการ คือ ทาน (การให้) ไวยาวัจจะ (การชวนชวายเป็นช่วยเหลือ) บัญญัติ (ศีล ๕) อัปมัญญา (การประพฤติพรหมวิหารอย่างไม่มีขอบเขต) เมถุนวิริติ (การงดเว้นจากการเสพเมถุน) สหารสันโดษ (ความยินดีเฉพาะคู่ครองของตน) วิริยะ (ความเพียร) อุโปสถังคะ (องค์อุโปสถ) อริยมรรค (ทางอันประเสริฐ) และศาสนา(พระพุทธศาสนา)^{๓๘}

ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนานั้น ผู้เป็นนักเผยแผ่จะต้องนำหลักธรรมนั้นออกมาประกาศให้บุคคลอื่นรู้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งพร้อมด้วยอรรถและพยัญชนะ คือ หมายถึง การประกาศความบริสุทธิ์บริบูรณ์แห่งพระสัทธรรมอันประกอบด้วยหลักแห่งไตรสิกขา อันมีความงามพร้อมด้วยอรรถและพยัญชนะ^{๓๙} เป็นการชี้แจงให้รู้ชัดในเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา เพราะศาสนธรรมคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคนั้นประกอบด้วยอรรถและพยัญชนะ คือมีเนื้อหาสาระธรรมอย่างครบถ้วน และมีเนื้อความที่ลุ่มลึกควรแก่การนำไปปฏิบัติเพื่อความสิ้นไปแห่งทุกข์ ซึ่งพระอรรถกถาจารย์ได้แสดงนัยแห่งความข้อนี้ไว้ดังนี้

(๑) ชื่อว่าพร้อมด้วยอรรถ เพราะถึงพร้อมด้วยอรรถตามสมควรแก่ศาสนา พรหมจรรย์ และมรรคพรหมจรรย์ ชื่อว่าพร้อมด้วยพยัญชนะ เพราะถึงพร้อมด้วยพยัญชนะตามสมควรแก่ศาสนา^{๔๐}

^{๓๗} นานุปโลกิตตา จ ปภวสุทฺธิยา อาทิกถยาโณ อตฺตสุทฺธิยา มชฺฌเมกถยาโณ กิจฺจสุทฺธิยา ปริโยสานกถยาโณ, วิ.ม.อ.(บาลี) ๑/๑๖๐, วิ.ม.อ.(ไทย) ๑/๑/๒๑๖.

^{๓๘} อญฺ พุรฺหมจฺริยสทฺโท ทาเน เวยฺยาวจฺเจ ปญฺจสิกฺขาปทสฺสเเล อปฺปมณฺเณสฺส เมถุนวิริติยฺ สหาร- สนฺโดเส วิริยะ อุโปสถงฺคเสุ อริยมคฺเค สาสเนติ อิมสฺวตฺถเสุ ทิสฺสติ, ที.สี.อ.(บาลี) ๔/๑/๒๖๓, ดูอธิบายใน ที.สี.อ. (ไทย) ๑๑/๑/๑๔๐๖ – ๔๐๙.

^{๓๙} วิ.ม.อ.(บาลี)๑/๑๖๐, วิ.ม.อ.(ไทย) ๑/๑/๒๑๖.

^{๔๐} ตฺนฺจ ยถานรฺรูปิ อตฺตสมฺปตฺติยา สาตฺถิ ยถฺชนสมฺปตฺติยา สพฺยณฺชนํ, วิ.ม.อ.(บาลี)๑/๑๖๐ – ๑๖๑, วิ.ม.อ.(ไทย) ๑/๑/๒๑๖.

(๒) ชื่อว่าพรั่งพร้อมด้วยอรรถ เพราะถึงพร้อมด้วยอรรถบทที่แสดง ประกาศ เปิดเผย จำแนก ทำให้ตื่นและบัญญัติ ชื่อว่าพรั่งพร้อมด้วยพยัญชนะ เพราะถึงพร้อมด้วยอักษร บท พยัญชนะ อากาโร นินฺตติ และนิเทศ^{๔๐}

(๓) ชื่อว่าพรั่งพร้อมด้วยอรรถ เพราะลึกโดยอรรถ และลึกโดยปฏิเวธ ชื่อว่าพรั่งพร้อมด้วยพยัญชนะ เพราะลึกโดยธรรมและลึกโดยเทศนา^{๔๑}

(๔) ชื่อว่าพรั่งพร้อมด้วยอรรถ เพราะความเป็นวิสัย(คืออารมณ์) แห่งอรรถ ปฏิสัมพันธ์ และปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ ชื่อพรั่งพร้อมด้วยพยัญชนะ เพราะความเป็นวิสัย(คือ อารมณ์) แห่งสัมมปฏิสัมพันธ์และนินฺตติปฏิสัมพันธ์^{๔๒}

(๕) ชื่อว่าพรั่งพร้อมด้วยอรรถ เพราะเป็นที่เลื่อมใสแห่งชนผู้เป็นนักราษฎร เพราะ เป็นสิ่งที่บัณฑิตพึงรู้ ชื่อว่าพรั่งพร้อมด้วยพยัญชนะ เพราะเป็นที่เลื่อมใสแห่งโลกิยชน เพราะเป็น สิ่งที่ควรเชื่อ^{๔๓}

(๖) ชื่อว่าพรั่งพร้อมด้วยอรรถ เพราะมีความอธิบายลึก ชื่อว่าพรั่งพร้อมด้วย พยัญชนะ เพราะมีบทต้น^{๔๔}

(๗) ชื่อว่าพรั่งพร้อมด้วยอรรถ เพราะทราบชัดในธรรมควรบรรลุได้ ก็ด้วยการ ปฏิบัติ ชื่อว่าพรั่งพร้อมด้วยพยัญชนะ เพราะเชี่ยวชาญในพระคัมภีร์ก็ด้วยปริยัติ^{๔๕}

พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ความหมายแห่งนโยบายการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระผู้มีพระภาคไว้ในหนังสือธรรมประกาศนโยบาย ๕ ประเด็น ดังนี้

^{๔๐} สงฺกาสนฺปปกาสนฺนิวฺรณวิภวณฺนุตฺตทานิกรณฺนฺปปญฺญตฺตติอฺตฺตปทสฺมาโยคโต สาคฺคํ อุกฺขรปท- พฺย ญฺชนากาโรนินฺตติเนทฺทสสฺมปฺตฺติยา สพฺยญฺชนํ, วิ.ม.อ.(บาลี)๑/๑๖๑, วิ.ม.อ.(ไทย) ๑/๑/๒๑๖.

^{๔๑} อตฺตคฺมฺภีรตาปฏิเวธคฺมฺภีรตาหิ สาคฺคํ ธมฺมคฺมฺภีรตาเทศนาคฺมฺภีรตาหิ สพฺยญฺชนํ, วิ.ม.อ. (บาลี)๑/๑๖๑, วิ.ม.อ.(ไทย) ๑/๑/๒๑๖ - ๒๑๗.

^{๔๒} อตฺตปฏิภาณปฏิสัมพันธ์วิสยโต สาคฺคํ ธมฺมนินฺตติปฏิสัมพันธ์วิสยโต สพฺยญฺชนํ, วิ.ม.อ.(บาลี) ๑/๑๖๑, วิ.ม.อ.(ไทย) ๑/๑/๒๑๗.

^{๔๓} ปณฺฑิตเวทนียโต ปริกฺขกชนนฺปปสาทกนฺตติ สาคฺคํ สทฺธเยยฺยโต โลกิยชนนฺปปสาทกนฺตติ สพฺยญฺชนํ, วิ. ม.อ.(บาลี)๑/๑๖๑, วิ.ม.อ.(ไทย) ๑/๑/๒๑๗.

^{๔๔} คฺมฺภีรธาปฺปายโต สาคฺคํ อุตฺตทานปทโต สพฺยญฺชนํ, วิ.ม.อ.(บาลี)๑/๑๖๑, วิ.ม.อ.(ไทย) ๑/๑/๑/ ๒๑๗.

^{๔๕} ปฏิปฺตฺติยา อธิคฺมฺพฺยตฺติโต สาคฺคํ ปริยตฺติยา อากมฺพฺยตฺติโต สพฺยญฺชนํ, วิ.ม.อ.(บาลี)๑/ ๑๖๑, วิ.ม.อ.(ไทย) ๑/๑/๑/๒๑๘.

๑. ตกปลานอกบ้าน จากข้อความว่า “จงเที่ยวจาริกไป” หมายถึง การออกไป สอนธรรมนอกวัดเพื่อดึงคนเข้าหาพระศาสนา เป็นการสร้างมวลชนทางความคิด โดยไม่ยึดติดอยู่กับสถานที่หรืออยู่กับธรรมเนียม เพราะการกระทำดังกล่าวเป็นการได้เพียงบุคคลที่อยู่ประจำหรือคุ้นกับวัดเท่านั้น แต่คนที่ยังไม่เคยเข้าวัดหรือผู้ที่ยังไม่นับถือศาสนา หากได้รับข้อคิดคติธรรมอันน้อมใจในพระพุทธศาสนาได้ ดังเช่น พระอัสสชิสามารถทำให้อุปติสสะเข้ามาเป็นพุทธสาวกได้ และในปัจจุบันนี้นั้นจะต้องเพิ่มการเผยแพร่เชิงรุกด้วยการอาศัยสื่อต่างๆ ที่เอื้อต่อการสอนธรรมอันเป็นเทคโนโลยีสารสนเทศ ไม่ว่าจะเป็นสื่ออินเทอร์เน็ต สื่อวิทยุโทรทัศน์ สื่อวิทยุกระจายเสียงต่างๆ เป็นต้น เป็นการเข้าหาชุมชน โดยไม่ต้องให้ชุมชนต้องเที่ยวแสวงหาวัด ซึ่งโดยปกติมักจะเข้ามาในเวลาที่มีปัญหาที่ยากแก่การแก้ไขแล้ว หรือมาในเวลาที่เหมาะสมในการฟังธรรม คือเวลาเสียชีวิตไปแล้ว เป็นต้น^{๔๗}

๒. ประสานสิบทิศ จากข้อความว่า “เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก” คือ การรวบรวมคนดีมีฝีมือนอกวัดมาช่วยงานเผยแผ่พระศาสนาที่จัดขึ้นทั้งในวัดและนอกวัด หมายถึง แสวงหาคนเก่งคนมีความรู้ความสามารถมาช่วยงานในการเผยแผ่ เพื่อขจัดจุดบกพร่องของตนเอง โดยเปิดใจกว้างว่าคนที่มีความประสิทธิภาพมีอยู่มากมายที่พร้อมจะให้เราใช้งาน พึงหาแนวทางประสานเพื่อสร้างพลังแห่งการเผยแผ่ให้เกิดประสิทธิผลที่สุด^{๔๘}

๓. ผู้กมิตรทั้วหล้า จากข้อความว่า “เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก” หมายถึง การยื่นไมตรีจิตมิตรภาพให้กับคนทุกคน แม้กระทั่งเพื่อนร่วมโลกที่นับถือศาสนาอื่น เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เป็นการเผยแผ่โดยไม่ได้มุ่งร้าย หรือมีเจตนาทำลายศาสนาอื่นหรือศาสนิกของศาสนาอื่น เป็นการเผยแผ่เพื่อให้บุคคลอื่นเข้าใจในสัจธรรมคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาค ไม่เป็นการบังคับให้ใครยอมตามหลักธรรมที่ตนเองนำมาเผยแผ่ และมีท่าทียอมรับความคิดเห็นหรือทัศนคติของศาสนาอื่น เช่นเดียวกับที่พระผู้มีพระภาคกระทำต่อเจ้าลัทธิต่าง ๆ ในครั้งพุทธกาล มีทั้งการเข้าไปสนทนาธรรมด้วยหลังเสร็จภัตตริก หรือต้อนรับการด้วยท่าทีไมตรีต่อเจ้าลัทธินั้น ๆ เมื่อได้สนทนากัน เป็นต้น^{๔๙}

^{๔๗} ดูรายละเอียดใน พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ประยุทธ์ ฐมฺมจิตฺโต), **ธรรมประกาศโนบาย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๔ - ๙.

^{๔๘} ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙ - ๑๒.

^{๔๙} ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓ - ๑๗.

๔. บริหารปัญญา จากข้อความที่ว่า “แม้เธอทั้งหลายก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์” หมายถึง การศึกษาหาความรู้เพื่อเตรียมตัวให้พร้อมในการเผยแผ่พระศาสนาและการสร้างเครือข่ายแห่งปัญญาเพื่อใช้เป็นที่ปรึกษาและแหล่งอ้างอิง หมายถึง ต้องเตรียมตัวทำงานด้วยการบริหารปัญญา ๒ วิธี คือ (๑) เตรียมหาปัญญาใส่ตัวเอาไว้ใช้ในภายหน้า ได้แก่ การต้องศึกษาหาความรู้อย่างเป็นระบบตามภารกิจหลักที่เราถูกคาดหวัง เช่น การเป็นพระวิปัสสนาจารย์ การเป็นพระธรรมกถึก เป็นต้น ฝึกฝนให้ชำนาญจนสามารถใช้การได้ ทำให้มีโอกาสนในการทำงาน (๒) เตรียมอาศัยปัญญาคนอื่นในยามอัปจน ได้แก่ เมื่อถึงเวลาทำงานจริงเรามีความรู้ไม่พอหรือไม่มีความถนัดชำนาญในเรื่องนั้น ๆ เราต้องอาศัยปัญญาความรู้ความสามารถของบุคคลอื่นมาช่วย เพื่อให้งานเดินไปข้างหน้าอย่างไร้อุปสรรค เช่น เราชำนาญในการบรรยายธรรมอันลึกซึ้ง แต่ขาดความชำนาญในการใช้อุปกรณ์สื่อสารต่างๆ ต้องอาศัยผู้ชำนาญมาช่วยขจัดปัญหาดังกล่าว^{๕๐}

๕. สาลิกาป้อนเหยื่อ จากข้อความที่ว่า “จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด” หมายถึง การลงมือเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยลีลาการสอนธรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย นั่นคือขึ้นต้นให้ตื่นเต้น เด่นชัดในตอนกลาง ชี้ทางในตอนจบ เพราะความเป็นจริงแล้วหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามีมากมาย แต่ในการที่จะสื่อให้บุคคลแต่ละกลุ่มแต่ละสถานการณื แต่ละจุดประสงค์ ได้เข้าใจหลักธรรมนั้น จำเป็นอยู่เองที่จะต้องวิเคราะห์บุคคล แล้วพิจารณาหลักธรรมที่เหมาะสมที่ควรแก่จริตของผู้ฟัง เพื่อให้เขาได้ดื่มอมรรตสแห่งธรรมได้ตามความมุ่งหมายตามหลักแห่งลีลาการสอนธรรม ๔ ประการ คือ (๑) สันทัสสนา แจ่มแจ้ง คือ อธิบายขยายความได้ชัดเจน (๒) สมာทปนา ภูมิใจ คือ ทำให้เกิดศรัทธา (๓) สมุตเตชนา แก่ล้วยกล้า คือ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่าเราก็ทำได้ (๔) สัมปหังสนา ราบรื่น คือ ผู้ฟังได้ธรรมรส และรู้สึกเบิกบานสบายใจ^{๕๑}

พระพุทธองค์ได้ทรงสอนเทวดาและมนุษย์มากมาย โดยเฉพาะมีมนุษย์หลายคนได้รับประโยชน์จากการสอนธรรมของพระองค์ บางคนถึงกับยอมสละบ้านเรือน สละทรัพย์สมบัติ บุตรภรรยา บวชเป็นภิกษุในพระธรรมวินัยของพระองค์ การที่พระองค์นำหลักธรรมที่ตรัสรู้ขึ้นมาสั่งสอนทั่วไป ก็เพราะมีจุดมุ่งหมายหรือเป้าประสงค์ในการสั่งสอนที่พระองค์ต้องวางไว้ก่อนที่จะดำเนินการ โดยทรงอาศัยหลักแห่งอุปนิสัยของบุคคลทั้ง ๔ เป็นเครื่องประกอบ

^{๕๐} ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗ - ๒๑.

^{๕๑} ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑ - ๒๖.

ก. จุดมุ่งหมายในการสั่งสอน ๓ ประการ

๑. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น หมายความว่า สิ่งใดที่พระองค์รู้แล้ว เห็นแล้ว เมื่อทรงเห็นว่าไม่จำเป็นสำหรับผู้ฟังหรือผู้รับคำสอนพระองค์ก็จะไม่ทรงสอนสิ่งนั้น จะสอนแต่เฉพาะเท่าที่จำเป็นเท่านั้น เหมือนบิดา มารดา แม้มีทรัพย์มาก แต่จะให้ทรัพย์แก่บุตรตามสมควรแก่วัยและความจำเป็นเท่านั้น

๒. ทรงมีความมุ่งหวังเพื่อให้ผู้ฟังตรึกตรองตามเห็นจริงได้ ได้แก่ ทรงแสดงมีเหตุผล ที่ผู้ฟังพอจะตรองตามให้เห็นได้ด้วยตนเอง การสอนที่ไม่ยากและไม่ง่ายจนเกินไปจนไม่ต้องนึกตรึกตรอง แต่สอนให้ใช้ปัญญาพิจารณา

๓. ทรงสอนให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการสอนในเชิงปฏิบัติ สามารถจะทำให้ผู้ปฏิบัติได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตนๆ ทรงเน้นการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระองค์เพื่อประโยชน์ของผู้ปฏิบัติว่าเป็นการบูชาพระองค์อย่างยิ่ง^{๕๒}

ข. หลักการแสดงธรรมหรือหลักการสอนของพระพุทธเจ้า

ในการสอนธรรมะสำหรับพระพุทธองค์แล้วได้ทรงมองเห็นถึงระดับสติปัญญาของมนุษย์ว่ามี ๔ ระดับด้วยกัน จึงต้องสอนธรรมตามความเหมาะสมกับสติปัญญาของแต่ละบุคคลไป โดยคำนึงถึงผู้ฟังเป็นสำคัญ หลักการสอนโดยทั่วไปแล้วมี ๒ ประการ คือ

๑. เกี่ยวกับตัวผู้เรียน พระองค์จะสอนธรรมให้เหมาะสมกับจริตของบุคคลหรือประเภทของบุคคล นอกจากนั้นทรงคำนึงถึงความพร้อมว่ามีความสุขสงบแห่งญาณอินทรีย์มากน้อยเพียงใด อันนี้จะทรงพิจารณาเป็นรายๆ ไป เมื่อได้เวลาแล้วทรงคิดว่าควรจะสอนในลักษณะใดดี เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจชัดเจนและได้ผลจริง

๒. เกี่ยวกับการสอน ในเรื่องนี้พระองค์จะสร้างสิ่งโน้มน้าวจิตใจก่อนแล้วจึงเข้าสู่เนื้อหาที่หลัง แล้วจะทรงเริ่มสนทนากับผู้ที่มาพบด้วยเรื่องที่เขาใจรู้อยู่แล้ว หรือเรื่องที่เขาสนใจอยู่ขณะนั้น แล้วพระองค์ยังทรงสอนภิกษุผู้ธรรมกถึกอีกว่าควรตั้งธรรม ๕ ประการไว้ในใจก่อนที่จะแสดงธรรมคือ

^{๕๒} อภ.ทุก. (บาลี) ๒๐/๑๒๖/๒๖๙ - ๒๗๐, อภ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๒๖/๓๗๓, ดูรายละเอียดใน พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมปุตฺโต), **เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า**, (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๑), หน้า ๓๐ - ๓๑.

(๑) จักแสดงธรรมไปตามลำดับ หมายถึงแสดงธรรมไปตามเนื้อหาสาระ เช่น เรื่องทานกถา สीलกถา เป็นต้น ไม่ตัดลำดับ ไม่ตัดลัดให้ขาดความ

(๒) จักแสดงธรรมอ้างเหตุ หมายถึงชี้แจง โดยยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ มีการยกตัวอย่างมาเปรียบเทียบ เพื่อเข้าใจง่ายขึ้น

(๓) จักแสดงธรรมอาศัยความเอ็นดู โดยมุ่งแสดงธรรมด้วยจิตที่มีความเมตตาหวังอนุเคราะห์แก่ผู้อื่น

(๔) จักไม่เป็นผู้ไม่เพ่งอามิสแสดงธรรม

(๕) จักไม่แสดงธรรมกระทบตนและกระทบผู้อื่น^{๕๓}

ค. ประเด็นการสอนหรือเนื้อหาในการสอนของพระพุทธเจ้า

๑. สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่าย หรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่รู้เห็นหรือเข้าใจยากหรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ

๒. สอนเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับขั้นและความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไป

๓. ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ ฟังสอนด้วยของจริงให้ผู้เรียนได้ดูได้เห็นได้ฟังเอง อย่างที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง

๔. สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่องที่มีจุดไม่วกวนไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอกเรื่องโดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับเนื้อหา

๕. สอนมีเหตุผล สามารถตรงตามเห็นจริงได้ อย่างที่เรียกว่า สนิทาน

๖. สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก

๗. สอนสิ่งที่มีความหมายควรที่เขาคจะเรียนรู้และเข้าใจ เป็นประโยชน์แก่ตัวเขาเอง^{๕๔}

^{๕๓} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๗/๒๖๓, ดูรายละเอียดใน พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต), **เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า**, หน้า ๓๑ – ๓๓.

^{๕๔} ดูรายละเอียดใน พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต), **เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า**, หน้า ๓๔ – ๓๕.

ง. การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า

การสอนธรรมของพระพุทธเจ้า มีลักษณะเฉพาะพระองค์เอง ทรงประกาศธรรมหรือทำการสอนในท่ามกลางความเจริญของศาสนาอื่นๆ หลายศาสนาในสมัยนั้น โดยวิธีการดังนี้ คือ

๑. การสอนโดยวิธีเอียงลักษณะ ได้แก่ ทรงแสดงยืนยันไปข้างเดียว เช่น ความดีมีผลเป็นสุข ความชั่วมีผลเป็นทุกข์ กุศลเป็นสิ่งควรเจริญ อกุศลเป็นสิ่งควรละ (เอียงสพยากรณียปัญหา ปัญหาที่ควรตอบโดยนัยเดียว)

๒. ทรงสอนโดยวิธีปฏิบัติคุณลักษณะ คือ ทรงย้อนถาม เสียก่อนแล้วจึงตรัสสอน (ปฏิบัติสพยากรณียปัญหา ปัญหาที่ควรตอบโดยย้อนถาม)

๓. ทรงสอนโดยวิธีวิวิจจลักษณะ คือ ทรงแยกแยะประเด็นให้ชัดเจน เช่น เรื่องที่ทรงแสดงแก่ อภัยราชกุมาร (วิวิจจสพยากรณียปัญหา ปัญหาที่ควรแยกตอบ)

๔. ทรงสอนโดยสรุปนัยลักษณะ คือ พักปัญหาไว้ ไม่ทรงพยากรณ์ คือยังไม่ทรงตอบเรื่องนั้น เพราะเห็นว่าไม่มีประโยชน์ หรือยังไม่ได้เวลา (สรุปนัยปัญหา ปัญหาที่ควรงดตอบ)^{๕๕}

จ. การประเมินผู้ฟัง

๑. รู้ คำนึงถึง และสอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่น บุคคล ๔ ประเภท

๒. ปรับวิธีสอนผ่อนให้เหมาะสมกับบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกัน แต่ต่างบุคคลอาจใช้ต่างวิธี

๓. นอกจากคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลแล้ว ผู้สอนยังจะต้องคำนึงถึงความพร้อมความสูงงอม ความแก่รอบแห่งอินทรีย์หรือญาณที่บาลีเรียกว่า ปริ پاکะ ของผู้เรียนเป็นรายๆ ไปด้วย

๔. สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ชัดเจนแม่นยำและได้ผลจริง

๕. การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้รู้สึกว่าผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกันในการแสวงหาความจริงให้มีการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบโดยเสรี หลักนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีการแห่ง

^{๕๕} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๙๑, ดูรายละเอียดใน พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมปญฺโญ), **เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า**, หน้า ๓๕ - ๓๖.

ปัญญา ซึ่งต้องการอิสรภาพในทางความคิด และโดยวิธีนี้เมื่อเข้าถึงความจริงผู้เรียนก็จะรู้สึกรู้ว่าตนได้มองเห็นความจริงด้วยตนเอง

๖. เอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นรายๆ ไปตามสมควรแก่กาลเทศะและเหตุการณ์

๗. ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ด้อย ที่ไม่มีปัญญา^{๕๖}

ด. วิธีการนำเสนอ

๑. การเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมากอย่างหนึ่ง การเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมาก อย่างน้อยก็เป็นเครื่องดึงความสนใจและนำเข้าสู่เนื้อหาได้

๒. สร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลิน ไม่ให้ตึงเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดใจ และให้เกียรติแก่ผู้เรียน ให้เขามีความภูมิใจในตัว

๓. สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญ ไม่กระทบตนและผู้อื่น ไม่มุ่งยกตน ไม่มุ่งเสียดสีใครๆ

๔. สอนโดยเคารพ คือตั้งใจสอน ทำจริง ด้วยความรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามองเห็นความสำคัญของผู้เรียน และงานสั่งสอนนั้นไม่ใช่สักว่าทำหรือเห็นผู้เรียนโง่เขลา หรือเห็นเป็นคนชั้นต่ำๆ

๕. ใช้ภาษาสุภาพ นุ่มนวล ไม่หยาบคาย ชวนให้สบายใจ สละสลวย เข้าใจง่าย เห็นภาพไปในตัว^{๕๗}

ช. วิธีสอน

๑. สอนแบบสัจจฉา หรือสนทนา โดยใช้วิธีการถามคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจ ธรรมะและความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด

๒. แบบบรรยาย จะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมะประจำวัน ซึ่งมีประชาชนหรือพระสาวกเป็นจำนวนมาก

๓. แบบตอบปัญหา ในการตอบปัญหาพระองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสม

^{๕๖} ดูรายละเอียดใน พระราชนิพนธ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า, หน้า

^{๕๗} ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙ - ๔๑.

๔. แบบวางกฎข้อบังคับ โดยใช้วิธีการกำหนดหลักเกณฑ์ กฎ และข้อบังคับให้ พระสาวกหรือสงฆ์ปฏิบัติหรือยึดถือด้วยความเห็นชอบพร้อมกัน^{๕๘}

ลักษณะและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เป็นธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าใน ระยะเวลาเริ่มแรกนั้น พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการสอนหลากหลายรูปแบบ เพื่อที่จะได้ประกาศ พระพุทธศาสนาให้ตั้งมั่นในท่ามกลางของสังคมและวัฒนธรรมแบบพราหมณ์อินเดียโบราณ ซึ่ง ถูกจำกัดในระบบสังคมด้วยความเชื่อ และข้อปฏิบัติตามหลักของศาสนาพราหมณ์ โดย บทบัญญัติทางศาสนาถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือที่ชอบธรรมให้แก่ตนเองและผู้อื่นด้วยการกำหนด ชนชั้นและอาชีพให้กับคนในสังคม ซึ่งเรียกระบบนั้นว่า “วรรณะ” ประกอบด้วยกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร และกลุ่มชุมชนนอกวรรณะอื่นอีก อันได้แก่จัณฑาล^{๕๙} นอกจากศาสนาพราหมณ์แล้ว ยังมีลัทธิอื่นๆ อีกมากมาย โดยมีลัทธิสำคัญในสมัยนั้นเป็นที่เคารพของประชาชน ได้แก่ ลัทธิครูทั้ง ๖ คือ ปุณณกัสสปะ มักขลิโคศล อชิตเกสสัมพล ปุกุทกัจจายนะ นิครนถนาฏบุตร และสัจจชัย- เวลัญจบุตร^{๖๐} เมื่อภายหลังการตรัสรู้แล้ว พระพุทธองค์ทรงคำนึงถึงการแสดงธรรมโปรดประชาชน เสมอ ในขั้นแรกพระพุทธองค์ทรงมีความขวนขวายน้อยเกิดความท้อในพระทัยที่จะแสดงธรรม โปรดสัตว์ เพราะทรงเห็นว่าธรรมะที่ทรงค้นพบนั้น เป็นสิ่งอันล้ำลึก ยากแก่ผู้ที่ยังยึดติดในกาม คุณจะรู้ตามได้ แต่ก็ทรงตระหนักในหลักความจริงว่า มนุษย์เป็นเวไนยสัตว์คือเป็นสัตว์ที่แนะนำ สิ่งสอนได้ และทรงอาศัยพระมหากรุณาที่จะโปรดเวไนยสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ ดังนั้น พระองค์จึง ทรงเสด็จท่องเที่ยวไปยังที่ต่างๆ เพื่อแสดงธรรมอันเป็นอุบายแก้ทุกข์ โปรดสัตว์ โดยมีทรงย่อท้อ ต่ออุปสรรค ความยากลำบาก ความเหน็ดเหนื่อย ด้วยทรงมุ่งหวังว่าจะแสดงธรรมอันเป็นอุบาย ออกจากทุกข์ตามความเป็นจริง

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์ จึงเริ่มมีขึ้นทั้งหลักการ ทั้งหลักปฏิบัติ แตกต่างกันไปตามกาลเทศะและบุคคลที่จะทรงสั่งสอน ซึ่งพระราชาวรมุณี (ประยูรค์ ปยุตโต) ได้กล่าวใจความสำคัญเกี่ยวกับวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาว่า สิ่งที่ต้องทำความเข้าใจอีก อย่างหนึ่ง ได้แก่ ลักษณะงานสอนซึ่งแตกต่างกันตามประเภทวิชา อาจแยกได้เป็น ๒ ประเภท คือวิชาประเภทที่แจ่มชัดแท้จริง เช่น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เป็นต้น การสอนวิชาประเภทนี้

^{๕๘} ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒ - ๔๓.

^{๕๙} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **พุทธประวัติเล่ม ๑**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔

^{๖๐} ส.ส.(บาลี) ๑๕/๑๑๒/๘๒, ส.ส.(บาลี) ๑๕/๑๑๒/๑๒๗.

หลักสำคัญอยู่ที่ทำให้เกิดความเข้าใจในข้อเท็จจริง การสอนจึงมุ่งเพียงหาวิธีการให้ผู้เรียนเข้าใจ ตามที่สอนให้เกิดพหุผลจะเป็นส่วนใหญ่ ส่วนวิชาอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งเกี่ยวข้องกับคุณค่าในทาง ความประพฤติปฏิบัติ โดยเฉพาะวิชาศีลธรรม และวิชาจริยธรรมทั่วไป การสอนที่จะได้ผลดี นอกจากให้เกิดความเข้าใจแล้ว จะต้องให้เกิดความรู้สึกมองเห็นคุณค่าความสำคัญ จนมีความ เลื่อมใสศรัทธาที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติด้วย สำหรับวิชาประเภทนี้ ผลสำเร็จอย่างหลังเป็นสิ่ง สำคัญมาก และมักทำได้ยากกว่าผลสำเร็จอย่างแรก เพราะต้องการคุณสมบัติขององค์ประกอบ ในการสอนทุกส่วนนับแต่คุณสมบัติส่วนตัวของผู้สอนไปทีเดียว ยิ่งในงานเผยแผ่เพื่อประดิษฐาน พระพุทธศาสนาที่จะให้คนจำนวนมากยอมรับด้วยแล้วก็ยิ่งเป็นเรื่องสำคัญมาก^{๖๐}

ลักษณะการเผยแผ่พระธรรมคำสอนที่พระองค์ได้ตรัสรู้แล้วนั้น พระองค์จะทรงมุ่งให้ ผู้ฟังได้รับประโยชน์จากคำสอนของพระองค์หรือนำคำสอนของพระองค์ไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ สุข ดังนั้น หลักการสอนของพระพุทธองค์ก็คือ ทรงเลือกสอนเฉพาะสิ่งที่จริงและมีประโยชน์ ตาม ความเหมาะสม โดยมุ่งประโยชน์ของผู้รับการสอนเป็นสำคัญ ดังเช่นที่ปรากฏในอภัยราชกุมาร สูตร ซึ่งมีเนื้อความย่อดังนี้

๑) วาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

๒) วาจาที่จริง ที่แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

๓) วาจาที่จริง ที่แท้ และประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ในข้อนั้น ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น

๔) วาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รัก เป็น ที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

๕) วาจาที่จริง ที่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รักเป็นที่ ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

๖) วาจาที่จริง ที่แท้ ที่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นเป็นที่รัก เป็น ที่ชอบใจของคนอื่น ในข้อนั้น ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น^{๖๒}

^{๖๐} พระราชวรมณี (ประยูรค์ ปยุตโต), พระมหาปริสลักษณะ ๓๒ ประการ และอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ, (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๒), หน้า ๑๙๕.

^{๖๒} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๖/๘๘.

จากข้อความดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงมุ่งประโยชน์จากคำสอนที่ผู้ฟังจะฟังได้ฟังถึงเป็นสำคัญ เพื่อที่ผู้ฟังจะได้นำไปปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ ดังพุทธปณิธานที่ทรงตั้งไว้เมื่อคราวส่งพระสาวกออกไปประกาศพระศาสนาว่า เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์

ดังนั้น ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงมีแผนแม่บทในการเผยแผ่ที่เรียกว่า ธรรมประกาศนโยบาย เป็นคู่มือสำหรับบุคลากรในการเผยแผ่ ซึ่งสามารถที่จะสรุปเป็นประเด็นการศึกษา ดังนี้

๑. บุคลากรเผยแผ่ ต้องมีความรู้ความสามารถที่เพียงพอ ถึงพร้อมด้วยอรรถและพยัญชนะแห่งพระสัทธรรมคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้เชี่ยวชาญสามารถที่จะนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาขยาย ตีแผ่ให้บุคคลอื่นเข้าใจได้อย่างชัดเจน แจ่มแจ้ง และก่อให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสแก่บุคคลที่ยังไม่เลื่อมใส และเพิ่มความเลื่อมใสยิ่ง ๆ ขึ้นไปแก่บุคคลที่เลื่อมใสอยู่แล้ว สามารถที่จะทำให้นุคคลเปล่งวาจาสาธุการเหมือนที่กล่าวในครั้งพุทธกาลว่า “ธรรมเทศนานี้ ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านประกาศธรรมโดยปริยายเป็นอันมาก เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดีจักเห็นรูปได้’ ฉะนั้น”^{๖๓}

๒. หลักธรรมที่นำไปแสดงนั้น ย่อมมีจุดมุ่งหมายเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์และความสุขแก่บุคคล และสังคมโดยไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ ศาสนา วรรณะ หรืออุปสรรคขัดข้องใด เป็นหลักธรรมที่มุ่งความบริสุทธิ์บริบูรณ์พร้อมด้วยรสแห่งความสงบสันติสุขอย่างแท้จริง

๓. วิธีชีวิตชุมชนได้รับการยกระดับ คือสังคมได้รับประโยชน์จากการเผยแผ่ ทั้งความสุขทางกาย และทางจิตใจ เป็นความสุขที่สามารถทำให้วิถีชีวิตของบุคคลในสังคมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดียิ่งขึ้น เป็นความสุขถึงระดับจิตวิญญาณของมนุษย์คือพระนิพพาน

ดังนั้น การเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจกับบุคคลผู้รับสาร ซึ่งในครั้งพุทธกาลการสื่อสารมีหลากหลายวิธีการโดยเฉพาะตัวผู้เผยแผ่เองนั้นมีความมุ่งมั่น มีความจริงใจที่จะเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนให้บุคคลรู้แจ้งเห็นจริงตามนโยบายของพระผู้มีพระภาค การทำงานสื่อสารดังกล่าวจึงประสบผลสำเร็จดังที่เราได้รับการสืบทอดมาถึงปัจจุบันนี้

^{๖๓} ส.ส.(บาลี) ๑๕/๒๐๓/๒๑๖ – ๒๑๗, ส.ส.(ไทย) ๑๕/๒๐๓/๒๙๔.

๒.๒ ประวัติและพัฒนาการของงานบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด

๒.๒.๑ ความเป็นมาของบุญผะเหวด

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยต่อมาโดยเฉพาะในประเทศไทย พระพุทธศาสนาได้ปรับเปลี่ยนบทบาทจากการเผยแผ่ที่เน้นเรื่องจิตภาวะอันลึกซึ้ง หันไปสู่การปรับประยุกต์หลักธรรมให้เข้ากับวิถีชีวิตของชุมชน ดังจะเห็นได้จากหลักความเชื่อต่าง ๆ ในชนบทภาคอีสานของประเทศไทย ที่ผสมผสานระหว่างความเชื่อทางพระพุทธศาสนาพร้อมกับความเชื่อดั้งเดิม เช่น การทำบุญอุทิศให้ญาติผู้ล่วงลับไปแล้วในงานบุญข้าวสาก^{๖๔} มีการถวายทานแก่พระสงฆ์ แล้วนำห่อข้าวสากที่เตรียมไว้เพื่อผู้ตายไปวางไว้ตามรั้วกำแพงวัด หรือที่ไร่นา เป็นต้น ซึ่งนั่นก็เป็นส่วนหนึ่งที่พระภิกษุผู้เผยแผ่พยายามประยุกต์หลักการทางพระพุทธศาสนาให้มีส่วนร่วมในความเชื่อดั้งเดิมของชนบท

จากปรากฏการณ์ดังกล่าว ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฉวีวรรณ สุวรรณภา ได้ให้มุมมองไว้ว่า สถาบันศาสนาเป็นสถาบันที่มีบทบาทและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของบุคคลและชุมชนดังนี้

๑. สถาบันทางศาสนาเป็นเครื่องมือเสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน เพราะเมื่อบุคคลต่างมีความเชื่อหรือมีความศรัทธายึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งร่วมกัน ย่อมสามารถที่จะนำสิ่งนั้นมาเป็นเครื่องมือการในการประสานสัมพันธ์ของคนในชนบทได้ และบุคคลต่างๆ เหล่านั้น สามารถที่จะพบปะแลกเปลี่ยนทัศนคติหรือแนวความคิดในการดำเนินชีวิต รวมถึงการดำเนินไปตามวิถีชีวิตของแต่ละบุคคล ย่อมได้สถาบันศาสนาเป็นตัวเชื่อมประสาน เช่น วัดเป็นที่ชุมนุมทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นที่รวมพลทำกิจกรรมของศาสนาและชุมชนได้

๒. สถาบันทางศาสนาตอบสนองต่อความต้องการทางจิตใจของบุคคล นอกจากจะมีความต้องการปัจจัย ๔ คือ ที่อยู่อาศัย อาหาร เสื้อผ้า และยารักษาโรคแล้ว ยังจำเป็นต้องมีที่พึ่งทางจิตใจ ซึ่งเป็นจุดที่อ่อนไหวสำหรับคนทุกคน เช่น เวลาที่มีความทุกข์ความเดือดร้อนไม่ว่าจะเป็นเรื่องงาน หรือด้านจิตใจ คนส่วนมากจะหันหน้าเข้าหาวัด เพื่อกราบขอพรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันได้แก่พระพุทธรูปต่าง ๆ รวมถึงการเข้าวัดปฏิบัติธรรม ฟังธรรม เจริญสมณะวิปัสสนา เป็นต้น

^{๖๔} บุญข้าวสาก หมายถึง งานบุญสลากภัต ที่สังคมชนบทอีสานมีความเชื่อว่า วันดังกล่าวพระยายมราช ได้เปิดโอกาสให้เปรตญาติที่อดอยากหิวโหยได้กลับมารับเอาส่วนบุญจากญาติพี่น้องตั้งแต่เวลาเที่ยงคืนของวันขึ้น ๑๔ ค่ำ จนถึงเที่ยงวันของวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ของทุกปี

๓. สถาบันทางศาสนา สร้างความสมดุลทางใจแก่บุคคลและสังคม โดยอาศัย เรื่องเล่าปรัมปรา และสมมติเทพต่างๆ ในการตอบปัญหาที่มนุษย์ไม่อาจจะหาคำตอบได้ เช่น เรื่อง การกำเนิดมนุษย์ เรื่องชีวิตหลังความตาย เป็นต้น ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาแม้จะดูมีท่าทีแข็งกร้าวในความเชื่อดังกล่าว คือ มองสิ่งจำเป็นที่สุดของชีวิตคือการหยุดเวียนว่ายตายเกิด ไม่ต้องการให้บุคคลหมกมุ่นในโลกียวิสัย แต่ก็ไม่ได้ทิ้งคำสอนในแนวทางปฏิบัติแห่งชีวิตของบุคคล เพราะมองเห็นความต่างแห่งบุคคลแต่ละคนนั่นเอง

๔. สถาบันทางศาสนากำหนดแบบแผนพฤติกรรมของชุมชนโดยทางพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งการกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ก็เพื่อสนองความต้องการของบุคคลเป็นสำคัญ ในทางพระพุทธศาสนา กำหนดพิธีกรรมต่าง ๆ ให้เป็นเพียงยาชูกำลังใจเท่านั้น เช่น พิธีในงานมงคล และพิธีในงานอวมงคล เพื่อเป็นกุศโลบายให้บุคคลได้ใกล้ชิดกับศาสนาแล้วทำให้จิตใจนุ่มไปในทางศาสนา

๕. สถาบันทางศาสนา เป็นแหล่งให้การศึกษาลดละเลิกแก่ชุมชน ในอดีต วัดถือว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นด้านอักษรศาสตร์ ดาราศาสตร์ ศิลปะศาสตร์ แขนงต่าง ๆ ล้วนเกิดขึ้นที่วัด มีพระสงฆ์เป็นผู้ฝึกฝนอบรม คล้าย ๆ สำนักที่ศาปาโมกข์ในชมพูทวีป ซึ่งการศึกษาในอดีตทำให้พระสงฆ์มีโอกาสมากที่จะนำหลักแห่งคุณธรรมเข้าไปสู่จิตใจของผู้ศึกษาได้ และนั่นได้กลายมาเป็นความเชื่อฝังใจของคนมาตลอด จนกระทั่งกลายเป็นวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนต่อมาโดยไม่รู้สีกตัว^{๖๕}

บุญผะเหวด เป็นงานบุญประเพณีที่สำคัญอีกประเพณีของชาวอีสาน ที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างความเชื่อในทางพระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมท้องถิ่น จนกระทั่งมีบางคนเข้าใจว่าเรื่องผะเหวดหรือพระเวสสันดรนั้น เป็นนิทานปรัมปราที่มีอุบัติเหตุเกิดขึ้น ณ ท้องถิ่นของตน เช่น เรื่องจำปาสี่ต้น ผาแดงนางไอ่ เสียวสวาสดี สังข์สินไช้ ท้าวกำกาดำ เป็นต้น โดยเฉพาะบทสรุปสุดท้ายของเรื่องผู้แต่งมักจะกล่าวว่าเรื่องดังกล่าวเป็นอดีตชาติของพระโพธิสัตว์เจ้าด้วยกันทั้งนั้น

อันที่จริงแล้วบุญผะเหวด หรือ พระเวสสันดรชาดก เป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่รวมอยู่ในเรื่อง ทศชาติ หรือเรียกว่า พระเจ้าสิบชาติ จากความเชื่อของชาวพุทธโดยทั่วไปถือกันว่า พระเวสสันดรเป็นชาติยิ่งใหญ่และบำเพ็ญบารมีอันแรงกล้าก่อนที่จะ

^{๖๕} อุวีวรรณ สุวรรณภา, ผศ. “พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมไทย” ใน สารนิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิต ประจำปี ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘๘ – ๑๘๙.

เสวยพระชาติเป็นพระพุทธองค์ ต้นฉบับเดิมเขียนเป็นภาษาบาลีเป็นคำประพันธ์ที่เรียกว่า คาถารวมเบ็ดเสร็จ ๑,๐๐๐ คาถาจบเรื่องพอดี บางครั้ง เรียกว่า คาถาพัน^{๖๖} วรรณกรรมเรื่องพระเวสสันดรชาดกนี้เข้ามาแพร่หลายในประเทศไทยเมื่อครั้งสมัยสุโขทัย ดังปรากฏอยู่ในศิลาจารึกวัดนครชุมหลักที่ ๓ จารึกราว พ.ศ. ๑๙๐๐ สมัยพระเจ้าลิไท ได้กล่าวถึงเรื่องมหาชาติ ซึ่งแสดงว่าได้มีการแปลมหาชาติเป็นภาษาไทยและแพร่หลายมากแล้วในสมัยสุโขทัย ความในศิลาจารึกวัดนครชุมนั้นได้แสดงให้เห็นถึงการห่วงใยในพระพุทธศาสนาว่าจะสาบสูญในอนาคตกาล ดังนี้ “อันว่าพระปฏิภาณไตรยนี้จักหาย แลหาคนรู้จักแท้มิได้เลย ยังมีคนรู้คั่นสเล็กสน้อยไซ้ ธรรมเทศนาอันเป็นว่าพระมหาชาติหาคนสวดมิได้เลย” ต้นฉบับมหาชาติสมัยสุโขทัยคงสูญหายไป เราจึงพบว่ามหาชาติคำหลวง ฉบับกรุงศรีอยุธยา เป็นมหาชาติที่เป็นสำนวนเก่าที่เหลืออยู่ในประเทศไทยในขณะนี้^{๖๗}

มหาชาติที่พบอยู่ในภาคอีสานของไทยนั้นมีหลายสำนวน หลายฉบับ แต่ละวัดแต่ละจังหวัดต่างก็ใช้ฉบับของท้องถิ่นและคัดลอกสืบต่อมา (เพราะเป็นวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมเรียกว่า “บุญผะเหวด”) การคัดลอกนี้อาจจะมีการเพิ่มเติมเสริมแต่งบ้าง หรือย่อให้สั้นเอาเฉพาะใจความสำคัญบ้าง หรือพระภิกษุบางรูปอาจแต่งขึ้นมาเป็นสำนวนใหม่บ้าง แต่อย่างไรก็ตามต้นฉบับเดิมของมหาชาติอีสาน น่าจะได้รับอิทธิพลจากมหาชาติฉบับของลานช้าง เพราะเหตุว่าชาวอีสานส่วนใหญ่ได้รับวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขงมาโดยตลอด และพิธีกรรมบุญผะเหวดของอีสานนั้นมีลักษณะเช่นเดียวกับพิธีกรรมของอาณาจักรลานช้างโบราณ ฉะนั้นต้นฉบับเดิมเรื่องมหาชาติ (ของลานช้าง) จึงมีการนำเข้ามาใช้เทศน์ในภาคอีสานและภายหลังได้มีการปรับปรุงบ้าง ดังกล่าว^{๖๘}

๒.๒.๑.๑ เป้าหมายของงานบุญผะเหวด

งานบุญผะเหวดหากจะกล่าวถึงเป้าหมายหลักของการจัดทำบุญเพื่อระลึกถึงบุญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญบารมีครั้งยิ่งใหญ่ครั้งสุดท้ายก่อนที่จะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธะแล้ว สิ่งสำคัญที่ชุมชนจะต้องได้คือความร่วมมือร่วมใจ ความสมานสามัคคีในการกระทำกิจกรรมร่วมกันตั้งแต่เริ่มงานจนกระทั่งเสร็จสิ้นงาน เป็นกลอุบายที่คนโบราณได้วางกฎกติกาไว้เพื่อให้

^{๖๖} เทศน์เรื่องพระเวสสันดรเป็นภาษาบาลีล้วน ไม่มีการแปลเป็นภาษาไทยเรียกว่า “เทศน์คาถาพัน”

^{๖๗} รัชช ปุณโณทก, **วรรณกรรมท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ พิระพัธนา, ๒๕๒๕), หน้า ๑๘๘.

^{๖๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๙ - ๑๙๐.

ลูกหลานได้ทั้งสิ่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ และการรู้จักการเอื้ออาทรทำงานด้วยกันด้วยสังคหวัตถุธรรม ดังจะเห็นได้จากกิจกรรมดังกล่าวที่เป็นการรวมพลังมวลชนตั้งแต่เริ่มงาน จนกระทั่งเสร็จสิ้นงานเลยทีเดียว

๒.๒.๑.๒ รูปแบบพิธีกรรมในการทำบุญผะเหวด

ก. ก่อนงาน

วัดใดที่จะทำบุญผะเหวด คณะกรรมการวัดอันมีพระสงฆ์เจ้าอาวาสเป็นประธาน จะต้องจัดแบ่งหนังสือใบลานเทศน์ออกเป็นกัณฑ์เล็ก ๆ กะให้พอดีกับพระภิกษุสามเณรที่จะเทศน์ ซึ่งมีทั้งพระภิกษุสามเณรภายในวัด และวัดอื่น ๆ โดยเรียกว่าใส่หนังสือเทศน์ เมื่อแบ่งหนังสือครบเรียบร้อยแล้ว บางกัณฑ์อาจแบ่งออกได้หลายผูก แล้วแต่ความเหมาะสม แล้วมอบหมายให้ทายกคนใดคนหนึ่งนำไปถวายพระแต่ละวัดแล้วนิมนต์บอกวันและเวลาที่ท่านจะต้องมาเทศน์ ซึ่งมีนัยว่าให้ท่านเชิญชวนญาติโยมไปร่วมทำบุญพร้อมกับหนังสือกัณฑ์เทศน์ดังกล่าว

ส่วนทางบริเวณวัด คณะพระภิกษุสามเณรทายกทายิกาจะมีการร่วมแรงร่วมใจกันจัดสถานที่ ประดับธงผืนผ้าที่ทอยาวประมาณ ๓ - ๔ เมตร ซึ่งร้อยตรงปลายด้วยไม้ปอ เป็นลายพยับปลา ปลูกปะรำไว้เพื่อเป็นสถานที่ฟังเทศน์ และสร้างศาลาโรงธรรมประดับด้วยดอกไม้และประดับธงทิว ซึ่งด้ายสายสิญจน์และตั้งหม้อน้ำมนต์ เป็นต้น ซึ่งหากจะกล่าวถึงขั้นตอนในบริเวณที่จัดงาน ก็จะมีภาพโดยรวม ดังนี้

๑. สร้างหอพระอุทิศด้วยปะรำไม้ไผ่ข้างหนองน้ำ

๒. พิธีปลูกธงชาววา คือ ผืนผ้าขาวความยาว ๒๐ วา ที่ประดับประดาอย่างดีแล้วนำไปแขวนไว้บนยอดต้นไผ่ เพื่อเอาไปปลูกไว้ริมหนองน้ำข้างวัด เพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่าจะมีงานบุญผะเหวด

๓. การสี่เทียน คือ การที่สตรีช่วยกันปาดสีผึ้งเป็นชั้นเล็กๆ ลงไฟให้ละลายและจุ่มเส้นฝ้ายขาวลงไป ใช้มือพันไปมาเพื่อให้เทียนติดฝ้าย แม้จะร้อน ๆ แต่แรงศรัทธาและสิ่งที่ต้องทำตามประเพณีคงมีความชุ่มเย็นกว่าความร้อน จึงได้เทียนความยาวประมาณ ๑ ศอก จำนวน ๑,๐๐๐ เส้น เพื่อใช้สำหรับจุดเทียนพัน น้ำมันหมั้นช่วงที่มีการเทศน์มหาชาติ

๔. ธงประดับเครื่องกัณฑ์เทศน์ผะเหวด ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว ธงที่ประดับในถึงกัณฑ์เทศน์จะมีความหลากหลาย ซึ่งขึ้นอยู่กับความคิดประดิษฐ์ประดอยของศรัทธาแต่ละคน โดยอาศัยการทำจากวัสดุอุปกรณ์ที่หาได้ในท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น

๔.๑ กุชช่อ ธงที่ทำจากต้นหม่อน โดยใช้มีดคมปาดลำหม่อนเป็นฝอยคล้ายกลีบดอกไม้

๔.๒ กุชช้อย ธงที่ทำจากผ้าหรือกระดาษตัดเป็นรูปสามเหลี่ยมติดกับก้านมะพร้าว

๔.๓ กุชลีบกชั้นฟ้า ธงที่ทำด้วยด้ายสีต่างๆ พันรอบแกนไม้ที่ไขว้เป็นรูปกากบาท ร้อยเป็น ๑๖ ชั้น เสมือนบันไดให้เทวดาลงมาฟังเทศน์ในงานบุญ

๔.๔ กุชลีบท้าชั้นดิน ธงที่นำผ้าฝ้ายมาตัดเป็นรูปวงกลม ร้อยตรงกลางเว้นระยะห่างโดยใช้ไม้ปอมากันให้ได้ ๑๕ ชั้น เปรียบเช่นบันไดสู่ขุมราก็ให้สัตว์นรกมาฟังเทศน์

๕. การประดับสถานที่เทศน์ผะเหวด

ในการประดับสถานที่เทศน์นั้น หากไม่เน้นการทำพิธีในปะรำกลางธรรมชาติแล้ว มักจะกระทำในศาลาการเปรียญ มีการตั้งธรรมาสน์เทศน์ไว้ แล้วประดับประดาสถานที่ให้มีลักษณะเหมือนอยู่ในป่าหิมพานต์สถานที่อยู่อาศัยของพระเวสสันดร โดยประดับด้วยดอกไม้ที่ทำจากป้า เช่น ดอกพะยอม (ดอกกันเกรา) ดอกจิก (ดอกเต็ง) ดอกฮ้าง(ดอกรัง) ดอกจาน ฯลฯ มาร้อยอยู่บริเวณศาลาโรงธรรม ในสมัยใหม่อาจมีการประยุกต์วัสดุอุปกรณ์สมัยใหม่มาทำนกกกระดาษปลาทะเียนที่สานจากหลอดพลาสติกหลากสี และอื่นๆ อีกมากมายที่เกิดจากการประยุกต์เพื่อความสวยงาม

ข. วันงาน

(๑) แห่งพระอุปัศ

ตามประเพณีของงานผะเหวด ตอนเช้าหลังจากจ้งหัน (ถวายภัตตาหารเช้า) มีการเชิญพระอุปัศ ด้วยความเชื่อว่าพระอุปัศเป็นพระอรหันต์ที่สามารถปราบพญามารได้ เป็นผู้มโทธิฤทธิ์ช่วยขจัดปัดเป่าอุปสรรค การเชิญพระอุปัศเพื่อไม่ให้เกิดอุปสรรคและให้การจัดงานผ่านไปด้วยดี ในตำนานพระอุปัศได้เจริญฌานสมาบัติในกลางสะดือทะเล การเชิญจึงต้องแห่ขบวนจากวัดไปยังลำน้ำที่มีน้ำวน เปรียบดังพระอุปัศแหวกทะเลขึ้นมา เช้าวันนั้นความสนุกสนานรื่นเริงเริ่มต้นด้วยเสียงกลองและเสียงไซโยให้ร้อง เมื่อไปถึงหนองน้ำแล้วพราหมณ์ผู้ทำพิธีก็จะเชิญพระอุปัศพร้อมตักน้ำใส่โอ่งดินเผา แห่มาที่วัด เป็นอันเสร็จพิธี

(๒) แห่งผะเหวด/แห่งพระเวสสันดรเข้าเมือง

ช่วงสายๆ ก่อนที่มีการแห่ขบวนพระเวสสันดรเข้าเมือง บางถิ่นก็จะมีการนำกองเมงหรือกองบุญไปถวายวัดเพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ส่วนใหญ่ในกอง

เมงก็จะมีเสื้อผ้า หมอน ผ้าห่ม สมุด หนังสือ ดินสอ ปากกา ข้าวสาร เส้นฝ้าย เส้นไหม เป็นต้น โดยจะวางบนเตียงไม้และแขวนรอบๆ

ตกตอนบ่ายจะมีการตั้งขบวนแห่พระเวสสันดร พิธีที่สำคัญคือการเชิญพระเวสสันดร เข้าเมือง ซึ่งได้มีการเตรียมสมมติบุคคลที่เป็นพระเวสสันดรและนางมัทรีให้อยู่ในอาศรมในป่า แล้วคณะพราหมณาจารย์ประชาชนก็ทำพิธีเชิญกลับสู่เมือง บางถิ่นก็มีการแห่ได้ต่อกันไปมา ระหว่างพระเวสสันดร พระนางมัทรี พระเจ้ากรุงสุโขทัย พระนางผุสสดี และผู้ไปเชิญ^{๖๙} เสร็จ พิธีก็พากันเริ่มต้นขบวนแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง โดยเริ่มต้นขบวนด้วยพระพุทธรูป ขบวนแห่ ภาพพระบฏ คือ การวาดภาพพระเวสสันดรบนผืนผ้าคล้ายภาพพระเวศแต่เล็กกว่า ถือเป็น สัญลักษณ์ของคุณงามความดี แสดงถึงแรงศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนา ขบวนต่อมาก็เป็นการแห่ ภาพพระเวสสันดร เป็นภาพวาดชาดกเรื่องพระเวสสันดรตั้งแต่มาลัยหมีมาลัยแสน อันว่าด้วย เรื่องพระมาลัยโปรดสัตว์ แล้วต่อด้วยภาพพระเวสสันดร ๑๓ กัณฑ์ คือ กัณฑ์ทศพร หิมพานต์ ทาน ชันท์ วนประเวศ ชูชก จุลพน มหาพน กุมาร มัทรี สักกบรรพ มหาราช ฉกษัตริย์ และนครกัณฑ์ เป็นภาพบนผืนผ้าใบหลายสีบวา ใช้ไม้ไผ่ผูกผ้าพระเวสเป็นช่วงๆ ชูขึ้นเหนือศีรษะ เป็นริ้วขบวน ใครไม่ได้จับไม้ก็จับชายผ้าแทน ถัดจากขบวนแห่ทางธรรมก็เป็นขบวนของความรื่นเริง ความ สนุกสนาน เป็นการร้องรำขับไปตามเสียงกลองเสียงดนตรี เมื่อถึงวัดแล้วก็เวียนรอบศาลาหรือปะรำพิธีที่เตรียมไว้เทศน์อีก ๓ รอบ ก็ขึ้นศาลาและประดับผ้าพระเวสซึ่งไว้รอบศาลาด้านใน

ช่วงเย็นมีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาคือการเจริญพระพุทธรมณต์ และมีมหรสพ สมโภชพอเป็นพิธี

ค. วันเทศน์

๑. แห่ข้าวพันก้อน

ประมาณตี ๓ มัคคนายกตีฆ้องตีกลองเพื่อส่งสัญญาณบอกเวลาว่าถึงเวลาแห่ข้าวพัน ก้อน คือการนำข้าวหนึ่งป็นเป็นก้อนเล็กๆ ๑,๐๐๐ ก้อน ตามคาถา ๑,๐๐๐ คาถา ในการเทศน์ มหาชาติ บางหมู่บ้านก็จะพากันแห่รอบบริเวณหมู่บ้านด้วยประสงค์ปลูกให้คนเตรียมตัวเพื่อที่จะ ฟังเทศน์และรีบออกไปวัดเพื่อไปร่วมทำบุญกัน พอถึงบริเวณวัดแล้วขบวนแห่ก็จะเดินเวียนขวา

^{๖๙} บางถิ่นจะเชิญพระอุปัชฌาย์จากหนองน้ำ ที่สมมติว่าสะดือทะเล แล้วก็ประกอบพิธีไหว้พระสวด มนต์และนิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธรมณต์ เสร็จแล้วก็จะเชิญพระเวสสันดรเข้าเมือง และแห่ผ้าพระเวศเข้าสู่ หมู่บ้านมุ่งหน้าไปสู่บริเวณวัดต่อไป

รอบศาลาหรือปะรำพิธีจัดเทศน์มหาชาติ ๓ รอบพร้อมเปล่งคำอธิษฐานว่า “นะโม นะโม พระไตรปิฎกยกขึ้นมาเทศน์ ในเรื่องผะเหวดตั้งแต่ชาติปางหลัง ขอเชิญฟังยังล้ามหาชาติ ชั้นหมากเบ็งอาชญาขันธ์บูชา ข้าวพันก้อนถวายอาชญาบูชา ซาเหาซาสามดวงยอดแก้ว ข้าไหว้แล้ว ถวายอาชญาบูชา ขอปรารภนาทานิสงส์อันเลิศ พรอันประเสริฐอายุวัฒนัง สุขัง พลัง เทิดทูนเทินไว้ ขอให้ได้ตั้งคำปรารภนา สาธุสา อнуโมทามิ”

๒. การเทศน์ผะเหวด

เมื่อเสร็จจากแห่ข้าวพันก้อนแล้ว ทายกทายิกาจะพากันไหว้พระสวดมนต์สมาทานศีล และอาราธนาเทศน์ หลังจากนั้นพระก็จะเริ่มเทศน์สังกาศ พระขึ้นนั่งธรรมาสน์พร้อมหนังสือที่เป็นใบลานร้อยต่อกันทั้งแผ่น เป็นการบอกเล่าความเป็นมาของพระพุทธศาสนาตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบัน ก่อนจะเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน อันเป็นเรื่องราวของพระมาลัยที่ได้ไปพบพระศรีอริยเมตไตรย์ และนำคำมาบอกกล่าวแก่มวลมนุษย์ให้ทำแต่ความดี รักษาตนอยู่ในศีลธรรมแล้วจะได้ไปเกิดในศาสนาของพระศรีอริย์ อันเป็นสมัยที่มีแต่ความสุข ความเจริญ หลังจากนั้นก็เริ่มฟังเทศน์มหาชาติทั้งวันจนกว่าจะจบ เมื่อถึงเวลาฉันจังหัน(ภัตตาหารเช้า)และฉันเพล ทายกทายิกาที่รับผิดชอบเรื่องอาหารก็จัดถวายพระภิกษุสามเณรที่ไปร่วมงานฉัน ส่วนรูปที่จะเทศน์ช่วงฉันเพลก็ต้องจัดภัตตาหารให้ท่านฉันก่อน และเมื่อเวลาเทศน์มาถึงก็ขึ้นธรรมาสน์เทศน์ต่อได้ทันที ส่วนญาติโยมเมื่อถึงเวลารับประทานอาหารก็สลับเปลี่ยนกันไปรับประทาน แล้วก็กลับมาฟังเทศน์ต่อไป เพราะการเทศน์จะมีต่อเนื่องไปจนกว่าจะจบกัณฑ์ฉลองอันเป็นกัณฑ์เทศน์สรุปท้ายอาณิสงส์ของการฟังเทศน์มหาชาติ ซึ่งนั้นอาจจะยุติลงประมาณ ๒ ถึง ๓ ทุ่มก็เป็นไปได้ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับที่พระผู้เทศน์ว่าจะมีความคล่องแคล่วในการเทศน์เพียงไร ส่วนทายกที่รับผิดชอบเรื่องจุดเทียนคาถาพันก็ต้องนั่งกำหนดว่าแต่ละกัณฑ์มีกี่คาถา แล้วก็จุดเทียนบนกระหงาบกล้วยตามนั้น

ง.กัณฑ์เทศน์/กัณฑ์หลอน/กัณฑ์จบ

(๑) กัณฑ์เทศน์

คำว่า กัณฑ์เทศน์ หมายถึง กัณฑ์เทศน์ผะเหวดทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ที่คณะกรรมการวัดได้ตกลงให้แต่ละบุคคลเป็นเจ้าของกัณฑ์เทศน์แต่ละกัณฑ์ บางกัณฑ์อาจมีเจ้าภาพหลายคนก็เป็นได้ ซึ่งคณะกรรมการต้องพยายามหาเจ้าภาพให้ได้ครบทุกกัณฑ์ ในการหาเจ้าศรัทธาอาจตกลงมติด้วยการขอให้เจ้าศรัทธาแสดงความสามารถของตนเอง หรือด้วยการจับสลากว่าผู้ใด กลุ่มใด หรือคุ่มใด จะต้องเป็นเจ้าศรัทธาในกัณฑ์ใด เมื่อเจ้าศรัทธาได้กัณฑ์ใดมาแล้วก็จะร่วมกันตกแต่งกัณฑ์เทศน์ของตนเองให้เหมาะสมกับกัณฑ์นั้น ๆ ด้วยความเชื่อว่าจะเป็นการเพิ่มความ

เป็นศิริมงคลให้เกิดขึ้นแก่เจ้าของกัณฑ์เทศน์ เช่น กัณฑ์ชูชก ก็จะเน้นไปที่ข้าวปลาอาหารผลไม้หลากชนิด เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ เป็นต้น เมื่อถึงเวลาที่พระภิกษุเทศน์ในกัณฑ์ของตนก็จะต้องไปร่วมฟังตั้งแต่แรกเริ่มของกัณฑ์เทศน์จนจบแล้วจึงนำกัณฑ์เทศน์เข้าไปถวาย แล้วรับศีลรับพร เป็นที่สุดของพิธีกรรมแต่ละเจ้าภาพ

(๒) กัณฑ์หลอน

คำ “หลอน” เป็นภาษาถิ่นไทยอีสาน แปลว่า “แอบมาหา หรือลักลอบไปหา โดยไม่บอกกล่าวล่วงหน้า” กัณฑ์หลอน คือกัณฑ์เทศน์พิเศษนอกเหนือจากกัณฑ์เทศน์ใน “บุญผะเหวด” ซึ่งมีเพียง ๑๓ กัณฑ์ และแต่ละกัณฑ์จะมีเจ้าภาพเป็นเจ้าของกัณฑ์นั้นๆ อยู่แล้ว กัณฑ์หลอน จึงเป็นกัณฑ์เทศน์ที่ไม่ได้จองไว้ก่อน แต่จะเป็นกัณฑ์เทศน์ที่ชาวบ้านแต่ละคุ้มร่วมกันจัดขึ้นในวันที่มีการเทศน์ผะเหวดนั่นเอง โดยผู้มีศรัทธาจะตั้งกัณฑ์หลอนไว้ที่บ้านของตนแล้วบอกกล่าวพี่น้องที่มีบ้านเรือนอยู่ในคุ้มนั้นๆ จัดหาปัจจัยไทยทานต่างๆ เท่าที่มีจิตศรัทธาหาได้ ซึ่งส่วนมากจะใช้กระบุงหรือกระจาดไม้ไผ่ หรืออาจจะเป็นถึงน้ำพลาสติก ใส่ข้าวสารลงไปประมาณครึ่งถัง แล้วหาต้นกล้วยขนาดสูงประมาณ ๑ เมตรตั้งไว้กลางกระบุง กระจาด หรือถังน้ำนั้น แล้วนำเงินชนิดต่างๆ คีบด้วยไม้ไผ่ แล้วนำไปเสียบไว้ที่ลำต้นของต้นกล้วย ส่วนที่โคนต้นกล้วยนั้นนอกจากข้าวสารแล้ว อาจจะทำปัจจัยอื่นๆ เช่น ฐูปเทียน ผงซักฟอก มะพร้าวอ่อน กล้วยสุก ยาสามัญประจำบ้าน ฯลฯ ใส่ไว้เป็นเครื่องไทยทาน เมื่อได้เวลานัดหมาย คณะผู้มีศรัทธาจะพากันแห่กัณฑ์หลอนจากที่ตั้งโดยมีกลองยาว แคน ฉิ่ง ฉาบ ฯลฯ นำขบวน ผู้มีศรัทธาบางคนก็จะพากันพ้อนรำไปตามจังหวะเสียงกลองอย่างสนุกสนานพอถึงวัด จะแห่รอบศาลาโรงธรรมโดยเวียนขวา ๓ รอบ แล้วนำกัณฑ์หลอนขึ้นบนศาลาทถวายแด่ภิกษุรูปที่กำลังเทศน์อยู่ขณะนั้น กัณฑ์หลอน สามารถนำไปทอดได้ตลอดทั้งวันขณะที่มีการเทศน์มหาชาติ ซึ่งอาจจะถึงมีดคำก็ได้ และอาจจะมีกัณฑ์หลอนจากหมู่บ้านอื่นแห่มาสมทบอีกก็ได้โดยไม่จำกัดจำนวน ถือเป็นการสร้างความสามัคคีของคนระหว่างหมู่บ้าน ที่อยู่ใกล้เคียงกัน

(๓) กัณฑ์จอบ

คำว่า จอบ หมายถึง การแอบดู การซุ่มซ่อนมอง การคอยเฝ้าดู ดังนั้น กัณฑ์จอบ ก็หมายถึง การที่เจ้าศรัทธาทำกัณฑ์เทศน์ที่เตรียมจะไปถวายพระผู้เทศน์เป็นการเฉพาะ หรือเป็นการเจาะจงที่จะถวายพระผู้เทศน์ในกัณฑ์เทศน์ที่ตนเองประสงค์จะฟังด้วยความต้องการในสุนทรียศาสตร์ของกัณฑ์เทศน์ เช่น กัณฑ์มัทรี กัณฑ์กุมาร เป็นต้น หรือด้วยประสงค์จะได้บุญตามความเชื่อของแต่ละกัณฑ์ เช่น กัณฑ์ทศพร ดังความที่ว่า “คราวบังอรบุสดีนางนาท เนมาสาธา

อยู่บนสรวงสวรรค์ พระอินทร์ปั้นพระพร ๑๐ อย่าง แล้วจึงผ่าลงเกิดเมืองคน บุญกุศลของนางมี
มาก งามโสภาคทุกส่วนกายา สมอินทราประทานพรทุกอย่าง ไม้กะสร้างจกได้บูชา วาสนาของเจ้า
สูงส่ง โยมเอ๋ย” ทานกัณฑ์ เป็นต้น

ดังนั้น ในเมื่อเจ้าภาพศรัทธาได้ตั้งเป้าประสงค์ไว้ดังนั้นแล้ว ก็จะให้คนไปแอบดูหรือ
จอบดูที่วัดก่อน หากพระภิกษุสามเณรรูปใดที่เป็นที่คุ้นเคยและเป็นศิลาของเจ้าภาพกัณฑ์จอบ
นั้น ก็จะแห่กัณฑ์นั้นเข้าวัดให้ตรงกับเวลาที่พระภิกษุรูปนั้นกำลังเทศน์ หรือเมื่อถึงกัณฑ์เทศน์ที่
ตนเองต้องการทำบุญ แม้พระภิกษุสามเณรที่กำลังเทศน์อยู่ไม่รู้จัก ก็จะแห่กัณฑ์เทศน์เข้าไปใน
ขณะนั้น กิริยาเช่นนี้เรียกว่า กัณฑ์จอบ^{๓๐}

๒.๒.๒ กำเนิดบุญผะเหวดร้อยเอ็ด

บุญผะเหวดร้อยเอ็ดเริ่มมาจากวิถีคิดและกระบวนการทำงานของข้าราชการและเพื่อ
วัตถุประสงค์ของทางการที่พยายามสร้างเอกลักษณ์เฉพาะตัวของจังหวัด โดยผู้ว่าราชการจังหวัด
และผู้รับผิดชอบในส่วนราชการที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดและเทศบาล
เมืองร้อยเอ็ด ในการคิดค้นหาลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อที่จะ
นำไปเป็นศูนย์กลางในการจัดงานบุญประจำปีเป็นประจำเป็นประเพณีท้องถิ่นที่ยิ่งใหญ่และไม่ซ้ำกับจังหวัด
อื่น ๆ เช่น บุญบั้งไฟจังหวัดยโสธร บุญไหลเรือไฟออกพรรษาจังหวัดหนองคาย บุญแห่เทียน
พรรษาจังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น ดังนั้นทางคณะกรรมการจึงมีมติที่จะจัดงานบุญผะเหวดให้
เป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด ดังความที่ว่า

เมื่อนายสุพร สุภสร ย้ายมาดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด วันที่ ๖ ตุลาคม
๒๕๓๓ ได้จัดหน่วยกาชาดออกเยี่ยมเยียนประชาชนในเขตอำเภอพนมไพรซึ่งประสบอุทก
ภัย ขณะเดินทางได้ปรารภกับนายวีระ วุฒิจำนงค์ อนุกรรมการเหล่ากาชาด และ
อนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัด และนายสุพาสน์ ธนะแพสย์ นายกเทศมนตรีเมืองร้อยเอ็ด
ขณะนั้น นายวีระ วุฒิจำนงค์ ได้เสนอให้จัดงานประเพณีบุญผะเหวดหรืองานเทศน์
มหาชาติให้เป็นงานประเพณีประจำปีของจังหวัด เพราะเห็นว่าเป็นงานประเพณีที่สำคัญ
ยิ่งของชาวอีสาน..ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดเห็นชอบให้นำเสนอที่ประชุมคณะอนุกรรมการ

^{๓๐} ดูรายละเอียดใน บุญศรี ตาแก้ว (ธนิศ) เปรียญ, **ประเพณีอีสาน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
ลูก ส.ธรรมภักดี, ๒๕๓๐), หน้า ๑๓๓ - ๑๓๙.

วัฒนธรรมจังหวัด ซึ่งที่ประชุมได้เห็นชอบโครงการจัดงานบุญผะเหวดตามที่นายวีระ วุฒิจำนงค์ และนายสังคม ค้อซากุล หัวหน้าหมวดการศึกษาเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดขณะนั้น^{๙๑}

๒.๒.๓ วิวัฒนาการของบุญผะเหวดร้อยเอ็ด

๒.๒.๓.๑ ในฐานะบุญประเพณี

การจัดงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดนั้น โดยปกติแล้วพิธีบุญดังกล่าว เป็นความเชื่อความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปที่มีความเชื่อว่าการได้ทำบุญผะเหวดฟังเทศน์มหาชาตินั้น มีผลานิสงส์ทำให้บุคคลที่ฟังเทศน์จบในวันเดียวสามารถที่จะไปเกิดในยุคลสมัยของพระศรีอาริย์เมตไตรย พระพุทธเจ้าในอนาคต ดังความที่พระโพธิสัตว์เมตไตรย ได้ตรัสกับพระมาลัยเถรเจ้าว่า

ภนฺเต ข้าแต่เจ้าตนผายเผื่อ เย ชนา อันว่าคนทั้งหลายในชมพูทวีปนั้น มิเขาอยากเห็นหน้าผู้ฆ่าเมื่อลงไปเป็นพระดังนั้น สุนฺนตุ จงให้เขาตั้งจิตประสาทฟังธรรมมหาเวสสันดรชาดก อันให้แล้วมือหนึ่งวันเดียว บุปผาบานดอกไม้น้อยย้อยไว้เป็นลู่กัน สหัสธานี แห่งคนทั้งหลายมวลงยงนั้น จงให้เขาหามายังเคื่องบูชาหลายสำประทีปทำพ้อพันดอกบัวหลวงพลันนาขึ้นช้อย ดอกบัวน้อยนับด้วยช้อยได้พันดวง ดอกอุบลพวงงามยิ่ง ก็พันสิ่งสั้นเดียวดอกผักตบบานแบ่งพันหนึ่งแต่งบูชา ดอกกวางของยาน้อยพันหนึ่ง ค่อยชนของช่อทรวงยายชะล่อน อันว่าข้าวพันก้อนแต่งบูชา มวลกันมาสภาสฟังมหาชาติทุกคน ก็จักอรหันตาอันประเสริฐได้ลงไปเป็นพระผาบโลกา^{๙๒}

ดังนั้น ในงานบุญประเพณีดังกล่าว ผู้มีศรัทธาจึงประดับประดาสถานที่จัดเทศน์มหาชาติให้คล้ายกับเขาวงกตที่พระเวสสันดรไปพักอยู่ ซึ่งสถานที่จัดนั้นมักจะเป็นศาลาการเปรียญโดยจัดตกแต่งประดับประดาด้วยดอกไม้และรูปสัตว์ต่าง ๆ ในตำนานเวสสันดรชาดก มี

^{๙๑} สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด, **ประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด**, (กาฬสินธุ์: ประสานการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๙. อ้างใน สุริยา สมุทคุปดี และคณะ, **การเมืองวัฒนธรรมในบุญผะเหวดร้อยเอ็ด**, (นครราชสีมา : ห้องไทยศึกษานิตส์, สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๔๓), หน้า ๗ - ๘.

^{๙๒} พระอริยานุวัตร เขมจาโร (ชำระ), **มหาชาติ มะไลยแสน (ลายมือ)**, (ศูนย์อนุรักษ์วรรณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มปป.), หน้า ๙.(สำเนาเอกสารเย็บเล่ม)

ต้นกล้วย ต้นอ้อย มะพร้าว ฯลฯ ปักธงพะเหวดประดับประดา และมีหอพระอุทิศด้านทิศตะวันออกของธรรมาสณีในบริเวณเทศน์ ส่วนในการจัดเตรียมข้าวของที่ใช้ในพิธีประกอบด้วย

๑. เครื่องบูชาในการทำบุญมหาชาติ ต้องจัดหาให้ครบตามพระคาถาในลำมหาชาติ คือ หนึ่งพันคาถาที่เรียกว่า ครุภัณฑ์ ประกอบด้วย ฐูป ๑,๐๐๐ ดอก เทียนเล็ก ๑,๐๐๐ เล่ม ดอกบัวหลวง ๑,๐๐๐ ดอก ดอกอิแป้ ๑,๐๐๐ ดอก ดอกบัวทอง ๑,๐๐๐ ดอก ดอกบัวตบ ๑,๐๐๐ ดอก หมากพลู ๑,๐๐๐ คำ มวนบุหรี่ ๑,๐๐๐ มวน ข้าวตอกใส่กระทงเล็ก ๆ ๑,๐๐๐ กระทง ข้าวหนึ่งที่เป็นคำหรือก้อน ๑,๐๐๐ ก้อน ธงกระดาษสามเหลี่ยมเล็กให้ได้ ๑,๐๐๐ ธง ธงชัย คือ ธงยาวผูกไว้กับปลายเสาไม้ไผ่สูงรอบ ๆ ศาลาโรงธรรม ๘ ธง คือ ผิงธงไว้ ๘ ทิศนั่นเอง ที่วางข้าวพันก้อนบูชาติดเสาธง ๘ อัน ฉัตรใหญ่ติดกับเสาธงอีก ๘ อัน ธงช่อเท่ากับจำนวนของธงชัย

๒. ทำพวงมาลัยด้วยดอกไม้ต่าง ๆ เช่น ดอกสะแบง หมากหวาย หมายเดื่อย หมากลิ้นฟ้า ตัดกระดาษเป็นพวงมาลัย พวงมาลัยข้าวตอกแขวนย่อยย่อยในบริเวณศาลาโรงธรรม

๓. รอบธรรมาสณีให้ตั้งโอง ๔ ใบ สมมติเป็นสระ ๔ ลูก สระแต่ละลูกต้องให้มีจอกแหวน บัวอิแป้ บัวทอง ปลา กุ้ง หอย ใส่ไว้ให้ครบทุกโอง ทำตาข่ายล้อมให้ดีและมีโองอีก ๑ ลูก สำหรับจุดเทียนน้ำมันต์

๔. นิยมทำรูปสัตว์ต่าง ๆ แขวนไว้ในศาลาโรงธรรม เช่น นกกระเจิบ นกกระจาบ เสือ สิงห์ แรด ช้าง นกยูง นกเค้า เต่า ปลาตะเพียน มังกร จระเข้ รวงผึ้ง รวงมิม รังต่อ เป็นต้น

๕. นำต้นกล้วย ต้นอ้อยมาผูกติดเสาศาลาชั้นในให้ได้ ๘ ทิศ แสง (ทะเลาย) มะพร้าวแขงตาล เครือกล้วย ผูกแขวน ห้อยย่อยตามราวหรือชื่อศาลาโรงธรรม

๖. แผ่นผ้ายาวแต่มีรูปเรื่องพระเวสสันดรให้ชิงไว้ตามศาลาโรงธรรม ตกแต่งให้ดี เมื่อฟังเทศน์จะได้มองดูภาพ จะทำให้ซาบซึ้งเข้าใจในอรรถรสเรื่องพระเวสสันดรยิ่งขึ้น^{๗๓}

^{๗๓}สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด, ประเพณีบุญพะเหวดร้อยเอ็ด, หน้า ๓๗ - ๓๘. อ้างใน สุริยา สมุทคุปดี และคณะ, การเมืองวัฒนธรรมในบุญพะเหวดร้อยเอ็ด, หน้า ๒๖ - ๒๗.

๒.๒.๓.๒ ในฐานะส่วนหนึ่งของศาสนา

บุญผะเหวดร้อยเอ็ด เดิมทีนั้นเป็นวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนที่นำเอาหลักคิดดังกล่าวมาจากวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องเวสสันดรชาดก ที่กล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในชาติสุดท้ายก่อนที่จะได้เสด็จมาตรัสรู้เป็นพระโคตมอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในยุคปัจจุบัน และความเชื่อดังกล่าวได้ผสมผสานกับวัฒนธรรมความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่น จึงก่อเกิดมีพิธีกรรมผสมผสานระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องผีสงเทวดา รวมถึงความเชื่อว่าการฟังเทศน์มหาชาติเป็นเหตุให้เกิดความผาสุกแก่บ้านเมือง ทำให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลเหมือน และทำให้ได้บังเกิดในยุคสมัยพระศรีอริยเมตไตรย ดังความที่ว่า

ภิกขเว ภิกษุทั้งหลาย เย ชนา อันว่าคนทั้งหลายฝูงใดมคโคเพื่อจักเห็นยังอริยะเมตไตรย โพธิสัตตนประเสริฐสิ้นนั้น อหะริตวา ให้นำเอามายังเครื่องบูชาทั้งหลายหมายมีต้นว่า ประทุปประทีปพันดวง เทียนช่อทุกกัพันอัน ข้าวพันก้อนแลดอกไม้ทั้งหลายหมายมีดอกบัว เป็นต้น ปุชเชตวา แลบูชาแล้วให้สะดับรับฟังเอายังมหาเวสสันดรชาดกให้แล้วในมือ ๑ วัน เดียว อย่าได้เชี่ยวชาญถึงคำ ให้แล้วด้วยอันคัมภรพยาแยงสิ้นนั้น^{๔๔}

จากข้อความดังกล่าว จะเห็นได้ว่า พิธีกรรมดังกล่าว พระพุทธองค์เป็นผู้กำหนดให้พุทธศาสนิกชนประกอบให้มี ด้วยมุ่งหมายจะได้พบศาสนาพระศรีอริยเมตไตรยในอนาคตกาล ซึ่งเราจะเห็นได้ว่า ตำนานงานบุญดังกล่าว ไม่ใช่ความเชื่อที่เกิดจากความในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาทั้งหมด เป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นจากการประยุกต์หรือการแต่งเสริมเติมต่อของนักคัมภีร์รุ่นหลัง ที่ต้องการสื่อให้บุคคลมีความศรัทธาเชื่อมั่นในทางพระพุทธศาสนา และการปลุกฝังความเชื่อดังกล่าวนั้น หากกล่าวถึงในอดีตที่ผ่านมาถือได้ว่าประสบผลสำเร็จ คือทำให้มีบุคคลอุทิศหาะฟังเทศน์จนจบในวันเดียวได้ แต่ในปัจจุบัน ได้เกิดมีการเทศน์ประยุกต์ขึ้นมาด้วยความที่กาลเวลาเปลี่ยนไป และทัศนคติความเชื่อ รวมทั้งกาลเวลาของคนในยุคปัจจุบันก็ได้เปลี่ยนไป การที่จะต้องทนทรมานฟังเทศน์ทั้งวันด้วยกิริยาเช่นเก่า ย่อมก่อให้เกิดความรำคาญ จึงได้เกิดวิวัฒนาการเรื่อยมาทั้งส่วนศรัทธาสาธุชนทั่วไป และพระภิกษุสงฆ์เอง ก็พยายามที่จะปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ให้ทันสมัยเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ศาสนาและประชาชนทั่วไป

^{๔๔}พระอริยานุวัตร เขมจาโร (ชำระ), **มหาชาติ ฉลองมหาชาติ (ลายมือ)**, (ศูนย์อนุรักษ์วรรณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มปป.), หน้า ๑.(สำเนาเอกสารเย็บเล่ม)

ฉะนั้น งานบุญผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติในยุคปัจจุบัน จึงมักจะออกไปในเชิงธุรกิจ เป็นการจัดงานเทศน์เพื่อหาผลประโยชน์เข้าวัด และพระภิกษุสามเณรผู้เทศน์ก็มักจะเปลี่ยนภคยูถุฑ์มาเพื่อประจบญาติโยมผู้ฟังมากกว่าที่จะแสดงธรรมอันเป็นเนื้อหาสาระของหลักธรรมที่มีอยู่ในเวสสันดรชาดก ส่วนมากจะแสดงไปเพื่อให้ต้องประสงค์กับจริต หรือความพอใจของผู้ฟัง ดังนั้น การจัดเทศน์ผะเหวดในยุคปัจจุบันจึงเป็นไปในทำนองงานบุญในเชิงรูปแบบประเพณีอาหารจานด่วน แต่ถึงกระนั้นก็ยังมียาวัดบางหมู่บ้านที่คงไว้ซึ่งรูปแบบประเพณีโบราณอยู่ คือการจัดเทศน์หนังสือโบลาน แม้จะมีพิธีกรรมประยุกต์ก็เป็นเพียงเล็กน้อย เช่น การมีต้นกัณฑ์หลอน เป็นต้น

๒.๒.๓.๓ ในฐานะเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัด

พัฒนาการจัดงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ดเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นต้นมา ได้มีกระบวนการและกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะสร้างบุญประเพณีดังกล่าวให้เป็นอัตลักษณ์หรือจุดเด่นของจังหวัดเป็นลำดับมาตั้งแต่การปรารภของนายสุพร สุภสร ผู้ว่าราชการจังหวัด อันมีการกำหนดงานและกิจกรรมของงานพอสั่งเขปดังนี้

บุญผะเหวดครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๓๔ กำหนดจัดงานในวันที่ ๑ - ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ มีนายสุพร สุภสร ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานเปิดงาน ในงานเปิดงานมีขบวนแห่ ๑๔ ขบวน การแข่งขันศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านแขนงต่าง ๆ และจัดมหรสพสมโภชงาน ขณะที่ยขบวนต่าง ๆ จะเคลื่อนที่เข้าแสดงหน้าปะรำพิธีได้มีศรัทธามหาชนหลังไหลมาร่วมงานอย่างคับคั่ง เปียดเสียดเข้ามาจนขบวนแห่แทบเคลื่อนตัวไม่ได้ มีศรัทธาร่วมบริจาคกัณฑ์เทศน์เป็นเงิน ๒๑๘,๔๐๒ บาท

บุญผะเหวดครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕ กำหนดจัดงานในวันที่ ๗ - ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ นายอึ้งหาญ โทมรงค์ดี ผู้ว่าราชการจังหวัด ได้เรียนเชิญ ฯพณฯ ดร. ก่อ สวัสดิพานิชย์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นประธานเปิดงาน นอกจากนี้มีกิจกรรมเช่นปีก่อนแล้ว ยังได้จัดให้มีการบริการข้าวปุ้น (ขนมจีนน้ำยา) ให้ผู้มาร่วมงานรับประทานฟรี ในปีนี้ได้เริ่มจัดทำ ส.ค.ส. เพื่อหารายได้สมทบกองทุนผะเหวดโดยมีรายได้จากการจัดงาน คือ จำหน่าย ส.ค.ส. ๒๖๒,๕๔๗.๕๐ บาท รายได้จากผู้บริจาค ๖๘,๘๐๓ บาท รายได้จากกัณฑ์เทศน์ ๒๘๖,๙๖๑ บาท

บุญผะเหวดร้อยเอ็ดครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๓๖ กำหนดจัดงานในวันที่ ๕ - ๖ - ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ ปีนี้ทางคณะกรรมการจัดงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ดจัดสร้างพระอุทิศด้วยไม้ศรีมหาโพธิ์ ลงรักปิดทอง มีรูปลักษณะตามคตินิยมทุกประการ หลังจากประกอบพิธีพุทธาภิเษกได้นำกราบทูลสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ทรงพระสุหร่ายและ

ทรงเจิม และได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เป็นผู้แทนพระองค์ทรงพระสุหร่ายทรงเจิมและพระราชทานให้อัญเชิญมาเป็นมิ่งขวัญของพสกนิกรจังหวัดร้อยเอ็ดให้ใช้ประกอบการจัดงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ดสืบไป ดังนั้น การจัดงานจึงกำหนดเป็น ๓ วัน วันแรก ภาคบ่ายแห่ขบวนพระอุปัชฌาย์เพื่อให้ประชาชนได้กราบไหว้สักการะและเป็นการปิดเป่ามารให้พ้นไปจากจังหวัดร้อยเอ็ด วันที่ ๒ เป็นวันเปิดงานและจัดขบวนแห่ผะเหวด วันที่ ๓ เป็นวันฟังเทศน์มหาชาติและแห่กัณฑ์เทศน์ ในปีนี้ได้เรียนเชิญ ฯพณฯ นายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรี เป็นประธานพิธีเปิดงาน กิจกรรมต่าง ๆ เช่นกับทุกปีที่ผ่านมา สรุปได้เงินเข้ากองทุนผะเหวดจำนวน ๘๘๒,๙๕๐.๕๗ บาท

บุญผะเหวดร้อยเอ็ดครั้งที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๓๗ กำหนดจัดงานในวันที่ ๔ - ๕ - ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ คณะกรรมการจัดงานได้เรียนเชิญ ฯพณฯ นายบัญญัติ บรรทัดฐาน รองนายกรัฐมนตรี เป็นประธานในพิธีเปิดงาน มีการพัฒนากิจกรรมในงานให้ดีขึ้นกว่าปีที่ผ่านมา สรุปได้รับเงินยอดบริจาค ๘๔๘,๔๙๖.๙๖ บาท

บุญผะเหวดร้อยเอ็ดครั้งที่ ๕ พ.ศ. ๒๕๓๘ กำหนดจัดงานในวันที่ ๓ - ๔ - ๕ มีนาคม ๒๕๓๘ นายมานิต ศิลปอาชา ผู้ว่าราชการจังหวัดได้ปรับปรุงการจัดงานให้ยิ่งใหญ่ขึ้น จัดให้มีการถ่ายทอดสดทางวิทยุโทรทัศน์ในวันเปิดงาน มีการแสดงแสง-สี-เสียง ให้ประชาชนชมตลอดงาน ได้เรียนเชิญ ฯพณฯ นายสุทัศน์ เงินหมื่น รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย เป็นประธานพิธีเปิดงาน นอกจากจะจัดกิจกรรมเช่นปีที่ผ่านมาแล้ว ยังจัดให้มีการประกวดตัวละครในเรื่อง “เวสสันดรชาดก” เช่น ชูชก กัณหา ชาลี นางอมิตตดา เป็นต้น ในปีนี้พระราชสังวรอุดม (หลวงปู่ศรี มหาวีโร) เป็นองค์ประธานพิธีพุทธาภิเษกวัตถุมงคลพระอุปัชฌาย์เนื่องพุทธคุณเพื่อหารายได้สมทบกองทุนผะเหวด ได้จัดข้าวปุ้นบริการถึง ๓๖ ตัน ปีนี้รายได้รวมทั้งดอกเบ็ญจนาคาร ๒,๑๗๑,๓๕๙.๗๔ บาท

บุญผะเหวดร้อยเอ็ดครั้งที่ ๖ พ.ศ. ๒๕๓๙ กำหนดจัดงานในวันที่ ๒๒ - ๒๓ - ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๙ (ปกติจะจัดงานในอาทิตย์แรกของเดือนมีนาคม แต่ปีนี้อยู่ในช่วงไว้ทุกข์และตระเตรียมการพระราชพิธีพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระบรมราชาชนนิจได้กำหนดงานเลื่อนออกไป) นายวีระ เสรีรัตน์ ผู้ว่าราชการจังหวัด และคณะกรรมการจัดงาน ได้เรียนเชิญ ฯพณฯ นายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี เป็นประธานพิธีเปิดงาน ปีนี้ได้รายรับทั้งสิ้น ๓,๖๓๒,๗๖๘.๔๔ บาท

บุญผะเหวดร้อยเอ็ดครั้งที่ ๗ พ.ศ. ๒๕๔๐ กำหนดจัดงานในวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๑ - ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ คณะกรรมการจัดงานได้เรียนเชิญ ฯพณฯ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ นายกรัฐมนตรี เป็นประธานพิธีเปิดงาน การจัดกิจกรรมเหมือนกับปีที่ผ่านมา ได้รายรับทั้งสิ้น ๑,๐๑๖,๔๙๒ บาท

บุญผะเหวดร้อยเอ็ดครั้งที่ ๘ พ.ศ. ๒๕๔๑ กำหนดจัดงานในวันที่ ๖ - ๗ - ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๑ คณะกรรมการจัดงานได้เรียนเชิญ ฯพณฯ นายจूरินทร์ ลักษณะวิศิษฎ์ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี เป็นประธานพิธีเปิดงาน ได้รายรับทั้งสิ้น ๗๖๔,๘๕๐.๒๔ บาท

บุญผะเหวดร้อยเอ็ดครั้งที่ ๙ พ.ศ. ๒๕๔๒ กำหนดจัดงานในวันที่ ๕ - ๖ - ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ นายอัครพงศ์ พยัคฆ์มนตรี ผู้ว่าราชการจังหวัดได้เรียนเชิญ ฯพณฯ นายสุทัศน์ เงินหมื่น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เป็นประธานในพิธีเปิดงาน ปีนี้ได้จัดให้มีการจัดแสดง แสง สี เสียง งานพาแลง ส่งเสริมงานใหญ่โดยจัดประกวดธงผะเหวด จัดแสดงและแข่งขัน เป่าโหวดเครื่องดนตรีสัญลักษณ์ประจำจังหวัดร้อยเอ็ด จัดพิธีพุทธาภิเษกเหรียญพระอุปัชฌาย์เพื่อหารายได้สมทบกองทุนบุญผะเหวด นอกจากนั้น ได้ผนวกรวมงานศิลปหัตถกรรมนักเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือครั้งที่ ๕๑ และงานวันสตรีสากลซึ่งจังหวัดเป็นเจ้าภาพไว้ด้วย ได้รายรับทั้งสิ้น ๑,๖๕๕,๖๒๒ บาท^{๗๕}

บุญผะเหวดร้อยเอ็ดครั้งที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๕๔๓ กำหนดจัดงานในวันที่ ๑๐ - ๑๑ - ๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ คณะกรรมการจัดงานได้เรียนเชิญ ฯพณฯ นางสาวกัญญา ศิลปอาชา รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ประธานในพิธีเปิดงาน รวมรายรับทั้งสิ้น ๘๖๕,๓๒๐.๕๐ บาท^{๗๖}

บุญผะเหวดร้อยเอ็ดครั้งที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๔๔ กำหนดจัดงานในวันที่ ๒ - ๓ - ๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ นายประสงค์ศักดิ์ บุญเดช ผู้ว่าราชการจังหวัด และคณะกรรมการจัดงานได้เรียนเชิญ นายไพโรจน์ พรหมสาส์น รองปลัดกระทรวงมหาดไทย เป็นประธานในพิธีเปิดงาน

^{๗๕} คณะกรรมการจัดทำหนังสือที่ระลึกงานบุญผะเหวดปี ๒๕๔๓, บุญผะเหวดร้อยเอ็ดประจำปี ๒๕๔๓, (กาฬสินธุ์ : ประสานการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐ - ๒๔.

^{๗๖} คณะกรรมการจัดงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ดปี ๒๕๔๓, บัญชีเงินบริจาคกัณฑ์หลอนกัณฑ์จบปี ๒๕๔๓, มปป.

บุญผะเหวดร้อยเอ็ดครั้งที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๔๕ กำหนดจัดงานในวันที่ ๑ - ๒ - ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ นายทวี มินวงษ์ ผู้ว่าราชการจังหวัด และคณะกรรมการจัดงานได้เรียนเชิญฯ พณฯ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี เป็นประธานในพิธีเปิดงาน

บุญผะเหวดร้อยเอ็ดครั้งที่ ๑๓ พ.ศ. ๒๕๔๖ กำหนดจัดงานในวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ - ๑ - ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ คณะกรรมการจัดงานได้เรียนเชิญฯ พณฯ นายสุวิทย์ คุณกิตติ รองนายกรัฐมนตรี เป็นประธานในพิธีเปิดงาน

บุญผะเหวดร้อยเอ็ดครั้งที่ ๑๔ พ.ศ. ๒๕๔๗ กำหนดจัดงานในวันที่ ๕ - ๖ - ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๗

บุญผะเหวดร้อยเอ็ดครั้งที่ ๑๕ พ.ศ. ๒๕๔๘ กำหนดจัดงานในวันที่ ๔ - ๕ - ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๘

บุญผะเหวดร้อยเอ็ดครั้งที่ ๑๖ พ.ศ. ๒๕๔๙ กำหนดจัดงานในวันที่ ๓ - ๔ - ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๙

บุญผะเหวดร้อยเอ็ดครั้งที่ ๑๗ พ.ศ. ๒๕๕๐ กำหนดจัดงานในวันที่ ๒ - ๓ - ๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๐

บุญผะเหวดร้อยเอ็ดครั้งที่ ๑๘ พ.ศ. ๒๕๕๑ กำหนดจัดงานในวันที่ ๑๔ - ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๑

บุญผะเหวดร้อยเอ็ดครั้งที่ ๑๙ พ.ศ. ๒๕๕๒ กำหนดจัดงานในวันที่ ๖ - ๗ - ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ คณะกรรมการจัดงานได้เรียนเชิญฯ พณฯ นางสาวกัญญา ศิลปอาชา รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ประธานในพิธีเปิดงาน รวมรายรับทั้งสิ้น ๑.๗ ล้านบาท

บุญผะเหวดร้อยเอ็ดครั้งที่ ๒๐ พ.ศ. ๒๕๕๓ กำหนดจัดงานในวันที่ ๕ - ๖ - ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ นายวัชชัย ฟุ้งอังกูร ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน ปีนี้นางจังหวัดได้ให้มีต้นกัณฑ์หลอนอินทนิลบก เฉลิมพระเกียรติฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในงานบุญผะเหวดด้วย ซึ่งได้เงินสมทบถึง ๒๐๒,๐๙๙ บาท รวมรายรับทั้งสิ้น ๑.๙๖ ล้านบาท^{๗๗}

^{๗๗} ประวัติงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ด, ใน <http://www.roiet.go.th/pawed/pawedd.html> เข้าถึงเมื่อ ๓ มิถุนายน ๒๕๕๓.

งานบุญผะเหวดร้อยเอ็ดได้มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน ในทัศนะของสุริยา สมุทคุปดี ได้สรุปไว้เป็นประเด็นดังนี้

๑. บุญผะเหวดร้อยเอ็ดได้พัฒนาการอย่างต่อเนื่องแบบค่อยเป็นค่อยไปจากแผนการจัดงานของคณะกรรมการจังหวัดทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อผลักดันให้เป็นบุญประเพณีของจังหวัดจนถือได้ว่าประสบความสำเร็จดังที่ตั้งเป้าหมายไว้ คือก่อให้เกิดประชาชนชาวจังหวัดร้อยเอ็ดสำนึกว่างานบุญผะเหวดเป็นประเพณีนิยมและวัฒนธรรมของจังหวัดที่จะต้องจัดขึ้นทุกปีในอาทิตย์แรกของเดือนมีนาคม นอกจากนี้เหตุจำเป็นจะต้องเลื่อนไปในบางปีเท่านั้น

๒. ทางจังหวัดได้สร้างสัญลักษณ์และให้ความหมายของบุญผะเหวดในลักษณะที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐบาลราชอาณาจักรไทยเห็นได้ชัด เป็นการกระตุ้นเตือนให้ประชาชนได้เห็นความสำคัญของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยมีการโยงสถาบันสำคัญ ๆ ให้มามีส่วนร่วมกันในงานบุญดังกล่าว เช่น การจัดสร้างพระอุปัศตูแล้วได้รับการทรงพระสุหร่ายและทรงเจิมโดยสมเด็จพระสังฆราชและสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร และได้มีพิธีแห่พระอุปัศตูพระราชทานด้วย

๓. งานบุญผะเหวดได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระแสเศรษฐกิจและการเมืองในระดับประเทศ โดยเห็นได้จากยอดเงินบริจาคที่เพิ่มขึ้นและลดลงซึ่งเกิดขึ้นเพราะสถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศ

๔. งานบุญผะเหวดได้เชื่อมโยงระหว่างการเมืองระดับชาติกับนักการเมืองและข้าราชการในจังหวัด บุคคลสำคัญระดับชาติที่ได้รับเชิญเป็นประธานพิธีเปิดงานบุญผะเหวด เป็นการเชื่อมโยงระหว่างงานบุญพิธีทางศาสนาอันเป็นความเชื่อความศรัทธาของชนชาวจังหวัดร้อยเอ็ด กับการสนับสนุนงานของนักการเมืองตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศ เป็นงานบุญที่มีการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อผลประโยชน์ของนักการเมืองเองและส่วนราชการที่รับผิดชอบในการจัดงาน^{๑๔}

งานบุญผะเหวดร้อยเอ็ด เป็นงานที่เกิดจากส่วนรัฐต้องการที่จะสร้างจุดเด่นให้เป็นอัตลักษณ์ของจังหวัด และส่วนประชาชนก็ต้องการที่จะสนองความต้องการของรัฐและสนองความต้องการของตนเองทั้งในด้านการสร้างจุดเด่นให้เกิดขึ้นเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่เด่นชัดของตนเอง

^{๑๔} ดูรายละเอียดในสุริยา สมุทคุปดี และคณะ, การเมืองวัฒนธรรมในบุญผะเหวดร้อยเอ็ด, หน้า ๑๔ - ๒๓.

และต้องการสนองความเชื่อของตนในทางพระพุทธศาสนาอันฝังรากลึกอยู่ในจิตใจตั้งแต่บรรพกาล จนเป็นมรดกวัฒนธรรมทางสายโลหิตที่ไม่อาจลืมเลือนได้ ในส่วนพระสงฆ์เองก็ได้โอกาสที่จะเผยแผ่หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาโดยอาศัยโอกาสดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ แม้โอกาสดังกล่าวจะหมดไปกับพิธีกรรมพิธีการมากกว่า แต่ก็ยังเป็นหนทางหนึ่งที่สามารถเชื่อมโยงระหว่างศาสนากับประชาชนได้ในส่วนหนึ่ง

๒.๓ สรุป

จากการที่ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นการศึกษาไว้ ๒ ประเด็นด้วยกันคือ ทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร ประวัติและพัฒนาการของงานบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด สรุปได้ว่า

การสื่อสารเป็นกระบวนการที่สร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กร ในการสร้างระบบการดำรงชีพอยู่ในสังคม ระบบของเศรษฐกิจ และการศึกษา ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่า การสื่อสารมีความจำเป็นสำหรับชีวิตของบุคคลในการที่จะสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นการแบ่งปันสิ่งที่ตนมีอยู่กับบุคคลอื่น และในการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจกับบุคคลผู้รับสาร ซึ่งในครั้งพุทธกาลการสื่อสารมีหลากหลายวิธีการโดยเฉพาะตัวผู้เผยแผ่เองนั้นมีความมุ่งมั่น มีความจริงจังที่จะเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนให้บุคคลรู้แจ้งเห็นจริงตามนโยบายของพระผู้มีพระภาคที่เรียกว่า ปฐมพุทธโอวาทในการเผยแผ่หรือ ธรรมประกาศนโยบาย ที่ว่า “พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน” การทำงานสื่อสารดังกล่าวจึงประสบผลสำเร็จ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยอาศัยพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนาก็เป็นส่วนหนึ่งที่ใช้เป็นเครื่องมืออุปกรณ์ในการเผยแผ่ได้ ในงานบุญผะเหวดหรือเทศน์เวสสันดรชาดก ก็เป็นส่วนหนึ่งที่กระตุ้นให้บุคคลสนใจในพระพุทธศาสนา ซึ่งจังหวัดร้อยเอ็ดได้พยายามสร้างอัตลักษณ์ของตนเองขึ้นมา โดยความร่วมมือทั้งส่วนคณะสงฆ์ ข้าราชการ ประชาชนทั่วไป ได้ร่วมพัฒนาบุญประเพณีดังกล่าวที่เป็นความเชื่อของคนอีสานที่มักจะทำในระหว่างเดือน ๓ หรือ ๔ ในทุกปี เมื่อบุญพิธีดังกล่าวได้ถูกวิวัฒนาการมาจากแรงผลักดันของภาครัฐ งานบุญดังกล่าวจึงได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระแสเศรษฐกิจและการเมืองในระดับประเทศ โดยเห็นได้จากยอดเงินบริจาคที่เพิ่มขึ้นและลดลงซึ่งเกิดขึ้นเพราะสถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศ และได้เชื่อมโยงระหว่าง

การเมืองระดับชาติกับนักการเมืองและข้าราชการในจังหวัด เป็นการเชื่อมโยงระหว่างงานบุญพิธีทางศาสนากับสังคมและการเมืองยิ่งขึ้นทุกวัน ร่องรอยแห่งความเชื่อดั้งเดิมเริ่มถดถอยเป็นเพียงพิธีกรรมรองหรือเป็นอุปกรณ์ทางการเมืองเท่านั้น

บทที่ ๓

รูปแบบการเทศนาในงานบุญเฉพาะเขตของจังหวัดร้อยเอ็ด

การศึกษารูปแบบการเทศนาในงานบุญเฉพาะเขตของจังหวัดร้อยเอ็ดในบทนี้ เบื้องต้น ผู้วิจัยต้องการศึกษารูปแบบการเทศนาในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา รูปแบบการเทศน์เฉพาะเขตของจังหวัดร้อยเอ็ด และหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาในกลอนลำเฉพาะเขต เป็นลำดับสืบไป

๓.๑ รูปแบบการเทศนาในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

จุดประสงค์ของพระพุทธเจ้าในการแสดงธรรมแก่เวไนยสัตว์ หรือได้ตอบปัญหาเกี่ยวกับ เทวดาและมนุษย์ พร้อมทั้งมารและพรหม เพื่อต้องการให้ผู้ที่มีความทุกข์หลุดพ้นจากความทุกข์ เพื่อป้องกันทุกข์ใหม่ที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น พุทธประสงค์จึงอยู่ที่การทำให้เวไนยสัตว์ได้รับประโยชน์จากการแสดงธรรม จากการตอบปัญหา ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจแจ่มแจ้งในหลักธรรม และนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไป

หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ทรงสอนไปตามลำดับ จากเรื่องง่ายไปหาเรื่องยาก จากรูปธรรมที่เห็นได้ง่ายไปสู่เรื่องนามธรรมที่มองเห็นได้ยาก มุ่งเน้นให้ภิกษุตลอดถึงคฤหัสถ์ผู้ฟังเกิดความเลื่อมใสมากขึ้นไปตามลำดับ มีจิตอ่อนโยนเหมาะสม ไม่มีนิเวรณี เพิ่มพูนให้เกิดศรัทธาขึ้นก่อน แล้วจึงสอนหลักธรรมชั้นสูงกระทั่งผู้ฟังได้บรรลุธรรมตามสมควรแก่อินทรีย์บารมีของแต่ละบุคคล ดังจะเห็นได้จากหลักอภินุภาพิกถา ๕ คือ ๑. ทานกถา (เรื่องทาน) ๒. สีลกถา (เรื่องศีล) ๓. สัคคกถา (เรื่องสวรรค์) ๔. กามาทีนวกถา (เรื่องโทษของกามคุณ) และ ๕. เนกขัมมานิสังสกถา (เรื่องอานิสงส์แห่งการออกจากกาม)^๑

^๑ วิ.มหา.(ไทย) ๑/๒๖/๓๒.

ส่วนวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหล่าพระสาวกทำสืบต่อกันมามี ๔ แนวทางใหญ่ๆ คือ สันตัสสนา (ชี้แจงให้เห็นชัด) สมာทปนา (ชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ) สมุตเตชนา (เข้าใจให้อาจหาญแกล้งกล้า) สัมปหังสนา (ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง)^๒

๓.๑.๑ วิธีการแสดงธรรมแบบสันตัสสนา

วิธีการแสดงธรรมแบบสันตัสสนา หมายถึง การสอน การแสดงธรรม รูปแบบกลวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้งเห็นจริง ชนิดที่เข้าใจเนื้อหาหลักธรรมอย่างแท้จริง ลักษณะการเผยแผ่ตามแนวนี้ ผู้เผยแผ่จะต้องเข้าใจวิธีอธิบายสิ่งที่ยาก ให้ง่ายโดยวิธีอุปมาอุปมัย เพราะบางสิ่งบางอย่างหากไม่เปรียบเทียบให้เห็นเป็นรูปธรรมได้ ดังเช่นจิต เจตสิก รูป นิพพาน อันเป็นปรมัตถธรรม^๓ อาจทำให้ผู้ฟังไม่สามารถเข้าใจเนื้อหาสาระได้โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นนามธรรม เพราะเหตุนี้เกิดขึ้นบ่อยครั้งพระพุทธองค์จึงใช้วิธีแบบบุคคลาธิษฐาน ดังเช่นในสคารวสูตร เมื่อครั้งคราวระพราหมณ์ เข้าไปทูลถามพระองค์ว่า อะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้มนต์แม่ที่บุคคลกระทำการสาธยายไว้นาน ไม่แจ่มแจ้งในบางครั้ง ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่มีได้กระทำการสาธยาย อะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้มนต์แม่ที่มีได้กระทำการสาธยายเป็นเวลานาน ก็ยังแจ่มแจ้งในบางครั้ง ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่กระทำการสาธยาย ดังนี้ พระพุทธองค์จึงได้ตรัสถึงจิตที่ถูกนิรวรณ์ ๕ ประการเข้าครอบงำไว้ ดังนี้

^๒ มาในบาลีมากแห่ง วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๒-๒๔, ๒๙๐/๑๓-๔, ๒๒๒, วิ.ภิกขุณี. (บาลี) ๓/๗๘๓/๗๒-๓, วิ.ม. (บาลี) ๔/๒๙, ๘๙-๙๐, ๑๐๕, ๑๓๒, ๑๓๗/๒๕, ๑๐๖-๗, ๑๒๐, ๑๔๖, ๑๕๐, วิ.ม. (บาลี) ๕/๒๗๐, ๒๗๖, ๒๘๐-๑, ๒๘๘, ๒๙๔, ๒๙๘, ๓๓๗/๓๘, ๔๕, ๕๐, ๕๒, ๖๕, ๗๔, ๘๑, ๑๓๙, วิ.จู. (บาลี) ๖/๓๓, ๑๙๒/๔๓-๔, ๒๒๕, วิ.จู. (บาลี) ๗/๒๖๐, ๒๖๘-๙, ๔๐๔, ๔๔๕/๒๑, ๓๓-๔, ๒๓๗, ๒๘๒, ที.สี. (บาลี) ๙/๓๔๔, ๓๕๘/๑๔๐, ๑๕๐, ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๖๑-๒, ๑๙๔/๘๗-๙, ๑๑๗-๘, ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๔, ๒๙๙/๒๒, ๑๘๙, ม.ม. (บาลี) ๑๒/๒๕๒, ๒๕๕-๖, ๒๘๙/๒๑๕-๒๑๗, ๒๕๓-๔, ม.ม. (บาลี) ๑๓/๒๒, ๒๘๕, ๓๗๑/๑๘, ๒๖๑, ๓๕๕, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๕๒-๓, ๑๕๕, ๑๘๕, ๒๔๑/๑๓๕-๘, ๑๘๗, ๒๕๓, ส.นิ. (บาลี) ๑๖/๒๔๑/๒๖๕, ส.ข. (บาลี) ๑๗/๘๑/๗๗, ส.สพ. (บาลี) ๑๘/๑๓๓/๑๑๔, ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๓/๑๒, ๒๔, ๗๘, ๘/๑๕๖, ๑๘๐, ๒๗๓, ๒๙๖, ขุ.ทสภ. (บาลี) ๒๔/๙๓/๑๕๒, ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๖๑, ๗๑-๕/๒๐๓, ๒๑๒-๕, ขุ.ยติ. (บาลี) ๒๕/๑๐๔/๓๒๓, พระธรรมมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๙๖.

^๓ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๔๕.

(๑) บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยกามราคะ ถูกกามราคะเหนี่ยวรั้งไปและไม่รู้ไม่เห็น ครอบงำเป็นเครื่องสลัดออกซึ่งกามราคะที่บังเกิดแล้ว ตามความเป็นจริง เขาไม่รู้ไม่เห็นแม้ซึ่งประโยชน์ตนตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์บุคคลอื่นตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์ทั้งสองอย่างตามความเป็นจริง มนต์แม่ที่กระทำการสาธยายไว้นาน ก็ไม่แจ่มแจ้งได้ ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่มีได้กระทำการสาธยาย เปรียบเหมือนภานนะใสน้ำ ซึ่งระคนด้วยสีครึ่ง สีเหลือง สีเขียว สีแดงอ่อน บุรุษผู้มีจักขุ เมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้น ไม่พึงรู้ ไม่พึงเห็นตามความเป็นจริงได้ ฉะนั้น

(๒) บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยพยาบาท ถูกพยาบาทเหนี่ยวรั้งไป และยอมไม่รู้ไม่เห็น ครอบงำเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งพยาบาทที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ฯลฯ เปรียบเหมือนภานนะใสน้ำ ซึ่งร้อนเพราะไฟเดือดพล่าน มีไพล่พุ่งขึ้น บุรุษผู้มีจักขุ เมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้น ไม่พึงรู้ ไม่พึงเห็นตามความเป็นจริงได้ ฉะนั้น

(๓) บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยถีนมิทธะ ถูกถีนมิทธะเหนี่ยวรั้งไป ย่อมไม่รู้ไม่เห็น ครอบงำเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งถีนมิทธะที่บังเกิดขึ้นแล้ว ตามความเป็นจริง ฯลฯ เปรียบเหมือนภานนะใสน้ำ อันสาหร่ายและจอกแหนปกคลุมไว้ บุรุษผู้มีจักขุ เมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้น ไม่พึงรู้ ไม่พึงเห็นตามความเป็นจริงได้ ฉะนั้น

(๔) บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยอุทธัจจกุกกุกจะ ถูกอุทธัจจกุกกุกจะเหนี่ยวรั้งไป และยอมไม่รู้ไม่เห็น ครอบงำเป็นเครื่องสลัดออกซึ่งอุทธัจจกุกกุกจะที่บังเกิดขึ้นแล้ว ตามความเป็นจริง ฯลฯ เปรียบเหมือนภานนะใสน้ำ อันลมพัดต้อนแล้ว หวั่นไหว กระเพื่อม เกิดเป็นคลื่น บุรุษผู้มีจักขุ เมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้น ไม่พึงรู้ ไม่พึงเห็น ตามความเป็นจริงได้ ฉะนั้น

(๕) บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยวิจิกิจฉา ถูกวิจิกิจฉาเหนี่ยวรั้งไป และไม่รู้ไม่เห็น ครอบงำเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งวิจิกิจฉาที่บังเกิดขึ้นแล้ว ตามความเป็นจริง เขาย่อมไม่รู้ไม่เห็นแม้ซึ่งประโยชน์ตนตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์บุคคลอื่นตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์ทั้งสองอย่างตามความเป็นจริง มนต์แม่ที่กระทำการสาธยายไว้นาน ก็ไม่แจ่มแจ้งได้ ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่มีได้กระทำการสาธยาย เปรียบเหมือนภานนะใสน้ำที่ขุ่นมัวเป็นเปือกตม อันบุคคลวางไว้ในที่มีด บุรุษผู้มีจักขุ เมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้น ไม่พึงรู้ ไม่พึงเห็นตามความเป็นจริงได้ ฉะนั้น^๕

จากข้อความดังกล่าว วิธีการแสดงธรรมแบบสันตัสสนานี้ จึงเป็นการแสดงธรรม เพื่อให้ผู้ฟังมีความเข้าใจแจ่มแจ้งในเหตุผล โดยการแจ่มแจ้งแยกแยะรายละเอียดไปตามลำดับ

^๕ ส.ม.(ไทย) ๑๙/๑๗๘/๑๐๔ - ๑๐๕.

ความ มุ่งที่เนื้อหาสาระความเข้าใจหลักธรรมตามเป็นจริง พร้อมยกตัวอย่าง มีข้อเปรียบเทียบ เป็นต้น จนทำให้ผู้ฟังเห็นประจักษ์ตามได้ ทำให้หายเคลือบแคลงสงสัย เหมือนนายของที่คว่ำ ขึ้นมาให้เห็น เหมือนจุดไฟในที่มีดทำให้มองเห็นชัดเจน เหมือนบอกทางแก่คนที่หลงทาง

๓.๑.๒ วิธีการแสดงธรรมแบบสมათปนา

วิธีการแสดงธรรมแบบสมათปนา หมายถึง รูปแบบกลวิธีการแสดงธรรมในทาง พระพุทธศาสนาที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความเห็นคล้อยตามในคำสอน เช่นสอนให้นมน้าวใจในเรื่องบุญ และบาปที่เป็นของคู่กัน ดังพระพุทธพจน์ว่า “ผู้ใดในโลกนี้ ละบุญและบาปทั้งสองได้ พ้นจาก กิเลสเครื่องข้องได้ ไม่เศร้าโศก ปราศจากกิเลสदुจ्ฉลิ เป็นผู้บริสุทธิ์ เราเรียกผู้นั้นว่า พรหมณ์”^๕ ก็จะต้องพรรณนาการทำหน้าที่เป็นบุญให้ถูกต้องได้ไปเกิดในสวรรค์ และการทำ บาปย่อมทำให้ตกนรก ทำให้บุคคลมีความเข้าใจแจ่มแจ้ง และเกิดความเห็นคล้อยตาม ประหนึ่ง ถูกชักชวนให้ปฏิบัติตามที่ผู้เผยแผ่ต้องการและผู้เผยแผ่ต้องมีศิลปะในการใช้วาจาที่แรงเร้าให้ผู้ฟัง เกิดความเห็นร่วม ดังเช่นในจุฬามณีวิภังคสูตร พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนสุภมาณพเรื่องเหตุปัจจัย ให้มนุษย์ปรากฏความเลวและความประณีต ใจความสำคัญว่า บางคนอายุสั้น บางคนอายุยืน มีโรคมาก มีโรคน้อย เกิดในสกุลสูง สกุลต่ำ มีปัญญา ไร้ปัญญา ฯลฯ เป็นเพราะสัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ เป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนก สัตว์ให้เลวและประณีตได้ ซึ่งจัดได้เป็นกลุ่ม ๆ ดังนี้

๑. คนโหดเหี้ยม ชอบฆ่าสัตว์ เมื่อตายไปจะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จะมีอายุสั้น

๒. คนชอบเบียดเบียนทรมาณสัตว์ ตายไปจะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จะมีโรคมาก

๓. คนมักโกรธ อาฆาต พยาบาท ตายไปจะเข้าสู่อบาย ทุคติ วินิบาต นรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จะมีผิวพรรณทราม

๔. คนมีใจอิจฉาริษยา มุ่งร้าย ตายไปจะเข้าสู่อบาย ทุคติ วินิบาต นรก เมื่อ มาเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นคนไร้อำนาจ

๕. คนใจแคบ ไม่ชอบให้ทาน ไม่ชอบช่วยเหลือคนอื่น ตายไปจะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นคนไร้ทรัพย์

๖. คนกระด้าง เย่อหยิ่ง ไม่เคารพผู้ควรเคารพ ตายไปจะเข้าถึงอบาย ทุคติ

^๕ พุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๔๑๒/๘๘, พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๔๑๒/๑๖๓.

วินิบาต นรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จะเกิดในสกุลต่ำ

๗. คนไม่ชอบคบบัณฑิต สมณพราหมณ์ ตายไปจะเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นคนไร้ปัญญา

ในทางตรงกันข้าม คนที่เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่มักโกรธ ไม่ อิจฉาริษยา ชอบให้ทานแก่ผู้ทรงศีลทรงคุณธรรม ไม่กระด้างเย่อหยิ่ง เคารพผู้ที่ควรเคารพ ชอบ คบหาสมณพราหมณ์ คบบัณฑิต เมื่อตายไปจะเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จะมีอายุยืน โรคภัยไม่เบียดเบียน มีคนเคารพนับถือ มีอำนาจ มีทรัพย์มาก เกิดในตระกูลดี และเป็นคนมีปัญญา ตามลำดับ

เมื่อสุกมาณฑปได้รับฟังแนวคิดหรือเทศนาดังกล่าวก็เห็นคล้อยตาม และประกาศตน เป็นอุบาสกตลอดชีวิต^๖

จากข้อความดังกล่าว ทำให้มองเห็นได้ว่าวิธีการแสดงธรรมแบบสมათพานานี้ เป็น รูปแบบการแสดงธรรมประการหนึ่งที่มีเป้าหมาย หรือเป็นเทคนิควิธีการพูด วิธีการสอนที่โน้มน้าว ใจ จูงใจให้เชื่อตาม แล้วเชิญชวนให้ปฏิบัติ ปลูกใจให้เกิดศรัทธาที่จะนำสิ่งที่ได้ยินได้ฟังไปใช้ไป ปฏิบัติ ด้วยการชี้แจงให้เห็นประจักษ์ พร้อมแนะนำวิธีทำวิธีปฏิบัติ แนะนำขั้นตอนการปฏิบัติไป ตามลำดับซึ่งผู้ฟังสามารถทำความเข้าใจตามได้ รวมถึงการชักชวนใจให้เกิดศรัทธาอยากปฏิบัติ อันจะเป็นเหตุให้เกิดความเพียรต่อไป

๓.๑.๓ วิธีการแสดงธรรมแบบสมุตเตชนา

วิธีการแสดงธรรมแบบสมุตเตชนา หมายถึงรูปแบบวิธีการแสดงธรรมอันจะทำให้ผู้ฟัง คำสั่งสอนเกิดความกล้า มีความกระตือรือร้นอยากลงมือปฏิบัติตามอย่างจริงจังจนบรรลุมรรคผล วิธีแสดงธรรมแบบนี้เป็นวิธีการเร่งเร้าให้ผู้ฟังเกิดความหวัง มีกำลังใจ และมีความอุทิศสละในการ ปฏิบัติตาม เพราะกำลังเห็นผลที่จะเกิดผลสัมฤทธิ์อยู่ข้างหน้า ดังเช่น พระจักขุบาลสมัยยังเป็น กุฎุมพีที่ช้อมหาบาล ติดตามมหาชนเข้าไปฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าในพระวิหารเชตวัน ในขณะที่ นั้นพระพุทธเจ้าก่อนแสดงธรรมก็ทรงพิจารณาอุปนิสัยของผู้ฟัง นั่นก็คือเทคนิคการประเมินผู้ฟัง จากการอนุমানหรือคาดคะเน เมื่อทรงเห็นว่ากุฎุมพีมีอุปนิสัยควรรับรู้เรื่องใดก็ทรงแสดงเรื่องนั้น นั่นก็คือเรื่องระดับจิตของบุคคล ซึ่งเรียกว่าอนุพุพิกถา คือ เรื่องที่จะฟังทราบฟังกระทำให้เกิด ตามลำดับจากเบื้องต้นสามัญถึงระดับสูงสุด ๕ ประการ ได้แก่

^๖ ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๔๙ - ๒๔๙๗/๓๔๙๗ - ๓๕๗.

(๑) ทานกถา ทรงแสดงถึงประโยชน์แห่งการให้ เพื่อละความเห็นแก่ตัวและความตระหนี่ มีใจเผื่อแผ่สงเคราะห์ผู้อื่นตามสมควร

(๒) สीलกถา ทรงแสดงประโยชน์ของศีล คือ ความประพฤติเรียบร้อย เว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่น

(๓) สักคกถา ทรงแสดงสมบัติ คือ ความดีความงาม ความสุข อันผู้ให้และผู้มีศีลจะพึงได้พึงถึงในมนุษยโลก ตลอดไปถึงสวรรค์อันจะพึงได้มาจากความประพฤติที่มีคุณธรรม

(๔) กามาทีนวกถา ทรงแสดงโทษแห่งกิเลสกำมและวัตถุกำม เพราะสิ่งเหล่านั้นแม้จะให้ความสุข แต่ก็ยังเจือด้วยทุกข์ต่างๆ จึงไม่ควรเพลิดเพลินโดยส่วนเดียว

(๕) เนกขัมมานิสังสกถา ทรงแสดงอานิสงส์แห่งการออกจากกำม ด้วยการน้อมจิตไปสู่การออกบวชเพื่อกำจัดกิเลส คือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ให้หมดไปจากจิต อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุด^๗

มหาบาลกฏุมพีหนุ่มเกิดศรัทธาเลื่อมใสอยากออกบวชในพระพุทธศาสนา เพราะจิตคิดได้ว่า “บุตรธิดาและทรัพย์ย่อมไม่ไปตามตนไปสู่ปรโลก แม้แต่ร่างกายก็ไม่ไปกับตน ประโยชน์อะไรที่เราจะอยู่ครองเรือนนี้ เราควรออกบวช” ภายหลังจากท่านบวชแล้ว ท่านก็ปฏิบัติธรรมจนสำเร็จมรรคผลเป็นพระอรหันต์สุขขวิปัสสี^๘

จากเรื่องดังกล่าว ทำให้ทราบว่าการแสดงธรรมแบบสมุตเตชานา^๙ เป็นการแสดงธรรมที่มุ่งเน้นกระตุ้นใจผู้ฟังให้เกิดพลัง เกิดกำลังใจ เกิดความคิดอยากจะทำ อยากจะปฏิบัติตามที่ได้ฟังการเชิญชวนจงใจ ทำให้เกิดความกล้าหาญ ไม่ลังเลใจที่จะกระทำ จะลงมือปฏิบัติตามนั้นทันที โดยวิธีแสดงอานิสงส์ หรือประโยชน์ที่ผู้ฟังจะได้รับบ้าง ยกนิทาน ยกตัวอย่างบุคคลที่ได้รับผลหรือประสบความสำเร็จในเรื่องนั้นๆ มาแสดงบ้าง อันสามารถทำให้ผู้ฟังตัดสินใจที่จะลงมือปฏิบัติตามได้เร็วยิ่งขึ้น

๓.๑.๔ วิธีการแสดงธรรมแบบสัมปหังสนา

วิธีการแสดงธรรมแบบสัมปหังสนา หมายถึงรูปแบบการแสดงธรรมที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความสนุกสนาน ร่าเริง สดชื่น เพิ่มความอยากรู้ อยากเห็น อยากทดลองปฏิบัติ เพิ่มความยินดีให้แก่ผู้ฟัง วิธีการแสดงธรรมแบบนี้ เป็นวิธีที่ดึงดูดผู้ฟังได้ดียิ่ง เพราะจิตของผู้ฟังสนุกสนาน เต็ม

^๗ มีในบาลีมากแห่ง เช่น วิ.ม.(ไทย) ๔/๒๖/๓๒,๒๗/๓๔,๒๙/๓๖,๓๐/๓๘,๓๑/๓๙,๓๖/๔๖,๕๖/๖๘, วิ.ม.(ไทย) ๔/๒๔๒/๔

^๘ ดูความละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๕ - ๑๑, ขุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๗-๑๗.

ด้วยความว่าเรจึง สดชื่น ในขณะที่ฟังธรรม^๙ ดังเช่น ในโศกทัณฑสูตร โศกทัณฑพราหมณ์ได้ฟัง กิตติศัพท์ของพระพุทธองค์ มีความประสงค์จะเข้าเฝ้า แต่ขณะที่เข้าเฝ้านั้นก็เกิดความปริวิตกว่า เมื่อตนถามปัญหาจะพระพุทธองค์จะถามปัญหาได้ไม่ดีบ้าง จะตอบปัญหาได้ไม่ดีบ้าง จะถูกถามเรื่องที่ไม่รู้ เมื่อตอบไม่ได้จะเป็นเหตุให้เสื่อมยศเสื่อมทรัพย์บ้าง แต่พระพุทธองค์ทรงรู้วาระจิตของพราหมณ์ จึงทรงถามเรื่องที่เขาถนัด คือ ปัญหาในไตรเพท เกี่ยวกับคุณสมบัติของพราหมณ์ว่า ผู้ประกอบอย่างไรจึงบัญญัติว่าเป็นพราหมณ์ได้ และควรเรียกตนเองได้ว่าเป็นพราหมณ์

โศกทัณฑพราหมณ์ก็ตอบด้วยความยินดีถึงคุณสมบัติของพราหมณ์ ๕ ประการ คือ ๑) มีชาติดี คือเกิดจากมารดาบิดาเป็นพราหมณ์ สืบสายมา ๗ ชั่วบรรพบุรุษ ๒) ท่องจำมนต์ในพระเวทได้ ๓) มีรูปงาม ๔) มีศีล ๕) เป็นผู้ฉลาดมีปัญญา และกล่าวว่าในคุณสมบัติทั้งหมดนั้น ที่ประเสริฐและขาดไม่ได้เลย คือ ความเป็นผู้มีศีลและมีปัญญา ส่วนคุณสมบัติคือ มีชาติดี ท่องจำมนต์ในพระเวทได้ และมีรูปงาม ไม่ใช่สาระสำคัญของความเป็นพราหมณ์ พระพุทธองค์จึงตรัสรับรองคำของพราหมณ์ว่าถูกต้อง และได้ตรัสอธิบายถึงศีลและปัญญา พอพระองค์ทรงแสดงธรรมจบ โศกทัณฑพราหมณ์ก็กราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา และแสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต^{๑๐}

จากพระสูตรดังกล่าว จะเห็นได้ว่าวิธีการแสดงธรรมแบบสัมปหังสนานี้ เป็นการแสดงธรรมที่มุ่งให้ผู้ฟังเกิดความหรรษายินดี เกิดความพอใจ ทำให้เกิดความสุขความสบายใจ และปรารถนาจะฟังอีก พร้อมทั้งจดจำเพื่อนำไปปฏิบัติ โดยใช้ลีลาการพูดการสอนที่นุ่มนวลชวนฟัง ใช้ภาษาเรียบง่าย มีเนื้อหาสาระน่าจดจำ เป็นต้น ซึ่งกลยุทธ์ในการแสดงธรรมที่มุ่งให้ผู้ฟังเกิดความบันเทิงยินดีนั้น ไม่ใช่การรับรู้เรื่องราวซ้ำซ้อนหรือซ้ำที่กระตุ้นความรู้สึกสนุกสนาน เกิดความคึกคะนองทางด้านอารมณ์ อันทำให้จิตหลงทาง แต่ความบันเทิงในทางธรรมนั้น คือความปีติอิ่มเอมกับรสแห่งความหลุดพ้น ที่เรียกว่าวิมุตติรส อันก่อให้เกิดความสุขใจอันหาที่เปรียบมิได้ ก่อให้เกิดความสุขที่แท้จริงนั่นเอง

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ทั้งเชิงรับและเชิงรุก บางทีถ้าเราไม่ได้ทำความเข้าใจให้ดี เราก็จะไม่เห็นความแตกต่างในเรื่องนี้ ขณะที่พูดถึงการเผยแผ่เชิงรับ เราหมายถึงการเผยแผ่ด้วยการเทศน์การสอนธรรมเป็นหลัก ส่วนการเผยแผ่เชิงรุก หมายถึงการใช้การสงเคราะห์ในรูปแบบ

^๙ เอื้อน เล่งเจริญ, โลกทรรศน์ในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โอ เอส พินิตติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๒ – ๑๐๓.

^{๑๐} ที.สี.(ไทย) ๙/๓๑๑/๑๑๘.

ต่าง ๆ เป็นตัวนำคนเข้าหาธรรม ดังนั้น การศึกษาสงเคราะห์และสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นวิธีการเผยแผ่เชิงรุก^{๑๑}

ถึงกระนั้นก็ตามที่ การแสดงธรรมเทศนาหรือการนำหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าออกไปประกาศให้บุคคลอื่นรู้และเข้าใจอย่างแจ่มชัด นั้นนับว่าเป็นหัวใจหลักของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเทศนาในสังคมไทยปัจจุบันนี้มีทั้งที่เป็นไปในเชิงรูปแบบ และนอก รูปแบบ และมีแบบผสมผสาน ถึงกับมีนักปราชญ์บางท่านทักท้วงว่าพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันเทศนาไม่เป็น ไม่เข้าใจในหลักของการแสดงธรรม มีแต่ปาฐกถาหรือการแสดงธรรมบรรยายบนธรรมาสน์เท่านั้น

อันที่จริงแล้วการแสดงพระธรรมเทศนาดูเหมือนจะเป็นเรื่องธรรมดาที่คนเมื่อศึกษาหาความรู้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์แล้วสามารถแสดงได้ แต่ความเป็นจริงแล้วหาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะถ้าคิดเช่นนั้นฆราวาสผู้มีความรู้ทางธรรมะก็สามารถที่จะเทศนาได้ ในกรณีนี้พระโสภณธรรมวาที (บุญมา อาคมบุญโย) ได้แนะนำความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการเทศน์ว่า การเทศน์ที่ดีควรมีองค์ประกอบหลัก คือ สารัตถะแห่งบทธรรมเทศนานั้น ต้องมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด และองค์ประกอบสนับสนุนอีก ๖ คือ ลีลาสวย รวยสาระ จังหวะดี ชี้หลักธรรม ใจความกระชับ เหมาะกับเวลา และในการเทศนานั้นต้องมีสำนวนที่ฟังง่าย ไพเราะ เหมาะเจาะ หมดจด ได้รส ได้สาระ ได้ธรรมะชัดเจน

เพราะจุดมุ่งหมายของการเทศนานั้นไม่ใช่เป็นเพียงการฟังสุนทรพจน์ปลุกเร้าอารมณ์หรือการเสพลิงบันเทิงเพื่อต้องการผ่อนคลายอารมณ์ทางโสตประสาทเท่านั้น แต่จุดมุ่งหมายของการฟังเทศนาที่แท้จริงมีอยู่ ๒ ระดับ คือ

๑) จุดมุ่งหมายชั้นสูง เพื่อให้ผู้ฟังเข้าถึงวิมุตติหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะทั้งมวล จนเข้าถึงพระนิพพาน

และ ๒) จุดมุ่งหมายระดับรอง คือการได้ธัมมัสสวนานิสงส์ อานิสงส์ของการฟังธรรม ๕ ประการ ได้แก่ (๑) ได้ความรู้ใหม่ (๒) ได้วิจัยเรื่องเก่า (๓) บรรเทาความกังวล (๔) ได้พัฒนา

^{๑๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การเผยแผ่เชิงรุก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

ความคิด และ(๕)จิตผ่องใส เยือกเย็น^{๑๒}

๓.๒ รูปแบบการเทศน์ผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด

การเทศน์ผะเหวดหรือการเทศน์มหาชาติของจังหวัดร้อยเอ็ดนั้น ก็คือการเทศนาในเรื่องพระเวสสันดรชาดก เป็นกรกล่าวถึงวัตรปฏิบัติหรือการบำเพ็ญเพียร บำเพ็ญบารมีครั้งสำคัญครั้งสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ ก่อนที่จะได้เสด็จมาสู่มนุษยโลก และได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ตามคติความเชื่อของพุทธศาสนิกชน ซึ่งก่อนที่จะกล่าวถึงรูปแบบการเทศน์ผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยต้องการที่จะนำสารัตถะหรือเนื้อหาโดยสังเขปในเรื่องพระเวสสันดรชาดกมากล่าวเป็นลำดับถัดไป ดังนี้

๓.๒.๑ สารัตถะจากเวสสันดรชาดก

๑. กัณฑ์ทศพร มี ๑๙ พระคาถา

ในกัณฑ์นี้กล่าวถึงเมื่อคราวที่พระนางมณโฑเทพนารีจะสิ้นบุญจากสวรรค์ ท้าวสักกะเทวราชทรงทราบจึงพาพระนางประพาสนอนันทวันทั้งที่เทวโลกแล้วตรัสบอกแก่พระนางมณโฑว่าอยากได้อะไร พระนางจึงทูลขอพร ๑๐ ประการ คือ

๑. ให้ได้อยู่ปราสาทของพระเจ้าสิริราช ในพระนครสี่พี
๒. ให้มีจักขุดำจุนันน์ตาลูกเนื้อ
๓. ให้คิ้วดำสนิท
๔. ให้มีนามว่า “มณโฑ”
๕. ให้มีโอรสทรงเกียรติเหนือกษัตริย์ทั้งหลายและมีใจบุญ
๖. อย่าให้ครรภ์นูนปรากฏเหมือนสตรีทั้งหลาย
๗. ให้มีถันงาม เวลาทรงครรภ์ก็อย่าดำและหย่อนยาน
๘. ให้มีเกศาดำสนิท
๙. ให้มีผิวงาม

^{๑๒} พระโศภนธรรมวาที (บุญมา อาคมบุญโย), **ความรู้พื้นฐานการเทศน์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ปกเกล้า, พิมพ์พิตาสถการะ พระสุนทรวิহারการ (เลื่อน ถาวรธมฺโม) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร ๕ ธันวาคม ๒๕๔๖), หน้า ๑๖ – ๑๙, รัชมังคลาภิเษก ๕ ประการ คือ (๑) อสุสุตฺ สุนาติ (๒) สุตฺตฺ ปริโยทเปติ (๓) กงฺขํ วิหนติ (๔) ทิฏฺฐิ จุฑฺฑํ กโรติ (๕) จิตฺตมสฺส ปสฺสิตติ, อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๐๒/๒๗๖.

๑๐. ให้มีอำนาจปล่อยนักโทษได้^{๑๓}

ตามคติความเชื่อดังกล่าว มีนักปราชญ์ผู้รู้ชาวอีสานได้ประพันธ์เป็นคำร้อยกรอง กล่าวถึงเหตุและอนิสงส์ของการบูชากัณฑ์เทศน์ดังกล่าวไว้ ดังนี้

คราวบังอรบุสดีนางนาท เนาผาสารทอยู่บนสรวงสวรรค์ พระอินทร์กับพระพร ๑๐
อย่าง แล้วจึงฝางลงเกิดเมืองคน บุญกุศลของนางมีมาก งามโสภาคทุกส่วนกายา สม
อินทราประทานพรทุกอย่าง ไม้กะสังจกได้บูชา วาสนาของเจ้าสูงส่ง โยมเอ๋ยฯ^{๑๔}

๒. กัณฑ์หิมพานต์ มี ๑๓๔ พระคาถา

พระนางผุสดีจุติลงมาเกิดเป็นธิดาของพระเจ้ามัทราช พออายุได้ ๑๖ ปี ได้เป็นมเหสี
ของพระเจ้าสญชัย ครั้นทรงครองนครประพาสพระนคร ได้ประสูติพระโอรสที่ตรอกพ่อค้า จึง
ขนานนามว่า “พระเวสสันดร” เพียงแต่ออกจากครรภ์พระมารดาเท่านั้น พระกุมารก็เอ๋ยพระโอรส
ขอเงินบริจาคทาน พร้อมกันนั้นนางข้างพังก็ได้ตกลูกตัวหนึ่งชาวบริสุทธ์ และได้นำมาไว้ในโรงช้าง
ต้น ให้ชื่อว่า “ข้างปัจฉยนาค” เมื่อพระเวสสันดรอายุได้ ๑๖ ปี พระบิดามอบสมบัติให้ครอบครอง
และขอพระนางมัทรีแห่งวงศ์มัทราชมาเป็นมเหสี แล้วให้สร้างโรงงาน ๖ แห่ง และได้ให้กำเนิด
พระโอรส ๑ ธิดา ๑ คือ ซาลี และกัณหา ต่อมาพระเจ้ากาสิงคะแห่งกรุงกสิงคะต้องการสนอง
ความต้องการของประชาชนที่ประสงค์อยากได้ช้างมงคลมาช่วยให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลตามคติ
ความเชื่อ จึงส่งพรหมณ์ ๘ คนมาขอช้าง พระเวสสันดรก็ประทานให้ ประชาชนไม่พอใจพากัน
เข้าทูลพระเจ้ากรุงสญชัยให้เนรเทศพระเวสสันดร พระเวสสันดรจึงพระครอบครัวคือ พระนางมัทรี
กัณหา ซาลี ไปอยู่ใน ณ เขาวงกต ก่อนไปได้ทูลขอบำเพ็ญทานเป็นครั้งสุดท้าย คือ สัตตคมหา
ทาน คือ การบริจาคของอย่างละ ๗๐๐ แล้วจึงพากันไปสู่เขาวงกต^{๑๕}

ตามคติความเชื่อดังกล่าว มีนักปราชญ์ผู้รู้ชาวอีสานได้ประพันธ์เป็นคำร้อยกรอง
กล่าวถึงเหตุและอนิสงส์ของการบูชากัณฑ์เทศน์ดังกล่าวไว้ ดังนี้

^{๑๓} ดูรายละเอียดใน คณะพุทธศาสตร์, **เทศน์มหาชาติปริทัศน์**, กิจกรรมเสริมหลักสูตรปี
การศึกษา ๒๕๔๒ คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๑๔ สิงหาคม ๒๕๔๒,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๙ – ๑๐.

^{๑๔} สำนวนเทศน์อนุโมทนาบุญของพระอาจารย์ทองมา กตสโร วัดศรีคูเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด สัมภาษณ์เมื่อ ๕ มีนาคม ๒๕๕๓

^{๑๕} ดูความละเอียดใน คณะพุทธศาสตร์, **เทศน์มหาชาติปริทัศน์**, หน้า ๑๑ – ๑๒.

กัณฑ์ที่ ๒ ชื่อหิมพานต์ พระเวสทนานมงคลข้างเผือกข้างมิ่งเชือกถึงธรรมดอมใหญ่ เขาจึงใส่ความบ่เป็นธรรม เขาจึงนำความทูลลับส่อให้พระพ่อขับไล่พรากรบุรีหนีไปอยู่ป่า เฝื่อนกล่าววว่า กกฮ้ายปลายดี เพราะได้มีเวลาอันชอบได้ประกอบบวชสร้างสมภาร ไปได้ทานบูชา กัณฑ์นี้ บุญจะชี้ให้เจ้าเห็นทาง ให้ถึงปางความสุขกายสร้อย บุญดีช้อยโตเจ้าภายหลัง^{๖๖}

๓. กัณฑ์ทานกัณฑ์ มี ๒๐๙ พระคาถา

พระนางผู้สติทราบวว่า พระเวสสันดรจะถูกเนรเทศ ด้วยความสงสารจึงไปทูลขอภัยโทษ แต่ไม่สำเร็จ พอรุ่งขึ้นเช้า พระเวสสันดรก็บริจาคสัตตกมหาทาน คือ ข้าง ม้า โคนม รถนารี ทาส ทาสี สิ่งของต่างๆ สุรา บำณ อย่างละ ๗๐๐ พระเจ้าสญชัยขอร้องให้มัทรีอยู่พร้อมด้วยลูกทั้งสอง แต่ไม่สำเร็จ พอรุ่งขึ้นก็ออกเดินทางและได้ประทานม้าและรถแก่พราหมณ์แล้วอุ้มลูกคนละคนมุ่งหน้าไปสู่เขาวงกต^{๖๗}

ตามคติความเชื่อดังกล่าว มีนักปราชญ์ผู้รู้ชาวอีสานได้ประพันธ์เป็นคำร้อยกรองกล่าวถึงเหตุและอันสงส์ของการบูชากัณฑ์เทศน์ดังกล่าวไว้ ดังนี้

กัณฑ์ที่ ๓ ชื่อทานขันธิ พระจอมธรรมเวสสันดรเจ้า พร้อมหน่อเห่งนางนาทมัทรี เทิงชาลีกัณหาลูกอ่อน หนีจากบ่อนบ้านเกิดเมืองนอน พรากรนครเขาเนรเทศ เป็นบ่อนเหตุทานข้างมงคล เจ้าตนบุญทรงชีรธม้า พอสอดป่าพราหมณ์แล่นตามหลัง ขอเอายังเทิงรถเทิงม้า เจ้าบ่ช้ำเททอดทานไป อินทราให้เห็นใจผายเผด ทานรถให้กว้างพร้อมแกไป พอคราวได้ยังมีพราหมณ์มาขอต่อ พระหน่อเนื้อทานเกลี้ยงบ่ห้วงใย ไผจกได้โมทนาชมชื่น แม่นสิเชินขาดฮ้อนคนสิอุ้มช่วยชู เจ้าแหลั่ว ฯ^{๖๘}

๔. กัณฑ์วนประเวศน์ มี ๕๗ พระคาถา

พระเวสสันดรและคณะเดินทางมาถึงเมืองเจตราชและประทับอยู่ศาลาหน้าพระนคร และกษัตริย์เจตราชเข้าเยี่ยมเชื้อเชิญและถามสุขทุกข์ของทุกคน รวมทั้งชาวเมืองด้วย กษัตริย์เจตราชถามเรื่องการถูกเนรเทศแล้วจะไปอภัยโทษพระเจ้าสญชัย พร้อมทั้งเชิญให้ครองราชย์ก็ไม่สำเร็จ จึงให้ทหารตกแต่งศาลาด้วยผ้ามาณและคู้มกันอย่างดี พอรุ่งเช้าถวายพระกระยาหาร แล้วพาไปส่งที่ประตูป่าที่จะไปยังเขาวงกตแล้วตั้งเจตบุตรให้รักษาประตูป่า จากนั้นก็อำลากษัตริย์

^{๖๖} สำนวนเทศน์อนุโมทนาบุญของพระอาจารย์ทองมา กตสโร สัมภาษณ์เมื่อ ๕ มีนาคม ๒๕๕๓.

^{๖๗} ดูความละเอียดใน คณะพุทธศาสตร์, **เทศน์มหาชาติปริทัศน์**, หน้า ๑๓ - ๑๔.

^{๖๘} สำนวนเทศน์อนุโมทนาบุญของพระอาจารย์ทองมา กตสโร สัมภาษณ์เมื่อ ๕ มีนาคม ๒๕๕๓.

เจตราช ระหว่างทางพรานได้ถวายนื้อแก่พระเวสสันดร ๆ ก็มอบปิ่นทองให้เป็นรางวัลแล้ว เดินทางไปจนถึงเขาวงกต วิศวกรกรรมได้มานะมิตอาศรมตามคำบัญชาของท้าวอัมรินทร์ พระเวสสันดรก็บวชเป็นฤๅษี อยู่จนครบ ๗ เดือนโดยกำหนด^{๑๙}

ตามคติความเชื่อดังกล่าว มีนักปราชญ์ผู้รู้ชาวอีสานได้ประพันธ์เป็นคำร้อยกรอง กล่าวถึงเหตุและอันสงส์ของการบูชากัณฑ์เทศน์ดังกล่าวไว้ ดังนี้

กัณฑ์ที่สี่นี้ ตอนพระเวสเดินลง มุ่งสู่เขาวงกตบ่อนประสงค์หมายไว้ เพื่อบำเพ็ญสร้าง
ซีไพรทวงผนวช บวชสี่สร้างศีลสร้อยขอบธรรม สีแจ่มเจ้าเดินยากเหลืออด ทางเขาคด
เลียบบุกพันชั้น มีลำน้ำตันทางข้ามยาก คุ่มอ่อนน้อยลอยน้ำผ่านไป ก็หากได้กายผ่านโดยดี
ศัตรูได้บ่มาขวางหน้า ด้วยเดชกล้าศีลทานนำเลี่ยม สีแจ่มเจ้าเลยไปได้ปลอดภัย ไผจกได้
กัณฑ์สี่บูชา วาสนาของเจ้า บ่ต่าง คือตัวอย่างพระเวสสันดรพรากนครเดินทางลำบากแต่ก็
หากไปได้ปลอดภัย^{๒๐}

๕. กัณฑ์ชูชก มี ๗๙ พระคาถา

ชูชกอยู่ในแคว้นกาลิงคะ ในหมู่บ้านชื่อ “ทุนวิฐะ” เป็นนักขทานตัวยง ขอได้ทรัพย์
เหลือใช้ถึง ๑๐๐ กหาปณะ ชูชกเอาไปฝากสองพราหมณ์ตายายคู่หนึ่ง แล้วเที่ยวขทานเรื่อยไป
พอนึกถึงเงินที่ฝากได้ก็กลับมาเอา แต่สองผัวเมียได้เอาไปใช้หมดเสียแล้ว สองผัวเมียจึงยกลูก
สาวให้แทน ชูชกพานางอมิตตดากลับบ้าน อมิตตดาได้ปฏิบัติผัวอย่างดียิ่ง ชายอื่นเห็นก็พากัน
สรรเสริญแล้วดูค่าเมียของตน พวกเมียทั้งหลายเคื่องกัฬาทงมาแกลังอมิตตดาตอนไปตักน้ำที่บ่อ
ค่าต่าง ๆ นานา จนอมิตตดาเสียใจมาก ในที่สุดเทวดาเฉลใจชูชกให้ไปขอขาลีกัฬามาเป็นคนใช้
แทน ชูชกจึงออกเดินทางไปพระนครสีพีด้วยความไม่รอบคอบ เมื่อชูชกเห็นหมู่คนที่ไหนก็ถามถึง
ที่อยู่ของพระเวสสันดร พวกชาวเมืองเกลียดคนขทานอยู่แล้วก็พากันไล่ตีทำร้ายชูชกด่าว่า ไล่
ขทานพวกนี้ทำให้พระเวสสันดรต้องถูกเนรเทศไปอยู่เขาวงกต ชูชกขณะวิ่งได้ยินว่า พระ
เวสสันดรอยู่ที่เขาวงกต จึงเดินทางเลาะไปตามราวป่า เลยถูกหมาของพราหมณ์เจตบุตรไล่จะกัด
ชูชกจึงหนีขึ้นต้นไม้ เจตบุตรทำท่าจะยิงด้วยหน้าไม้ ชูชกจึงลวงบอกว่า เป็นทูตหลวงมาเชิญ

^{๑๙} ดูความละเอียดใน คณะพุทธศาสตร์, *เทศน์มหาชาติปริทัศน์*, หน้า ๑๔ - ๑๗.

^{๒๐} คำนวนเทศน์อนุโมทนาบุญของพระอาจารย์ทองมา กตสโร สัมภาษณ์เมื่อ ๕ มีนาคม ๒๕๕๓.

พระเวสสันดรให้เสด็จกลับพระนคร เจตบุตรหลงเชื่อให้นำผ้าผืนและบอกรที่อยู่ที่อยู่พร้อมทั้งชี้ทางที่จะไป
ยังเขาวงกตให้ด้วย^{๒๑}

ตามคติความเชื่อดังกล่าว มีนักปราชญ์ผู้รู้ชาวอีสานได้ประพันธ์เป็นคำร้อยกรอง
กล่าวถึงเหตุและอันสืบเนื่องของการบุชากัณฑ์เทศน์ดังกล่าวไว้ ดังนี้

ตอนนี้กล่าวถึงดาพราหมณ์เฒ่าชุกโกมีโชค ลุลลาภได้เมียน้อยผ่างเพล่า นามะภรรยา
อาमितตะตาถูกเขี้ยว อายุยังหนุ่มน้อยหลานหล่ากะบ่ปาน พ่อแม่ยกให้เป็นเมียมิ่งตา
พราหมณ์ ก็เพื่อแทนเงินลาวที่จ่ายไปกินแล้ว ดาพราหมณ์เฒ่าได้เมียสาวฮักยิ่ง พานาถ
น้องเมื่อบ้านแห่งตน กัณฑ์นี้ไผ่จกได้ชมขึ้นโมทนา ซาตาชวยแถมเฮ็งดังดาพราหมณ์เฒ่า
เสียเงินฮ้อยได้เมียสาวครองห่ม มีกำไรถ่มล้นแนวนี้ก็ชื่นใจ^{๒๒}

๖. กัณฑ์จุลพน มี ๓๕ พระคาถา

พราหมณ์เจตบุตรหลงเชื่อชุกก เลยเลี้ยงดูชุกกเป็นอย่างดี แล้วพาไปส่งยังต้นทางที่จะ
ไปยังอาศรมของพระเวสสันดร ทั้งกระยะทางไปพบอาศรมฤๅษี เป็นที่พักระหว่างทางก่อนถึง
อาศรมของพระเวสสันดร^{๒๓}

ตามคติความเชื่อดังกล่าว มีนักปราชญ์ผู้รู้ชาวอีสานได้ประพันธ์เป็นคำร้อยกรอง
กล่าวถึงเหตุและอันสืบเนื่องของการบุชากัณฑ์เทศน์ดังกล่าวไว้ ดังนี้

ไผ่บุชากัณฑ์นี้ซาตายุ่งยาก แต่หากพอด่านได้หนีพ้นโทษกรรม เป็นดังเรื่องพราหมณ์แก่
เดินไพร ไปสู่เขาวงกตยากแค้นแสนซ้า ไปหาเจ้าสีโพรมหาวเส เพื่อลืขออ่อนน้อยสองหล่า
ลูกพระองค์ ขอเอาเจ้ากัณฑ์หาซาดีลูกพระบาท เพื่อเป็นทาสช่วงใช้เมียน้อยแห่งตน การเดิน
นั้นดาพราหมณ์พบเหตุ มีมากเรื่องพราหมณ์เฒ่าผ่านไป พราหมณ์ไปได้ปางตายหลายเถื่อ
หนีเหตุฮ้ายไปได้ก็เกือบตาย^{๒๔}

๗. กัณฑ์มหาพน มี ๘๐ พระคาถา

ชุกกเดินทางไปตามคำแนะนำของเจตบุตร ก็พบอาศรมของอจุตฤๅษี ถ้ามทุกข์สุขตาม
ธรรมนิยม เมื่อเป็นที่พอใจแล้ว ชุกกก็ถามถึงพระเวสสันดรและที่อยู่ ฤๅษีก็ไม่พอใจ กล่าวหาว่า

^{๒๑} ดูความละเอียดใน คณะพุทธศาสตร์, **เทศน์มหาชาติปริทัศน์**, หน้า ๑๘ – ๒๐.

^{๒๒} สำนวนเทศน์อนุโมทนาบุญของพระอาจารย์ทองมา กตสาโร สัมภาษณ์เมื่อ ๕ มีนาคม ๒๕๕๓.

^{๒๓} ดูความละเอียดใน คณะพุทธศาสตร์, **เทศน์มหาชาติปริทัศน์**, หน้า ๒๐.

^{๒๔} สำนวนเทศน์อนุโมทนาบุญของพระอาจารย์ทองมา กตสาโร สัมภาษณ์เมื่อ ๕ มีนาคม ๒๕๕๓.

ตาเฒ่าชูชกจะมาขอแก้มหาชาติหรือไม่ก็พระนางมัทรี ไม่ใช่มาดีแน่ ชูชกก็ใช้อุบายอีกว่า ท่านเข้าใจผิด ผมมาเพื่อเยี่ยมพระเวสสันดร มิใช่จะมาขอทาน ได้พบท่านก็เป็นกุศล ได้สมาคมกับท่านก็เป็นความสุข นานแล้วไม่ได้พบกันเลย อจตุตถ์หลงเชื่อจึงให้ชูชกค้างคืน พอรุ่งเช้าก็ให้ชูชกทานผลไม้เผือกมัน แล้วชี้ทางที่จะไปยังอาศรมพระเวสสันดร พร้อมกับก็นำมาชูชกเดินชมป่าเขา สัตว์น้อยใหญ่ แล้วเดินทางไปยังอาศรมพระเวสสันดร^{๒๕}

ตามคติความเชื่อดังกล่าว มีนักปราชญ์ผู้รู้ได้ประพันธ์เป็นคำร้อยกรองกล่าวถึงเหตุและอันสงส์ของการบูชากัณฑ์เทศน์ดังกล่าวไว้ ดังนี้

กัณฑ์นี้กล่าวถึงชูชกเฒ่าเดินดงสืบต่อ ไปพบพ่อฤๅษีสร้างสืบสิ้น ชื่ออจตุตถ์ฤๅษีเจ้าภาวนานำฮิต พราหมณ์เข้าใกล้ประนมนี้กล่าวจา พราหมณ์เฒ่าหลายกระบวมนักกล่าว ลวงหลอกฤๅษีเจ้าให้เชื่อตน ฤๅษีเจ้าหลงกลมันหลอก ชมชื่นด้วยพราหมณ์เฒ่าสนองเนิ่นจัดของต้อนยอมมันทุกอย่าง เชิญพักยั้งนอนหันหนึ่งคืน ตื่นสูงเข้าฤๅษีบอกทาง ไปสู่เขาวงกตให้แก่ตาพราหมณ์เฒ่า ตาพราหมณ์เจ้ายินดีชมชื่น เดินดงดันไปเถิงเจ้ายอดบุญ ไผบูชากัณฑ์นี้คนดีสิชูชอย แม่นสิทุกขียากฮ้าย บุญสิอยู่ช้อยชูได้^{๒๖}

๘. กัณฑ์กุมาร มี ๑๐๑ พระคาถา

เมื่อชูชกเดินทางมาตามคำบอกเล่าของฤๅษี เวลานั้นก็ถึงอาศรมพระเวสสันดร แก่คิดหาวิธีที่จะเข้าไปหาพระเวสสันดร แต่ในขณะนั้นพระนางมัทรีก็กลับมาแล้วไม่เหมาะ เอาไว้เข้าให้พระนางมัทรีเข้าป่าเสียก่อน แล้วแกก็เข้าไปนอนบนซอกเขาเพื่อหลบภัยจากสัตว์มารบกวน คินนั้นพระนางมัทรีฝันร้าย เป็นลางบอกให้รู้ว่า จะต้องจากโอรสธิดา นางได้เข้าไปแก้ฝันกับพระเวสสันดร พระเวสสันดรทราบเหตุแห่งความฝันจึงไม่ทำนายทายทัก แต่ตรัสบายเบี่ยงว่า เพราะมาลำบากและยากไร้ในป่าจึงทำให้พระนางฟุ้งซ่าน พระนางมัทรีไม่เชื่อ แต่ก็จำใจต้องออกป่าไปหาผลไม้ แต่ได้พาลูกมาฝากฝังพระเวสสันดรให้ช่วยดูแลในตอนเช้า แล้วจึงเข้าป่าหาผลไม้อันเป็นกิจวัตรประจำวัน ฝ่ายชูชกเมื่อเห็นพระนางมัทรีเข้าป่าไปแล้วก็ดีใจ รีบเข้าเฝ้าพระเวสสันดรเพื่อขอสองกุมาร พระเวสสันดรก็ประทานให้ แต่ขอให้รอพระนางมัทรีกลับมาก่อน ชูชกไม่ยอมเมื่อเป็นดังนั้น พระเวสสันดรจึงบอกว่า ท่านจงพาไปสู่เมืองปุเมืองย่า แล้วจะได้รางวัลมากมาย ชูชกไม่ยอมอีกและบอกว่า จะเอาไปไว้รับใช้เอง สองกุมารได้ยินก็ตกใจ พวกมันหลบไปแอบใน

^{๒๕} ความละเอียดใน คณะพุทธศาสตร์, **เทศน์มหาชาติปริทัศน์**, หน้า ๒๑.

^{๒๖} คำนวนเทศน์อนุโมทนาบุญของพระอาจารย์ทองมา กตสโร สัมภาษณ์เมื่อ ๕ มีนาคม ๒๕๕๓.

สระน้ำ เมื่อซุชกไม่เห็นสองกุมารก็พ้อพระเวสสันดรว่า เป็นใจกับลูก ปากว่าตาขยิบ ปากบอก อนุญาตให้แต่ส่งสัญญาณให้ลูกหลบหนี ที่สุดพระเวสสันดรก็ต้องไปตามเองและเรียกขึ้นมาจาก สระน้ำ ปล่อยให้สองกุมารกุมารหายากแล้วตีราคาตัวลูกทั้งสอง ซาลีต้องไถ่ด้วยทองแท่ง หนักหนึ่งหมื่นห้าพันตำลึง ภัณฑาต้องไถ่ด้วยทาสชายหญิง ช้าง ม้า โค รถ อย่างละร้อยกับ ทองแท่งหนักห้าพันตำลึง แล้วมอบให้ซุชก ซุชกจึงพาสองกุมารไปโดยใช้เถาวัลย์ผูกมือสอง กุมารแล้วจูงไป เมื่อสองกุมารอดิเคื้อน ซุชกก็ทุบตีตามสันดานหยาบช้าของตน พระเวสสันดร บันดาลใจเกิดโทสะ น้อยพระทัย คิดจะประหารซุชกเพื่อเอาลูกคืน แต่ก็หักใจได้ ปล่อยให้ซุชก พาสองกุมารไปตามปรารณา^{๒๗}

ตามคติความเชื่อดังกล่าว มีนักปราชญ์ผู้รู้ชาวอีสานได้ประพันธ์เป็นคำร้อยกรอง กล่าวถึงเหตุและอันสงส์ของการบูชากัณฑ์เทศน์ดังกล่าวไว้ ดังนี้

กัณฑ์นี้ถือบ่อนันพญาเวสทรวงธรรม ทานบุตรตาลูกกึ่งสองน้อย ให้แก่ตาพราหมณ์ เฒ่าพาหนีเยียวแดดไปแล้ว ใ้หาพ่อเจ้าหิวไห่ย่าววม แต่ว่าวิบากเบื่องสิพลอยพรากคนฮัก ไปคนทางห่างกันคราวน้อย ไผ่จกได้ศรัทธาเชือบูชา โมทนานำขึ้นชมดอมเจ้า จังสิเถิงแห่ง ห่องเมืองกว้างบ่อนนิพพานฯ^{๒๘}

๙. กัณฑ์มัทรี มี ๙๐ พระคาถา

พระนางมัทรีฝากสองกุมารด้วยใจห่วง แล้วเข้าป่าหาผลไม้ เวลายืนจึงเดินทางกลับ เทพดาได้แปลงกายเป็นสามสัตว์ คือ ราชสีห์ เสือโคร่ง และเสือเหลืองนอนขวางทางอยู่ เพื่อมิ ให้พระนางกลับเร็วกว่ากำหนดกลัวเกิดเรื่องพิพาทกับซุชกเรื่องการถวายนาน กว่าจะกลับอาศรม ได้จึงมีเด้า คำ ครั้นพระนางมัทรีกลับมาไม่เห็นสองโอรส ตามหากก็ไม่พบ จึงทูลถามพระเวสสันดร ครั้งแรกพระเวสสันดรทำเฉยเสีย นางมัทรีพ้อ พระเวสสันดรจึงใช้อูบายเพื่อดับความโศกพระนาง มัทรี โดยการกล่าวโทษว่า นอกใจที่กลับมาเสียมีเด้า คำ พระนางมัทรีน้อยใจออกติดตามจนหมด แแรง ก็เซซังกลับมา ทูลถามความจริงกับพระเวสสันดรอีก แต่เพราะหมดแรงทรงกายจึงสลบอยู่ ต่อหน้าพระเวสสันดร พระเวสสันดรเห็นเหตุการณ์เป็นเช่นนั้น ก็ตกพระทัยลื้มพระองค์ว่าเป็น ดาบส เข้าอุ้มพระมัทรีมาใส่ตัก แล้วบีบนิ้วตามประสาซาก เห็นพระนางยังไม่ตื่นพระชนม์จึงไป หยิบน้ำเต้ามาโลมลูบพระกาย พระนางมัทรีฟื้นองค์ รู้สึกละอายที่มาอยู่บนพระเพลา(ตัก) ของ

^{๒๗} ดูความละเอียดใน คณะพุทธศาสตร์, **เทศน์มหาชาติปริทัศน์**, หน้า ๒๒ – ๒๓.

^{๒๘} คำนวนเทศน์อนุโมทนาบุญของพระอาจารย์ทองมา กตสโร สัมภาษณ์เมื่อ ๕ มีนาคม ๒๕๕๓.

พระเวสสันดรเช่นนั้น แล้วถามหาลูกอีก พระเวสสันดรก็บอกความจริงทุกประการ พระนางเมื่อได้ฟังก็พลอยอนุโมทนา^{๒๙}

ตามคติความเชื่อดังกล่าว มีนักปราชญ์ผู้รู้ชาวอีสานได้ประพันธ์เป็นคำร้อยกรองกล่าวถึงเหตุและอันสงส์ของการบูชากัณฑ์เทศน์ดังกล่าวไว้ ดังนี้

ตกกัณฑ์นี้นางมัทรีเศร้าโศก วิปโยคเพื่อตัดต้องถักนาง เพราะบ่เห็นลูกน้อยสองอ่อน
บุตรตา เถิงชาติกัณฑ์ที่ถักทานไปแล้ว กัลยาแก้วโศกาไห่น้ำ ถามเฝ้าผู้ฝว่แก้วกะบ่จา
นางปวงบำเดินขั้วแสวงหา ก็บ่เห็นบุตรตาลูกกึ่งสองน้อย โทมัสแค้นสลบลงลั้มท่าว นอน
มอดม้วยควรวน้อยจ้งค้อยคีน ตอนนีเจ้ามันตกพลอยพลัดลูกหนีไกลข้าง เจ้าอย่าวางของ
ให้ราคาแพงให้ผู้อื่น มันลีน่าเหตุฮ้ายมาเข้าสู่ตน ฯ^{๓๐}

๑๐. กัณฑ์สักกบรรพ มี ๔๓ พระคาถา

ท้าวอัมรินทร์ทราบข่าวพระเวสสันดรบริจาคสองกุมารเป็นทาน ดำริว่าถ้ามีใครมาขอพระนางมัทรีก็จะประทานให้ไปอีก เกรงว่าจะไม่มีใครอุปัฏฐากดูแลพระเวสสันดร จึงมาเนรมิตกายเป็นพราหมณ์เพื่อขอพระนางมัทรี เมื่อขอมาแล้วจึงเล่าความจริงว่า เป็นท้าวสักกอัมรินทร์ และขอฝากพระนางมัทรีให้อยู่ปฏิบัติพระเวสสันดรต่อไป และท้าวสักกอัมรินทร์ได้ถวายพร ๘ ประการตามที่พระเวสสันดรทูลขอ คือ

๑. ให้บิดาเมตตามารับกลับ
๒. ขอให้ปล่อยนักโทษเรือนจำได้
๓. อนุเคราะห์คนยากจนด้วยสรรพสมบัติ
๔. อย่าลู่อำนาจสตรี พอพระทัยแต่ภรรยาเดียว
๕. ขอโอรสทั้งสองได้เป็นกษัตริย์สืบราชสมบัติ
๖. ขอฝนแก้ว ๗ ประการ ตกลงในเมืองสี่ฟิขณะเมื่อพระองค์ไปถึงแล้ว
๗. ขอให้สมบัติในห้องพระคลังอย่าหมดสิ้นเวลาบริจาค และไม่ทอดทิ้งในการบริจาค
๘. เมื่อทิวงคตแล้ว ให้ได้ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิต และเมื่อจุติลงมาเป็นมนุษย์ ให้ได้บรรลุปรมายิกะกัมโพธิญาณฯ

^{๒๙} ดูความละเอียดใน คณะพุทธศาสตร์, **เทศน์มหาชาติปริทัศน์**, หน้า ๒๓ – ๒๕.

^{๓๐} คำนวนเทศน์อนุโมทนาบุญของพระอาจารย์ทองมา กตสโร สัมภาษณ์เมื่อ ๕ มีนาคม ๒๕๕๓.

แล้วพระอินทร์ก็ตรัสว่า ไม่ช้าพระชนกก็จะเสด็จมารับกลับพระนคร ให้เร่งบำเพ็ญเนกขัมมบารมีต่อไป^{๑๑}

ตามคติความเชื่อดังกล่าว มีนักปราชญ์ผู้รู้ชาวอีสานได้ประพันธ์เป็นคำร้อยกรองกล่าวถึงเหตุและอันสืบเนื่องของการบูชากัณฑ์เทศน์ดังกล่าวไว้ ดังนี้

สักกบรรพเป็นกัณฑ์งามยิ่ง ทุกสิ่งหมายมาดมุ่งสิสมแท้ตั้งหวัง ได้เมื่อครั้งพญาเวสทานเมียบ ให้แก่อินตาพราหมณ์เพื่อแลกญาณดวงล้ำ เพื่อจักชนสัตว์ข้ามสงสารให้มั่งมีงถึงแห่งห้องเมืองกว้างพระนิพพาน อินตาพราหมณ์ได้แล้วยอมอบวางคืน องค์ธรรมฮับมิ่งเมียบเอาไว้ พราหมณ์จึงวางเวรให้พรดีแปดอย่าง ให้แก่พระเวสเจ้าสมด้วยดังประสงค์ กัณฑ์นี้ไผ่จกได้ศรัทธาชมเชย ยกใส่เกล้าบูชาไว้ แม่นดีแท้แท้แล้วฯ^{๑๒}

๑๑. กัณฑ์มหाराช มี ๖๙ พระคาถา

เมื่อชูชกรับสองพระกุมารจากพระเวสสันดรแล้วก็พาเดินมาในป่าใหญ่ ค่าไหนนอนอนนั้น เวลานอนนั้นตัวเองขึ้นไปนอนบนต้นไม้ผูกเปลนอนอย่างสบาย ส่วนสองพระกุมารชูชกรก็ผูกไว้ใต้ต้นไม้ เทพยดาสงสารสองกุมารจึงแปลงกายเป็นพระเวสสันดรและพระนางมัทรีมาปลอบขวัญแล้วให้อาหารทิพย์ พอใกล้สว่างก็ผูกสองกุมารตามเดิม ทำอยู่อย่างนั้นจนสิ้นทางเดิน และเมื่อเดินทางไปถึงทางสองแพร่ง เทพยาดลใจให้ชูชกรเห็นทางเป็นสองทาง ทางหนึ่งจะไปกาลิงคะ อีกทางหนึ่งไปยังนครสีพี ทำให้ชูชกรไปทางนครสีพีเมืองเวสสันดร เป็นเวลา ๑๕ ราตรี ก็ถึงนครสีพี ในคืนสุดท้ายชูชกรพาสองกุมารมาถึงนครสีพี พระเจ้ากรุงสญชัยนิมิตฝันไปว่า “มีบุรุษผู้หนึ่งนำดอกบัวสองดอกมาถวาย พระองค์รับด้วยพระหัตถ์แล้วยกขึ้นทัดพระกรรณ” พอตื่นบรรทมโปรดให้โหรทำนายฝัน โหรบอกว่า จะได้พบพระญาติสนิทในเร็ววันนี้ ครั้นถึงเวลาเช้าก็เสด็จออกประทับหน้าพระลาน ไม่ช้าชูชกรก็พาสองพระกุมารเข้ามา พระองค์จึงให้ชูชกรเล่าเรื่องการนำสองกุมารมาจากเขาวงกต ต่อจากนั้นก็ให้เบิกพระราชทรัพย์มาไถ่ชาติกัณฑ์ตามพิกัณฑ์ที่กำหนด พระเจ้าสญชัยได้พระราชทานปราสาทให้ชูชกรพักเป็นรางวัลอีกด้วย แล้วให้พนักงานเชิญชาติกัณฑ์เข้าห้องทรงตักแต่งอินทรีด้วยเครื่องกษัตริย์มีอาภรณ์ไหมพัสตร์ เป็นต้น แล้วพระเจ้าสญชัยก็ถามทุกข์สุขของพระเวสสันดรและเปรยว่า ใ้ปู่จะเกลียดชังพระเจ้าพ่อก็หาไม่ หากเป็นเพราะชาวเมืองมันใส่ไคล้ด้วยมารยา แล้วพระชาติจึงทูลวิงวอนพระเจ้ากรุงสญชัย ให้ยกแสนยานุภาพ

^{๑๑} ดูความละเอียดใน คณะพุทธศาสตร์, **เทศน์มหาชาติปริทัศน์**, หน้า ๒๕ – ๒๗.

^{๑๒} สำนวนเทศน์อนุโมทนาบุญของพระอาจารย์ทองมา กตสโร สัมภาษณ์เมื่อ ๕ มีนาคม ๒๕๕๓.

ไปรับพระเวสสันดรกลับเข้าเมือง พระอภัยกัมยีนดี แล้วรับสั่งให้เกณฑ์โยธาทัพไปรับพระเวสสันดรและพระนางมัทรีกลับ และในขณะนั้นเฒ่าชูชกกินอาหารขนาดหนัก ธาตุย่อยไม่ทันท้องก็เลยแตกตาย พระเจ้ากรุงสุโขทัยจึงประกาศหาญาติให้มารับมรดก แต่ไม่มี เลยให้ชนเข้าพระคลังหลวงตามเดิม พระเจ้ากรุงกาลิงคะโปรดให้นำช้างปัจจัยนาคนาคคืน แล้วจัดแจงแต่งพลชั้นร์ ออกไปรับพระเวสสันดรยังเขาวงกตสิ้นราตรีได้ ๕๓ ราตรี^{๓๓}

ตามคติความเชื่อดังกล่าว มีนักปราชญ์ผู้รู้ชาวอีสานได้ประพันธ์เป็นคำร้อยกรองกล่าวถึงเหตุและอันสงส์ของการบูชากัณฑ์เทศน์ดังกล่าวไว้ ดังนี้

กัณฑ์นี้เป็นที่ยินสะออนไว้ ไอละน้อยนำโชค ความวิปโยคปางก่อนก็หายเสียยังบ่ยัง ได้เมื่อครั้งสนไชยราชภูบาลไถ่เอาสองกุมารหน่อธรรมหลานน้อย สองศรีสร้อยกัณหาลูกลูกพระบาท พันจากทาสพราหมณ์แล้วแต่หลัง พระบาทให้ชมชื่นยินดี หอมสองศรีอุ้นทรวงหายฮ้อน เป็นที่ยินสะออนแท้ขาดตาของท่าน ลุลลาภได้หลานน้อยตัวคืบ ไผหากได้ชมชื่นโมทนา กัณฑ์มหาราชไถ่หลานตอนนี่ แม่นว่ามีความยุ่งของเสียสิคืบตัว เจ้าเหล่า เป็นดังเรื่องกัณฑ์นี้ บ่ต่างหยั่งเจ้าเอี้ยฯ^{๓๔}

๑๒. กัณฑ์กษัตริย์ มี ๓๖ พระคาถา

พระเจ้ากรุงสุโขทัยเดินทัพเป็นเวลา ๑ เดือนกับ ๒๓ วัน ก็ถึงเขาวงกตใกล้พระอารามพระเวสสันดร แล้วบ่ายหน้าขบวนทัพกลับพระนครสี่ปี เสียงทหารทั้ง ๔ เหล่าให้ร้องกันก้องสนั่น พระเวสสันดรได้ยินเสียงเช่นนั้นก็ตกพระทัย โดยคิดว่า เป็นข้าศึก จะมาจับพระองค์ไปประหารชีวิต จึงตรัสชวนพระนางมัทรีขึ้นไปแอบดูบนภูเขา ส่วนพระนางมัทรีนั้นมีหน้าตาแจ่มใสเพราะเข้าใจว่าเป็นทัพของเสด็จพ่อมารับกลับและก็จริงอย่างนั้น พระเวสสันดรได้สติเห็นจริงตามพระนาง จึงชวนกันลงมาจากเขา ทำใจให้มั่นคงมาคอยต้อนรับที่อารามด้วยอาการอันสงบและการเข้าไปพบพระเวสสันดรนั้นได้จัดเป็น ๓ คราว คือ พระเจ้ากรุงสุโขทัยเข้าไปก่อน ต่อมาก็พระนางมัทรีเข้าไป และสุดท้ายเป็นชาติกัณฑ์ พระเวสสันดรก็ต้อนรับเป็นอย่างดี ต่อจากนั้นอำมาตย์ราชบุโรหิตได้ทูลพระเวสสันดรให้ทรงลาผนวชแล้วกลับเข้าครองราชสมบัติสืบต่อไป^{๓๕}

^{๓๓} ดูความละเอียดใน คณะพุทธศาสตร์, *เทศน์มหาชาติปริทัศน์*, หน้า ๒๗ – ๒๙.

^{๓๔} สำนวนเทศน์อนุโมทนาบุญของพระอาจารย์ทองมา กตสาโร สัมภาษณ์เมื่อ ๕ มีนาคม ๒๕๕๓.

^{๓๕} ดูความละเอียดใน คณะพุทธศาสตร์, *เทศน์มหาชาติปริทัศน์*, หน้า ๓๐ – ๓๒.

ตามคติความเชื่อดังกล่าว มีนักปราชญ์ผู้รู้ชาวอีสานได้ประพันธ์เป็นคำร้อยกรอง กล่าวถึงเหตุและอันสงส์ของการบูชากัณฑ์เทศน์ดังกล่าวไว้ ดังนี้

สักขัตติชน เป็นกัณฑ์หายโศก หกหน่อฟ้ามาพ้อพบกัน ในดงกว้างเขาวงระว่างแวง ชม
ขึ้นด้วยเห็นหน้าพรำกัน จนอดกลั้นความดีใจไว้บ่ออยู่ ทบท่าวลุ่มเลยให้ไผ่กัน คาคครั้งนี้ทั้ง
มวลหมู่เสนา เทวาทบย่าวมหน้าเจ้า ก็หายเศร้าบ้านเทาเสียโศก หาแจ่มเจ้าอภัยให้แก่กัน
โทษท้อฟ้าพระพ่อยอมผิด ทางไมตรีต่อเติมเอาไว้ แล้วจึงได้เชิญชวนองค์พระเวสให้ลาเพศ
ผนวชไว้ คืบเข้าสู่นคร ในตอนนี้เป็นตอนหายโศก ไผ่ผู้มีโชคได้บูชาไว้แมนดีแท้แล้ว^{๓๖}

๑๓. กัณฑ์นครกัณฑ์ มี ๔๕ พระคาถา

เมื่อพระเวสสันดรสดับคำเชื้อเชิญของพระราชบิดาที่ตรัสเชื้อเชิญให้ทรงลาผนวช จึง
ตรัสพ้อว่า “เมื่อก่อนหม่อมฉันปฏิบัติทศพิธราชธรรมแล้ว ไฉนพระบิดาจึงลงโทษให้เนรเทศปล่อย
ให้มารับทุกข์ มิควรเลย” พระเจ้ากรุงสุทนต์ตรัสยอมรับผิดชอบทุกประการที่หลงเชื่อคนยุยง แล้ว
ตรัสให้พระเวสสันดรลาผนวช ต่อจากนั้นพระเวสสันดรจึงทรงลาผนวชพร้อมทั้งพระนางมัทรีด้วย
เสด็จเข้ามามงคลราชพิธีราชาภิเษก ณ บริเวณอาศรมนั้น พร้อมทั้งทรงเครื่องแบบกษัตริย์ เสด็จ
นิวัตน์พระนครสี่ปีเป็นเวลา ๒ เดือนเศษก็ถึงพระนครสี่ปี เมื่อพระเวสสันดรเสด็จขึ้นปราสาทแล้ว
ได้ตรัสสั่งให้ปลดปล่อยนักโทษและสัตว์ทั้งหลายให้หมด ครั้นราตรีทรงรำพึงว่า พวกรุ่นนี้ประชาชน
ต่างพากันมาขอรับพระราชทาน เกรงไม่มีอะไรแจกจ่าย ทำวโกลสีห์ทราบ จึงบันดาลฝนแก้ว ๗
ประการ ให้ตกลงมาในพระนครสี่ปีสูงถึงหน้าแข้ง ในพระราชวังสูงถึงสะเอว พระเวสสันดรก็
ประกาศให้ชาวเมืองมาขนเอาไปตามปรารถนา ต่อแต่นั้นพระเวสสันดรก็ครองราชสมบัติโดย
ทศพิธราชธรรมตลอดมา ชาวเมืองได้รับความสุขสวัสดิ์ทั่วหน้า พระเวสสันดรครองราชย์อยู่จน
สิ้นพระชนม์ ครั้นต่อมาจึงไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิตเทวโลก และจุติลงมาในโลกมนุษย์ ได้เป็น
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๓๗}

ตามคติความเชื่อดังกล่าว มีนักปราชญ์ผู้รู้ชาวอีสานได้ประพันธ์เป็นคำร้อยกรอง
กล่าวถึงเหตุและอันสงส์ของการบูชากัณฑ์เทศน์ดังกล่าวไว้ ดังนี้

กัณฑ์นครคอนท่ายดีหลายเหลืออ่าน พระเวสได้ผ่านพันเวรฮ้ายทุกประการ จนได้
กลับต่าวบ้านครองราชสมบัติ เป็นกษัตริย์ทรงธรรมนั่งปองเป็นเจ้า ไผ่ผู้จกได้ไบนีหรือหลาย

^{๓๖} สำนวนเทศน์อนุโมทนาบุญของพระอาจารย์ทองมา กตสโร สัมภาษณ์เมื่อ ๕ มีนาคม ๒๕๕๓.

^{๓๗} ดูความละเอียดใน คณะพุทธศาสตร์, *เทศน์มหาชาติปริทัศน์*, หน้า ๓๒ – ๓๓.

เหลือขนาด มวลหมู่ญาติพี่น้องมาโหมเต้าอยู่เนาว์ ผุงโรคาฮ้ายอนตายเหลือขนาด กะบ่ออาจ
สี่ใกล้ต้นเจ้าอยู่เกษม แท้แหล่ว ฯ^{๓๘}

เมื่อทราบอุบัติเหตุแห่งเรื่องการเทศน์มหาชาติแล้ว ต่อมาผู้วิจัยต้องการที่จะนำเสนอใน
ส่วนของรูปแบบพิธีกรรมในการเทศน์ผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติของจังหวัดร้อยเอ็ด ในประเด็น
ดังต่อไปนี้

๓.๒.๒ รูปแบบพิธีกรรมในงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด

การจัดเตรียมสถานที่สำหรับประกอบพิธีบุญผะเหวดนั้น เริ่มด้วยการจัดธรรมาส์บน
ศาลาวัด หรือศาลาการเปรียญโดยจัดตกแต่งประดับประดาด้วยดอกไม้และรูปสัตว์ต่างๆ ใน
ตำนานเวสสันดรชาดก มีต้นกล้วย ต้นอ้อย มะพร้าว ฯลฯ ปักธงผะเหวดประดับประดาและมีหอ
พระอุทิศด้านทิศตะวันออกของธรรมาส์ในบริเวณเทศน์

ส่วนการจัดเตรียมข้าวของที่ใช้ในการประกอบพิธีประกอบด้วย

๑. เครื่องบูชาในการทำบุญมหาชาติ ต้องจัดหาให้ครบตามพระคาถาในล้ามหาชาติ
หนึ่งพันคาถาที่เรียกว่าครุภัณฑ์ เป็นต้นว่า รูป เทียน ดอกบัวหลวง

๒. ทำพวงมาลัยประดับประดาศาลาโรงธรรม

๓. ตั้งโอง ๔ ใบ สมมติเป็นสระ ๔ ลูก รอบธรรมาส์เทศน์

๔.ประดับรูปสัตว์นานาชนิดตามศาลาโรงธรรม

๕.ประดับต้นกล้วย อ้อย มะพร้าวที่ศาลาชั้นในทั้ง ๘ ทิศ

๖. เตรียมสถานที่ไว้เพื่อชิงผ้าผะเหวดเพื่อให้ผู้ฟังได้มองเห็นภาพประกอบกับการฟัง
เทศน์ จะได้เข้าใจในอรรถรสของธรรมเทศนาลยิ่งขึ้น^{๓๙}

นอกจากนั้นแล้ว ในงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดยังนิยมตกแต่งบริเวณบึง
พลาญชัยให้เป็นจุดป่าหิมพานต์ มีการปรับปรุงสถานที่ให้ดูเหมือนอยู่ในสถานที่และบรรยากาศ
เอื้อต่อตำนาน เช่น

^{๓๘} สำนวนเทศน์อนุโมทนาบุญของพระอาจารย์ทองมา กตสาโร สัมภาษณ์เมื่อ ๕ มีนาคม ๒๕๕๓.

^{๓๙} ดูรายละเอียดใน สุริยา สมุทคุปต์ และคณะ, การเมืองวัฒนธรรมในบุญผะเหวดร้อยเอ็ด,
(นครราชสีมา : ห้องไทยศึกษานิตส์, สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๕๓),
หน้า ๒๓ - ๒๗.

๑. ประดับผ้าฉะแหวดที่เล่าเรื่องราวและตัวละครในกัณฑ์ต่างๆ ให้มีสีสันสดใสชวนมอง และเกิดจินตนาการไปตามภาพนั้นๆ พร้อมกันนี้ ยังมีการประดับธงหรือทุงฉะแหวด ควบคู่ไปกับ ผ้าฉะแหวด ซึ่งมีอยู่หลายขนาด เช่น ทุง ๘ ทิศ ทุงซ้อ ทุงชัย ทุงสาย ทุงดอกลิ้นฟ้า ทุงพันหาง ทุง ๑๖ ชั้นฟ้า ทุง ๑๕ ชั้นดิน ซึ่งทุงเหล่านั้น จะมีความยาวตั้งแต่ ๑ - ๕ เมตร กว้างประมาณ ๑ - ๒ ฟุต สำหรับทุงขนาดใหญ่จะแขวนไว้ตามต้นมะพร้าวรอบบึงแล้วปล่อยตัวทุงให้ห้อยยาวลงมาอยู่ในระดับที่สูงกว่าพื้นประมาณ ๑ - ๒ เมตร ทุงฉะแหวดทำมาจากผ้าทอมือของผู้หญิง

ในการใช้ผ้าฉะแหวดและทุงฉะแหวดล้อมรอบบึงพลาญชัยเป็นการกำหนดอาณาบริเวณ หรือพื้นที่ของการประกอบพิธีกรรมในทางกายภาพที่ชัดเจน พื้นที่ภายในที่ล้อมรอบด้วยผ้าฉะแหวดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สำหรับการประกอบพิธีกรรมและเป็นพื้นที่ที่มีความหมายในทางพิธีกรรมที่อยู่ตรงข้ามกับพื้นที่ธรรมดาโลกที่อยู่นอกเขตดังกล่าว

๒. ประตุมืองสาเกตนคร เป็นประดิษฐานกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อย้ำให้ชาวจังหวัดร้อยเอ็ดทุกคนให้มีจิตสำนึกอยู่เสมอว่าบุญฉะแหวดเป็นสัญลักษณ์ประจำจังหวัดของตน ที่ทุกคนควรอนุรักษ์และร่วมกันส่งเสริมให้เป็นมรดกตกทอดไปสู่รุ่นต่อไป

๓. ศาลาประรำพิธี จะมีการประดับประดาศาลาทั้ง ๔ หลังให้ดูสง่า โดยเริ่มจาก ประตุมืองสาเกตนคร ประรำหลังแรกเป็นที่สำหรับพระสงฆ์ ๑๐๑ รูป หลังที่สองเป็นเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ และเจ้าหน้าที่ฝ่ายอำนวยความสะดวกต่างๆ หลังที่สามเป็นประรำพิธีที่นั่งของประธานในพิธี ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ นักการเมือง บุคคลสำคัญต่าง ๆ สุดหลังสุดท้ายเป็นที่นั่งของคณะทำงานแผนกต่างๆ ของทางจังหวัด เช่น ฝ่ายบัญชี ฝ่ายสาธารณสุขและพยาบาล

๔. ศาลาที่ประดิษฐานพระอุปัศตูและประกอบพิธีเทศน์มหาชาติ จะจัดอยู่บนเกาะกลางบึงพลาญชัย จะประดับตกแต่งเหมือนกับศาลาฝั่งเทศน์มหาชาติทั่วไปของภาคอีสาน^{๕๐}

ในวันงานหรือวันแรกของงานทำบุญฉะแหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดนั้น วันแรกของงานประมาณ ๑๖.๓๐ น. ก็จะมีพิธีแห่พระอุปัศตู ซึ่งมีความเชื่อว่าท่านเป็นพระอรหันต์ที่เชี่ยวชาญในสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน พระอุปัศตูมีฤทธานุภาพมากเป็นพิเศษและมีความสามารถในการปราบพญามารทั้งหลายที่มารังควานพิธีกรรมที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา พระอุปัศตูตามจินตนาการของปราชญ์อีสานนั้น มีความเชื่อว่า ท่านเป็นพระโอรสของพระพุทธเจ้าที่เกิดแต่น้ำสุจิที่พระองค์ปล่อยลงแม่น้ำแล้วปลาอานนท์สลับไปกินและนำไปอยู่ใต้

^{๕๐} ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔ - ๓๗.

สะดือทะเล จนถือกำเนิดเป็นทารกเมื่อเติบโตแล้วจึงได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุจนได้เป็นพระอรหันต์ ดังนั้นบนพระเศียรของท่านจะปกคลุมด้วยใบบัว ฐานมีสัตว์น้ำ พวกกุ้ง หอย ปู ปลา เต่า และงู ซึ่งหมายถึงวิหารอยู่กลางสะดือทะเลที่ท่านมักอยู่อาศัย^{๕๐}

เดิมที่การนิมนต์หรือเชิญพระอุปัศฺต จะประกอบพิธีกันในตอนเช้ามีดของวันโฮมประมาณสี่หรือห้านาฬิกา โดยก่อนเริ่มพิธีการ มีการนำก้อนหินขนาดโตพอสมควรสามก้อนไปวางไว้ในวงน้ำหรือถ้าไม่มีวงน้ำอาจเป็นที่ใดที่หนึ่งก็ได้ ซึ่งอยู่ไม่ห่างจากวัดที่ทำบุญผะเหวดเท่าใดนัก พอถึงกำหนดเวลาก็มีการแห่พานดอกไม้ธูปเทียนชั้นห้าชั้นแปด (พานเทียนและดอกไม้อย่างละห้าคู่และแปดคู่) ไปยัง ณ สถานที่ที่ก้อนหินวางอยู่ซึ่งสมมติว่าเป็นพระอุปัศฺต พอไปถึงที่ดังกล่าวจะมีผู้หยิบก้อนหินชูขึ้นและถามว่าเป็นพระอุปัศฺตหรือไม่ สองก้อนแรกจะได้รับคำตอบว่า "ไม่ใช่" พอถึงก้อนที่สามจึงจะตอบว่า "ใช่" จึงมีการกล่าวคำอาราธนาพระอุปัศฺตแล้วอัญเชิญก้อนหินก้อนที่สามซึ่งสมมติใส่พานหรือย่าม และจะมีการจุดประทัดหรือปืนกันตุมตาม แล้วมีการแห่พระอุปัศฺตพร้อมตีฆ้องตีกลองและเครื่องดนตรีมีแคน เป็นต้นอย่างครึกครื้นเข้ามายังวัดแล้วจึงนำมาประดิษฐานไว้ที่หออุปัศฺตข้างศาลาโรงธรรม ซึ่งเตรียมจัดไว้แล้ว พอแห่พระอุปัศฺตเข้ามาประดิษฐานไว้เรียบร้อยแล้วชอบสนุกก็จะตีฆ้องและกลองพร้อมเครื่องดนตรี แห่แห่นพ้อนรำรอบ ๆ วัดและตามละแวกหมู่บ้านตามอรัญาศัย การนิมนต์พระอุปัศฺตมาเมื่อมีงานบุญผะเหวดก็เพื่อให้มีความสวัสดิมีชัย และเพื่อให้การจัดงานสำเร็จราบรื่นด้วยดี

มูลเหตุการนิมนต์พระอุปัศฺต

มูลเหตุดั้งเดิมมีการนิมนต์พระอุปัศฺต มีเรื่องเล่าว่าพระอุปัศฺตเป็นพระเถระผู้มีฤทธิ์ได้นิรมิตกุฏิอยู่กลางมหาสมุทร ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงรวบรวมพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าจากที่ต่าง ๆ เอามาบรรจุไว้ในสถานที่พระองค์สร้างใหม่ เสร็จแล้วจะจัดงานฉลองพระองค์ทรงพระปริวิตกถึงมารที่เคยเป็นศัตรูกับพระพุทธเจ้า เกรงว่าจัดงานจะไม่ปลอดภัยจึงมีรับสั่งให้ไปนิมนต์พระอุปัศฺตมาในพิธี ฝ่ายพญามารรู้ว่าพระเจ้าอโศกมหาราชจะฉลองพระสถูปจึงพากันมาบันดาลอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ พระอุปัศฺตจึงบันดาลฤทธิ์ตอบ ครั้งสุดท้ายพระอุปัศฺตเนรมิตเป็นสุนัขเนาแขวนคอมารไว้ มารไม่สามารถแก้ได้ เขาไปให้พระอินทร์ช่วยแก้ให้ พระอินทร์ก็แก้ไม่ได้ มารจึงยอมสารภาพผิด พระอุปัศฺตแก้ให้แล้วกัตัวมารไว้บนยอดเขา เสร็จพิธีแล้วจึงปล่อยตัวมารไป พระเจ้าอโศกมหาราชและผู้ร่วมงานนั้นจึงปลอดภัย โดยเหตุนี้เมื่อมีพิธีเกี่ยวกับ

^{๕๐} นายจันทร์ นาหนองท่ม ปราชญ์ชาวบ้านบ้านนาสมบุญณ์ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด สัมภาษณ์เมื่อ ๕ มีนาคม ๒๕๕๓. ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก. หน้า

พระพุทธศาสนาเช่น บุญผะเหวด จึงได้มีการนิมนต์พระอุปัชฌาย์มาด้วย เพื่อเป็นการป้องกัน ภัยอันตรายต่าง ๆ และให้เกิดสวัสดิมีชัยดังกล่าวแล้วก่อนพระเทศน์ เอาจาคาพระอุปัชฌาย์ทั้งสี่บท ปักไว้ข้างธรรมมาสน์ทั้งสี่ทิศด้วย

คำอาราธนาพระอุปัชฌาย์

โอกาสะ โอกาสะ ผู้ช้ทั้งหลาย อภิวันที่ไหว้ยังพระมหาอุปัชฌาย์ผู้ประเสริฐ มีศักดิ์เลิศ ปรากฏ ทรงเกียรติยศ ชีณา กว่าพระอรหันตทั้งหลาย ช้ขออาราธนามหาเถระผู้มีอาคมแก่กล้า จงเสด็จแต่น้ำคองคา มาผจญมารร้ายด้วยบาทพระคาถาว่า อุปัชฌาย์โต มหาเถโร คิขณิกุโต สามุทธะ โย เอกะมาโร เตชะมาโร ปะลายันตุ ผู้ช้ทั้งหลายขออาราธนามหาเถระเจ้า จงมาผจญมวลมาร ทั้งห้า ได้ลุ่มฟ้าและเวหน ภายบนแต่อกนี้ภูฐานเป็นเค้าตลอดเท่าถึงนาคครุฑ มนุษย์เทวา ผู้มีใจสา โหด โกรธาโกรธธรรม ผู้มีใจดำป้สูง หน้ามีดมุงมานมัว ถ้าฝ่ายเหนือและซอกใต้ทั้งที่ใกล้และที่ ไกล ตะวันตกและตะวันออก ขอบเขตภูมิสถาน อันผู้ช้ทั้งหลายจักฟังพระธรรมเทศนา ในสถานที่ นี้ ขออัญเชิญพระอาทิตย์ผู้วิเศษใสแสง พระจันทร์แยงเยื้องโลก อังคารโผผายผัน พุทพฤษ์พลัน แวนเทียว ศุภร์เสาร์เกี่ยวคอยระวัง กำจัดบังเวดไว้ เทพให้ตนลือฤทธิ์พระพาย แมนมิตรไตรสถาน พระอิศวรผันผายแผ้วศรีแก่เตโช ผาบัศัตรุม่าฮ้าย ในคุ่มขวงเขตสถาน อันผู้ช้ทั้งหลายจักยกยอทาน และละและฟังเทศน์ องค์เทเวศจงฮักษากำจัดประดามารโหดร้าย ให้พลัดพ่ายกลับหนี อย่าฮาวีขวง เขตที่นี้ก็ช้เทอญ

โย โย อุปัชฌาย์โต มหาเถโร ยัง ยัง อุปัชฌาย์ตั้ง มหาเถรัง กายัง พันธะมะรัสสะคีวัง สัพเพ ยักขา ปะลายันตุ สัพเพ ภยา ปะลายันตุ สัพเพ ปิสาจา ปะลายันตุ ผู้ช้ผู้ช้และผู้ช้ ผู้ช้เป็นใจ พญาमार สุธานทั้งหลายมีใจอันมักผาบัศัตรุม่าฮ้าย สัพพะปัญญา ปะลายันตุ จงผันผายออกหนี จากขอบเขตประเทศที่นี้ ก็ช้เทอญ

คาถาพระอุปัชฌาย์

บทที่หนึ่ง อุปัชฌาย์โต มหาเถโร เยนะ สัจเจนะ วชิปุเร อะหุ สัจจะวัชเชนะ วิสสามัสสะ หัญญะตุ

บทที่สอง อุปัชฌาย์โต เยนะ สัจเจนะ ยะสาโม สัจจิวา มาตาเปติกะโร อาหุ กุเรชฌูฐา บัจจาโยโน เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ วิสสามัสสะ หัญญะตุ

บทที่สาม อุปัชฌาย์โต เยนะ สัจเจนะ ยะสาโม ปานาปี ยัตตะโร มะมะ เอเตนะ สัจจะ วัชเชนะ วิสสามัสสะ หัญญะตุ

บทที่สี่ อุปคุตโต ยะจินจิตตะ ปุญญะมังทะเจวะ สิตฺตุ จะเต สัพเพนะ เต สาเลนะ
อิสัมมัสสะหฺญญะตุ^{๔๒}

พิธีการเชิญพระอุปคุตของจังหวัดร้อยเอ็ด จะเริ่มจากอัญเชิญพระอุปคุตที่ประดิษฐาน
อยู่กลางสระชัยมงคล วัดบึงพลาญชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด และในการแห่พระอุปคุตของ
จังหวัดร้อยเอ็ดนั้น จัดอย่างใหญ่โต เพราะเป็นพระอุปคุตพระราชทานมีขบวนตำรวจจราจร
นำหน้า ทหาร ๔ นาย หามเสลี่ยงพระอุปคุต มีทนายทนายีกานู่งขาวหม่มขาว นักศึกษา ประชาชน
ทั่วไป แห่รอบเมืองร้อยเอ็ด ซึ่งใช้เวลาประมาณเกือบ ๒ ชั่วโมง จนกว่าจะเข้าไปถึงศาลาโรงธรรม
ชั่วคราวเกาะกลางบึงพลาญชัย ต่อจากนั้นเมื่อผู้ว่าราชการจังหวัดนำพระอุปคุตไปวางไว้ใน
มณฑปแล้ว ก็จะจุดธูปเทียนไหว้พระที่โต๊ะหมู่บูชาแล้วนำกล่าวคำบูชาพระอุปคุต เสร็จแล้วก็
ถวายดอกบัวแก่พระอุปคุต ถือว่าเป็นเสร็จพิธีเชิญพระอุปคุต ตกตอนเย็นก็มีพิธีกินพางและชม
แสงสีเสียงงานบุญผะเหวด

วันที่สองเริ่มแต่เช้าจะมีพิธีชมขบวนแห่บุญผะเหวดและพิธีเปิดงานอย่างเป็นทางการ มี
ริ้วขบวนที่จัดตามกัณฑ์เทศน์มหาชาติทั้ง ๑๓ กัณฑ์ตามลำดับ ซึ่งมีราชการภาคส่วนต่างๆ ของ
จังหวัดร้อยเอ็ด คุ่มวัดและชุมชนต่างๆ ในเขตเทศบาลจังหวัดร้อยเอ็ดรับเป็นเจ้าภาพในแต่ละกัณฑ์
ซึ่งมีความโอฬารตระการตาแก่ผู้พบเห็น และทำให้มองเห็นภาพตำนานอย่างชัดเจน อันสามารถ
สื่อให้ผู้ชมได้เห็นและเข้าถึงบทบาทได้แจ่มชัดยิ่งขึ้น อันมีลักษณะคล้ายเฉลิมฉลองงานบุญผะ
เหวดไปในตัว เมื่อตกตอนเย็น ประมาณ ๑๘.๐๐ น. ก็มีพิธีฟังเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน อัน
กล่าวถึงมูลเหตุของการฟังเทศน์มหาชาติ ที่กล่าวถึงพระมาลัยทองนรก และชมสวรรค์ นำ
ถ้อยคำกล่าวของพระเมตไตรยโพธิสัตว์มาประกาศให้คนทั่วไปทราบดังกล่าวแล้วในบทที่ผ่านมา

รุ่งเช้าของวันที่สามประมาณตีห้า ก็มีพิธีแห่ข้าวพันก้อน หรือการใส่บาตรพระอุปคุต
บางความเชื่อก็ว่าเป็นการให้ทานแก่เปรต บางท่านก็ว่าเป็นการบูชากัณฑ์เทศน์คาถาพัน ถัด
จากนั้น พระสงฆ์ก็จะเริ่มเทศน์ประกาศเรื่องราวการเทศน์ เรียกว่า เทศน์สังกาศ กล่าวถึงพุทธ
ประวัติอันเป็นเหตุให้พระพุทธรูปเจ้าตรัสเวสสันดรชาดก แล้วจึงเริ่มเทศน์ผะเหวดตั้งแต่กัณฑ์ที่ ๑
ทศพร เป็นต้นไป จนถึงกัณฑ์ที่ ๑๓ นครกัณฑ์ และมีกัณฑ์ฉลอง อันเป็นกัณฑ์แถมท้ายกัณฑ์ที่
๑๔ ปิดท้ายเทศน์มหาชาติหรือเทศน์ผะเหวด

^{๔๒} นายจันทร์ นาหนองท่ม ปราชญ์ชาวบ้านบ้านนาสมบุญ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด.
สัมภาษณ์เมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.

ซึ่งในขณะที่พระสงฆ์กำลังเทศน์อยู่นั้นก็จะมีพิธีแห่งกัณฑ์จบกัณฑ์หลอนมาเพิ่มเติม เสริมกับกัณฑ์เทศน์หลักที่ส่วนราชการต่าง ๆ ในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด เช่น ศึกษาธิการจังหวัด โรงเรียน มหาวิทยาลัยราชภัฏ วิทยาลัยการอาชีพต่าง ๆ รับเป็นเจ้าของอยู่แล้ว^{๔๓}

๓.๒.๓ รูปแบบการเทศน์ผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด

รูปแบบการเทศน์ผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดในยุคปัจจุบันนั้น มีอยู่ ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือการเทศน์แบบลำผะเหวด คือ การเทศน์ตามโบราณที่นักปราชญ์ประพันธ์ไว้เป็นร้อยแก้ว ซึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่าจะเป็นการประยุกต์ปรับปรุงมาจากฉบับของภาคกลาง ซึ่งมีหลายสำนวนด้วยกัน ในการเทศน์ดังกล่าวหากว่าจะใช้เทศน์กันจริง ๆ แล้วต้องใช้ระยะเวลาตลอดทั้งวันเลยทีเดียวจึงจะสามารถเทศน์จบได้ ต่อมาจึงได้มีการประยุกต์เทศน์ผสมผสานระหว่าง การเทศน์ลำผะเหวดกับการเล่าเรื่องราวเพื่อย่นระยะเวลาให้กระชับขึ้นมา เพื่อไม่ให้ผู้ฟังเกิดความเบื่อหน่ายต่อการฟังเทศน์ อันจะเป็นการได้ทั้งประโยชน์ด้านสาระและพิธีกรรม แต่ทั้งนี้ผู้เทศน์เองก็ต้องมีปฏิภาณที่จะสามารถโน้มน้าวให้ผู้ฟังมีจิตอยู่กับการฟังเอาสาระจากการฟังเทศน์นั้นให้ได้

การเทศน์แบบที่สองคือการเทศน์เสียง หรือการเทศน์แหล่ ซึ่งบางท้องถิ่นจะได้รับความนิยมนับอย่างมา เพราะผู้ฟังได้อรรถรสในการฟัง ผู้เทศน์นั้นต้องมีน้ำเสียงที่ดีสามารถโน้มน้าวผู้ฟังให้เกิดอยากทำตามโพธิสัตตวจรียาได้ ซึ่งการเทศน์ทำนองแหล่นั้นมีผลเสียตรงที่บางครั้งอาจทำให้ผู้เทศน์เองแสดงกิริยาหรือภาพลักษณ์อันไม่เหมาะสมออกไป ซึ่งผู้ไม่เข้าใจอาจมองว่านั่นไม่ใช่กิริยาของพระสงฆ์ เพราะในการเทศน์บางครั้งต้องโหมเสียงสูง เสียงต่ำ ประกอบด้วยรสแห่งโทสะ รุ่มร้อน เศร้าโศกอาลัย ร้องไห้ เป็นต้น ผู้เทศน์ต้องใส่อารมณ์ประกอบการเทศน์ดังกล่าว ซึ่งมีความใกล้เคียงกับคำว่า ความไม่เหมาะสมตามเพศภาวะอยู่กลาย ๆ

ถึงกระนั้นก็ตามที่ การเทศน์แบบทำนองแหล่นั้น ก็สามารถที่จะนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดความกระชับในการเทศน์มหาชาติได้ และยังสามารถที่จะจูงใจของบุคคลที่มีจิตใฝ่ฟังเสียงขับร้องได้ซึมซับเอาไปเป็นอุปนิสัยในการประพฤติปฏิบัติต่อได้

ส่วนการเทศน์ผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดที่ดำเนินมาตลอดระยะเวลาถึง ๒๐ ปีนี้ได้ยังคงรักษารูปแบบการเทศน์ดั้งเดิม คือการเทศน์ตามหนังสือโบราณอันเรียกว่า หนังสือลำผะเหวด

^{๔๓} ดูรายละเอียดใน สุริยา สมุทคุปดี และคณะ, การเมืองวัฒนธรรมในบุญผะเหวดร้อยเอ็ด,

ซึ่งให้อรรถรสทางวรรณกรรมที่ทรงคุณค่าแก่ผู้ศึกษา ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงหลักธรรมในกลอนลำ
ในประเด็นถัดไป

๓.๓ หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาในกลอนลำพะเหวด

หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาในกลอนลำพะเหวดมีหลากหลาย ซึ่งควรค่าแก่
การนำไปปฏิบัติ ซึ่งบางส่วนพระภิกษุผู้เทศน์เองก็มักจะนำไปขยายความ หรือแต่งเป็นกลอนแหล่
เพื่อให้สติแก่ผู้ฟังเพิ่มขึ้น ซึ่งในงานนี้ ผู้วิจัยจะได้ยกตัวอย่างจากบทกลอนลำพะเหวดมา
ประกอบการนำเสนอ

๓.๓.๑ หลักของความเสียสละ

จากเวสสันดรชาดก จะเห็นได้ว่า พระเวสสันดรเป็นผู้ที่มีน้ำพระทัยเสียสละ คือ
พระองค์ยอมเสียสละทุกสิ่งทุกอย่างเพียงเพื่อประโยชน์สูงสุดคือพระโศภิตา ดั่งพุทธดำรัสที่
ปรากฏในเวสสันดรชาดกและเวสสันดรจรียาว่า “เมื่อเรายังเป็นเด็กเล็กเกิดได้ ๘ ขวบ
นั่งอยู่บนปราสาท คิดที่จะบริจาคทานว่า เราพึงให้หทัย ดวงตา เนื้อ เลือด และร่างกาย
ถ้าว่าจะมีใครมาขอเรา เราก็นินดีบริจาคให้เมื่อเราคิดจะบริจาคทานตามสภาพความเป็นจริง
ใจก็ไม่หวั่นไหวมุ่งมั่นอยู่ในกาลนั้น เหมือนแผ่นดินมีภูเขาสิเนรุและหมู่ไม้เป็นเครื่องประดับ”^{๔๔}

ในอรรถกถาจรียาปิฎก กล่าวว่า เมื่อพระเวสสันดรโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์พระ
มารดา ทรงลืมนพระเนตรประสูติ พอแต่ประสูติเท่านั้น ก็ทรงเหยียดพระหัตถ์ทูลขอพระราชทรัพย์
จากพระมารดาเพื่อบำเพ็ญทาน ลำดับนั้น พระนางมุสดีได้พระราชทานทรัพย์มีค่า ๑,๐๐๐
กหาปณะให้แก่พระกุมาร เพื่อบำเพ็ญทานตามพระอัยยาศัย^{๔๕}

แม้ขณะอยู่ในครรภ์ก็ทำให้พระมารดาทรงมีน้ำพระทัยในการบริจาคทาน ดั่งพุทธดำรัส
ที่มากในเวสสันดรจรียา ว่า “ในกาลที่เราลงสู่พระครรภ์ของพระนางมุสดีพระมารดาที่รัก
ด้วยเดชของเรา พระมารดาของเราเป็นผู้ยินดีในทานทุกเมื่อแก่คนไม่มีทรัพย์ คนป่วยไข้

^{๔๔} พุ.ชา.(ไทย) ๒๘/๑๖๖๗/๔๔๙-๔๕๐, พุ.จรียา (ไทย) ๓๓/๗๘-๘๐/๗๓๘.

^{๔๕} จรียา.อ.(บาลี) หน้า ๙๖, อ้างใน พระมหาบุญทัน อานนุโท (พาทา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์
เรื่องเวสสันดรชาดก ศึกษาเฉพาะกรณีทานบารมี”, **พุทธศาสนคัมภีร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๕๕.

(กระสับกระส่าย) คนแก่ ยาจก คนเดินทาง สมณะ พราหมณ์ คนสิ้นเนื้อประดาตัว คนไม่มีอะไรเลย พระนางก็ให้ทาน...”^{๔๖}

ในบทกลอนลำผะเหวดได้กล่าวถึงอุปนิสัยความเสียสละของพระเวสสันดรตั้งแต่แรก ประสูติไว้ว่า

มหาสัตตโต โพธิสัตตนประเสริฐ ทรงสมฐาณ นิกุมมนุโต ออกจากท้องอุทรพระมารดา วิสุทฺโธ หุตฺวา มีพระกายอันบริสุทธิยิ่ง อุมิลิตฺวา มีพระเนตรตาทั้งสองแลออกมา ปสาเรตฺวา มหามารดา อาหา กล่าวว่่า ช่าแต่แม่เป็นเจ้า จงจักให้ข้าวของแก่ผู้ช่าโดยอันมี อหฺอันว่าช่าสายกระษัตริย์ ทสฺสามิ ก็จักให้ทานดีหลิ^{๔๗}

จากข้อความดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่า ความเป็นผู้มีน้ำใจเอื้ออาทรนั้น ได้มีปรากฏตั้งแต่เด็ก อันได้รับการสนับสนุนจากมารดาที่ยอมมอบเงินให้ตามที่บุตรขอ ดังความถัดมาว่า

อด ยามนั้น บั้นพระมารดา วตฺวา ก็กล่าวว่่า ดูราพระลูกชก อคฺคสายเสนห์ เทหิ เจ้าจงให้ทาน ตามกะทาใส่เท้าวันเดืน คั้นกล่าวแล้วก็ตั้งไว้ย้งถงคำพันหนึ่ง เหนือมืออันเหยียดหา^{๔๘}

แม้เมื่อยามตกทุกข์ได้ยากออกถูกไล่ออกจากบ้านเมือง ก็ไม่ทรงตั้งอริ้นเพราะประโยชน์ตน แต่ถือเอาความคิดของบุคคลอื่นเป็นสำคัญ อดทนหนีไปอยู่ในป่าหิมพานต์ แม้พระเจ้าเจตราชจะเชิญให้พระองค์ประทับที่พระนครก็ไม่ทรงยอมรับ โดยให้เหตุผลว่า การกระทำดังกล่าวจะเป็นเหตุให้ทั้งสองพระนครเกิดศึกสงครามกัน และสร้างความกินแหนงแคลงใจกันระหว่างรัฐและราษฎร ซึ่งนั่นไม่ใช่จุดประสงค์ของพระองค์ เช่นที่ว่า

มหาสัตโตเวสสันดรราชา อาหะ กล่าวว่่า ตุมฺเห เจ้าทั้งฉิแลประสงคฺในเราให้บัวระบตี เป็นเจ้ากระษัตริในเมืองเกตตะราชที่นี้ สีวิโย อันว่าชาวสีพีราช อามาตย์และมูลตี มีใจบ่ยินดีทุกเยียง เนื่องด้วยคำผิดติดกับด้วยเจ้าทั้งหลายทุกอัน ภณฺุทนะโคลฺ กิยาอันเถียงกัน ด้วยการพิลึกสะพริงกั้ว ด้วยยุทธกับสั้มพะพะโล รบราช่าหันอันอลหล คนตายมาจากชีวิต

^{๔๖} ชู.จริยา. (ไทย) ๓๓/๗๔ - ๗๕/๕๙๑.

^{๔๗} พระอริยานุวัตร เขมจารี (ชำระ), **มหาชาติ นิมพานต์ผูก ๒ (ลายมือ)**, (ศูนย์อนุรักษ์วรรณคดี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มปป.), หน้า ๒ - ๓. (สำเนาเอกสารเย็บเล่ม)

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

เจตเจตเหตุเราผู้เดียว ก็จักมี อะหัง เราพระกษัตริย์ คัจฉามิ ก็จักหนีไปอยู่ในวงกตบัพพะ
ตะคีรีพูนดีหลี่^{๔๙}

อีกประการหนึ่งที่เราจะเห็นได้จากการบำเพ็ญบารมีคือการยอมสละบุตรธิดา และ
ภรรยาพร้อมสุขร่วมทุกข์เพื่อโพธิญาณ บางท่านอาจมองว่านั่นผิดหลักของหัวหน้าครอบครัวที่ดี แต่
ความเป็นจริงแล้ว นั่นคือหลักการประการหนึ่งที่เป็นเครื่องพิสูจน์ใจของคน อันที่จริงแล้วการสละ
ของพระโพธิสัตว์ก็ไม่ใช่การสละเพราะประโยชน์ตน แต่เป็นการสละเพื่อหวังประโยชน์อนาคตคือ
พระโพธิญาณนั่นเอง

๓.๓.๒ หลักของการครองเรือน

๓.๓.๒.๑ หลักธรรมสำหรับหัวหน้าครอบครัวหรือสามี

หัวหน้าครอบครัวหรือผู้นำครอบครัว ไม่ว่าจะสังคมยุคใดสมัยใดแม้ในยุคปัจจุบันที่สตรีมี
สิทธิเท่าเทียมบุรุษ ก็ยังคงยกย่องว่าสามีคือผู้นำครอบครัว ในทางพระพุทธศาสนาได้กำหนด
บทบาทของสามีหรือผู้นำครอบครัวที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนไว้ในสังคาลกสูตร มีอยู่หลาย
หน้าที่ด้วยกัน เฉพาะหน้าที่หัวหน้าครอบครัวสามีพึงปฏิบัติตนต่อภรรยาตามหลักธรรม ๕
ประการคือ

๑. ให้ความเคารพนับถือ ยกย่องให้เกียรติสมฐานะที่เป็นภรรยาและคู่ครอง
๒. ยกย่อง ให้เกียรติ ไม่แสดงอาการดูหมิ่นหรือเหยียดหยาม
๓. มีความซื่อสัตย์ ไม่ประพฤตินอกใจภรรยา
๔. มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้าน ให้ความไว้วางใจ
๕. หาเครื่องแต่งตัวมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส^{๕๐}

เมื่อมองหลักธรรมดังกล่าวแล้วมองไปดูหน้าที่ของพระเวสสันดรในกลอนลำผะเหวด
จะเห็นได้ว่า พระเวสสันดรให้เกียรติภรรยาเป็นอย่างมากดังพรประการหนึ่งที่พระองค์ทูลขอต่อ
พระอินทร์ในพรทั้ง ๘ ประการว่า อหิ อันว่าเฮา โน เจยุยฺม ขอยอย่าได้เข้าลู่อ่านาจจใจเข้ายังผู้ชายอัน
กระทำผิดติดกับด้วยมิจฉายาจารย์^{๕๑}

และในหน้าที่ที่บิดาจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อบุตรนั้น ตามหลักธรรมในทาง
พระพุทธศาสนาในสังคาลกสูตรได้กล่าวไว้มี ๕ ประการคือ

^{๔๙} พระอริยานุวัตร เขมจารี (ชำระ), มหาชาติ วัฒนประเวศ ผูก ๔ (ลายมือ), หน้า ๔ – ๕.

^{๕๐} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๖๙/๑๖๕, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๔.

^{๕๑} พระอริยานุวัตร เขมจารี (ชำระ), มหาชาติ สักกบรรพ ผูก ๑๐ (ลายมือ), หน้า ๗.

๑. ห้ามปรามป้องกันจากความชั่ว
๒. ดูแลฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา
๔. เป็นธุระในเรื่องหาคู่ครองที่สมควรให้
๕. มอบทรัพย์สมบัติให้โอกาสที่เหมาะสม^{๕๒}

จากประเด็นนี้ จะเห็นได้ว่าพระเวสสันดรรักลูกอยู่เสมอ แม้จะปล่อยให้ลูกไปเป็นทาสของตาชุก แต่น้ำพระทัยนั้นมุ่งให้บุตรมีโอกาสที่ดีตั้งความที่ตีค่าราคาค่าไถ่ตัวกับทาสไว้ว่า

ตาชุก เจ้าชาลีสีวะระบุตร ภูณฺณินฺโส โหตุ กามิ แม่นว่าเจ้ามักไค้เป็นไทพันวิสัย อันเป็นข้อยพราหมณ์ตามกำหนดค่าอันพอหากสังขยา ทัดวา เจ้าจงให้ นิกขะสหลัง ยัง ค้ำมะนิกขาพันหนึ่ง ซึ่งพราหมณ์แล เจ้าจงเป็นไทก็พอเถิน ภคินีปิโย ปน ส่วนดั่งนางกัณหา อุตตมะสฺฐปฺปธรา อันทรงสฺฐปโลมงามสะอาด ธรรมวรกัญญา โภจิ หินชาติโก ชายผู้ใดผู้หนึ่งอันถ้อย ย่อมประกอบด้วยชัตติยะ ทัดตวาแลให้เข้าของแล่น้อยให้พ้นจากข้อยว่าเป็นไท กะเรยยะ มั่นกระทำ ชาติสมเสฐทั้ง ยังกียาอันม้างกระษัตริย์ชัตติยะชาติ ให้ขาดราชะวงสา อดญุตถเปตวา ท่อเว้นไว้ ยังพระกษัตริย์ ชัตติยะกระกุลวงสาผู้อื่นป้อาคให้เข้าของแล สิ่งแล้อยได้เติมประทัด ตสฺมา เหตุดั่งนั้น ภคินี น้องเจ้านางกัณหา ภูณฺณินฺสา โหตุ กามิ เจ้ามักไค้เป็นไทพันวิสัยเป็นข้อย แห่งพราหมณ์ตามเขาพอกำหนดกตสังขยา ทตวา จงให้ สพฺพสตี ยังเข้าของและสิ่งแล้อย ทาสีทาสาสตี คือว่า ข้าหญิงก็้อย ข้าชายก็้อย ข้าทั้งก็้อย มากก็้อย จัวอุสุพะวาด เป็นอาจแก่แม้งวันมก็้อย คำนิกขะหนึ่ง ข้าของทั้งมวล ตะหมวนท่อนี้เป็นของไค้^{๕๓}

จากข้อความข้างบนจะเห็นได้ว่า พระเวสสันดรมีประสงค์ที่จะให้บุตรธิดาไม่มีภัย จึงวางค่าไถ่ไว้มากมาย เพื่อประสงค์ให้คนมีทรัพย์ซึ่งมีแต่กษัตริย์เท่านั้นจะกระทำได้ เป็นคนไถ่ถอน โดยเฉพาะนางกัณหาที่มีรูปร่างโสภา หากพราหมณ์นำไปขายเป็นนางบำเรอคนอื่นด้วยราคาต่ำ ๆ ก็จะทำให้เสียวงศ์ตระกูล แต่เมื่อตั้งราคาไว้สูงก็ไม่มีใครสามารถที่จะสู้ราคาได้ นั่นเป็นความหวังของพ่ออย่างพระเวสสันดร

^{๕๒} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๖๗/๑๖๔, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒ - ๒๑๓ .

^{๕๓} พระอริยานุวัตร เขมจารี (ชำระ), มหาชาติ กุมารชั้นต้น ผูก ๘ (ลายมือ), หน้า ๑๑.

และอีกประการหนึ่ง พระเวสสันดรนั้น แม้เมื่อได้รับพรจากพระอินทร์แล้วก็ยังตั้งความปรารถนาที่จะให้ลูกได้มีโอกาสครองราชสมบัติ ดังความที่ว่า “ขอให้สองหน่อเจ้าองค์หน่อบุตรา ทั้งซาลีกัณหาอยู่ยืนยาวหมั่นครองนครสืบต่อ ให้ปกครองเผ่าเชื้อสีพีเจ้าอยู่เกษม”^{๕๔}

๓.๓.๒.๒ หลักธรรมสำหรับภรรยา

ในสังคาลสูตรได้กำหนดหน้าที่ของภรรยาที่ดีไว้ ด้วยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ภรยานั้นเป็นผู้สนับสนุนสามีในการกระทำกิจของครอบครัวในฐานะแม่บ้านที่ดี ดังนั้น ภรรยาต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อสามีตามหลักธรรม ๕ ประการคือ

๑. จัดการงาน ดูแลงานบ้านให้เรียบร้อย
๒. สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามีคือหมู่ญาติและข้าทาสบริวารด้วยดี
๓. ไม่ประพฤตินอกใจสามี
๔. รู้จักประหยัด ดูแลรักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้
๕. ขยันเอาใจใส่ ไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง^{๕๕}

ในเวสสันดรชาดกได้กล่าวถึงหน้าที่ของภรรยาที่ดีไว้ ๒ คน คือ นางมัทรีที่แม่สามีจะไปตกระกำลำบากก็ยอมไปอยู่ด้วย ไม่ยอมมอมอยู่สุขสบายในรั้วในวัง แม้เมื่อสามีประทานให้พราหมณ์แปลงก็ไม่อึดออดยอมกระทำตาม ดังคำที่นางกล่าวว่า

ยัสสะ นุพพิตต ภูมียูกเกล้า ผู้เป็นเจ้าของและผัวขวัญ บ่ควรกลัวสักหยาด ใจข้าน้อยนางมัทรี ผียังมีสันโดษ ให้ข้าน้อยโผดเป็นทาน แก่พราหมณาจารย์ จงให้ควรทานให้ ปงปัญญาวาข้าน้อยมีใจเลี้ยวให้ข้าน้อยเป็นทาน ประการหนึ่งผิและมีประโยชน์ด้วยขึ้นและเลือดเนืองนอง ตาทั้งสองเห็นเที่ยงแท้ กระทำบอกตามเห็นด้วยประโยชน์เงินทอง โสดา กองแหวนชายช่าแทนที่ใช้ บ่ไว้จางขาย ควรทะเลายขอบแท้ ขายข้าแลกเงินทอง มาเป็นของสินจ่ายให้ด้วยง่ายผาสารทสันชาติหัวใจ มันเพ็ญไข่มักมาก เจริญท้าวลากลงพื้น พระจอมธรรมอยู่เกล้า อย่าได้คิดโศกเศร้าโศกา อย่าว่าข้าจักขึ้นเสีย หากเป็นเมียแต่น้อยเป็นช้อยกับเต็มตาม นำสมภารภูติเหง่า องค์เป็นเจ้าของแท้ดีหลีนา อังเชิญพระบาทเจ้าจงให้เป็นทานก็ข้าเทอญ^{๕๖}

^{๕๔} พระอริยานุวัตร เขมจารี (ชำระ), มหาชาติ สักกบรรด ผูก ๑๐ (ลายมือ), หน้า ๘.

^{๕๕} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๖๙/๑๖๕, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๔.

^{๕๖} พระอริยานุวัตร เขมจารี (ชำระ), มหาชาติ สักกบรรด ผูก ๑๐ (ลายมือ), หน้า ๕.

ภรรยาอีกท่านหนึ่งคือนางอมิตตตาที่ทำหน้าที่ของภรรยาที่ดีในไม่ยอมให้สามีทำการทำงาน เพราะถือว่าเป็นหน้าที่ของภรรยาที่จะต้องทำ ดังความที่นางอมิตตตากล่าวตอบพราหมณ์ที่อาสาจะไปตักน้ำมาใช้ภรรยาแทน ว่า พราหมณ์! เมื่อนั้น บัณฑิตนางอมิตตตา อาห กล่าวว่ ดูราท่านพราหมณ์ กระฎลไค ผัวหากทำกรรมอันยาก ผัวได้อุปัฏฐากแก่เมียทุกสิ่ง ดูนี้บ่ใช่เชื้อชาติกึ่งวงศานั้นแล ท่านจักนำน้ำอันใดให้แก่เฮาภู น อตุโถ ประโยชน์ด้วยน้ำอันนั้นบ่มีแก่ภู^{๕๗}

๓.๓.๒.๓ หลักธรรมสำหรับบุตรธิดา

บุตรธิดา คือผู้สืบเชื้อสายของบิดามารดา ดังนั้นบุตรจะต้องทำหน้าที่ของบุตรที่จะต้องปฏิบัติต่อบิดามารดาตามหลักของสังคาลกสูตร มี ๕ ประการ คือ

๑. ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
๒. ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน
๓. ดำรงวงศ์ตระกูล
๔. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน^{๕๘}

ในเวสสันดรชาดก นอกจากพระเวสสันดรจะทำหน้าที่ของลูกที่ดี ไม่ดี้อริ้น ยอมไปตามคำตัดสินของบิดาเพื่อรักษาความสงบ ลดความตึงเครียดทางการเมืองลงได้ และอีกประการหนึ่งคือการที่ซาลีและกัณหายอมกระทำตามคำสั่งของบิดาไปเป็นข้ารับใช้ของบิดา เพื่อให้โอกาสในการสั่งสมบารมีแก่บิดา ถือว่าเป็นการทำหน้าที่ลูกที่ดีของพ่อแม่ และเมื่อมีอำมาตย์กล่าวนิทนาว่าร้ายบิดาก็เดือดร้อนตาม แจ้งความว่าเหตุที่บิดาให้ตนเป็นทาส เพราะในป่าเขาไม่มีอะไรที่จะให้ทานได้ ดังความที่ว่า

ดี สุตฺวา กุมารโ เมื่อ นั้น บัณฑิตชาวซาลีสิวิลาศ ได้ยินคำอำมาตย์ติฉินนินทา พระวรบิดาตน พ่อ ก็มีคำกำวลสุดขนาด บ่อาจจักยังตนอยู่ได้ เจ้าก็กั้งยังไว้ยังพระวรบิดา อุปมาดังเทพดาตนมีฤทธิ บุญสมภาร ทยานไปค้าไว้ยังเสมรโนราช อันลมกับปะวินาสหากมาฟาด บ่อาจให้หวั่นไหวไปมา อาห เจ้าจึงกล่าวเป็นคาถาว่า ยสุส นตฺถิ สมเร ทาโส ว ดังนี้เป็นเค้า^{๕๙}

^{๕๗} พระอริยานุวัตร เขมจารี (ชำระ), มหาชาติ ชูขก ผูก ๕ (ลายมือ), หน้า ๔.

^{๕๘} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๖๗/๑๖๔., ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

^{๕๙} พระอริยานุวัตร เขมจารี (ชำระ), มหาชาติ มหาราช ผูก ๑๑ (ลายมือ), หน้า ๔

๓.๓.๓ หลักธรรมสำหรับนักปกครอง

ข้าราชการนักปกครองบ้านเมืองทุกคน ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจสิทธิที่จะบริหารประเทศนั้น จะต้องมีความดีของการเป็นนักปกครองที่ดีด้วย อันที่จริงแล้วปัญหาที่เกิดขึ้นมักเกิดเพราะ ข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่รัฐขาดจริยธรรมเช่น (๑) การใช้อำนาจหน้าที่ข่มเหงรังแกประชาชน (๒) การละทิ้งหน้าที่หรือนำเวลาราชการไปทำกิจอย่างอื่น (๓) การทำทุจริตต่อหน้าที่ เช่น การคอร์รัปชัน การรับสินบน การรับส่วย (๔) การทำผิดกฎหมาย เช่น ค้ายาเสพติดหรืออาวุธสงคราม (๕) การไม่ปฏิบัติหน้าที่อย่างตรงไปตรงมา ถ้าเอียงเข้าข้างคนที่มีอิทธิพลหรือผู้สามารถ ให้ผลประโยชน์ตอบแทน (๖) การรีดไถหรือเรียกค่าคุ้มครองจากประชาชน (๗) การถือตัว แบ่งชนชั้น ไม่อ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น^{๖๐}

บ้านเมืองที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ ย่อมอาศัยการปกครองโดยผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ การมีผู้นำในการปกครองได้เกิดขึ้นเมื่อครั้งสมัยที่มีมนุษย์คนหนึ่งเป็นคนมีจิตคิดโลก ไปแอบขโมยข้าวสาลีของคนอื่นจนถูกจับได้ แม้จะถูกตักเตือนก็อดไม่ได้ที่จะทำอีก จึงถูกลงประหารทัณฑ์ด้วยท่อนไม้และก้อนดิน นับตั้งแต่นั้นมาอหิงสาทานการลักทรัพย์ก็ปรากฏขึ้นในโลก พวกมนุษย์จึงปรึกษากันเพื่อหาคนมาเป็นผู้เฝ้าในคราวกล่าวตักเตือนมนุษย์ จึงได้บุคคลผู้เด่นสง่าน่าเลื่อมใส มีศักดิ์ใหญ่กว่ามนุษย์ทุกคนเป็นหัวหน้า พวกเขาร่วมกันเรียกว่า มหาชนสมมติ ผู้ที่มหาชนแต่งตั้งเป็นหัวหน้าบ้าง กษัตริย์ ผู้เป็นใหญ่ยิ่งแห่งแผ่นดินบ้าง ราชารู้ทำให้คนอื่นชอบใจได้อย่างชอบธรรมบ้าง ซึ่งผู้นำชุมชนยุคแรกนั้น ตั้งขึ้นมาเพื่อปกครอง ให้ความคุ้มครอง และตัดสินความชอบธรรมแก่ชุมชน โดยมีค่าตอบแทนที่ชุมชนมอบให้เป็นสินน้ำใจ ซึ่งต่อมาเรียกว่า ส่วย หรือ ภาษีอากร^{๖๑}

ผู้ใดก็ตามที่ได้ตั้งใจหรือมุ่งหวังที่จะเป็นนักปกครอง นักการเมือง นักบริหาร เมื่อได้โอกาสในการกระทำหน้าที่ดังกล่าวนี้ ก่อนออกปฏิบัติหน้าที่ต้องทำความเข้าใจว่า ตอนนี้จะออกไปสู่ภาคปฏิบัติ ต้องตั้งหลักก่อน การที่จะตั้งหลัก ก็คือ จะต้องยึดถือธรรมเป็นใหญ่ คือ ถือหลักการ กฎกติกา กฎหมาย ถือความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผล ช่วยให้มีสุขที่แท้เป็นใหญ่ เป็นเสน่ห์ เป็นมาตรฐาน

^{๖๐} ธีรโชติ เกิดแก้ว, พระพุทธศาสนากับปัญหาสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สี่ตะวัน จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๓๕ - ๑๓๖.

^{๖๑} ที.ป. (ไทย) ๑๑/๑๒๙ - ๑๓๑/๗๘ - ๘๐, ที.ป. (ไทย) ๑๑/๑๒๙ - ๑๓๑/๙๖ - ๙๗.

ผู้ปกครองคือผู้มีอำนาจและใช้อำนาจเพื่อปกป้อง รักษา ให้ความเป็นธรรมแก่บุคคลที่อยู่ภายใต้การปกครองของตนเองให้ดำรงชีพอยู่ด้วยความสุขทั้งทางกายและจิตใจ ซึ่งหลักปกครองสำคัญในทางพระพุทธศาสนาคือราชธรรม หรือ ทศพิธราชธรรม^{๒๒} เป็นหลักธรรมสำหรับผู้ปกครองใช้ปกครองผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาโดยธรรม ผู้ปกครองเป็นผู้นำคล้ายกับพระราชาที่ปกครองแผ่นดินที่ทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม ผู้ปกครองจึงควรปฏิบัติตามหลักธรรมเยี่ยงพระราชา ดังนี้

๑. ทาน ผู้ปกครองหมู่ชนหรือประชาชน จำเป็นจะต้องเป็นคนมีจิตใจกว้างขวาง มีเมตตา กรุณา สละทรัพย์เงินทองข้าวปลาอาหาร ฯลฯ เพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์ด้วยการให้การศึกษา ให้ความรู้แก่หมู่ชน เพื่อเขาจะได้สามารถช่วยตนเองได้ นับว่าเป็นการแก้ปัญหาในระยะยาว

๒. ศีล ผู้ปกครองคนจะต้องตั้งอยู่ในศีล ๕ รักษาความสุจริต ไม่ประพฤติชั่วทั้งทางกาย วาจา ใจ เป็นการรักษามารยาท การสำรวมกาย วาจา ใจ ให้อยู่ในกรอบแห่งความดีงาม เป็นผู้เปี่ยมล้นด้วยคุณธรรม รักษาเกียรติคุณ ประพฤติให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นที่เคารพของผู้ใต้บังคับบัญชา มิให้มีข้อที่ผู้ใดจะดูแคลนได้

๓. บริจาคะ ผู้ปกครองคน จะต้องเป็นนักเสียสละ ต้องยอมสละสุขส่วนตัว เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขของประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครองของตน อย่าทำให้ประชาชนต้องผิดหวัง ไม่ปล่อยให้ประชาชนต้องเผชิญกับความทุกข์ความเดือดร้อนเพียงลำพัง

๔. อาชชวะ ผู้ปกครองคน พึงปฏิบัติภาวะโดยซื่อตรง คือความซื่อตรงต่อตนเอง ต่อหน้าที่ ต่อบุคคลอื่น และต่อประเทศชาติ และตั้งอยู่ในสุจริตธรรม มีความจริงใจ ไม่หลอกลวง

๕. มัททวะ ผู้ปกครองคน จะต้องมีความสุขภาพอ่อนโยนทั้งกิริยาท่าทางและวาจา ไม่แข็งกระด้าง มีคำพูดนิ่มนวล ไพเราะ อ่อนหวาน ต่อคนทั่วไป ความมีอัธยาศัยอันงาม ละมุนละไม อ่อนโยน รับฟังคำแนะนำคำตักเตือนของบุคคลอื่นได้

๖. ตบะ ผู้ปกครองคน ต้องมีธรรมะที่สามารถเอาชนะความชั่วได้ ตั้งใจทำงานตามหน้าที่อย่างขยันขันแข็ง กำหนดใจให้มีอำนาจที่จะปราบปรามความชั่วร้ายให้ออกไปจากจิตใจให้ได้ รู้จักระงับยับยั้งข่มใจได้ ไม่หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสำราญ และการปรนเปรอ

^{๒๒} พุ.ชา.อสีติ.(ไทย) ๒๘/๑๗๖/๑๑๒, พุ.ชา.อสีติ.อ.(บาลี) ๒๘/๑๗๖/๒๖๑.

สรรเสริญเยินยอ มีความเป็นอยู่สม่ำเสมอหรืออยู่อย่างง่าย ๆ สามัญ มุ่งแต่จะบำเพ็ญกิจในหน้าที่ให้บริบูรณ์

๗. อักโกระ ผู้ปกครองคน ต้องไม่มีความโกรธ ไม่มุ่งร้ายทำลายผู้อื่น ตั้งความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ปรารถนาความไม่มีเวรไม่มีภัย ในสรรพสัตว์ ไม่จองเวร มีความรักปรารถนาดีต่อผู้อื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่เห็นแก่ตัว มุ่งให้เขาเจริญในทุก ๆ ด้าน

๘. อวิหิงสา ผู้ปกครองคน ต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความลำบาก มีความกรุณาช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์ภัย ปรารถนาให้สัตว์พ้นเสียซึ่งความทุกข์และสิ่งอันไม่พึงปรารถนา ไม่หลงระเห็จอำนาจ ไม่บีบบังคับขี่ ไม่หาเหตุเบียดเบียนลงโทษผู้ได้บังคับบัญชาด้วยความอาฆาตเกลียดชัง

๙. ชันติ ผู้ปกครองคน จะต้องมีอดทน อดกลั้น ช่มใจ และหักห้ามใจตนเอง ทนทานต่อทุกข์มิให้กิเลสมาแผ้วพาน อดทนต่องานที่ตรากตรำ อดทนต่อความเหนื่อยยาก ถึงจะลำบากกายเหนื่อยหน่ายใจเพียงไร ก็ไม่ทอดทิ้ง ถึงจะถูกยั่วยุ ถูกเย้ยหยันด้วยถ้อยคำเสียดสีถากถางอย่างไร ก็ไม่หมัดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

๑๐. อวิโรธ ความอดทนต่อความโลภ โกรธ หลง ประพฤติไม่ผิดจากความเที่ยงตรง ดำรงอยู่ในความยุติธรรมเสมอ ไม่หวั่นไหวโอนเอนไปตามอำนาจความยินดียินร้ายต่างๆ สถิตมั่นในธรรมทั้งส่วนยุติธรรม คือความเที่ยงธรรม กิติ นิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผน หลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดี ไม่ประพฤตินำเคลือบคลาดวิบัติไป^{๒๓}

ในเวสสันดรชาดก ได้กล่าวถึงหลักธรรมที่พระเวสสันดรหรือพระราชาก็ต้องปฏิบัติอยู่เสมอคือทศพิธราชธรรมทั้ง ๑๐ ประการ ในประเด็นเรื่องคุณธรรมของนักปกครองนั้น พระมหาธวัช เขมธโช ได้ให้ข้อคิดว่า พระเจ้าสุทนต์ และพระเวสสันดร ปกครองประชาชนชาวเมืองสีพีโดยมุ่งให้เกิดความเป็นธรรม ความสงบสุข ความร่มเย็น ความเจริญรุ่งเรืองแก่บ้านเมือง ดังจะเห็นได้จากพอมีเรื่องราวเกิดขึ้น ประชาชนมาร้องทุกข์ ก็ทรงรับฟังและทรงรับไปปฏิบัติทั้ง ๆ ที่พระองค์มีอำนาจเด็ดขาดในการปกครอง แต่พระองค์ก็ไม่ทรงใช้อำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครอง

^{๒๓} จานงค์ ทองประเสริฐ,ศ.(พิเศษ),ราชบัณฑิต, **พระราชจริยาวัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว : หลักธรรมของผู้บริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๙ - ๑๔.

แต่ประการใด แสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติและคุณธรรมของนักปกครอง^{๖๔}

๓.๔ สรุป

หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ทรงสอนไปตามลำดับ จากเรื่องง่ายไปหาเรื่องยาก จากรูปธรรมที่เห็นได้ง่ายไปสู่เรื่องนามธรรมที่มองเห็นได้ยาก มุ่งเน้นให้ภิกษุตลอดถึงคฤหัสถ์ผู้ฟังเกิดความเลื่อมใสมากขึ้นไปตามลำดับ มีจิตอ่อนโยนเหมาะสม ไม่มีนิเวศน์ เพิ่มพูนให้เกิดศรัทธาขึ้นก่อน แล้วจึงสอนหลักธรรมชั้นสูงกระทั่งผู้ฟังได้บรรลุธรรมตามสมควรแก่อินทรีย์บารมีของแต่ละบุคคล ดังจะเห็นได้จากหลักอนุปฏิพัทธา ส่วนวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหล่าพระสาวกทำสืบต่อกันมามี ๔ แนวทางใหญ่ๆ คือ สันตัสสนา (ชี้แจงให้เห็นชัด) สมาทปนา (ชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ) สมุตเตชนา (เข้าใจให้อาจหาญแก้แค้น) สัมปหังสนา (ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง)

การจัดเทศน์ผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติของจังหวัดร้อยเอ็ดนั้น จัดได้ว่าเป็นงานบุญประเพณีที่ต้องการสร้างอัตลักษณ์ประจำจังหวัดขึ้นมา เป็นงานบุญที่มุ่งเน้นสร้างบารมีหรือฐานทางการเมืองของบรรดาข้าราชการการเมืองต่าง ๆ ซึ่งให้ความสนใจในแก่นสาระของงานนั้นน้อยมาก แต่ก็ยังรักษารูปแบบพิธีกรรมไว้อย่างเสียไม่ได้ สิ่งสำคัญคือพระสงฆ์ผู้มีโอกาสในการเทศน์ผะเหวดนั้นจะปฏิบัติอย่างไร

รูปแบบการเทศน์ผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดในยุคปัจจุบันนั้น แบ่งเป็นอยู่ ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือการเทศน์แบบลำผะเหวด คือ การเทศน์ตามโบราณที่นักปราชญ์ประพันธ์ไว้เป็นร้อยแก้ว ซึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่าจะเป็นการประยุกต์ปรับปรุงมาจากฉบับของภาคกลาง ซึ่งมีหลายสำนวนด้วยกัน ในการเทศน์ดังกล่าวหากว่าจะใช้เทศน์กันจริง ๆ แล้วต้องใช้ระยะเวลาตลอดทั้งวันเลยทีเดียวจึงจะสามารถเทศน์จบได้ ต่อมาจึงได้มีการประยุกต์เทศน์ผสมผสานระหว่างการเทศน์ลำผะเหวดกับการเล่าเรื่องราวเพื่อย่นระยะเวลาให้กระชับขึ้นมา เพื่อไม่ให้ผู้ฟังเกิดความเบื่อหน่ายต่อการฟังเทศน์ อันจะเป็นการได้ทั้งประโยชน์ด้านสาระและพิธีกรรม แต่ทั้งนี้

^{๖๔} พระมหาธวัช เขมธโช (พุทธโส), "การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย", *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๓.

ผู้เทศน์เองก็ต้องมีปฏิภาณที่จะสามารถโน้มน้าวให้ผู้ฟังมีจิตอยู่กับการฟังเอาสาระจากการฟังเทศน์นั้นให้ได้

การเทศน์แบบที่สองคือการเทศน์เสียง หรือการเทศน์แหล่ ซึ่งบางท้องถิ่นจะได้รับคตินิยมเป็นอย่างมาก เพราะผู้ฟังได้อรรถรสในการฟัง ผู้เทศน์นั้นต้องมีน้ำเสียงที่ดีสามารถโน้มน้าวผู้ฟังให้เกิดอยากทำตามโพธิสัตว์จรรยาได้ ซึ่งการเทศน์ทำนองแหล่นั้นมีผลเสียตรงที่บางครั้งอาจทำให้ผู้เทศน์เองแสดงกิริยาหรือภาพลักษณ์อันไม่เหมาะสมออกไป ซึ่งผู้ไม่เข้าใจอาจมองว่านั่นไม่ใช่กิริยาของพระสงฆ์ เพราะในการเทศน์บางครั้งต้องโหมเสียงสูง เสียงต่ำ ประกอบด้วยรสแห่งโทสะ รุ่มร้อน เศร้าโศกอาลัย ร้องไห้ เป็นต้น ผู้เทศน์ต้องใส่อารมณ์ประกอบกับการเทศน์ดังกล่าว ซึ่งมีความใกล้เคียงกับคำว่า ความไม่เหมาะสมตามเทศภาวะอยู่ทุกกลาย ๆ

จากรูปแบบและพิธีกรรมเกี่ยวกับการเทศน์พะเหวดหรือเทศน์มหาชาติของจังหวัดร้อยเอ็ดดังกล่าว ทำให้มองได้ว่า การจัดเทศน์พะเหวดดังกล่าวมีสารัตถะที่คงวัฒนธรรมของชนภาคอีสาน แม้แต่ทำนองเทศน์ยังใช้ทำนองอีสาน เพียงแต่เปลี่ยนตัวอักษรที่อ่านจากอักษรธรรมอีสานมาเป็นอักษรไทยปัจจุบันเท่านั้น แต่สิ่งสำคัญที่กำลังเป็นปัญหาคือการเปลี่ยนวัฒนธรรมทางศาสนาเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองนั่นเอง

บทที่ ๔

สัมฤทธิผลในการพึ่งเทศน์ในงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ด

ประเด็นเรื่องสัมฤทธิผลของการพึ่งเทศน์ในงานบุญผะเหวด ผู้วิจัยต้องการศึกษาถึงผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมจากงานบุญผะเหวด ที่ประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ดได้รับการศึกษาในเชิงสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ในประเด็นเป้าประสงค์และผลตอบรับในการใช้บุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และสัมฤทธิผลในการพึ่งเทศน์ในงานบุญผะเหวด(เทศน์มหาชาติ)

๔.๑ เป้าประสงค์และผลตอบรับในการใช้บุญผะเหวด(เทศน์มหาชาติ) เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๔.๑.๑ ความเป็นมาของงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด

บุญผะเหวดเป็นงานบุญประเพณีที่สื่อให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจ ร่วมรักสามัคคีของคนในชุมชนอีสานมาแต่โบราณกาล เพราะงานบุญดังกล่าวเป็นงานบุญที่ต้องอาศัยเรี่ยวแรงทั้งกำลังกาย กำลังความคิด กำลังทรัพย์ของบุคคลหลายฝ่ายมาร่วมด้วยช่วยกัน เริ่มตั้งแต่การเตรียมสถานที่บริเวณงาน การทำเตรียมสถานที่บริเวณศาลาโรงธรรม การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการประดับตกแต่งสถานที่บริเวณงาน ไม่ว่าจะเป็นการตัดรูปกระดาษ การชิงด้วยสายสิญจน์ การเก็บลูกเต็งมาทำให้แห้ง การเตรียมอ่างน้ำมนต์ การเตรียมต้นกล้วย ต้นอ้อย ลูกมะพร้าว เป็นต้น ตลอดจนการเตรียมบุคคลที่จะต้องไปนิมนต์พระสงฆ์ตามหมู่บ้านต่าง ๆ มาเทศน์ที่เรียกว่าไปใส่หนังสือเทศน์^๑

อันที่จริงแล้วในการประกอบพิธีกรรมอันเป็นบุญประจำเดือนสี่ อันมีค่าที่ได้รับฟังจนจำขึ้นใจคือคำว่า “เดือนสามคล้อยเจ้าหัวคอยปั้นข้าวจี เดือนสี่คล้อยจ้วน้อยเทศน์มัทที” จากคำดังกล่าวนั้นแหละ ทำให้คนอีสานจำใส่ใจอยู่เสมอว่า งานบุญผะเหวดนั้นเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของสังคมชาวอีสานที่จะต้องร่วมกันประกอบให้มีขึ้น นอกจากว่างานบุญดังกล่าวจะเป็นการประกอบกิจของชาวพุทธแล้ว ยังเป็นกิจส่วนหนึ่งที่จะได้เห็นน้ำใจของคนในชุมชนที่ต้องร่วมกัน

^๑ นายบุญมา แสนยา ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านโนนดินแดง อำเภอจังหาร จังหวัดร้อยเอ็ด สัมภาษณ์ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.

หาสิ่งละอันพันละน้อยมาประดับตกแต่งประำพิถี ไม่ว่าจะเป็นการเตรียมปักธงชัย ธงพะเหวด ซึ่งในสมัยก่อนผู้ที่รับภาระอันสำคัญในกิจกรรมนี้ก็คือแม่ออก หรืออุบาสิกาที่จะต้องทอดด้วยมือเป็นฝืน ๆ ให้ทันเสร็จก่อนวันงานเทศน์ จะเห็นได้ว่า การทำบุญพะเหวดไม่ใช่จะกระทำกันให้เสร็จได้ภายในวันสองวันเท่านั้น แต่ต้องอาศัยกาลเวลาพอสมควร และต้องอาศัยความมีน้ำหนึ่งใจเดียวกันของบุคคลในสังคม ตั้งแต่วันแรกที่มีมติจะกำหนดวันทำบุญจนกระทั่งวันเสร็จสิ้นงาน^๒

ความเป็นจริงแล้วบุญพะเหวดนี้ เป็นความเชื่อในทางคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่รับสืบทอดกันมายาวนาน มีตำนานกล่าวว่พระมาลัยเถระเจ้าท่องนรกไปรับข่าวนรกแล้วนำมาบอกให้ญาติทำบุญไปให้ เมื่อไปสวรรค์ก็นำข่าวสวรรค์มาประกาศให้คนทั่วไปรับรู้รับทราบ จนกระทั่งวันหนึ่งได้ไปพบนพพระศรีอริยเมตไตรยโพธิสัตว์จึงถามถึงกาลสมัยของพระองค์ที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ซึ่งอยู่ในยุคศิวิไลมีแต่ความสุขสนุกสนาน ทุกคนต่างมีศีลเสมอกัน มีอายุยืน ถ้าหากใครอยากจะบังเกิดในยุคสมัยดังกล่าวนั้น พึงสร้างสมบุญบารมีไว้ให้มาก ๆ และสิ่งสำคัญคือการตั้งใจฟังเทศน์พะเหวดให้จบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ภายในวันเดียว ก็จะสามารถได้บังเกิดในยุคสมัยนั้นอย่างแน่แท้ ซึ่งนั่นเป็นความเชื่อที่นำสืบทอดกันมาและได้มีผู้รจนาระเบียบวิธีปฏิบัติอันเป็นพิธีกรรมสืบทอดมาเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน^๓

แม้ยุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร วัฒนธรรมก็ยังคงฝังรากลึกอยู่ในจิตใจของชาวชนบททั่ว ๆ ไป สิ่งที่ชาวจังหวัดร้อยเอ็ดยังคงสามารถที่จะรักษาสืบทอดอยู่มาจนกระทั่งบัดนี้ ก็คือการสืบสานทางวัฒนธรรมด้านกระทำบุญที่เรียกว่าบุญพะเหวด ซึ่งตามตำนานความเชื่อของชาวร้อยเอ็ดคิดว่า บุญพะเหวด เป็นมรดกตกทอดมาตั้งแต่ครั้งที่พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมินี้ หากแต่เป็นบุญประเพณีที่ชาวบ้านทั่ว ๆ ไป ได้ประกอบให้มีขึ้นเพื่อเป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบ้านกับวัด วัดต้องการที่จะให้ความรู้ทางคุณธรรมจริยธรรมแก่ชาวบ้านทั่วไป โดยอาศัยตำนานทางพระพุทธศาสนาสร้างเป็นบุญพิธีเพื่อเป็นสื่อการสอน จนกระทั่งเมื่อ ๒๐ ปีที่แล้ว คือประมาณปี พ.ศ.๒๕๓๔ ผู้ว่าสุพร สุภสร ได้เชิญชวนส่วนราชการต่าง ๆ ให้กำหนดงานบุญที่เป็นอัตลักษณ์ของจังหวัด เมื่อทุกฝ่ายมีความเห็นร่วมกันว่า เมืองร้อยเอ็ดมีตำนานอันเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนามายาวนาน การจะสร้างเอกลักษณ์ให้กับจังหวัดนั้นต้อง

^๒ นางคำตา ลาดนาบุญ ปราชญ์ชาวบ้าน คุ่มวัดบูรพาภิราม อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด สัมภาษณ์ ๖ มีนาคม ๒๕๕๓.

^๓ พระอาจารย์ทองมา กตสาโร วัดเหล่าสมบูรณ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด สัมภาษณ์ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.

ถือเอางานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา จึงกำหนดให้มีงานบุญที่เรียกว่า บุญผะเหวด หรือเทศน์มหาชาติขึ้น และกำหนดจัดงานในเดือนสี่ของทุกปี ซึ่งจะตรงกับปลายเดือนกุมภาพันธ์ ถึงประมาณกลางเดือนมีนาคม ปีนั้นจึงเป็นปีแรกที่ทุกฝ่ายพยายามสร้างจุดเด่นให้กับจังหวัดของตนเอง โดยนำศาสนามาเป็นตัวเชื่อมประสานระหว่างส่วนราชการกับภาคของประชาชน^๕

หากจะว่าไปแล้วการสร้างบุญผะเหวดให้เป็นเอกลักษณ์ประจำจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อเชื่อมประสานความสัมพันธ์ระหว่างส่วนราชการและภาคประชาชน โดยมีวัดหรือพระพุทธศาสนาเป็นตัวประสานนั้น ผู้วิจัยมองว่า เบื้องแรกผู้จัดงานอาจมีความประสงค์เพียงเพื่อต้องการประสานความเข้าใจกันระหว่างคนชนบทกับส่วนราชการ เพื่อให้ง่ายต่อการปกครอง เพื่อนำชาวเขาให้มาเป็นชาวเรา ตามนโยบายของรัฐบาลในยุคสมัยนั้น แต่ต่อมานงานบุญประเพณีดังกล่าวได้พัฒนาไปจนเป็นอุปกรณ์หรือเครื่องมือทางการเมือง หรือฐานอำนาจทางสังคมของบุคคลบางส่วน ที่ต้องการสร้างจุดเด่นหรือสร้างความชอบธรรมให้เกิดขึ้นแก่ตน ด้วยการเข้ามามีส่วนร่วมกับงานมากยิ่งขึ้นทั้งการให้การสนับสนุนงบประมาณในการจัดงาน หรือการจัดตั้งกันท์ จอบกันท์หลอนด้วยสิ่งของที่มีค่ามากมาย อันสื่อถึงเจตนาที่เรียกว่าบุญแอบแฝง

ถึงกระนั้นก็ตามที่ หากจะตัดพฤติกรรมดังกล่าวออกไป ก็จะสามารถมองได้ว่าการประกอบบุญพิธีดังกล่าวมีส่วนที่จะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้มีคุณธรรมจริยธรรม อยู่บ้าง ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอในประเด็นเรื่องสัมฤทธิ์ผลในการพึ่งเทศน์ในงานบุญผะเหวด ร้อยเอ็ดต่อไป

๔.๑.๒ รูปแบบการเทศน์ในงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด

หากเราจะศึกษาถึงรูปแบบการเทศน์ผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดแล้ว โดยภาพรวม ส่วนใหญ่ของทั้งจังหวัด จะเห็นได้ว่ามีอยู่ ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ กลุ่มที่เทศน์แบบอ่านตาม คัมภีร์ใบลานที่งานเป็นอักษรธรรมอีสาน บางหมู่บ้านก็ใช้ฉบับที่พิมพ์เป็นอักษรไทยแต่สำนวน อีสาน เพราะพระสงฆ์ในยุคปัจจุบันจะอ่านตัวอักษรธรรมอีสานแทบจะไม่ได้ นอกจากพระสงฆ์ อายุรุ่นประมาณ ๓๕ ขึ้นไปเท่านั้น จึงจะอ่านตัวอักษรธรรมอีสานได้ นั่นเป็นเพราะสังคมอีสานได้ ถูกสังคมเมืองหลวงรุกราน หรือกลืนกินทางวัฒนธรรมไปเกือบหมด อรรถรสแห่งการศึกษา วรรณกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่นก็พลอยถดถอย จนถึงกลับอาจจะเสื่อมสูญไปเลยก็เป็นได้ ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การเทศน์แบบแรกที่อ่านจากใบลาน เรียกว่าการเทศน์แบบอ่านหนังสือลำผะเหวด

^๕ พระธรรมวิสุทธิญาณ วัดบึงปลาญชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด สัมภาษณ์ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.

ซึ่งมีทำนองหลากหลายตามแต่ละท้องถิ่น หรือการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ทำนองसारคาม ทำนองขอนแก่น ทำนองกาฬสินธุ์ ทำนองอุบล ทำนองร้อยเอ็ด เป็นต้น จนปัจจุบันทำนองหลักของการเทศน์แบบจะหาเค้าแบบสมบูรณ์จริง ๆ ไม่ได้เลย นั่นเป็นเพราะการหลงใหล และการเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนต่าง ๆ ในท้องถิ่น และการได้รับทราบข่าวสารข้อมูลจากแหล่งสื่อสารต่าง ๆ ทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมพลอยได้รับผลกระทบไปด้วย อันเกิดจากตัวบุคคลนั่นเองเป็นผู้ก่อให้เกิดขึ้นมา

อีกสาเหตุหนึ่งที่สำคัญที่ทำให้รูปแบบและทำนองการเทศน์แปรเปลี่ยนไป ก็คือ พฤติกรรมการบริโภคของบุคคลในสังคมเองเป็นตัวจักรสำคัญ เป็นกลไกที่ทำให้พระสงฆ์ผู้เทศน์เองต้องปรับเปลี่ยนตัวเองและเทคนิคในการเทศน์ให้ทันยุคสมัย อันเกี่ยวเนื่องกับเงื่อนไขของเวลา เพราะเมื่อก่อนนั้น การฟังเทศน์พะเหวดต้องอาศัยระยะเวลาในการฟังตั้งแต่เช้ามีด จนกระทั่งตีคืนเที่ยงคืนจึงจะแล้วเสร็จ ทำให้บุคคลในสังคมปัจจุบันที่ต้องการบุญ และต้องการอันิสงส์การ ฟังเทศน์ตามตำนานเกิดความท้อถอย บางแห่งบางสถานที่จึงมีการเทศน์พะเหวดฉบับย่อขึ้นมา คือการย่อระยะเวลาในการเทศน์ มีการเล่าหรือการแห่ประยุกต์เข้ามาในเชิงผสมผสานรูปแบบ แม้อรรถรสของการสดับจะเปลี่ยนไป แต่ก็ไม่ทำให้วัฒนธรรมเสื่อมสูญ และผู้ต้องการทำบุญ ดังกล่าวไม่มีความท้อถอยในการทำบุญ

การเทศน์อีกประการหนึ่งที่กำลังเป็นนิยมในสังคมชนบท ก็คือการเทศน์เสียง หรือ การเทศน์แห่ มีการตั้งเป็นสำนักเทศน์ฝึกฝนอบรมการร้องแห่ มีการกำหนดค่าตัวของผู้เทศน์ในแต่ละงานอย่างชัดเจน คล้าย ๆ วงดนตรีคณะหนึ่ง เรียกว่าการเทศน์หกกษัตริย์ ๓ ธรรมาสน์ บ้าง ๔ ธรรมาสน์บ้างแล้วแต่จะตกลงกับเจ้าภาพในเรื่องราคาได้ การเทศน์ดังกล่าวสามารถที่จะ กำหนดระยะเวลาได้ว่าจะต้องใช้เวลาในการเทศน์เท่าไร และบางครั้งผู้เทศน์เองก็สามารถที่จะ เรียกร้องให้ฟังเทศน์ร่วมบริจาคทรัพย์เพื่อสนับสนุนการจัดงานของวัดได้มากกว่าการเทศน์แบบ ดั้งเดิมได้ด้วย^๕

จากการที่ผู้วิจัยได้สำรวจ และประเมินผลดู ทำให้มองเห็นว่า ในปัจจุบัน รูปแบบการเทศน์พะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดนั้นมีอยู่ ๒ แบบ คือการเทศน์แบบลำพะเหวดตามหนังสือเทศน์ และการเทศน์แห่หรือเทศน์เสียง ส่วนทำนองของการเทศน์นั้นมีหลากหลายอยู่ที่ความถนัดของผู้

^๕ พระราชปริยัติวิมล วัดกลางมิ่งเมือง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด สัมภาษณ์ ๒ มีนาคม

ที่เทศน์เป็นสำคัญ ซึ่งก็เกิดจากผสมผสานทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น และการรับรู้ข้อมูลของผู้เทศน์เอง ที่มองเห็นว่าการเทศน์ทำนองไหน หรือกลเม็ดแบบใดที่ตนถนัด ซึ่งไม่ได้เป็นข้อห้ามของการเทศน์แบบลำพะเหวดว่าแบบใดที่ใช้ได้หรือแบบใดที่ห้ามใช้ โดยเฉพาะปัจจุบันที่การเทศน์แบบลำพะเหวดไม่ได้มีการฝึกปรือผู้เทศน์เป็นกิจลักษณะ มีแต่การแนะนำของนักเทศน์เก่าพอให้รู้แนวทางของการเทศน์เท่านั้น ทุกกัณฑ์ของการเทศน์จึงมักจะเป็นทำนองเดียวกัน คือ ทำนองพื้นฐาน ทำให้การเทศน์พะเหวดเป็นเพียงการรักษารูปแบบวัฒนธรรมทางศาสนาไว้เท่านั้น ไม่ก่อให้เกิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมทางด้านวรรณกรรมด้านศาสนาไว้

การเทศน์พะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด ตามมติของวัฒนธรรมจังหวัดและคณะสงฆ์ผู้เริ่มงานนั้น ต้องการที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมอีสานไว้อย่างเหนียวแน่น จึงยังคงรักษาภาพลักษณ์แห่งการเทศน์ดั้งเดิมไว้อยู่ แต่บางปีก็มีการประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์บ้าง แต่ก็คงเป็นการเทศน์ในทำนองลำพะเหวดอยู่เช่นเดิม เพราะผู้จัดงานมองเห็นว่า การเทศน์ดังกล่าวเป็นการอนุรักษ์ทั้งวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ทั้งศิลปวัฒนธรรม ภาษา รวมถึงการสื่อให้สังคมสมัยใหม่ได้รับรู้วัฒนธรรมในอดีตของตนเองว่าเป็นมาอย่างไร อันสอดแทรกอยู่ในเนื้อหากลอนลำพะเหวดนั่นเอง^๖

การเทศน์พะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดโดยภาพรวมมี ๒ แบบ คือ การเทศน์แบบลำพะเหวด และการเทศน์แห่ล่หกษัตริย์ หรือการเทศน์แห่ล่ทำนองสรภัญญะก็เรียก ส่วนการเทศน์พะเหวดอันเป็นงานประจำจังหวัดร้อยเอ็ดนั้น ใช้การเทศน์แบบลำพะเหวด ฝ่ายสงฆ์ที่ดำเนินการจัดการจะเป็นอำนาจของทางวัดบึงปลาญชัยที่จะจัดหาพระนักเทศน์มาแสดงพระธรรมเทศนาตามโอกาสอันสมควร ในการเทศน์พะเหวดทำนองลำหาชาตินั้น ผู้เทศน์เองนอกจากมีความเข้าใจในท่วงทำนองการเทศน์แล้วยังต้องมีปฏิภาณโวหารที่จะสามารถเสริมประเด็นหลักธรรมให้ผู้ฟังเข้าใจหรือมีใจโน้มไปกับเรื่องราวดังกล่าว ไม่ใช่การฟังเทศน์ตามธรรมเนียมประเพณี หรือที่เรียกว่าฟังเทศน์เอาบุญ คือทำให้เป็นสัจว่านั่งฟังพระสงฆ์ท่านอ่านหนังสือให้ฟังโดยไม่ได้ใส่ใจกับสาระที่ท่านกำลังเทศนาอยู่ว่าเป็นอย่างไร

อันที่จริงแล้วเป้าประสงค์ที่แท้จริงของการจัดการเทศน์มหาชาติในปัจจุบันดังกล่าวนั้นก็คือเป้าประสงค์ทางการเมือง แต่ถึงอย่างไรเสียก็ยังมีคุณค่าที่เป้าประสงค์ดั้งเดิมคือการ

^๖ พระธรรมฐิติญาณ สัมภาษณ์ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.

ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมยังคงมีอยู่ แม้จะเป็นเป้าประสงค์รองก็ตาม ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงในประเด็นถัดไป

๔.๒ สัมฤทธิผลในการพึ่งเทศน์ในงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ)

๔.๒.๑ ทางด้านจริยธรรม

คำว่า จริยธรรม ตรงกับภาษาละตินว่า Mores อันหมายถึงแนวทางประพฤติปฏิบัติตนเพื่อการบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าพึงประสงค์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของจริยศาสตร์ (Ethos) อันเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความประพฤติ^๓ หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ กฎศีลธรรม เนื่องด้วยมนุษย์เป็นสัตว์สังคม จึงจำเป็นต้องมีข้อกำหนด ซึ่งจะนำมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติร่วมกัน จากข้อตกลงที่บุคคลในสังคมมีความคิดเห็นที่ตรงกันและยอมรับร่วมกัน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้คำนิยามว่า จริยธรรม คือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม^๔ จริยธรรม เป็นการดำเนินชีวิตโดยวิถีทางที่จะทำให้ความเป็นไปตามธรรมตาแห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติ บังเกิดเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ให้มากที่สุด หรือการดำเนินชีวิตด้วยความรู้เท่าทันธรรมตาของธรรมชาติโดยประพฤติปฏิบัติในทางที่จะผลักดันและสรรค์สร้างเหตุปัจจัยต่างๆ ให้เป็นไปอย่างก่อให้เกิดคุณประโยชน์แก่มนุษย์^๕

จริยธรรม หมายถึงหลักความประพฤติที่อบรมกิริยาและปลูกฝังลักษณะนิสัยให้อยู่ในครรลองของคุณธรรมหรือศีลธรรม คุณค่าทางจริยธรรมชี้ให้เห็นความเจริญงอกงามในการดำรงชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผน ตามวัฒนธรรมของบุคคลที่มีลักษณะทางจิตใจที่ดีงาม อยู่ในสภาพแวดล้อมที่โน้มนำให้บุคคลมุ่งกระทำความดี ละเว้นความชั่ว มีแนวทางความประพฤติอยู่ในเรื่องของความดี ความถูกต้อง ควรในการประพฤติตนเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างสงบเรียบร้อยและ

^๓ ดูรายละเอียดใน ชัยวัฒน์ อัทธวัฒน์, รศ., **จริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๓.

^๔ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร : นานมี บุ๊คพับลิเคชัน, ๒๕๔๖), หน้า ๒๙๑.

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗๓๓.

เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น มีคุณธรรมและมโนธรรมที่จะสร้าง ความสัมพันธ์อันดี โดยมีสำนึกที่จะใช้ สิทธิและหน้าที่ของตนตามค่านิยมที่พึงประสงค์^{๑๐}

ซึ่งคำว่า จริยธรรม นั้นมาจากคำภาษาบาลีและสันสกฤต ๒ คำรวมกัน คือ จริย เป็น คำภาษาบาลี แปลว่า ความประพฤติ กิริยาที่ควรประพฤติ ส่วนคำว่า ธรรม เป็นคำภาษาสันสกฤต แปลว่า ความถูกต้องชอบธรรม รวมกันแล้วมีความหมายว่า ความประพฤติที่ถูกต้องชอบธรรม หรือธรรมที่ควรประพฤติ^{๑๑}

สรุปแล้ว จริยธรรม คือหลักความดีอันควรประพฤติปฏิบัติ โดยนัยนี้ จริยธรรมจึงเป็น ผลได้มาจากหลายๆ ทาง เช่น ประเพณีวัฒนธรรมกฎหมาย เป็นต้น จริยธรรมจึงเป็นบรรทัดฐาน ของความประพฤติหลายประการ หนึ่งในบรรดาบรรทัดฐานของความประพฤติทั้งหลาย เป็นสิ่ง กำหนดว่าอะไรควรประพฤติปฏิบัติ อาจเกิดปัญหาขึ้นได้ว่า ถ้าเช่นนั้น จริยธรรมแตกต่างจาก ค่านิยม กฎหมาย และระเบียบข้อบังคับอย่างไร? เพราะสิ่งเหล่านี้ ก็เป็นตัวกำหนดว่า อะไรควร ประพฤติปฏิบัติเช่นกัน จึงขอกล่าวเพิ่มเติมว่าจริยธรรมนั้น เป็นสิ่งที่ควรนำไปประพฤติเพื่อให้เกิด ความดีงาม มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่คุณความดี ส่วนค่านิยมนั้นเป็นเพียงสิ่งที่คนนิยมปฏิบัติกัน จริยธรรมเป็นแนวทางของการประพฤติ หรือข้อปฏิบัติตนเป็นคนดีเพื่อประโยชน์สุขของตนเองและ ส่วนรวม ข้อปฏิบัติเหล่านั้นมาจากขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา และปรัชญา จริยธรรมเป็นข้อปฏิบัติที่ชักจูงให้คนทำตามโดยไม่ต้องตั้งคำถามหาเหตุผลว่าทำไมต้องทำ ทั้งนี้ เพราะจริยศาสตร์ได้ให้เหตุผลสนับสนุนข้อปฏิบัติอยู่แล้ว หากได้มีเงื่อนไขว่าจะต้องก่อให้เกิดคุณ ความดีในสังคมหรือไม่ ส่วนกฎหมายและระเบียบข้อบังคับนั้น เป็นสิ่งที่บังคับให้บุคคลกระทำ โดยทั่วไปจริยธรรมมักอิงอยู่กับศาสนา ทั้งนี้เพราะคำสอนทางศาสนามีส่วนสร้าง ระบบจริยธรรม ให้สังคม จริยธรรมของสังคมไทยขึ้นอยู่กับระบบศีลธรรมของพระพุทธศาสนา ศาสนาพุทธกำหนด หลักในการปฏิบัติในชีวิตประจำวันไว้อย่างไร นั่นหมายความว่าได้กำหนดหลักจริยธรรมไว้ให้ ปฏิบัติอย่างนั้น

^{๑๐} ประภาศรี สีหอำไพ, **จริยธรรมกับสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย รามคำแหง, ๒๕๓๕), หน้า ๒๔.

^{๑๑} อภิญาวัฒน์ โพธิ์सान,ดร., **พุทธศาสน์แนวปฏิบัติเพื่อชีวิต**, (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, ๒๕๕๑), หน้า ๒๑๑ - ๒๑๒.

การจะเข้าใจถึงความหมายของจริยธรรมนั้น ต้องรู้จักระบบของจริยธรรม ซึ่งระบบจริยธรรมนั้น ประกอบด้วยหลักการ ๔ ประการด้วยกัน คือ

๑. ความเชื่อเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์มีส่วนกำหนดโครงสร้างของจริยธรรม เช่น ถ้ามีความเชื่อว่ามนุษย์เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว ระบบจริยธรรมจะเป็นไปในลักษณะห้ามมนุษย์เอาเปรียบกัน ถ้ามีความเชื่อว่ามนุษย์มีธาตุแห่งความเป็น พุทธะซ่อนอยู่ ระบบจริยธรรมจะส่งเสริมให้พัฒนาศักยภาพนั้นเพื่อความเป็นพุทธะแบ่งปันเต็มที่

๒. ความเชื่อเกี่ยวกับอุดมคติหรือความดีสูงสุด ให้ความหมายหรือความสมเหตุ สมผลแก่ระบบจริยธรรม เช่น ชาวพุทธฝ่ายมหายานบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์ เพราะเชื่อว่ามีชีวิตเช่นนั้น ช่วยให้ตนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ในกรณีนี้ ความเป็นพระพุทธเจ้าจึงเป็นอุดมคติของเขา

๓. ระเบียบปฏิบัติหรือแนวทางแห่งการดำเนินชีวิต ที่ชี้แนะว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ ทั้งนี้เพื่อพาชีวิตไปสู่จุดหมายสูงสุดหรืออุดมคติ

๔. เหตุจูงใจให้คนปฏิบัติดีและเลิกละการปฏิบัติผิด เหตุจูงใจที่ทำให้คนดำเนินตามหลักจริยธรรมหรือกฎศีลธรรม มี ๓ ประการ คือ

๔.๑ ผลประโยชน์ส่วนตนเป็นเหตุจูงใจให้คนทำดีมีจริยธรรม เพราะถ้าไม่มีจริยธรรม สังคมอาจตำหนิหรือคว่ำบาตร กฎหมายอาจลงโทษ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของคนเราจึงมีจริยธรรม ทั้งนี้เพราะเล็งเห็นผลตอบแทนในชาตินี้หรือหวังสวรรค์ในชาติหน้า

๔.๒ ความเคารพกฎกติกาจนเป็นนิสัย ทำให้คนอยู่ในระเบียบวินัย และดำเนินตามหลักจริยธรรม คนเราถูกฝึกตั้งแต่เด็กให้เชื่อฟังกฎกติกา เรายกษาศัญญาเพราะเราเห็นว่สัญญาต้องเป็นสัญญา ชาวคริสต์มีศรัทธาในพระเจ้าจึงปฏิบัติตามพระบัญญัติ ชาวพุทธมีศรัทธาในพระพุทธ เจ้าจึงรักษาศีล

๔.๓ ความมีน้ำใจต่อผู้อื่น อันรวมถึงความรักเคารพผู้อื่น ทำให้คนเรารักษาคำมั่นสัญญา หรือละเว้นการเบียดเบียนผู้อื่น ข้อนี้เองสามารถกล่าวได้ว่า คนดีเพราะมีคุณธรรมประจำใจ บางครั้งมีผู้แย้งว่า จริยธรรมหรือศีลธรรมมุ่งควบคุมความประพฤติทางกายและวาจา ไม่รวมไปถึงทางใจ ศีลธรรมไม่ใช่ศีลและธรรม แต่เป็นธรรมชั้นศีล หมายถึง ความสำรวมกาย วาจาให้เรียบร้อย โดยนัยนี้ จริยธรรมทั่วไปจึงมีความหมายแคบกว่าพุทธจริยธรรม คำว่า จริยะ จริยา ตลอดจนจนจริยธรรม มีความหมายกว้างกว่านั้น คือหมายถึงการดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ การยัง

ชีวิตให้เป็นไป การครองชีวิต การใช้ชีวิต การเคลื่อนไหวของชีวิตทุกแง่ ทุกด้าน ทุกระดับ ทั้งทางกาย ทางวาจา^{๑๒}

พุทธจริยธรรมตามความหมายในทางพระพุทธศาสนา หมายถึงพุทธดำรัสในโอวาทปาติโมกข์ที่ว่า “การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว”^{๑๓} นี้คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย^{๑๓} พระพุทธพจน์นี้แสดงว่า หลักจริยธรรมในพระพุทธศาสนามีได้สอนเพียงให้หยุดทำชั่ว และให้ทำความดีเท่านั้น แต่ยังคงครอบคลุมถึงการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ปราศจากกิเลสอีกด้วย

จริยธรรมนั้นถือได้ว่าเป็นเครื่องกำหนดหลักปฏิบัติในการดำรงชีวิต เป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบเรียบร้อย ซึ่งในสังคมหรือทุกองค์กรต้องมีข้อปฏิบัติร่วมกันจึงสามารถอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะได้เพราะประกอบด้วยองค์ประกอบดังนี้

๑. ระเบียบวินัย (Discipline) เป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่จะต้องมีในองค์กร ซึ่งถ้าองค์กรใดขาดกฎเกณฑ์ หรือระเบียบวินัย ที่จะเป็นแนวปฏิบัติร่วมกันแล้ว โดยแต่ละคน ต่างคนต่างทำอะไรได้ตามความต้องการ ไม่มีผู้นำไม่มีระเบียบแบบแผนให้ยึดถือในแนวเดียวกัน ถ้าหากเป็นเช่นนี้จะทำให้เกิดการละเมิดสิทธิหน้าที่ เกิดความเดือนร้อน และความไม่สงบในองค์กรจึงอาจทำให้องค์กรไม่สามารถประสบความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กรได้ ดังนั้นองค์กรทุกองค์กรต้องมีระเบียบวินัย

๒. สังคม (Society) เป็นการรวมกลุ่มกัน ประกอบกิจกรรมอย่างมีระเบียบแบบแผน จะก่อให้เกิดความเรียบร้อย มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม ซึ่งการรวมกลุ่มกันประกอบกิจกรรมในด้านธุรกิจนั้น หากทุกองค์กรสามารถที่จะให้ความร่วมมือให้เกิดการพัฒนาสังคมหรือตอบแทนคืนให้สังคมโดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน จะทำให้สังคมเกิดสิ่งดี ๆ เช่น เกิดเหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิที่ภาคใต้ จะเห็นได้ว่าหน่วยงานต่างๆ ไม่ว่าจะภาครัฐหรือเอกชน หรือแม้กระทั่งคนไทยทั่วประเทศ ได้ร่วมกันสร้างสรรค์สังคม ด้วยบริจาคทั้งทุนทรัพย์และกำลังเท่าที่สามารถช่วยได้ ในการทำกิจกรรมให้การช่วยเหลือในรูปแบบต่างๆ ซึ่งจะเห็นได้จากกิจกรรมทางสังคมนี้ ที่จะปฏิเสธไม่ได้เลยว่าสังคมไทยนั้น เป็นสังคมที่เปี่ยมด้วยน้ำใจที่บริสุทธิ์อย่างแท้จริง

^{๑๒} พระราชวรมุนี (ประยูรย์ ปยุตโต), **จริยธรรมแนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๑๒ - ๑๔.

^{๑๓} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐, ชุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๑๘๓/๙๐.

๓. อิสรเสรี (Autonomy) โดยทั่วไปแล้ว บุคคลที่สำนึกในมโนธรรมประสบการณ์ชีวิตย่อมจะเป็นบุคคลที่มีความสุขที่จะอยู่ในระเบียบวินัย สำหรับคนไทยนั้นค่านิยม ยังหมายรวมถึง อิสรเสรีภาพ ซึ่งเมื่อได้รับการขัดเกลาแล้ว สามารถปกครองตนเองให้อยู่ในทำนองคลองธรรมได้^{๑๔}

จากการศึกษาเราสามารถแบ่งประโยชน์ของจริยธรรมที่มีต่อสังคมเป็น ๗ ด้านดังนี้

๑. เป็นประโยชน์ต่อตัวผู้ปฏิบัติเอง ซึ่งหากบุคคลใดปฏิบัติตามหลักจริยธรรมจะได้รับการยอมรับว่าเป็นคนดีทำให้ตนเองรู้สึกภูมิใจ อิ่มใจ สบายใจ ไม่มีศัตรู เป็นที่รักใคร่ เป็นที่ไว้วางใจของผู้อื่น หลักกรรมที่ประพฤติจะส่งผลให้ประสบความสำเร็จในธุรกิจการงาน เช่น ความอดทน ความเพียร เป็นต้น

๒. เป็นประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม บุคคลใดมีจริยธรรมที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติตนดีถือว่าเป็นคนดีของสังคม อย่างน้อยสังคมก็ไม่มีปัญหา ไม่เป็นภาระต่อสังคม การกระทำความดีเป็นการช่วยเหลือสังคม พร้อมทั้งเป็นการส่งเสริมให้สังคมมีความสุข

๓. เป็นการรักษาจริยธรรม บุคคลที่มีจริยธรรมเป็นสิ่งที่ดีมีคุณค่าควรแก่การรักษาไว้ซึ่งรักษาไว้ด้วยการปฏิบัติสืบทอดต่อกันไป หากไม่มีใครปฏิบัติก็จะเหลือแค่ตัวอักษร หรือเหลือแต่คำพูด เป็นเพียงอุดมคติ เป็นเพียงจินตนาการ การที่จะรักษาจริยธรรมให้ยังมีปรากฏอยู่ในสังคม ก็โดยมีผู้ประพฤติปฏิบัติอยู่อย่างต่อเนื่อง ก็เป็นการดำรงรักษาจริยธรรมไว้

๔. จริยธรรมช่วยควบคุมมาตรฐาน องค์กรใดๆ มีจริยธรรมในการประกอบธุรกิจนั้นๆ จะเป็นรับประกันความถูกต้อง ปริมาณและคุณภาพที่ถูกต้อง เช่น การประกอบธุรกิจด้านการผลิต ด้านการจำหน่าย และด้านบริการ ไม่ปลอมปนสิ่งใดลงในตัวสินค้า ประชาสัมพันธ์ข้อมูลของผลิตภัณฑ์ด้วยความเป็นจริง จริยธรรมมีส่วนช่วยควบคุมผู้ประกอบการธุรกิจในด้านต่างๆ เช่น ผู้ผลิตผู้ค้าให้มีความซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม เป็นต้น

๕. พัฒนาบ้านเมืองและประเทศชาติ บ้านเมืองจะพัฒนาได้ก็ต้องอาศัยคนดีมีจริยธรรมช่วยกันพัฒนา การที่จะพัฒนาบ้านเมืองต้องมีการพัฒนาจิตใจของคน ควบคู่กันไปกับ การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา การพัฒนาที่ไม่มีจริยธรรมอาจเป็นการพัฒนาที่สูญเปล่า และเกิดผลเสียเป็นอันมาก ถ้าคนในสังคมละเลยจริยธรรม จะเกิดปัญหาประชากรทุกข์ยาก เศรษฐกิจเสื่อม คนลุ่มหลงอบายมุข กอบโกย แล้งน้ำใจ ขาดความเมตตาปราณี เป็นต้น

^{๑๔} ดวงเด่น นุเรนรัมย์, **ความรู้เกี่ยวกับจริยธรรม**, ใน www.duangden.com เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๒.

๖. จริยธรรมทำหน้าที่พิทักษ์สิทธิตามกฎหมาย สำหรับผู้ประกอบการอาชีพที่มีจริยธรรมจะช่วยเหลือเสริมให้ผู้ประกอบการอาชีพประสบผลสำเร็จในด้านต่างๆ ซึ่งผู้ประกอบการต้องมี คือ ความสามัคคี เมตตา กรุณา และจรรยาบรรณในการทำงาน

๗. จริยธรรมช่วยเน้นให้เห็นภาพจริงที่ดีของผู้มีจริยธรรม ผู้ที่รับผิดชอบต่อหน้าที่การทำงานและอาชีพอย่างแท้จริง เสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน และจริยธรรมยังช่วยลดปัญหาอาชญากรรม ลดปัญหาการคดโกง ลดความเห็นแก่ได้ ลดความเห็นแก่ตัวลดความมักได้ ลดการเอาวัดเอาเปรียบ เป็นต้น

บุญผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติของจังหวัดร้อยเอ็ด ได้สื่อให้เห็นภาพต่าง ๆ คล้ายกับวิถีชีวิตของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด หรือว่าตำนานได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตคนให้ดำรงตนอย่างนั้น หรือว่าคนจังหวัดร้อยเอ็ดเอง นำวิถีชีวิตของตนมาประยุกต์ใช้กับตำนาน เพื่อแสดงให้เห็นคล้ายกับว่าตำนานเรื่องผะเหวดนั้นถือกำเนิด ณ ดินแดนถิ่นนี้ ซึ่งประเด็นดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยต้องการศึกษาอย่างถ่องแท้ยิ่งขึ้น ทำให้ทราบข้อมูลดังต่อไปนี้

หากนับจากการจัดงานบุญประจำปีเป็นต้นมา ทำให้เรามองเห็นว่า พุทธศาสนิกชนชาวจังหวัดร้อยเอ็ดได้มีพฤติกรรมคล้ายกับได้รับเอาอิทธิพลจากวรรณกรรมดังกล่าว ที่เห็นได้ชัดก็คือ ความเป็นผู้มีอารี ใครมาถึงเรือนชานให้ต้อนรับ ด้วยน้ำท่าข้าวปลาอาหาร จะสังเกตได้ว่าเวลาเราเดินเข้าไปตามหมู่บ้าน เราจะเห็นตุ่มน้ำขนาดเล็กตั้งวางไว้หน้าบ้าน เพื่อให้คนจรไปมาได้ ตักดื่มกินได้ตามอัธยาศัยไม่มีหวงห้าม ซึ่งนั่นดูเหมือนกับว่าจะเป็นวัฒนธรรมความเชื่อดั้งเดิมของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด แต่ความเป็นจริงก็น่าจะเกิดมาจากอิทธิพลของวรรณกรรมเรื่องเวสสันดรชาดก ที่ภาครัฐต้องการสร้างให้เป็นเอกลักษณ์ของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดเอง^{๑๕}

แม้ในสังคมปัจจุบัน คนชาวชนบทจะหลั่งไหลเข้าไปสู่เมืองหลวง หรือเมืองใหญ่ ๆ เพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว ชาวจังหวัดร้อยเอ็ดก็มีพฤติกรรมหรือวิถีชีวิตเช่นนั้น แต่สิ่งหนึ่งที่ถือว่าเป็นจุดอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดก็คือการพยายามสร้างตนให้ยืนอยู่บนขาของตนเอง ไม่ยอมพึ่งใคร ไม่ว่าจะเป็อาชีพอะไรชาวจังหวัดร้อยเอ็ดทำได้หมด แต่จะไม่ยอมเป็นทาสของใคร ประเภทหยิ่งในศักดิ์ศรี ซึ่งมีลักษณะคล้ายพระเวสสันดรที่ไม่ยอมรับความช่วยเหลือของพระเจ้าเจตราช ดังจะเห็นได้จากอาชีพต่าง ๆ ที่ชาวจังหวัดร้อยเอ็ดมาประกอบอยู่ใน

^{๑๕} พระพระครูกิตติสารโกวิท วัดบ้านเปือย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด สัมภาษณ์ ๗ มีนาคม

เมืองหลวง เช่น อาซีพซัพแท็กซ์ อาซีพรับจ้างชั่วคราว อาซีพลับมีด อาซีพขายส้มตำ เป็นต้น^{๑๖}

บางกรณีแม้เราจะเห็นได้ว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่ดี แต่ก็มีคนเลียนแบบพฤติกรรมของตัวละครอยู่ก็คือความเป็นคนเห็นแก่ได้ แต่จะเป็นพฤติกรรมของคนบางกลุ่มบางคนเท่านั้น ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวเหมือนกับตัวชูชกเอง ที่เห็นแก่ได้ทำตัวให้สังคมรังเกียจ ตนเองสกปรกแต่พยายามทำตนให้ดูดีเพื่อกลบเกลื่อนภาพที่แท้จริงของตน เหมือนครั้งตาชูชกจะเดินทางไปขอสงกุมารก็ทำที่แต่งเนื้อตัวให้ดูเหมือนพราหมณ์อาจารย์ผู้ทรงภูมิความรู้ ทำตนให้ดูน่าเชื่อถือ แต่สิ่งที่ซ่อนอยู่ภายในนั้นก็คือความหลอกลวง คล้ายกับพฤติกรรมของผู้ต้องการความเป็นใหญ่ในเมืองร้อยเอ็ดในปัจจุบันที่พูดจา มีหลักการน่าเชื่อถือ แต่กลับแฝงไว้ด้วยเล่ห์มารยา^{๑๗}

จะเห็นได้ว่า การจัดงานบุญผะเหวดที่จังหวัดร้อยเอ็ดดำเนินการจัดขึ้นมา จะติดตั้งคัตเอาส์ประชาสัมพันธ์อย่างใหญ่ และออกข่าวประชาสัมพันธ์ให้คนทั่วไปได้รับทราบไม่ว่าจะเป็นหน่วยรถประชาสัมพันธ์ สื่อจากเครือข่ายวิทยุชุมชนต่าง ๆ ต่างขานรับช่วยประชาสัมพันธ์งานบุญประจำปีอยู่เสมอมา ทำให้ประชาชนชาวจังหวัดร้อยเอ็ดและชาวจังหวัดใกล้เคียง ได้รับรู้ข่าวคราวอยู่ตลอด อาจถือได้ว่าภาคส่วนราชการประสบความสำเร็จในการประชาสัมพันธ์^{๑๘}

บุญผะเหวดเป็นเหมือนวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ควรหวงแหนและร่วมกันอนุรักษ์ไว้เพื่อเป็นมรดกตกทอดสู่ลูกหลาน เพราะบุญผะเหวดมีทั้งรูปแบบพิธีกรรมที่ทรงคุณค่า ไม่ว่าจะเป็นการได้ร่วมแรงร่วมกันทำงาน การได้พบปะสังสรรค์ของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ และทั้งนี้ยังเป็นการส่งเสริมให้บุคคลได้รับเอาพฤติกรรมของตัวละครที่ทางจังหวัดหรือหน่วยงานต่าง ๆ จัดแสดงให้เห็นภาพที่ชัดเจนในวันเปิดงาน หรือในงานแสงสีเสียงกินข้าวพาลง มาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตของตนเองได้ อันจะถือว่าได้ประโยชน์ ๒ ต่อเลยทีเดียว^{๑๙}

จากประเด็นต่าง ๆ ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นว่า การจัดงานบุญผะเหวด หรือเทศน์มหาชาติ จังหวัดร้อยเอ็ด ได้มีอิทธิพลทางด้านจริยธรรมคือทำให้บุคคลเปลี่ยนแปลงแนวคิดไปหลากหลาย โดยเอาตัวอย่างจากตัวละครที่ตนเองได้เห็นหรือได้ศึกษามา หรือว่าได้รับฟังจากการฟังเทศน์

^{๑๖} พระครูคุณสารพินิจ สัมภาษณ์ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.

^{๑๗} พระราชปริยัติวิมล สัมภาษณ์ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.

^{๑๘} พระครูสุวรรณสรานุกิจ สัมภาษณ์ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.

^{๑๙} นางคำตา ลาตนาบุญ สัมภาษณ์ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.

ผะเหวดแล้วนำมาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตของตนเอง อีกส่วนหนึ่งที่เราจะมองเห็นได้จากผลของการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านวรรณกรรมดังกล่าว คือ ชาวร้อยเอ็ดส่วนหนึ่งสามารถที่จะดำรงตนอยู่ภายใต้กรอบของสังคมได้โดยที่ตนไม่รู้ว่าได้รับเอาวัฒนธรรมความเชื่อจากวรรณกรรมดังกล่าวมาเป็นส่วนหนึ่งแห่งการดำรงชีพของตนเอง โดยเฉพาะความเป็นผู้มีน้ำใจเอื้ออารีต่อแขกบ้านต่างเมือง ความชอบคบหาสมาคมเป็นมิตรกับคนทุกหมู่เหล่า โดยไม่มีความหวาดระแวงว่าจะมีภัยมาถึงตนหรือไม่ เพียงคิดว่านั้นคือส่วนหนึ่งของความเป็นคนชาวจังหวัดร้อยเอ็ด

๔.๒.๒ ด้านพฤติกรรม

การเทศน์ผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติของจังหวัดร้อยเอ็ดในปัจจุบัน จากการสังเกตของผู้วิจัย ได้เห็นมุมมองที่ควรศึกษาดังต่อไปนี้

การเทศน์ผะเหวดนั้นได้สร้างจิตสำนึกที่ดีให้แก่บุคคลในสังคม ให้มีพฤติกรรมเอาอย่างอยากจะทำตามพฤติกรรมของตัวละครตามที่พระสงฆ์ผู้เทศน์พยายามโน้มน้าวใจให้บุคคลใฝ่ปฏิบัติอยู่นั้น เช่น หลักแห่งความเสียสละสิ่งของเล็กน้อยเพื่อประโยชน์อย่างใหญ่หลวง มีตัวอย่างพระเวสสันดรที่ยอมสละบ้านเมืองหนีไปอยู่ป่า เพื่อต้องการให้คนในสังคมยุติความวุ่นวาย ซึ่งจะเห็นได้ว่าสังคมชาวจังหวัดร้อยเอ็ดจะไม่ค่อยมีการปิ่นเกลียวกันระหว่างผู้ใหญ่กับผู้ย่อย เพราะผู้ใหญ่อ่อนน้อมตามมติของกลุ่มชนที่เป็นเสียงส่วนใหญ่ แนวคิดดังกล่าวจะนำไปประยุกต์ใช้กับสังคมไทยในปัจจุบัน ที่ผู้เป็นใหญ่ควรที่จะยอมรับหลักความเป็นจริงของสังคมมากกว่าการถือดี และอีกพฤติกรรมหนึ่งที่มีปรากฏในสังคมชาวจังหวัดร้อยเอ็ดที่นำมาจากงานบุญผะเหวด ก็คือความรักความอบอุ่นในครอบครัว แม้สังคมวัฒนธรรมจังหวัดอื่นจะเปลี่ยนไปขนาดไหน แต่ชาวจังหวัดร้อยเอ็ดยังคงเป็นสังคมที่รักครอบครัว แม้หนุ่มสาวจะไปทำงานในถิ่นห่างไกลเพียงใด แต่เมื่อมีโอกาสก็จะกลับบ้านเฉลี่ยปีหนึ่งมากกว่า ๒ ครั้ง ต่างกับคนในเขตพื้นที่ใกล้เคียงหรือจังหวัดอื่นที่เพียงปีละครั้งเท่านั้น^{๒๐}

จากการที่ได้สัมผัสหรือได้ร่วมฟังเทศน์ผะเหวดที่บึงพลาญชัยมาเป็นระยะเวลาเกือบ ๑๐ ปี ทำให้ได้มุมมองชัดขึ้นมาว่า ส่วนใหญ่แล้วพระผู้เทศน์จะพยายามเน้นย้ำหรือปลุกเร้าอารมณ์ให้บุคคลอยากจะทำตามแนวทางของพระเวสสันดร นอกจากความเป็นผู้เสียสละแล้ว

^{๒๐} นายอวยชัย เสนานุช ข้าราชการบำนาญ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด สัมภาษณ์ ๘ มีนาคม

อีกมุมมองหนึ่งที่น่าสนใจก็คือ ความเป็นลูกที่ดียอมเชื่อฟังพ่อแม่ แม้จะไม่ค่อยพอใจตามความคิดเห็นของพ่อแม่ แต่ก็ยอมรับและกระทำตาม เหมือนพระเวสสันดรที่ยอมไปอยู่ป่าตามคำสั่งของพระเจ้ากรุงสุทศย หรืออย่างนางอมิตตดาที่ยอมไปอยู่กินเป็นภรรยาของตาพราหมณ์ชุกผู้แค้นครวฟอดตามคำสั่งของบิดามารดาที่ต้องการปลดหนี้สินหรือรักษาเกียรติศักดิ์หน้าตาของพ่อแม่เอาไว้ หรืออย่างกัณหาชาติที่ยอมทำตามคำสั่งของพ่อให้ไปเป็นทาสของตาชุก เพียงเพื่อผลแห่งโพธิญาณ หรือเพียงเพื่อปกป้องพ่อจากคำพูดจาเหยียดหยามจากชุกที่ว่าพระเวสสันดรพูดจาถ้อยกถ้อย

การเทศน์ผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด ปัจจุบันมีจุดมุ่งหมายเพื่อระดมทุนของทางจังหวัดเป็นส่วนสำคัญ และสิ่งสำคัญก็คือการได้มากระทำบุญที่นี้ได้รับทั้งสาระความรู้และภาพกิจกรรมอันตื่นตาตื่นใจ ควรแก่การอยากจะช่วยเหลือ แต่สิ่งหนึ่งที่ขาดหายไปก็คือเป้าหมายอันแท้จริงในการนำเงินบริจาคไปใช้ ซึ่งมองดูเหมือนกับการรับทรัพย์ไปไว้เพื่อจัดงานในปีต่อ ๆ ไป ดูเหมือนไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ที่แท้จริงกับบุญที่ผู้ทำบุญต้องการ เพราะเป้าประสงค์ในการทำบุญของชาวพุทธที่จัดบุญผะเหวดมาตามวัดต่าง ๆ นั้น มีเป้าประสงค์หลักคือการให้บุคคลเสียสละความตระหนี่ในจิตใจของตนเองออกเสีย ส่วนเป้าหมายรองก็คือการนำปัจจัยค่าภัณฑ์เทศน์เหล่านั้นไปเป็นค่าใช้จ่ายในการบูรณะปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุภายในวัดดูให้คงอยู่ และบางส่วนอาจนำไปเป็นทุนในการจัดการศึกษาของทางวัดเป็นต้น^{๒๑}

ในทุก ๆ ปี การจัดงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด จะได้รับการบริจาคทานด้วยจำนวนเงินเกือบล้านบาท ซึ่งเงินส่วนใหญ่ก็นั้นมักจะมีมาจากผู้ใจบุญที่ค่อนข้างมีฐานะในจังหวัดร้อยเอ็ด หรือส่วนราชการต่าง ๆ ที่ร่วมประกวดประชันขันแข่งกันเพื่อเอาหน้าหน่วยงานของตนเองเท่านั้น หรือเป็นการทำบุญเพื่อเอาหน้า บริจาคเพื่อหวังให้ผู้บังคับบัญชามองเห็นคุณงามความดี ไม่ได้มีเจตนาที่เป็นบุญเป็นกุศลอย่างแท้จริง เพราะเห็นได้จากเวลาที่เวลาทำบุญกับทางจังหวัดยอมที่จะบริจาคด้วยจำนวนเงินมหาศาล แต่เวลาทำบุญกับวัดแถวชนบททั่ว ๆ ไป กับสละทรัพย์เพียงน้อยนิด หรือแม้แต่สุนัขหรือแมวร้องหรือเดินผ่านก็ยิ่งเกิดอารมณ์โมโหรำคาญใจ ซึ่งนั่นจะว่าการทำจัดงานบุญผะเหวดประสบผลสำเร็จจากยอดบริจาคทานไม่ได้ เพราะยอดบริจาคที่

^{๒๑} นายมี บัดสำราญ ชาวบ้านคุ้มวัดกลางมิ่งเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด สัมภาษณ์ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.

^{๒๒} นางสมบุญรัตน์ ลาดปลาเค้า ชาวบ้านบ้านนาสมบุญ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด สัมภาษณ์ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.

เพิ่มขึ้นทุกปีก็เพราะกำไรจากการทำธุรกิจของบุคคลบางส่วนเท่านั้น แต่ประชาชนทั่วไป ก็ยังคงดำรงชีพอยู่เช่นเดิม เพียงแค่ทำบุญตามมีตามเกิดเท่านั้น^{๒๓}

ถึงกระนั้นก็ตามที่ จะเห็นได้ว่า การเทศน์ผะเหวดก็ยังมีส่วนกระตุ้นให้บุคคลอยากจะทำบุญด้วยหวังว่าในอนาคตกาลจะได้ทันเกิดในยุคสมัยพระศรีอาริย์เมตไตรย ที่ไม่ต้องลำบากยากแค้นเข็ญใจ มีแต่ความสุขสบาย ร่างกายก็แข็งแรง ไม่ต้องทนทุกข์ทรมานกับสารพัดโรคที่มารุมเร้าอยู่ในยุคสมัยนี้^{๒๔}

จะเห็นได้ว่า จุดมุ่งหมายโดยตรงของการจัดงานบุญผะเหวดก็คือการต้องการพัฒนาพฤติกรรมของคนให้มีความเสียสละโดยเริ่มตั้งแต่การเสียสละกำลังกายช่วยเหลือเตรียมงานจนกระทั่งงานเสร็จสิ้น แต่ปัจจุบัน งานบุญผะเหวดที่ส่วนราชการนำมาเป็นจุดเด่นของจังหวัดมุ่งเน้นเพื่อระดมทุนจากผู้อื่นจะกินให้เสียสละกำลังทรัพย์อันเป็นภาษีทางสังคม การจัดงานผะเหวดแม้จะถูกวิพากษ์วิจารณ์ค่าออกไปบางส่วน แต่ก็ยังคงมีประโยชน์อันเกิดจากงานบุญดังกล่าว แม้จะมองดูว่าการเทศน์หรือการเผยแพร่ธรรมของพระสงฆ์ที่มุ่งเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์นั้น ฆราวาสได้มีบทบาทนำหน้าไปมากกว่า และดูเหมือนว่าจะมีส่วนได้จากกิจกรรมดังกล่าวมากกว่าที่พระสงฆ์ดำเนินการเองเสียอีก เพราะพระสงฆ์นั้นมุ่งเน้นที่จินตนาการ เมื่อผู้ฟังฟังตามแล้วนำไปคิดพิจารณาด้วยตนเองแล้ว จึงจะสามารถถลันกรองออกมาเป็นพฤติกรรมของตนเองได้ แต่ส่วนราชการได้สร้างภาพจินตนาการนั้นเป็นภาพลักษณ์ที่มองเห็นได้ชัด จากการจัดงานแสดงสี่เสี้ยวคืนกินพาแลง หรือการแสดงภาพกิจกรรมต่าง ๆ พฤติกรรมต่าง ๆ ของตัวละครแต่ละตัวในวันแห่งผะเหวด ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพที่ชัดเจน สามารถจินตนาการได้รวดเร็วกว่า เช่น ภาพชูชกตบตีทารก ก่อให้เกิดความเจ็บใจต่อผู้ชม ภาพนางมัทที่ร้องไห้วิ่งหาลูกก่อก่อให้เกิดความรังเกียจและสะท้อนใจแก่ผู้ชมเป็นอย่างดี รวมถึงภาพที่ตาชูชกได้เมียสาวคอยหวังหวังเมียอยู่ตลอดเวลาทำให้คนอิจฉาตาร้อน หรือเมื่อตอนที่ตาชูชกถูกสุนัขไล่กัดก็ทำให้คนเกิดความขบขันและสมน้ำหน้าอยู่ในที่

^{๒๓} นายสนอง สีลวันต์ ชาวคุ้มวัดบูรพาภิราม อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด สัมภาษณ์ ๖ มีนาคม ๒๕๕๓.

^{๒๔} นางทอง หันป่าตี้ว ชาวคุ้มวัดบึงพลาญชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด สัมภาษณ์ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.

แต่เมื่อหันกลับไปมองกิจกรรมที่พระสงฆ์แสดงธรรมเทศนาเลยดูโหล่งโหล่ง ไร้ชีวิตชีวา คนส่วนมากที่ฟังเทศน์มักจะเป็นคนแก่วัด หรือทายกทายิกาที่คลุกคลีอยู่กับวัด ซึ่งท่านเหล่านี้ส่วนใหญ่แล้วจะมีความเข้าใจที่ว่า จุดหมายของการจัดงานดังกล่าวคือการฟังพระเทศน์ผะเหวดจึงจะได้นุญอย่างแท้จริง ไม่ใช่การชมขบวนแห่อันเป็นเพียงส่วนประกอบของงานเท่านั้น แต่ปัจจุบันกลับกลายเป็นเป้าหมายอันดับหนึ่งของงาน เพราะฉะนั้นภาพที่ได้ จึงต่างกับในอดีต คือ คนที่ชมงานบุญผะเหวดก็มาเพียงเพื่อร่วมทำบุญบริจาคทาน ร่วมชมขบวนสมโภชงานเท่านั้น แล้วก็ลืมที่จะนำเอาคติจากงานไปเป็นเครื่องฝึกจิตของตนเอง แต่คนที่ได้เข้าไปร่วมพิธีกรรมทั้งหมดของงานบุญผะเหวด จะมีความเข้าใจลึกซึ้งในเป้าหมายของงานยิ่งขึ้น และได้นำมาพฤติกรรมบางอย่างที่ดี เช่น ความเสียสละ ความรักครอบครัว วิธีการปกครองตนและปกครองคนอื่นตามแบบของเรื่องพระเวสสันดร มาเป็นข้อวัตรปฏิบัติของตน และยังสามารถที่จะถ่ายทอดไปสู่บุคคลอื่นได้ด้วย

๔.๒.๓ ด้านการศึกษา

การศึกษา คือ ขนขวายหาความรู้จากการศึกษาเพื่อนำมาพัฒนาศักยภาพของตนเอง เป้าหมายของการศึกษา ก็คือชีวิตของมนุษย์ คือการศึกษาเพื่อให้มนุษย์มีเหตุผล มีสติปัญญา มีอารมณ์และมีร่างกาย ระบบการศึกษาที่มีเป้าหมายชัดเจนสมบูรณ์ จะต้องจัดเพื่อพัฒนาทั้งในแง่ของสติ ปัญญา เหตุผล อารมณ์ และร่างกายของผู้เรียน^{๒๕} พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การศึกษาประวัติ วิธีปฏิบัติ และหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ยึดมั่นในศีลธรรม กระทำแต่ความดี และสามารถนำหลักธรรมไปเป็นหลักประพฤติปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคม ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษา ซึ่งกระบวนการปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ศึกษา คือการศึกษานั้นเอง ดังนั้นกระบวนการและวิธีการเรียนรู้ในทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานที่พุทธศาสนิกชนทุกคน จะต้องเข้าสู่กระบวนการของการศึกษาหรือเรียนรู้ให้เกิดความเข้าใจในหลักธรรมก่อน แล้วจึงน้อมนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์และมีความสุขทั้งแก่ตนเองครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ

การฟังเทศน์ผะเหวดหากเราเอาจิตของเราคิดไปตามถ้อยคำที่พระท่านเทศน์ เราจะได้หลายหลายอย่างจากเนื้อเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องหลักธรรมการดำรงชีวิต เรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ ซึ่งกล่าวถึงเมื่อมีปากก็ย่อมมีอาหารปาก มีหมู่สัตว์ป่าต่าง ๆ ซึ่งฟังดูแล้วมีความสุขกับวิถี

^{๒๕} สนิท ศรีลำแดง, **พุทธศาสนากับหลักการศึกษา ภาคทฤษฎีความรู้**, (กรุงเทพมหานคร : นีล นาราการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑ - ๒.

ชีวิตความเป็นอยู่ที่เคล้าไปด้วยธรรมชาติ และเมื่อฟังถึงตอนที่พระเวสสันดรกับคืนพระนครแล้วสั่งให้คนปล่อยสัตว์ทุกชนิด ไม่ให้กักขังไว้ในกรง ไม่ว่าจะเป็นนกหรือแมว ปล่อยให้มันเป็นอิสระเสรี ยิ่งทำให้ทราบถึงความต้องการของสัตว์ทุกชนิดที่ต้องการอิสรภาพ ไม่มีใครขังอยู่ในกรงที่อึดอัด ไม่เว้นแม้กระทั่งสัตว์ที่เราคิดว่ามันชอบอยู่ในกรง คือ นกแก้ว นกขุนทอง เป็นต้น เพราะนั่นเป็นการเลี้ยงไว้เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์เองทั้งนั้น^{๒๖}

สิ่งสำคัญที่จะได้รับจากการฟังเทศน์ผะเหวด ก็คือการคิดแนวคิดต่าง ๆ จากบทกลอนเทศน์ที่สื่อออกมาให้เห็นข้อดีข้อเสียของแต่ละตัว ซึ่งมีทั้งที่ควรเอาเป็นตัวอย่าง และควรศึกษาแล้วละเว้นเสีย รวมทั้งการนำเอาไปเป็นแนวทางในการคบหาสมาคมกับบุคคลด้วย เช่นอย่างพระเวสสันดร สิ่งที่ดีที่ควรเอาเป็นแบบอย่างคือ ชอบให้ทานแก่คนทุกหมู่เหล่า ไม่มีความตระหนี่เหนียว มีความเสียสละตนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม รักครอบครัวเพราะปรารถนามีใจเดียวต่อภรรยาตนเท่านั้นตามพรที่ขอกับพระอินทร์ ดำรงตนเป็นนักปกครองที่ดีเพราะอาศัยทศพิธราชธรรม ส่วนข้อที่เสียก็มีเหมือนกัน เช่น ชอบกระแนะกระเหนื่อนน้ำใจอย่างอิจฉา อย่างตอนที่บิดาไปเชิญกลับวังก็ทำพูดค่อนข้างด่าว่าพระราชบิดาทำตามใจคนอื่น และตกใจง่ายเมื่อได้ยินเสียงกองทัพพระบิดายกไปรับ ยังไม่ทันได้พิจารณาให้ถึถ้วนก็ชวนนางมัทที่หลบขึ้นภูเขาเสีย ซึ่งดูเหมือนไม่ใช่วิสัยของผู้ที่เรียนมาจนครบ ๑๘ ศาสตร์^{๒๗} ยังสู้นางมัทที่ที่เป็นหญิงไม่ได้ ที่กล้าหาญออกไปดูว่าใครยกทัพมา เมื่อนางแลเห็นว่ามันเป็นทัพที่ยกมารับก็ตั้งใจรีบเข้าไปเรียกพระเวสสันดรให้มาดู แล้วจึงพากันมานั่งบนบรรณศาลา พระเวสสันดรกลับทำตัวดูสง่าผ่าเผย เหมือนกับว่าไม่ตื่นตระหนกกับเหตุการณ์ที่ผ่านมา

^{๒๖} นายบุญมี สิริวงษา ชาวคุ้มวัดกลางมิ่งเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด สัมภาษณ์ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.

^{๒๗} ศิลปศาสตร์ตำราว่าด้วยวิชาความรู้ต่าง ๆ ๑๘ ประการ มีหลายแบบ ในคัมภีร์โลกนิติ และธรรมนิติ ได้แก่ (๑) สุตติ ความรู้ทั่วไป (๒) สัมมติ ความรู้กฎธรรมเนียม (๓) สังขยา คำนวณ (๔) โยคะ การชั่งชานยন্ত্র (๕) นิติ นิติศาสตร์ (๖) วิเสสิกา ความรู้ทางพยากรณ์ (๗) คัมภีร์พา การร้องรำและดนตรี (๘) คณิกา วิชาออกกำลังกายบริหาร (๙) ธนุพเพทา การยิงธนู (๑๐) ปุราณา วิชาโบราณ (๑๑) ติกิจฉา วิชาแพทย์ (๑๒) อติหาสา วิชาประวัติศาสตร์ (๑๓) โชติ ตำหรับดูดาว,ดาราศาสตร์ (๑๔) มายา ตำหรับพิชัยสงคราม (๑๕) ฉันทสา วิชาจินตกรรม (๑๖) เกตุ วิชาพูด (๑๗) มันทา วิชามนต์ (๑๘) สัททา วิชาไวทยากรณ์. อ้างใน พระมหาธวัช เขมธโช (พุทธโส), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๖๙.

และอีกคนหนึ่งที่เราควรนำมาเป็นแบบอย่างในการดูคนคือชูชก ซึ่งในด้านความดีแล้วชูชกเป็นผู้ที่มีความมั่งคั่ง รู้จักเก็บหอมรอมริบ ไม่ใช่จ่ายสุรุ่ยสุร่าย สามารถมีเงินไปฝากบุคคลอื่นได้ ชูชกนั้นยังมีความรักครอบครัวแม้จะถูกตำหนิในเชิงว่าเฒ่าสามขาได้เมียสาว คือคนแก่ไม่รู้จักรั้วเจียมตัวไปมีเมียสาว แต่ชูชกก็ยังยอมที่จะกระทำตามคำขอร้องของเมียไม่ใช่อารมณ์ว่านั่นเป็นเพียงทาสที่ตนแลกมาด้วยทรัพย์ค่าไถ่ และสิ่งสำคัญคือชูชกนั้นเป็นผู้ฉลาดในการพูดจาสามารถกล่าวให้บุคคลอื่นคล้อยตามได้ เช่น พรานเจตบุตร อจตุตถาจารย์ เป็นต้น แต่สิ่งที่จะได้ในการนำไปสังเกตดูลักษณะบุคคลดีหรือร้ายก็คือลักษณะบุรุษโทษ ๑๘ ประการของชูชก มีเท้าหู่ เล็บกุด หลังโก่ง พุงพลุ้ย เป็นต้น^{๒๘} ซึ่งนั่นทำให้เราเกิดความรู้ที่จะนำมาประยุกต์ใช้กับตนในการอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข^{๒๙}

หากเรามองไปอีกแง่มุมหนึ่ง การที่เราได้ร่วมงานบุญพระเวศร์ร้อยเอ็ด นอกจากจะเป็นการไปดูงานเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงแล้ว สิ่งสำคัญที่คิดว่าน่าจะทำได้คือการได้สืบสอยดาวสอยปู (ปฏิบัติตามคำสอนของปู) เป็นการได้ร่วมสืบสานวัฒนธรรมประเพณีดังกล่าวไม่ให้สูญหายไปกับกาลเวลา แม้งานดังกล่าวจะไม่ใช่งานบุญแบบเดิมแต่ก็ควรที่จะอนุรักษ์ไว้ เพราะนอกจากจะส่งเสริมวัฒนธรรมให้ลูกหลานแล้วยังสร้างอาชีพและรายได้ให้กับบุคคลในชุมชนได้ด้วย^{๓๐}

บุญพระเวศร์เป็นงานทางศาสนาที่มีตำนานมายาวนานคู่กับสังคมไทย เมื่อข้าราชการได้เข้ามามีส่วนในการบริหารจัดการ รูปแบบประเพณีดั้งเดิมย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ซึ่งจะว่าไปแล้วก็ไม่ถือว่าเสียหาย เพราะแก่นของงานที่แท้จริงไม่ได้หายไปด้วย เพียงแต่ปรับเปลี่ยนวิธีปฏิบัติเท่านั้น ขึ้นกลับว่าผู้ที่ดีจะนำเอาตรงไหนของงานไปเป็นสาระ บางคนอาจมองเฉพาะภาพที่ทางหน่วยงานราชการจัดขึ้นมานั่นคือประเพณี บางคนอาจมองว่าการเทศน์พระสงฆ์ของพระสงฆ์คือประเพณี แต่ความเป็นจริงแล้วทั้งสองส่วนล้วนมีส่วนในงานด้วยกันทั้งสิ้น แต่จะทั้ง

^{๒๘} ลักษณะบุรุษโทษ ๑๘ ประการ (สิ่งชั่วร้ายที่อยู่ในกายของชูชก)คือ (๑) มีเท้าหู่ (๒) มีเล็บกุด(๓) มีปด้นองหย่อนยาน (๔) มีริมฝีปากบนยาว (๕) มีน้ำลายไหล (๖) มีเขี้ยว (๗) มีจมูกหัก (๘) มีพุงเหมือนหม้อ (๙) มีหลังค่อม (๑๐) มีตาเหล่ (๑๑) มีหนวดแดง (๑๒) มีผมเหลือง (๑๓) มีหนังย่นตกรกระ (๑๔) มีตาเหลือง (๑๕) มีกายคด (๑๖) มีขาโก่ง (๑๗) มีขนหยาบยาว (๑๘) นุ่งห่มหนังเสือ ชู.ช.ม.หา.(ไทย) ๒๘/๒๑๒๗ – ๒๑๒๙/ ๕๑๔.

^{๒๙} นายท่อน โคตรโสภณ ชาวบ้านคุ้มวัดบึงปลาญชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด สัมภาษณ์ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.

^{๓๐} นางสมจิตร วงศ์เทศน์ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด สัมภาษณ์ ๓ มีนาคม ๒๕๕๓.

ข้างใดข้างหนึ่งไปไม่ได้ หากเราจะมุ่งเน้นไปที่การเทศน์เฉพาะหมวดอย่างเดียว ก็ไม่สามารถที่จะทำให้ ประเพณีดังกล่าวยิ่งใหญ่ได้ เพราะรูปแบบการจัดงานของพระสงฆ์เน้นไปที่ความสมถะและมุ่งที่ ความจริงแห่งชีวิตเป็นสำคัญ ไม่ได้มุ่งเน้นไปที่รูปแบบของพิธีกรรม^{๓๑}

ความยิ่งใหญ่ของงานบุญเฉพาะหมวดที่จังหวัดร้อยเอ็ดได้จัดขึ้นมา มีส่วนที่ช่วยกระตุ้นให้ บุคคลชาวจังหวัดร้อยเอ็ดมีความสำนึกว่านั่นคือส่วนหนึ่งของความเป็นงานสำคัญของชาวร้อยเอ็ด ซึ่งสร้างความภาคภูมิใจ และควรอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกตกทอดไปสู่รุ่นลูกหลาน นอกจากนี้เราจะ ได้เห็นภาพอันน่าภาคภูมิใจสู่สายตาของคนที่ย้ายเข้ามาแล้ว เรายังสามารถที่จะนำเอา พฤติกรรมบางอย่างของตัวละครที่แสดงมาปรับประยุกต์ใช้กับสังคมเราได้^{๓๒}

งานบุญเฉพาะหมวดร้อยเอ็ดแม้จะเป็นงานที่มีนัยแอบแฝงจากส่วนราชการ การเมือง ภาคเอกชนทุกฝ่ายที่มุ่งเข้ามาอาศัยงานบุญดังกล่าวหาผลประโยชน์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมก็ตาม ที่ แต่งงานบุญดังกล่าวก็ไม่ได้ทำลายเสียซึ่งวัฒนธรรมทางสังคมชนบท เพราะยังมีสัญลักษณ์ ความเป็นงานบุญเฉพาะอยู่ เช่น รูปแบบการตระเตรียมสถานที่ จัดสถานที่ประกอบพิธี พิธีแห่ พระอุปคุต การแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง การแห่ข้าวพันก้อน การฟังเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน เทศน์สังกาศ เทศน์เฉพาะ ตลอดจนพิธีกรรมแห่งกัณฑ์หลอน อันที่จริงแล้วเป้าประสงค์หลักของ พระสงฆ์ก็คือการต้องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้คนเข้าใจถึงวิถีชีวิตของคนในวรรณคดี แล้ว นำเอาพฤติกรรมเหล่านั้นมาปฏิบัติ แต่การแสดงธรรมของพระสงฆ์มีขอบเขตจำกัด จึงกำหนดให้ คนฟังต้องฟังตั้งแต่ต้นจนจบในวันเดียวจึงจะรู้เรื่องและเข้าใจได้ เป็นวรรณคดีที่เป็นเรื่องเล่าตั้งแต่ เข้ามีดจนถึงดึกดื่นในอดีต แต่หากเราได้ส่วนราชการที่สามารถประมวลภาพเหล่านั้นให้เห็น ชัดเจนยิ่งขึ้น ก็ถือได้ว่าส่วนราชการได้สร้างประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและควรแก่ การอนุรักษ์ไว้ตราบนานเท่านาน^{๓๓}

จากนันททัศนะทำให้ผู้วิจัยมองภาพชัดเจนในประเด็นด้านการศึกษา ซึ่งพบว่า บุญ เฉพาะหมวดให้คติคำสอนหลายอย่างที่บุคคลสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างแห่งชีวิตของ

^{๓๑} นางละมัย คล้ายดั่ง อดีตข้าราชการครู อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด สัมภาษณ์ ๓ มีนาคม ๒๕๕๓.

^{๓๒} นางสมทรง ศิริโนนรัง ชาวบ้านคุ้มวัดกลางมิ่งเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด สัมภาษณ์ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.

^{๓๓} นายจงรักษ์ เลิศวิจิตร อดีตข้าราชการครู อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด สัมภาษณ์ ๓ มีนาคม ๒๕๕๓.

ตนเองได้ และยังเป็นมีส่วนทำให้เห็นถึงข้อดีข้อด้อยของตัวละครแต่ละตัว ซึ่งหากเราตั้งใจฟังพระเทศน์จนครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ตั้งแต่แรกเริ่มจนกระทั่งจบเรื่อง ทำให้ได้ข้อคิดดีๆ หลากอย่างหลายประการ แต่หากเราได้มองเพียงภาพที่ส่วนราชการสร้างขึ้นมา เราก็จะได้เพียงภาพลักษณ์ที่สนุกสนาน รันทดใจ หรือมีอารมณ์ร่วมกับตัวละครที่แสดงออกมาเพียงภาพที่เห็นเท่านั้น แต่สารัตถะที่แท้จริงหรือรายละเอียดจริง ๆ แล้วเราไม่ได้ เพราะมีนัยมากกว่าสิ่งที่เห็นด้วยนัยน์ตาเท่านั้น

ถึงกระนั้นก็ตามที่ การที่เราจะตัดสินใจว่างานดังกล่าวดีหรือไม่ดีไม่ใช่อยู่ที่การดำเนินการ หรือการบริหารจัดการโดยใคร หรือหน่วยงานใด แต่สิ่งที่เราควรตัดสินใจคือกิจกรรมดังกล่าวนั้นสร้างคุณประโยชน์ต่อสังคมหรือไม่ เมื่อมองโดยภาพรวมแล้วผู้วิจัยเห็นว่างานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด แม้จะมีนัยไม่สมบูรณ์เต็มที่เพราะผู้จัดงานมุ่งประโยชน์ไปที่การสร้างภาพลักษณ์ หรือการสร้างจุดเด่นในทางการตลาดของจังหวัด ทั้งพิธีการเทศน์ผะเหวดเป็นงานรองเท่านั้น แต่สิ่งที่ได้จากการจัดงานดังกล่าวคือทำให้คนได้รับรู้ความเป็นมาของตำนานบุญผะเหวด บทบาทของตัวละครแต่ละตัว รวมถึงการทราบดีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดที่สื่อออกมาจากการแสดงต่าง ๆ ซึ่งควรอนุรักษ์และหวงแหนไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมต่อไป

๔.๒.๔ ด้านคุณภาพชีวิต

สังคมโดยรวมของจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นสังคมเกษตรกรรม ซึ่งส่วนใหญ่นั้นดำรงชีวิตอยู่บนวิถีทางแห่งการต่อสู้ซึ่งขึ้นอยู่กับความเป็นไปของธรรมชาติ ดังนั้น ความเชื่อจากปรากฏการณ์ต่างๆ จึงมีอิทธิพลต่อวิถีชุมชนเป็นอย่างมาก เช่น ฝนแล้งเพราะผู้นำขาดธรรม หรือผู้นำไม่ตั้งอยู่ในธรรม การที่พระสงฆ์ในอดีตได้นำหลักความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนในการควบคุมสังคมโดยการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ และสร้างฐานความเชื่อต่าง ๆ ขึ้นมา จึงก่อให้เกิดเป็นมรดกทางวิญญาณที่ไม่อาจลบเลือนไปได้ง่าย ๆ

ดังนั้นการที่จังหวัดร้อยเอ็ดได้กำหนดให้มีการสร้างอัตลักษณ์ของตนเองขึ้น โดยอาศัยความเชื่อของชุมชนเป็นตัวชี้วัด ส่วนราชการจึงมองว่าการทำบุญผะเหวดเป็นความเชื่อที่สามารถนำมาเป็นจุดเด่นของจังหวัดได้ เพราะชาวร้อยเอ็ดส่วนใหญ่มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชีวิตอยู่แล้ว จากบทบาทของทางราชการดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยต้องการทราบผลกระทบที่ชุมชนจะได้รับจากการจัดงานดังกล่าว โดยการศึกษาพบประเด็นดังต่อไปนี้

การจัดงานบุญผะเหวดได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนในชุมชนไปอย่างมาก เมื่อก่อนชุมชนจะทำงานอะไรกันในการทำบุญผะเหวดที่ทางวัดจัดขึ้น ก็ล้วนลงมือช่วยเหลือกันอย่างจริงจังและจริงใจ แต่ปัจจุบันผู้ที่ทำงานส่วนมากจะได้รับค่าจ้างหรือไม่ก็ต้องเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับทางราชการ หรือผู้ที่ถูกขอร้องให้ช่วยงานเท่านั้นจึงจะช่วยงาน ความสามัคคีที่เคยมีเริ่มถดถอยลงไป ซึ่งเหตุดังกล่าวควรที่ภาครัฐจะต้องหันมามองดูความเป็นไปของชุมชน ไม่ใช่มองไปที่ผลสำเร็จของงานคือการได้รับเงินสนับสนุนเป็นจำนวนล้านเท่านั้น^{๓๔}

ถึงอย่างไรก็ตาม หากเรามองไปที่ภาพรวม เราจะเห็นว่าวิถีชีวิตความเป็นอยู่ส่วนใหญ่ของชาวร้อยเอ็ดยังมีสามัคคีกันสูงในส่วนที่ภาครัฐยังไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องมากนัก คือภาครัฐไม่ได้ให้เงินสนับสนุนเป็นจำนวนเบ็ดเสร็จ เป็นเพียงสนับสนุนงานเบื้องต้นเท่านั้น นอกนั้นเป็นชุมชนร่วมกันออก และร่วมกันทำกิจกรรม รวมถึงการช่วยกันระดมทุนในการหาภัณฑ์หลอดด้วย^{๓๕}

อันที่จริงแล้วงานบุญผะเหวดถ้ามองว่าเป็นงานบุญของจังหวัด ก็ไม่ใช่หน้าที่ของวิถีชีวิตชุมชน แต่ถ้ามองว่านั่นเป็นหน้าที่ของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ก็ถือว่าเป็นงานที่มีความจำเป็นต่อวิถีชีวิตชุมชน ดังจะเห็นได้จากการที่ทุกบ้านจะต้องเตรียมข้าวบูน หรือขนมจีนไว้ต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง แม้ไม่รู้จักถ้าเห็นเดินผ่านก็จะเรียกเข้ามากินข้าวกินปลา เป็นการแสดงให้เห็นวัฒนธรรมที่มีความเอื้ออารีของคนในชุมชนอันเกิดจากงานบุญดังกล่าว^{๓๖}

จากข้อคิดในประเด็นอิทธิพลงานบุญผะเหวดต่อคุณภาพชีวิตของชุมชน ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นว่า ภาครัฐมีส่วนทำให้สังคมหรือวิถีชีวิตของคนในชุมชนล่มสลาย เกิดการทะเลาะแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน เพราะภาครัฐนั้นเข้าไปบริหารโดยสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่กลุ่มบุคคล ไม่ใช่การสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับชุมชนโดยรวม แต่หากเราจะมองถึงคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักของงานบุญผะเหวดจริง ๆ แล้ว เป็นวิถีชีวิตที่มีคุณภาพ มีความเอื้ออารีต่อกัน ไม่มีการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน เป็นสังคมที่สงบสุขซึ่งสิ่งนี้ก็ต้องอาศัยแรงผลักดันจากพระสงฆ์ผู้มีส่วนอันน้อยนิดในงานบุญผะเหวดได้หาทางพัฒนาจุดด้อยให้เป็นจุดเด่น คือคุณภาพชีวิตที่แท้จริง อันเป็นการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสุขสันตินั่นเอง

^{๓๔} นางเพลินพิศ เดชอุดม อดีตพนักงานราชการ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด สัมภาษณ์ ๓ มีนาคม ๒๕๕๓.

^{๓๕} นายทอน โคตรโสภา สัมภาษณ์ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.

^{๓๖} นายอวยชัย เสนานุช สัมภาษณ์ ๘ มีนาคม ๒๕๕๓.

สิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่เราจะเห็นได้จากงานบุญผะเหวดนั้นก็คือ การสร้างงานศิลปะ อันสื่อให้เห็นถึงความละเมียดละไมทางจิตใจของผู้สร้างสรรค์งานศิลป์ เพราะศิลปะเปรียบดั่งภาษาที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมของมนุษยชาติ ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน บ่อเกิดของอารยธรรมแหล่งต่างๆ ของมนุษยชาติต่างก็มีแนวโน้มที่ให้อิทธิพลสืบต่อกันมาอย่างไม่จบสิ้น ทั้งอิทธิพลทางการเมือง สภาพแวดล้อม^{๓๗} ซึ่งงานศิลปะต่าง ๆ เหล่านี้ได้ถ่ายทอดออกมาเป็นสิ่งอสังการที่ควรค่าการศึกษา ดังที่ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นไว้ดังนี้

๔.๒.๔.๑ บุญผะเหวดกับงานจิตรกรรม

จิตรกรรม หมายถึง ศิลปะการวาดเขียน, ศิลปะการวาดภาพ (ส.)^{๓๘} จิตรกรรมเป็นงานศิลป์สาขาหนึ่ง ที่เรียกว่าวิจิตรศิลป์ หรือวิสุทธิศิลป์ หมายถึง ศิลปะบริสุทธิ์ ซึ่งเกิดจากการสรรค์สร้างของจิตรกร ทั้งทางความคิด ความบันดาลใจ และจินตนาการ จนเกิดเป็นมโนภาพและด้วยพลังแห่งสมาธิ ฝีมือ ความชำนาญ ความประณีต ความสามารถทางเทคนิค และความศรัทธา^{๓๙} จิตรกรรมไทยในแต่ละประเภทยุค ได้สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อจุดมุ่งหมายเฉพาะในแต่ละอย่าง เช่น จิตรกรรมฝาผนังใช้ตกแต่งผนังซึ่งเป็นผลงานที่ช่างเขียนหรือช่างวาด จะถ่ายทอดมโนภาพให้ปรากฏออกมาเป็นภาพเขียน คือนำสิ่งที่ป็นนามธรรมให้ปรากฏเป็นรูปธรรม ซึ่งทำให้ผู้พบเห็นรู้สึกได้โดยทางอินทรีย์สัมผัสที่ทำให้เกิดความประจักษ์แห่งศิลปะนั้น และทำให้จิตใจเป็นสุขในทางคุณธรรม จริยธรรม และสุนทรียศาสตร์ พระภิกษุใช้ประดับตกแต่งพิธีทางศาสนา และสมุทไทยใช้บันทึกเรื่องราวต่างๆ เช่น ประวัติศาสตร์ วรรณคดี และตำราวิชาการ แต่ส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เป็นการปลุกฝังความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาให้แนบแน่นยิ่งขึ้น จิตรกรรมไทยนั้นนอกจากจะมีคุณค่าทางด้านศิลปะและคุณค่าทางด้านความงามทั้ง

^{๓๗} มหาวิทยาลัยศิลปากร, **งานวันพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวประจำปี ๒๕๕๒ พระนั่งเกล้าฯ กับความเป็นศูนย์กลางจักรวาลของวัดสุทัศน์**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๒), หน้า ๑๔๐.

^{๓๘} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๑๖.

^{๓๙} วรรณิภา ณ สงขลา, **การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๑.

ทางด้านรูปแบบและเนื้อหาสาระแล้ว ยังเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่สำคัญยิ่งของชาติอีกด้วย^{๔๐}

กล่าวได้ว่า จิตรกรรมนั้นเป็นเครื่องส่งเสริมให้จิตใจสูงขึ้น นอกจากนี้ยังส่งผลสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งมีคุณค่าทางศิลปะและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ เช่น พระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ชีวิต และวิวัฒนาการของความเป็นอยู่แห่งวิถีชุมชน

ภาพจิตรกรรมที่เราจะเห็นได้จากอิทธิพลของงานบุญผะเหวดคือภาพผ้าพระบฏ ภาพภาพผะเหวด ภาพธงผะเหวดชนิดต่าง ๆ เป็นต้น ล้วนสื่อให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของบุคคลในสังคมอันเป็นเรื่องราวที่ผู้มองเห็นภาพสามารถส่งจิตไปตามสื่อภาพที่เห็นนั้น แล้วจินตนาการออกเพราะภาพบางภาพก็ล้วนอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชนนั่นเอง ส่วนภาพที่สะท้อนให้เห็นถึงความอลังการและความเป็นศิลปะชั้นสูงแล้วมักจะปรากฏอยู่ตามผนังศาลาการเปรียญหรือไม้กั้นนั่งอุโบสถ ซึ่งจะเป็นภาพที่จิตรกรสื่อออกมาจากจิตใจแล้วเขียนออกมา ซึ่งล้วนเป็นภาพที่ทรงคุณค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ทั้งนั้น^{๔๑}

จะเห็นได้ว่าภาพจิตรกรรมเป็นภาพที่สื่อจิตวิญญาณของจิตรกรออกมาจากการได้รับอิทธิพลมาจากวรรณกรรมเรื่องพระเวสสันดรชาดก ซึ่งถ่ายทอดมาให้เห็นภาพลักษณะที่แท้จริงของตัวละครแต่ละตัวอย่างชัดเจน เช่น ภาพพระเวสสันดรที่มีหน้าตาเบรียมด้วยความเอื้ออาทร ภาพชุกที่แสดงถึงความเป็นคนกักขฬะต้องด้วยบุรุษโทษ ๑๘ ประการ เป็นต้น ซึ่งการที่จิตรกรจะสามารถถ่ายทอดได้อย่างดีนั้น ต้องได้รับการศึกษาทางด้านศิลปะอย่างชำนาญ และมีความรู้ความเข้าใจในวรรณกรรมอย่างถึงแก่นเลยทีเดียว จึงจะสามารถสื่อให้ผู้ชมจินตนาการตามได้ภาพที่ต้องการถ่ายทอดได้

^{๔๐} พี่ระพงค์ สุขแก้ว, **สุนทรียศาสตร์บนฝาผนัง : อลังการแห่งจิตรกรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปราชญ์สยาม, ๒๕๔๙), หน้า ๔๑.

^{๔๑} พระสุชุมวาทเวที สัมภาษณ์ ๕ มีนาคม ๒๕๕๓.

๔.๒.๔.๒ บุญผะเหวดกับังงานสถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรม หมายถึง ศิลปะหรือวิชาว่าด้วยการก่อสร้าง (ส. สถาปตย+กรรม)^{๔๒} การถ่ายทอดทางด้านสถาปัตยกรรม ก็เป็นงานอีกส่วนหนึ่งที่มีปรากฏอยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด เช่น สิ่งที่สื่อให้เห็นว่าเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ดก็คือประตูสาเกตนคร เมื่อบุคคลได้เดินผ่านประตูดังกล่าวก็จะมีความรู้สึกว่าตนเองได้เข้าสู่จังหวัดร้อยเอ็ดอย่างเต็มภาคภูมิใจ แม้ประตูดังกล่าวจะได้รับการสนับสนุนจากภาคเอกชนในการก่อสร้าง^{๔๓} เพื่อให้ความเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดเด่นชัดยิ่งขึ้น และมีสิ่งก่อสร้างอีกหลายอย่างที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของบุญผะเหวดที่มีต่อชุมชน ส่วนใหญ่จะปรากฏอยู่ในบริเวณวัด

๔.๒.๔.๓ บุญผะเหวดกับังงานศิลปหัตถกรรม/ประติมากรรม

ศิลปหัตถกรรม หมายถึง งานที่เกิดจากฝีมือ ที่ปรากฏในงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ดก็คืองานทอทุง หรือธงผะเหวด ที่ทอจากด้ายดิบด้วยฝีมือของสตรีผู้ต้องการบุญ^{๔๔} และงานอีกแขนงหนึ่งคืองานประติมากรรม ประติมากรรม หมายถึง ศิลปะสาขาหนึ่งในจำพวกวิจิตรศิลป์ เกี่ยวกับการแกะสลักไม้ หินอ่อน โลหะ เป็นต้น ให้เป็นรูปหรือลวดลายต่าง ๆ (ส. ปฺรติมา+กรรม, ป. ปฏฺิมา+กรรม)^{๔๕} ประติมากรรมเกี่ยวกับป่าหิมพานต์ที่บานหน้าต่างไม้แกะสลัก ในพระวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม ปั่นปูนเป็นประติมากรรมนูนต่ำ ทุกบานทำเป็นลวดลายเดียวกันทั้งหมด โดยแต่ละบานทำเป็นลายต้นไม้ใหญ่สูงเท่ากับความสูงของบานหน้าต่าง แม่กิ่งก้าน ใบและดอก มีสัตว์แทรกอยู่ในต้นไม้ ได้แก่ ลิง นก กระรอก เป็นต้น ลักษณะของลวดลายที่บานหน้าต่างลือกับลายที่บานประตู มีข้อสังเกตประการสำคัญของหน้าต่างทั้งสองบานอยู่เล็กน้อย คือที่โคนต้นไม้ของหน้าต่างด้านหนึ่งจะเป็นโขดเขาและป่า มีกวางคู่ประกอบ ส่วนอีกด้านหนึ่งจะเป็นสระน้ำมีกอบัว ปลา เต่า และปู มีเสือกำลังลงมาริมสระ งานประดับลวดลายที่หน้าต่างและประตูที่เป็นลายแสดงถึงป่าไม้ ธรรมชาติ สิ่งสาราสัตว์นั้นน่าจะสอดคล้องกับป่าหิมพานต์ อัน

^{๔๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๑๐๒๖.

^{๔๓} นายบุญมา แสนยา สัมภาษณ์ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.

^{๔๔} นางสมบุญรัตน์ ลาตปลาเค้า สัมภาษณ์ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.

^{๔๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๗๕๖.

เป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าสถานที่นั้นๆ ดุจดั่งเขาพระสุเมรุ เปรียบเสมือนดินแดนแห่งสวรรค์^{๔๖}

งานประติมากรรมที่ปรากฏในบุญชะเหวด จะเห็นได้จากขบวนรถแห่พระเวสสันดร จากคุ้มวัดต่าง ๆ หรือจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่สรรสร้างขึ้นให้เกิดความตื่นตาตื่นใจแก่ผู้พบเห็น เมื่อมองดูแล้วก็ทำให้ผู้พบเห็นเกิดจิตโน้มไปในการบุญนั้น รวมถึงธรรมชาติที่ได้รับการแกะสลักให้มีคุณค่ากับความเป็นงานเพื่อพระพุทธศาสนาเป็นการสนับสนุนบารมีของพระโพธิสัตว์^{๔๗}

ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่าบุญชะเหวดหรือเทศน์มหาชาติของจังหวัดร้อยเอ็ดให้คุณประโยชน์ต่อบุคคลในชุมชนอย่างมากมาย ซึ่งไม่ว่าจะเป็นคุณค่าด้านการพัฒนาวิถีชีวิตอันได้แก่ความเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมอันดีงาม เพราะได้รับการเพราะบ่มอุปนิสัยใจคอจากการรับฟังเทศน์ชะเหวดอยู่เสมอ และอีกประการหนึ่งคือการได้ถ่ายทอดจิตวิญญาณมาสู่งานทางศิลปะไม่ว่าจะเป็นด้านจิตรกรรม หัตถกรรม ประติมากรรม เป็นต้น ซึ่งล้วนแสดงให้เห็นถึงความทรงคุณค่า หรือความมีค่าของงานบุญดังกล่าว ที่สามารถเปลี่ยนวิถีชีวิตของบุคคลให้สามารถที่จะยกจิตของตนเองให้สูงค่าอันถ่ายทอดออกมาทางวรรณศิลป์ดังกล่าวนั่นเอง

๔.๓ สรุป

บุญชะเหวดเป็นงานบุญประเพณีที่สื่อให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจ ร่วมรักสามัคคีของคนในชุมชนอีสานมาแต่โบราณกาล เพราะงานบุญดังกล่าวเป็นงานบุญที่ต้องอาศัยเรี่ยวแรงทั้งกำลังกาย กำลังความคิด กำลังทรัพย์ของบุคคลหลายฝ่ายมาร่วมด้วยช่วยกัน เริ่มตั้งแต่การตระเตรียมสถานที่บริเวณงาน จนงานแล้วเสร็จ หากจะว่าไปแล้วการสร้างบุญชะเหวดให้เป็นเอกลักษณ์ประจำจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อเชื่อมประสานความสัมพันธ์ระหว่างส่วนราชการและภาคประชาชน โดยมีวัดหรือพระพุทธศาสนาเป็นตัวประสานนั้น ผู้วิจัยมองว่า เบื้องแรกผู้จัดงานอาจมีความประสงค์เพียงเพื่อต้องการประสานความเข้าใจกันระหว่างคนชนบทกับส่วนราชการ

^{๔๖} ศักดิ์ชัย สายสิงห์, รัช.ดร., “ศูนย์กลางจักรวาลในสถาปัตยกรรมวัดสุทัศนเทพวราราม”, ในมหาวิทยาลัยศิลปากร, งานวันพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวประจำปี ๒๕๕๒ พระนั่งเกล้าฯ กับความเป็นศูนย์กลางจักรวาลของวัดสุทัศน์, หน้า ๔๖.

^{๔๗} พระครูกิตติสารโกวิท สัมภาษณ์ ๗ มีนาคม ๒๕๕๓.

เพื่อให้ง่ายต่อการปกครอง เพื่อนำชาวเขาให้มาเป็นชาวเรา ตามนโยบายของรัฐบาลในยุคสมัยนั้น แต่ต่อมามงานบุญประเพณีดังกล่าวได้พัฒนาไปจนเป็นอุปกรณ์หรือเครื่องมือทางการเมืองหรือฐานอำนาจทางสังคมของบุคคลบางส่วน ที่ต้องการสร้างจุดเด่นหรือสร้างความชอบธรรมให้เกิดขึ้นแก่ตน ด้วยการเข้ามามีส่วนร่วมกับงานมากยิ่งขึ้นทั้งการให้การสนับสนุนงบประมาณในการจัดงาน หรือการจัดตั้งภัณฑ์จอบภัณฑ์หลอนด้วยสิ่งของที่มีค่ามากมาย อันสื่อถึงเจตนาที่เรียกว่าบุญแอบแฝง

การเทศน์ผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดโดยภาพรวมมี ๒ แบบ คือ การเทศน์แบบลำผะเหวด และการเทศน์แห่ ส่วนการเทศน์ผะเหวดอันเป็นงานประจำจังหวัดร้อยเอ็ดนั้น ใช้การเทศน์แบบลำผะเหวด ฝ่ายสงฆ์ที่ดำเนินการจัดการจะเป็นอำนาจของทางวัดบึงปลาญชัยที่จะจัดหาพระนักเทศน์มาแสดงพระธรรมเทศนาตามโอกาสอันสมควร

จุดมุ่งหมายโดยตรงของการจัดงานบุญผะเหวดก็คือการต้องการพัฒนาพฤติกรรมของคนให้มีความเสียสละโดยเริ่มตั้งแต่การเสียสละกำลังกายช่วยเหลือเตรียมงานจนกระทั่งงานเสร็จสิ้น แต่ปัจจุบัน งานบุญผะเหวดที่ส่วนราชการนำมาเป็นจุดเด่นของจังหวัดมุ่งเน้นเพื่อระดมทุนจากผู้มีอันจะกินให้เสียสละกำลังทรัพย์อันเป็นภาษีทางสังคม การจัดงานผะเหวดแม้จะถูกรีดรอนคุณค่าออกไปบางส่วน แต่ก็ยังคงมีประโยชน์อันเกิดจากงานบุญดังกล่าว แม้จะมองดูว่าการเทศน์หรือการเผยแพร่ธรรมของพระสงฆ์ที่มุ่งเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์นั้น ฆราวาสได้มีบทบาทนำหน้าไปมากกว่า และดูเหมือนว่าจะมีส่วนได้จากกิจกรรมดังกล่าวมากกว่าที่พระสงฆ์ดำเนินการเองเสียอีก เพราะพระสงฆ์นั้นมุ่งเน้นที่จินตนาการ เมื่อผู้ฟังฟังตามแล้วนำไปคิดพิจารณาด้วยตนเองแล้ว จึงจะสามารถถลั่นกรองออกมาเป็นพฤติกรรมของตนเองได้ แต่ส่วนราชการได้สร้างภาพจินตนาการนั้นเป็นภาพลักษณ์ที่มองเห็นได้ชัด จากการแสดงงานแสงสีเสียง คีตกินพาแลง หรือการแสดงภาพกิจกรรมต่าง ๆ พฤติกรรมต่าง ๆ ของตัวละครแต่ละตัวในวันแห่งผะเหวด ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพที่ชัดเจน สามารถจินตนาการได้รวดเร็วกว่า

การที่เราจะตัดสินใจว่างานดังกล่าวดีหรือไม่ดีไม่ใช่อยู่ที่การดำเนินการ หรือการบริหารจัดการโดยใคร หรือหน่วยงานใด แต่สิ่งที่เราควรตัดสินใจคือกิจกรรมดังกล่าวนั้นสร้างคุณประโยชน์ต่อสังคมหรือไม่ เมื่อมองโดยภาพรวมแล้วผู้วิจัยเห็นว่างานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด แม้จะมีน้อยไม่สมบูรณ์เต็มที่เพราะผู้จัดงานมุ่งประโยชน์ไปที่การสร้างภาพลักษณ์ หรือการสร้างจุดเด่นในทางการตลาดของจังหวัด ทั้งพิธีการเทศน์ผะเหวดเป็นงานรองเท่านั้น แต่สิ่งที่ได้จากการจัดงานดังกล่าวคือทำให้คนได้รับรู้ความเป็นมาของตำนานบุญผะเหวด บทบาทของตัวละครแต่ละ

ตัว รวมถึงการทราบวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดที่สื่อออกมาจากการแสดงต่าง ๆ ซึ่งควรอนุรักษ์และหวงแหนไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมต่อไป

สิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่เราจะเห็นได้จากงานบุญผะเหวดนั้นก็คือ การสร้างงานศิลปะ อันสื่อให้เห็นถึงความละเมียดละไมทางจิตใจของผู้สร้างสรรค์งานศิลป์ เพราะศิลปะเปรียบดังภาษาที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมของมนุษยชาติ ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน บ่อเกิดของอารยธรรมแหล่งต่างๆ ของมนุษยชาติต่างก็มีแนวโน้มที่ให้อิทธิพลสืบต่อกันมาอย่างไม่จบสิ้น ทั้งอิทธิพลทางการเมือง สภาพแวดล้อม

บทที่ ๕

สรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การสื่อสารเป็นกระบวนการที่สร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กร ในการสร้างระบบการดำรงชีพอยู่ในสังคม ระบบของเศรษฐกิจ และการศึกษา ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่า การสื่อสารมีความจำเป็นสำหรับชีวิตของบุคคลในการที่จะสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นการแบ่งปันสิ่งที่ตนมีอยู่กับบุคคลอื่น และในการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจกับบุคคลผู้รับสาร ซึ่งในครั้งพุทธกาลการสื่อสารมีหลากหลายวิธีการโดยเฉพาะตัวผู้เผยแผ่เองนั้นมีความมุ่งมั่น มีความจริงจังที่จะเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนให้บุคคลรู้แจ้งเห็นจริงตามนโยบายของพระผู้มีพระภาคที่เรียกว่า ปฐมพุทธโอวาทในการเผยแผ่หรือ ธรรมประกาศนโยบาย ที่ว่า “พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน” การทำงานสื่อสารดังกล่าวจึงประสบผลสำเร็จ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยอาศัยพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนาก็เป็นส่วนหนึ่งที่ใช้เป็นเครื่องมืออุปกรณ์ในการเผยแผ่ได้ ในงานบุญผะเหวดหรือเทศน์เวสสันดรชาดก ก็เป็นส่วนหนึ่งที่กระตุ้นให้บุคคลสนใจในพระพุทธศาสนา ซึ่งจังหวัดร้อยเอ็ดได้พยายามสร้างอัตลักษณ์ของตนเองขึ้นมา โดยความร่วมมือทั้งส่วนคณะสงฆ์ ข้าราชการ ประชาชนทั่วไป ได้ร่วมพัฒนานุญ ประเพณีดังกล่าวที่เป็นความเชื่อของคนอีสานที่มักจะกระทำในระหว่างเดือน ๓ หรือ ๔ ในทุกปี เมื่อบุญพิธีดังกล่าวได้ถูกวิวัฒนาการมาจากแรงผลักดันของภาครัฐ งานบุญดังกล่าวจึงได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระแสเศรษฐกิจและการเมืองในระดับประเทศ โดยเห็นได้จากยอดเงินบริจาคที่เพิ่มขึ้นและลดลงซึ่งเกิดขึ้นเพราะสถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศ และได้เชื่อมโยงระหว่างการเมืองระดับชาติกับนักการเมืองและข้าราชการในจังหวัด เป็นการเชื่อมโยงระหว่างงานบุญพิธีทางศาสนากับสังคมและการเมืองยิ่งขึ้นทุกวัน ร่องรอยแห่งความเชื่อดั้งเดิมเริ่มถดถอยเป็นเพียงพิธีกรรมรองหรือเป็นอุปกรณ์ทางการเมืองเท่านั้น

หลักการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า^{นั้น} พระองค์ทรงสอนไปตามลำดับ จากเรื่องง่ายไปหาเรื่องยาก จากรูปธรรมที่เห็นได้ง่ายไปสู่เรื่องนามธรรมที่มองเห็นได้ยาก มุ่งเน้นให้ภิกษุตลอดถึงคฤหัสถ์ผู้ฟังเกิดความเลื่อมใสมากขึ้นไปตามลำดับ มีจิตอ่อนโยนเหมาะสม ไม่มีนิเวศน์^๑ เพิ่มพูนให้เกิดศรัทธาขึ้นก่อน แล้วจึงสอนหลักธรรมชั้นสูงกระทั่งผู้ฟังได้บรรลุนิพพานตามสมควรแก่อินทรีย์บารมีของแต่ละบุคคล ดังจะเห็นได้จากหลักอนุปพิทกา ส่วนวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่เหล่าพระสาวกทำสืบต่อกันมามี ๔ แนวทางใหญ่ๆ คือ สันทัสนา (ชี้แจงให้เห็นชัด) สมาทปนา (ชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ) สมุตเตชนา (เร้าใจให้อาจหาญแกล้งกล้า) สัมปัทสนา (ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริง)

การจัดเทศน์เฉพาะหรือเทศน์มหาชาติของจังหวัดร้อยเอ็ด^{นั้น} จัดได้ว่าเป็นงานบุญประเพณีที่ต้องการสร้างอัตลักษณ์ประจำจังหวัดขึ้นมา เป็นงานบุญที่มุ่งเน้นสร้างบารมีหรือฐานทางการเมืองของบรรดาข้าราชการการเมืองต่าง ๆ ซึ่งให้ความสนใจในแก่นสาระของงานนั้นน้อยมาก แต่ก็ยังรักษารูปแบบพิธีกรรมไว้อย่างเสียไม่ได้ สิ่งสำคัญคือพระสงฆ์ผู้มีโอกาสในการเทศน์เฉพาะ^{นั้น}จะปฏิบัติกรอย่างไร

รูปแบบการเทศน์เฉพาะของจังหวัดร้อยเอ็ดในยุคปัจจุบัน^{นั้น} มีอยู่ ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือการเทศน์แบบลำพะเหวด คือ การเทศน์ตามโบราณที่นักปราชญ์ประพันธ์ไว้เป็นร้อยแก้ว ซึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่าจะเป็นการประยุกต์ปรับปรุงมาจากฉบับของภาคกลาง ซึ่งมีหลายสำนวนด้วยกัน ในการเทศน์ดังกล่าวหากจะใช้เทศน์กันจริง ๆ แล้วต้องใช้ระยะเวลาตลอดทั้งวันเลยทีเดียวจึงจะสามารถเทศน์จบได้ ต่อมาจึงได้มีการประยุกต์เทศน์ผสมผสานระหว่างการเทศน์ลำพะเหวดกับการเล่าเรื่องราวเพื่อย่นระยะเวลาให้กระชับขึ้นมา เพื่อไม่ให้ผู้ฟังเกิดความเบื่อหน่ายต่อการฟังเทศน์ อันจะเป็นการได้ทั้งประโยชน์ด้านสาระและพิธีกรรม แต่ทั้งนี้ผู้เทศน์เองก็ต้องมีปฏิภาณที่จะสามารถโน้มน้าวให้ผู้ฟังมีจิตอยู่กับการฟังเอาสาระจากการฟังเทศน์^{นั้น}ให้ได้

การเทศน์แบบที่สองคือการเทศน์เสียง หรือการเทศน์แหล่ ซึ่งบางท้องถิ่นจะได้รับคามนิยมเป็นอย่างมาก เพราะผู้ฟังได้รรถรสในการฟัง ผู้เทศน์^{นั้น}ต้องมีน้ำเสียงที่ดีสามารถโน้มน้าวผู้ฟังให้เกิดอยากทำตามโพธิสัตว์จรียาได้ ซึ่งการเทศน์ทำนองแหล่^{นี้}มีผลดีตรงที่ไพเราะสะเนาะหูทำให้ผู้ฟังพลอยกระแสดจิตคล้อยตามได้

จากรูปแบบและพิธีกรรมเกี่ยวกับการเทศน์เฉพาะหรือเทศน์มหาชาติของจังหวัดร้อยเอ็ดดังกล่าว ทำให้มองได้ว่า การจัดเทศน์เฉพาะดังกล่าวมีสารัตถะที่คงวัฒนธรรมของชนภาคอีสาน แม้แต่ทำนองเทศน์ยังใช้ทำนองอีสาน เพียงแต่เปลี่ยนตัวอักษรที่อ่านจากอักษรธรรม

อีสานมาเป็นอักษรไทยปัจจุบันเท่านั้น แต่สิ่งสำคัญที่กำลังเป็นปัญหาคือการเปลี่ยนวัฒนธรรมทางศาสนาเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองนั่นเอง

บุญผะเหวดเป็นงานบุญประเพณีที่สื่อให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจ ร่วมรักสามัคคีของคนในชุมชนอีสานมาแต่โบราณกาล เพราะงานบุญดังกล่าวเป็นงานบุญที่ต้องอาศัยเรี่ยวแรง ทั้งกำลังกาย กำลังความคิด กำลังทรัพย์ของบุคคลหลายฝ่ายมาร่วมด้วยช่วยกัน เริ่มตั้งแต่การตระเตรียมสถานที่บริเวณงาน จนงานแล้วเสร็จ หากจะว่าไปแล้วการสร้างบุญผะเหวดให้เป็นเอกลักษณ์ประจำจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อเชื่อมประสานความสัมพันธ์ระหว่างส่วนราชการและภาคประชาชน โดยมีวัดหรือพระพุทธศาสนาเป็นตัวประสานนั้น ผู้วิจัยมองว่า เบื้องแรกผู้จัดงานอาจมีความประสงค์เพียงเพื่อต้องการประสานความเข้าใจกันระหว่างคนชนบทกับส่วนราชการ เพื่อให้ง่ายต่อการปกครอง ผลสัมฤทธิ์ในการพึงบรรลุเป้าหมาย ๔ ด้าน คือ

๑) ทางด้านจริยธรรม เป็นการปลูกฝังลักษณะนิสัยให้อยู่ในครรลองครองธรรมคุณค่าด้านจริยธรรม สอนให้ประชาชนละชั่ว ทำดี ทำจิตใจให้หมัดจด มีจิตใจที่จะบริจาคทานยิ่งขึ้น

๒) ด้านพฤติกรรม สร้างจิตสำนึกที่ดีให้แก่บุคคลในสังคมรู้การเสียสละส่วนตนเพื่อส่วนรวม มีใจเอื้อเฟื้อต่อคนอื่น แสดงออกทั้งทางด้านกาย วาจา

๓) ด้านการศึกษา ทำให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจด้านหลักธรรมคำสอน สามารถพัฒนาทั้งสติปัญญา เหตุผล อารมณ์และร่างกาย

๔) ด้านคุณภาพชีวิต เป็นวิถีชีวิตที่มีคุณภาพ มีความเอื้อเฟื้ออารีต่อกัน มีความสามัคคี ไม่มีการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน เป็นสังคมที่สงบสุข

จุดมุ่งหมายโดยตรงของการจัดงานบุญผะเหวดก็คือการต้องการพัฒนาพฤติกรรมของคนให้มีความเสียสละโดยเริ่มตั้งแต่การเสียสละกำลังกายช่วยเหลือเตรียมงานจนกระทั่งงานเสร็จสิ้น

การที่เราจะตัดสินใจว่างานดังกล่าวดีหรือไม่ดีไม่ใช่อยู่ที่การดำเนินการ หรือการบริหารจัดการโดยใคร หรือหน่วยงานใด แต่สิ่งที่เราควรตัดสินคือกิจกรรมดังกล่าวนั้นสร้างคุณประโยชน์ต่อสังคมหรือไม่ เมื่อมองโดยภาพรวมแล้วผู้วิจัยเห็นว่างานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด แม้จะมีน้อยไม่สมบูรณ์เต็มที่เพราะผู้จัดงานมุ่งประโยชน์ไปที่การสร้างภาพลักษณ์ หรือการสร้างจุดเด่นในทางการตลาดของจังหวัด ทั้งพิธีการเทศน์ผะเหวดเป็นงานรองเท่านั้น แต่สิ่งที่ได้จากการจัดงานดังกล่าวคือทำให้คนได้รับรู้ความเป็นมาของตำนานบุญผะเหวด บทบาทของตัวละครแต่ละ

ตัว รวมถึงการทราบวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดที่สื่อออกมาจากการแสดงต่าง ๆ ซึ่งควรอนุรักษ์และหวงแหนไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมต่อไป

สิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่เราจะเห็นได้จากงานบุญผะเหวดนั่นก็คือ การสร้างงานศิลปะ อันสื่อให้เห็นถึงความละเมียดละไมทางจิตใจของผู้สร้างสรรค์งานศิลป์ เพราะศิลปะเปรียบดังภาษาที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมของมนุษยชาติ ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน บ่อเกิดของอารยธรรมแหล่งต่างๆ ของมนุษยชาติต่างก็มีแนวโน้มที่ให้อิทธิพลสืบต่อกันมาอย่างไม่จบสิ้น

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาสัมฤทธิ์ผลของการพึ่งเทศน์ในงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) จังหวัดร้อยเอ็ด ทำให้ผู้วิจัยได้มีข้อเสนอแนะสำหรับผู้ที่จะทำการวิจัยเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป ดังนี้

๑. การศึกษารูปแบบการเทศน์ผะเหวดในเชิงวิเคราะห์หลักธรรมที่มีต่อวิถีชีวิตชุมชนว่าเป็นอย่างไร
๒. ศึกษาอิทธิพลของงานบุญผะเหวดต่อวิถีชีวิตของชนในชุมชนในเชิงปริมาณ
๓. ศึกษาเปรียบเทียบความพึงพอใจของชุมชนต่อการเทศน์ผะเหวดทั้งสองรูปแบบว่าเป็นอย่างไร

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. **อรรถกถาภาษาบาลี**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒ – ๒๕๓๔.

_____. **ฎีกาภาษาบาลี**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙ – ๒๕๔๕.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดาลัย, แผนกตำรา. **มงคลตถทีปนี ปจโม ภาค**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดาลัย, ๒๕๓๘.

_____. **อรรถกถาภาษาบาลี**. ฉบับสยามรัฐเสนาบดีราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดาลัย, ๒๕๓๕.

พระอริยานุวัตร เขมจารี (ชำระ). **มหาชาติ (ลายมือ) มะลัยหมื่น – ฉลองมหาชาติ ๑๙ ฉบับ**. ศูนย์อนุรักษ์วรรณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มปป.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. **แผนพัฒนาส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๐.

กรมสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฏราชวิทยาลัย. **มหาชาติฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ มหาชาติพระนิพนธ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนคร : โรงพิมพ์พิมพ์ไทย, ๒๕๖๑.

กรมศิลปากร. **ภาพพิมพ์มหาชาติ**. กรุงเทพมหานคร : ไทยมิตรการพิมพ์, ๒๕๐๗.

_____ . **พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๖.

_____ . **มหาชาติคำหลวง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๖.

กวรรณิการ์ อัครดรเดชา. **การสื่อสารโน้มน้าวใจ**. เอกสารประกอบการประชุมสัมมนา **โครงการปรีณรงค์ทันตสาธารณสุขแห่งชาติ ๒๕๓๑**, (อัดสำเนา)

กิติมา สุรสุนธิ,รศ.. **ความรู้ทางการสื่อสาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๔. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๘.

กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โรงเรียนราชินี. **เทศน์มหาชาติ โรงเรียนราชินี**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พี.เค.ที. พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๔๘.

คณะกรรมการจัดทำหนังสือที่ระลึกงานบุญผะเหวดปี ๒๕๔๓. **บุญผะเหวดร้อยเอ็ดประจำปี ๒๕๔๓**. กภาพสินธุ์ : ประสานการพิมพ์, ๒๕๔๓.

คณะกรรมการจัดงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ดปี ๒๕๔๓. **บัญชีเงินบริจาคกัณฑ์หลอนกัณฑ์จบปี ๒๕๔๓**, มปป.

คณะกรรมการแผนกตำรา กองวิชาการ สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย. **มงคลตฤทีปนี ปรโม ภาค**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

คณะพุทธศาสตร์, **เทศน์มหาชาติปริทัศน์**, กิจกรรมเสริมหลักสูตรปีการศึกษา ๒๕๔๒ คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๑๔ สิงหาคม ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒)

จตุรงค์ ดวงจินดา และคณะ. **เอกสารประกอบการสอนเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. กรุงเทพมหานคร : โครงการสวนดุสิต กราฟฟิคไซท์, ๒๕๕๒.

จำนงค์ ทองประเสริฐ,ศ.(พิเศษ),ราชบัณฑิต. **พระราชจริยาวัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว : หลักธรรมของผู้บริหาร**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕.

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์,รศ. **จริยศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.

ญาณวชิระ (นามแฝง) เรียบเรียง. **ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งปรัชญาไทย**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เพรส แอนด์ ดีไซน์ จำกัด, ๒๕๔๙.

ทัศนีย์ จันทร. **การสื่อสารกับการพัฒนาวัฒนธรรมและศาสนา**. เอกสารการสอนชุดวิชาการสื่อสารเพื่อการพัฒนา หน่วยที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๐.

เทศน์มหาชาติ. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานทำบุญอายุครบ ๖ รอบ พระธรรมสิริชัย เจ้าคณะภาค ๑๔ เจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์วรมหาวิหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๔.

เทศน์มหาชาติ เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามบรมมกุฎราชกุมาร, ๑๔-๑๖ กันยายน ๒๕๓๗. กรุงเทพมหานคร : บริษัทวงตะวันจำกัด, ๒๕๓๗.

ธวัช ปุณโณทก. **วรรณกรรมท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ พิระพัทธนา, ๒๕๒๕.

ธีรโชติ เกิดแก้ว. **พระพุทธศาสนากับปัญหาสังคม**. ปทุมธานี : บริษัท สื่อตะวัน จำกัด, ๒๕๔๗.

ณัฐนันท์ ประกายสันติสุข. **ประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมะ หลักสูตรการพัฒนาคิดให้เกิดปัญญาและสันติสุข**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๔๗.

บัวศรี ศรีสูง. **ฮิต-คองอีสาน และปภินกะคดี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ อมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๓.

ประมะ สตะเวทิน. **หลักนิเทศศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๑.

ประกาศรี สี่อำไพ. **จริยธรรมกับสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕.

ปริญญาธณ ภิภขุ (นามแฝง) ปรีชา พิณทอง. **ประเพณีโบราณไทยอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซ็ท, ๒๕๓๔.

พระครูวิจิตรธรรมโกศล (ชัยวัฒน์ ธมฺมวฑฺฒโน). **กะเทาะเปลือกเวสสันดร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๓๖.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : เลี้ยงเชียง, ๒๕๔๘.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **การเผยแผ่เชิงรุก**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

_____. **ธรรมประกาศในบาย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐.
กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธศาสนากับปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์ อมรินทร์ พรินติง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓.

พระราชวรมนูณี (ประยูรธ ฺปยุตฺโต). **จริยธรรมแนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๒๙.

_____. **เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินติงกรุ๊ป, ๒๕๓๑.

_____. **พระมหาปริสัลักษณ์ะ ๓๒ ประการ และอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ**.

กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินติงกรุ๊ป, ๒๕๓๒.

พระราชวิสุทธิดิลก. **ถนนนักเทศน์**. วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๙.

พระโสภณธรรมวาที (บุญมา อาคมบุญโญ). **ความรู้พื้นฐานการเทศน์**. กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์ปกเกล้า, พิมพ์มูทิตาสักการะพระสุนทรวิหารการ (เลื่อน ถาวรธมฺโม) ๕ ธันวาคม
๒๕๔๖.

พีระพงษ์ สุขแก้ว. **สุนทรียศาสตร์บนฝ่าผนัง : োলঙ্গการแห่งจิตรกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์ประชาญ์สยาม, ๒๕๔๙.

มหาวิทยาลัยศิลปากร. **งานวันพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวประจำปี ๒๕๕๒ พระนั่ง
เกล้าฯ กับความเป็นศูนย์กลางจักรวาลของวัดสุทัศน์**. กรุงเทพมหานคร :
อมรินทร์พรินติงแอนด์พับลิชชิง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๒.

รจิตลักษณ์ แสงอุไร. **นิเทศศาสตร์เบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๓๐.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : นาน
มีบุ๊คพับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.

วรรณิกา ณ สงขลา. **การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์,
๒๕๒๘.

สนธิ ศรีลำแดง. **พุทธศาสนากับหลักการศึกษ ภาคทฤษฎีความรู้**. กรุงเทพมหานคร : นีล
นารากการพิมพ์, ๒๕๓๔.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **พุทธประวัติเล่ม ๑.** กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาสมุทรราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

สุภาพวรรณ ฌ บางช้าง. **มหาชาติและประเพณีการเทศน์มหาชาติ.** กรุงเทพมหานคร :

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔.

สุริยา สมุทคุปดี และคณะ. **การเมืองวัฒนธรรมในบุญชะเหวดร้อยเอ็ด.** นครราชสีมา : ห้อง

ไทยศึกษานิตยสาร, สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๔๓.

สำนักงานศึกษาศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด, **ประเพณีและบุญชะเหวดร้อยเอ็ด,** กาฬสินธุ์ : ประสาน

การพิมพ์, ๒๕๓๘.

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. **มหาชาติสำนวนอีสาน.** จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ในมหามงคลสมัยรัชมิ่งคลา

ภิเชก วันที่ ๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑.

อภิญวัฒน์ โพธิ์सान. **พุทธศาสน์แนวปฏิบัติเพื่อชีวิต.** มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย

มหาสารคาม, ๒๕๕๑.

องค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด. **บุญชะเหวดร้อยเอ็ด' ๕๒.** ร้อยเอ็ด : ทันใจการพิมพ์ร้อยเอ็ด,

๒๕๕๒.

อรวรรณ ปิลันธน์โอวาท. **การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

อุดม บัวศรี. **วัฒนธรรมอีสาน.** ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัย-

ขอนแก่น, ๒๕๒๘.

เอื้อน เล่งเจริญ. **โลกทรรศน์ในพระพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไอ เอส พรินต์

เฮาส์, ๒๕๓๗.

(๒) วิทยานิพนธ์

ปิ่นนิตดา นพพนาวัน. “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย”.

วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

๒๕๓๓.

พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (แก้วเหล่า). “ศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแพร่

พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระครูวินัยธรรมานพ ปาละพันธ์. “รูปแบบการสืบสานและการพัฒนาทำนองแหล่เทศน์มหาชาติ

ภาคกลาง”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ๒๕๕๒.

พระบุญโชค ชยธมฺโม (สงแสง). “ศึกษารูปแบบและวิธีการเทศนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาจรรยา ปญญาวโร (อินทร์ยงค์). “ศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่พระพุทธรศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระมหาวัช ฆมนฺโช (พุทธโส). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พระมหาบุญทัน อานนฺโท (พาหา). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเวสสันดรชาดก ศึกษาเฉพาะทานบารมี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระมหาภิรมย์ คุ่มเพชร. “การศึกษามหาเวสสันดรชาดก ฉบับวัดแสนสุขาราม หลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๖.

พระมหาสมชาติ นนฺทธมฺมิโก (บุษนารีย์). “ศึกษาคุณค่าการเทศน์มหาชาติในล้านนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระมหาสุริยา คำกุนะ. “การใช้ภาษาในมหาเวสสันดรชาดก ฉบับภาษาอีสาน (ลำมหาชาติ) : การศึกษาเชิงวิเคราะห์”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘.

พระมหาสำรวย ญาณส่วโร (พินดอน). “การศึกษาเรื่องผลกระทบจากการล่วงละเมิดศีลข้อที่ ๕ ที่มีต่อสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๔๒.

ไพโรจน์ ศุภทีปมงคล. “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของจิตตคหบดีอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธรศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๔๘.

- ลัธนา ศิริเจริญ. “อสังการในมหาชาติคำหลวง”. **วิทยานิพนธ์ดุष्ฎิบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.
- แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. “คติความเชื่อเรื่องมหาชาติชาดก : การเปลี่ยนแปลงและการสืบเนื่องสะท้อนจากภาพจิตรกรรมฝาผนัง กรณีศึกษาเฉพาะภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดสุวรรณาราม คลองบางกอกน้อย”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๒.
- อนุภา อัครวิยานนท์. “การศึกษามหาเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นอีสานจากต้นฉบับวัดกลางโคก คือ จังหวัดกาฬสินธุ์”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, พ.ศ. ๒๕๒๘.
- อุดมพร คัมภีรานนท์. “การศึกษาศึกษาลัทธิธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในเรื่องพระมาลัยคำหลวง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

(๓) บทความ

- ฉวีวรรณ สุวรรณภา,ผศ. “พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมไทย” ใน สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต ประจำปี ๒๕๕๒. กรุงเทพมหานคร : นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๒.
- อมรรัตน์ เรื่องสกุลพัฒนา. “เทคโนโลยีสารสนเทศและการพัฒนาการสื่อสาร” ใน **เอกสารประกอบการสอนเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. กรุงเทพมหานคร : โครงการสวนดุสิตกราฟฟิคไซท์, ๒๕๕๒.

๒. ภาษาอังกฤษ

- Aristotle Found in Ray. Robert. “Rhetorica” The Work of Aristotle. W.d. Rossed. London : Oxford University Press, 1946.
- Conze, Edward. **Buddhist Scripture**. London : Penguin Book, 1973.
- David K.Berlo. **The Process of Communication**. New York : Holt, Rinehart and Winston, 1960.
- Dauids, Rhys. **Buddhism India**. Patna : Indological Book House, 1973.
- Dayal H. **The Bodhisattva Doctrine In Buddhist Sanskrit Literature**. Delhi : Motilal Banarasidas, 1970.

- D.T. Suzuki. *Outline of Mahayana Buddhism*. New York : Schocken Book,1973.
- Gerbner, G. Toward a general model of communication. *Audio-Visual Communication Review* 4, n.p. 1956.
- Klapper, J.T., and Meyen. *The effect of mass communication*. Illinois : The Free Press, 1968.
- Rogers, EM. *Communication and Development : The passing of a dominant paradigm*. Communication Research, 1976.
- Rogers, Everett M. *Communication channels in handbook of communication*. Chicago : Rand Mc. Nelly, 1978.
- Shannon, C, and Weaver, W. *The Mathematical theory of Communication*. Urbana : University of Illinois Press, 1949.
- Simons, H. *Persuasion : Understanding practice and analysis*. Massachusetts : Addison-Wesley Publishing Company, INC, 1976.

๓. สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กรมการปกครอง, กระทรวงมหาดไทย. “ประกาศสำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครอง เรื่อง จำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักร แยกเป็นกรุงเทพมหานคร และจังหวัดต่าง ๆ ตามหลักฐานการทะเบียนราษฎร ณ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๑”: http://www.dopa.go.th/stat/y_stat51.html 2552.

กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร, สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด. “เอกลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด” : http://www.roiet.go.th/brand_of_roiet.htm.

ดวงเด่น นุเจนรัมย์. “ความรู้เกี่ยวกับจริยธรรม”, ใน www.duangden.com เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๒.

ประวัติงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ด,ใน <http://www.roiet.go.th/pawed/pawedd.html> เข้าถึงเมื่อ ๓ มิถุนายน ๒๕๕๓.

http://www.roiet.go.th/101/index.php?option=com_content&view=article&id=226:-1&catid=4:2009-03-05-03-24-54&Itemid=80.

http://www.roiet.go.th/101/index.php?option=com_content&view=article&id=8&Itemid=2

ภาคผนวก ก

รายชื่อบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์

รายชื่อบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๑ ฝ่ายพระสงฆ์ (จำนวน ๕ รูป)

๑. พระอาจารย์ทองมา กตสโร วัดเหล่าสมบุญ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด.
สัมภาษณ์ ๕ มีนาคม ๒๕๕๓.
๒. พระธรรมฐิติญาณ วัดบึงปลาญชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. สัมภาษณ์ ๒
มีนาคม ๒๕๕๓.
๓. พระราชปริยัติวิมล วัดมิ่งเมือง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. สัมภาษณ์ ๗
มีนาคม ๒๕๕๓.
๔. พระครูกิตติสารโกวิท วัดบ้านเปลือย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. สัมภาษณ์ ๒
มีนาคม ๒๕๕๓.
๕. พระครูสุวรรณสรานุกิจ วัดสระทอง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. สัมภาษณ์ ๒
มีนาคม ๒๕๕๓.

๑.๒ ฝ่ายฆราวาส

(๑) ประชาชนท้องถิ่น (จำนวน ๓ คน)

๑. นายจันทร์ นาหนองท่ม. บ้านนาสมบุญ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด.
สัมภาษณ์ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.
๒. นายบุญมา แสนยา. บ้านโนนดินแดง อำเภอจังหาร จังหวัดร้อยเอ็ด.
สัมภาษณ์ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.
๓. นางคำตา ลาตนาบุญ. คุ้มวัดบูรพาภิราม อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด.
สัมภาษณ์ ๖ มีนาคม ๒๕๕๓.

(๒) ประชาชนทั่วไป (จำนวน ๑๒ คน)

๑. นายอวยชัย เสนานุช. ข้าราชการบำนาญ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด.
สัมภาษณ์ ๘ มีนาคม ๒๕๕๓.
๒. นายมี ปัดสำราญ. คุ้มวัดกลางมิ่งเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด.
สัมภาษณ์ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.

๓. นายสนอง สีลวันต์. คู่มวัดบูรพาภิราม อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด.
สัมภาษณ์ ๖ มีนาคม ๒๕๕๓.
๔. นายบุญมี สีวิวงศ์. คู่มวัดกลางมิ่งเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด.
สัมภาษณ์ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.
๕. นายท่อน โคตรโสภ. คู่มวัดบึงปลาญชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด.
สัมภาษณ์ ๕ มีนาคม ๒๕๕๓.
๖. นายจรงค์ เลิศวิจิตร. อดีตข้าราชการครู อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด.
สัมภาษณ์ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.
๗. นางทอง หันป่าดิว. คู่มวัดบึงปลาญชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด.
สัมภาษณ์ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.
๘. นางสมบุรณ์ ลาดปลาเค้า. บ้านนาสมบุรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด.
สัมภาษณ์ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.
๙. นางละมัย คล้ายดั่ง. อดีตข้าราชการครู อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด.
สัมภาษณ์ ๓ มีนาคม ๒๕๕๓.
๑๐. นางสมจิตร วงศ์เทศน์. แม่ค้าสัมตำริมบึงปลาญชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด.
สัมภาษณ์ ๓ มีนาคม ๒๕๕๓.
๑๑. นางสมทรง ศิริโนนรัง. คู่มวัดกลางมิ่งเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด.
สัมภาษณ์ ๓ มีนาคม ๒๕๕๓.
๑๒. นางเพลินพิศ เดชอุดม. อดีตพนักงานราชการ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด.
สัมภาษณ์ ๓ มีนาคม ๒๕๕๓.
-

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์
(สำหรับพระสงฆ์)

เรื่อง “การศึกษาสัมฤทธิ์ผลของการพึ่งเทศน์ในงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ)จังหวัดร้อยเอ็ด”

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

๑. ชื่อ นามสกุล นาย พวกรักษา

๑.๑ ดำรงตำแหน่ง

๑. () เจ้าอาวาส ๒. () ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ๓. () พระลูกวัด

๑.๒ วุฒิการศึกษาทางธรรม

๑. () น.ธ.ตรี ๒. () น.ธ.โท ๓. () น.ธ.เอก

๑.๓ วุฒิการศึกษาทางโลก

๑. () ต่ำกว่าปริญญาตรี ๒. () ปริญญาตรี ๓. () สูงกว่าปริญญาตรี

๑.๔ เคยร่วมงานบุญผะเหวดหรือไม่

๑. () เคย ๒. () ไม่เคย

๑.๕ เทศน์ผะเหวดหรือไม่

๑. () เคย ๒. () ไม่เคย

ตอนที่ ๒ ความเป็นมาของงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) ของจังหวัดร้อยเอ็ด

๒.๑ ท่านทราบประวัติของงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) ว่าเป็นมาอย่างไร

.....

๒.๒ ท่านทราบประวัติของงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ด (เทศน์มหาชาติ) ว่าเป็นมาอย่างไร

.....

ตอนที่ ๓ รูปแบบการเทศน์ในงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) ของจังหวัดร้อยเอ็ด

๓.๑ ในงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) มีการเทศน์อย่างไร

.....

๓.๒ ท่านทราบทำนองการเทศน์ผะเหวด ว่าเป็นมาอย่างไร

.....

ตอนที่ ๔ สัมฤทธิผลในการฟังเทศน์ในงานบุญพะเหวด

๑. ข้อมูลทั่วไป

๑.๑. ท่านเคยร่วมงานเทศน์พะเหวดที่บึงปลาญชัยกี่ครั้ง

.....

๑.๒. ท่านเคยร่วมงานเทศน์พะเหวดในฐานะอะไร

.....

๑.๓. ท่านเห็นพฤติกรรมของผู้ฟังมีอากัปกริยาอาการตอบรับอย่างไร

.....

.....

๑.๔. ท่านคิดว่าการจัดงานบุญพะเหวดร้อยเอ็ดที่บึงปลาญชัยมีผลดี/ผลเสียอย่างไร

.....

.....

๑.๕. ท่านเห็นว่าควรจัดให้มีงานบุญพะเหวดต่อไปหรือไม่

.....

.....

๒. สัมฤทธิผลของการฟังเทศน์พะเหวด

๒.๑ ด้านจริยธรรม

๑. ท่านคิดว่าบุญพะเหวดได้เปลี่ยนพฤติกรรมคนให้ดีขึ้นกว่าเดิมหรือไม่ เพราะเหตุใด ?

.....

.....

๒. ท่านคิดว่าพฤติกรรมเขาอย่างจากตัวละครในเวสสันดรชาดกมีหรือไม่ เพราะเหตุใด ?

.....

๓. ท่านคิดว่าพุทธศาสนิกชนที่มาร่วมงานบุญพะเหวด สามารถเข้าใจวัตถุประสงค์ในการจัดงานบุญพะเหวดที่แท้จริงหรือไม่อย่างไร ?

.....

.....

๒.๒ ด้านพฤติกรรม

๑. ท่านคิดว่าการเทศน์พะเหวดได้ปลุกเร้าอารมณ์ผู้ฟังให้อยากปฏิบัติตามมากน้อยเพียงใด

.....

๒. ท่านคิดว่าการเทศน์พะเหวดได้ปลุกเร้าอารมณ์ผู้ฟังให้อยากทำบุญมากน้อยเพียงใด

.....

๒.๓ ด้านการศึกษา

๑. ท่านคิดว่าการฟังเทศน์เวสสันดรชาดก ก่อให้เกิดความรู้เพิ่มพูนปัญญาแก่ตนเองหรือไม่ เพราะเหตุใด ?

.....

๒. ท่านคิดว่าการได้ร่วมงานบุญพะเหวดร้อยเอ็ด ทำให้ซึมซับภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ควรสืบสานต่อหรือไม่ อย่างไร ?

.....

๒.๔ ด้านคุณภาพชีวิต

๑. ท่านคิดว่าบุญพะเหวด มีผลต่อวิถีชีวิตชุมชนหรือไม่ เพราะเหตุใด ?

.....

๒. ท่านคิดว่าบุญพะเหวด มีความจำเป็นต่อวิถีชีวิตของชุมชนหรือไม่ เพราะเหตุใด ?

.....

พระมหาวิเชียร วชิโร ผู้สัมภาษณ์

นิสิตพุทธศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต (ธรรมนิเทศ)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สถานที่สัมภาษณ์ วัด.....

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

...../...../.....

แบบสัมภาษณ์
(ปราชญ์ท้องถิ่น)

เรื่อง “การศึกษาสัมฤทธิ์ผลของการพึ่งเทศน์ในงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) จังหวัดร้อยเอ็ด”

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

๑. ชื่อ นามสกุล อายุ ปี
- ๑.๑ เพศ () ชาย () หญิง
- ๑.๒ สถานะภาพ () โสด () แต่งงาน () หม้าย () หย่า
- ๑.๓ อาชีพ () กสิกรรม () พ่อค้า () ราชการ () รัฐวิสาหกิจ
- ๑.๔ วุฒิการศึกษา () ต่ำกว่าปริญญาตรี () ปริญญาตรี () สูงกว่าปริญญาตรี
- ๑.๕ เคยนำบุตรหลานร่วมงานบุญผะเหวดหรือไม่ ๑. () เคย ๒. () ไม่เคย

ตอนที่ ๒ ความเป็นมาของงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) ของจังหวัดร้อยเอ็ด

๒.๑ ท่านทราบประวัติของงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) ว่าเป็นมาอย่างไร

.....

.....

๒.๒ ท่านทราบประวัติของงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ด (เทศน์มหาชาติ) ว่าเป็นมาอย่างไร

.....

.....

ตอนที่ ๓ รูปแบบการเทศน์ในงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) ของจังหวัดร้อยเอ็ด

๓.๑ ในงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) มีการเทศน์อย่างไร

.....

.....

๓.๒ ท่านทราบทำนองการเทศน์ผะเหวด ว่าเป็นมาอย่างไร

.....

.....

ตอนที่ ๔ สัมฤทธิผลในการฟังเทศน์ในงานบุญผะเหวด

๑. ข้อมูลทั่วไป

๑.๑. ท่านเคยร่วมงานเทศน์ผะเหวดที่บึงปลาญชัยกี่ครั้ง

.....

๑.๒. ท่านเคยร่วมงานเทศน์ผะเหวดในฐานะอะไร

.....

๑.๓. ท่านเห็นพฤติกรรมของผู้ฟังมีอากัปภิกิริยาอาการตอบรับอย่างไร

.....

.....

๑.๔. ท่านคิดว่าการจัดงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ดที่บึงปลาญชัยมีผลดี/ผลเสียอย่างไร

.....

.....

๑.๕. ท่านเห็นว่าควรจัดให้มีงานบุญผะเหวดต่อไปหรือไม่

.....

.....

๒. สัมฤทธิผลของการฟังเทศน์ผะเหวด

๒.๑ ด้านจริยธรรม

๑. ท่านคิดว่าบุญผะเหวดได้เปลี่ยนพฤติกรรมคนให้ดีขึ้นกว่าเดิมหรือไม่ เพราะเหตุใด ?

.....

.....

๒. ท่านคิดว่าพฤติกรรมเขาอย่างจากตัวละครในเวสสันดรชาดกมีหรือไม่ เพราะเหตุใด ?

.....

.....

๓. ท่านคิดว่าพุทธศาสนิกชนที่มาร่วมงานบุญผะเหวด สามารถเข้าใจวัตถุประสงค์ในการจัดงานบุญผะเหวดที่แท้จริงหรือไม่อย่างไร ?

.....

.....

๒.๒ ด้านพฤติกรรม

๑. ท่านคิดว่าการเทศน์เฉพาะเขตได้ปลุกเร้าอารมณ์ผู้ฟังให้อยากปฏิบัติตามมากน้อยเพียงใด

.....

.....

๒. ท่านคิดว่าการเทศน์เฉพาะเขตได้ปลุกเร้าอารมณ์ผู้ฟังให้อยากทำบุญมากน้อยเพียงใด

.....

.....

๒.๓ ด้านการศึกษา

๑. ท่านคิดว่าการฟังเทศน์เวสสันดรชาดก ก่อให้เกิดความรู้เพิ่มพูนปัญญาแก่ตนเองหรือไม่ เพราะเหตุใด?.....

๒. ท่านคิดว่าการได้ร่วมงานบุญเฉพาะเขตร้อยเอ็ด ทำให้สัมผัสภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ควรสืบสานต่อหรือไม่ อย่างไร?

.....

๒.๔ ด้านคุณภาพชีวิต

๑. ท่านคิดว่าบุญเฉพาะเขต มีผลต่อวิถีชีวิตชุมชนหรือไม่ เพราะเหตุใด?

.....

.....

๒. ท่านคิดว่าบุญเฉพาะเขต มีความจำเป็นต่อวิถีชีวิตของชุมชนหรือไม่ เพราะเหตุใด?

.....

.....

พระมหาวิเชียร วชิโร ผู้สัมภาษณ์

นิสิตพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (ธรรมนิเทศ)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สถานที่สัมภาษณ์ วัด.....

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

...../...../.....

๑.๓. ท่านเห็นพฤติกรรมของผู้ฟังมีอากัปกริยาอาการตอบรับอย่างไร

.....

๑.๔. ท่านคิดว่าการจัดงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ดที่บึงผลาญชัยมีผลดี/ผลเสียอย่างไร

.....

๑.๕. ท่านเห็นว่าควรจัดให้มีงานบุญผะเหวดต่อไปหรือไม่

.....

๒. สัมฤทธิผลของการฟังเทศน์ผะเหวด

๒.๑ ด้านจริยธรรม

๑. ท่านคิดว่าบุญผะเหวดได้เปลี่ยนพฤติกรรมคนให้ดีขึ้นกว่าเดิมหรือไม่ เพราะเหตุใด ?

.....

๒. ท่านคิดว่าพฤติกรรมเขาอย่างจากตัวละครในเวสสันดรชาดกมีหรือไม่ เพราะเหตุใด ?

.....

๓. ท่านคิดว่าพุทธศาสนิกชนที่มาร่วมงานบุญผะเหวด สามารถเข้าใจวัตถุประสงค์ในการจัดงานบุญผะเหวดที่แท้จริงหรือไม่อย่างไร ?

๒.๒ ด้านพฤติกรรม

๑. ท่านคิดว่าการเทศน์ผะเหวดได้ปลูกเร้าอารมณ์ผู้ฟังให้อยากปฏิบัติตามมากน้อยเพียงใด

.....

๒. ท่านคิดว่าการเทศน์ผะเหวดได้ปลูกเร้าอารมณ์ผู้ฟังให้อยากทำบุญมากน้อยเพียงใด

.....

๒.๓ ด้านการศึกษา

๑. ท่านคิดว่าการฟังเทศน์เวสสันดรชาดก ก่อให้เกิดความรู้เพิ่มพูนปัญญาแก่ตนเองหรือไม่ เพราะเหตุใด ?

๒. ท่านคิดว่าการได้ร่วมงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ด ทำให้ซึมซับภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ควรสืบสานต่อหรือไม่ อย่างไร ?

.....

.....

๒.๕ ด้านคุณภาพชีวิต

๑. ท่านคิดว่าบุญชะเหวด มีผลต่อวิถีชีวิตชุมชนหรือไม่ เพราะเหตุใด ?

.....

.....

๒. ท่านคิดว่าบุญชะเหวด มีความจำเป็นต่อวิถีชีวิตของชุมชนหรือไม่ เพราะเหตุใด ?

.....

.....

พระมหาวิเชียร วชิโร ผู้สัมภาษณ์

นิสิตพุทธศาสนศึกษาบัณฑิต (ธรรมนิเทศ)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สถานที่สัมภาษณ์ วัด.....

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

...../...../.....

ภาคผนวก ค

สรุปเรื่องพระเวสสันดรชาดก

สรุปเรื่องพระเวสสันดรชาดก (ผะเหวด)

กัณฑ์ที่ ๑ ทศพร

๑๙ พระคาถา

พระนางผู้สืบลีลาบุญ ทำวสันตทวารวาททวงถามพระนางประพาสนอนันทวัน
ที่
เทวโลกแล้วตรัสบอกแก่พระนางผู้สืบลีลาว่าอยากได้อะไร พระนางจึงทูลขอพร ๑๐ ประการ คือ

๑. ให้ได้อยู่ปราสาทของพระเจ้าสีหราช ในพระนครสีพี
๒. ให้มีจักษุดำดุนัยน์ตาลูกเนื้อ
๓. ให้มีตัวดำสนิท
๔. ให้มีนามว่า "ผู้สืบลีลา"
๕. ให้มีโอรสทรงเกียรติเหนือกษัตริย์ทั้งหลายและมีใจบุญ
๖. อย่าให้ครรภ์นั้นปรากฏเหมือนสตรีทั้งหลาย
๗. ให้มีถิ่นงาม เวลาทรงครรภ์ก็อย่าดำและหย่อนยาน
๘. ให้มีเกศาดำสนิท
๙. ให้มีผิวงาม
๑๐. ให้มีอำนาจปล่อยนักโทษได้

คราวบังอรผู้สืบลีลา นางนาท เนมาสารทอยู่บนสวรรค์ พระอินทร์กับพระพร ๑๐
อย่าง แล้วจึงฝ้างลงเกิดเมืองคน บุญกุศลของนางมีมาก งามใสมากทุกส่วนกายา สมอินทรา
ประทานพรทุกอย่าง ใฝ่จะส่งจกได้บูชา วาสนาของเจ้าสูงส่ง โยมเอ๋ยฯ

กัณฑ์ที่ ๒ หิมพานต์

๑๓๔ พระคาถา

พระนางผุสดีจุติลงมาเกิดเป็นธิดาของพระเจ้ามัทราช พออายุได้ ๑๖ ปี ได้เป็นมเหสีของพระเจ้าสญชัย ครั้นทรงครรภ์ขณะประพาสพระนคร พอดีประสูติพระโอรสที่ตรอกพ่อค้า พระองค์จึงขนานนามว่า “พระเวสสันดร” พอประสูติก็ขอเงินบริจาคทานและวันนั้นนางช้างได้นำลูกของมันตัวหนึ่งขาวบริสุทธิ์มาไว้ในโรงช้างต้น ให้ชื่อว่า “ช้างปัจจัยนาคร” พออายุได้ ๑๖ ปี พระบิดามอบสมบัติให้ครอบครองและขอพระนางมัทรีแห่งวงศ์มัทราชเป็นมเหสี แล้วให้สร้างโรงทาน๖ แห่ง และมีพระโอรส ๑ ธิดา ๑ คือ ชาลี และกัณหา ต่อมาพระเจ้ากาสิงคะแห่งกรุงกสิงคะส่งพราหมณ์ ๘ คนมาขอช้าง พระเวสสันดรก็ให้ไป ประชาชนไม่พอใจพากันเข้าทูลพระเจ้ากรุงสญชัยให้เนรเทศพระเวสสันดร พระเวสสันดรจึงไปอยู่ใน ณ เขาวงกต ก่อนไปได้ทูลขอบำเพ็ญทานเป็นครั้งสุดท้าย คือ สัตตกมหาทาน คือ การบริจาคของอย่างละ ๗๐๐ แล้วจึงพากันไปสู่เขาวงกต

กัณฑ์ที่ ๒ ชื่อหิมพานต์ พระเวสทานมงคลช้างเผือกช้างมิ่งเชือกถึงธรรมดอมใหญ่ เขาจึงใส่ความบ่เป็นธรรม เขาจึงนำความทูลสับสอให้พระพ่อขับไล่พราภกบุรีหนีไปอยู่ป่า เฝือกกล่าววากกย้ายปลายดี เพราะได้มีเวลาอันชอบ ได้ประกอบบวชสร้างสมภาร ไผ่ได้ทานบูชากัณฑ์นี้ บุญจะชี้ให้เจ้าเห็นทาง ให้ถึงปางความสุขกายสร้อย บุญลือช้อยโตเจ้าภายหลังฯ

กัณฑ์ที่ ๓ ทานกัณฑ์

๒๐๙ พระคาถา

พระนางผุสดีทราบว่ พระเวสสันดรจะถูกเนรเทศ ด้วยความสงสารจึงไปทูลขอภัยโทษ แต่ไม่สำเร็จ พอรุ่งขึ้นเช้า พระเวสสันดรก็บริจาคสัตตกมหาทาน คือ ช้าง ม้า โคนม รถนารี ทาส ทาสี สิ่งของต่างๆ สุรา บ้าน อย่างละ ๗๐๐ พระเจ้าสญชัยขอร้องให้มัทรีอยู่พร้อมด้วยลูกทั้งสอง แต่ไม่สำเร็จ พอรุ่งขึ้นก็ออกเดินทางและได้ประทานม้าและรถแก่พราหมณ์แล้วอุ้มลูกคนละคนมุ่งหน้าไปสู่เขาวงกต

กัณฑ์ที่ ๓ ชื่อทานกัณฑ์ พระจอมธรรมเวสสันดรเจ้า พร้อมหน่อเห่งนางนาทมัทรี เทิงชาลีกัณหาลูกอ่อน หนีจากบ่อนบ้านเกิดเมืองนอน พราภกนครเขาเนรเทศ เป็นบ่อนเหตุทานช้าง

มงคล เจ้าตนบุญทรงขี่รถม้า พอสอดป่าพราหมณ์แล่นตามหลัง ขอเอายังเทิงรถเทิงม้า เจ้าบ่ข้าเท
ทอดทานไป อินทราให้เห็นใจผายโผด ทานรถให้กว้างพร้อมแกไป พอคราวได้ยังมีพราหมณ์มาขอ
ต่อ พระหน่อเนื้อทานเกลี้ยงบ่ห้วงใย ไผจกได้โมทนาชมชื่น แม่นสิเขินขาดฮ้อนคนสิฮ้อมช่วยชู เจ้า
แหลัว ฯ

กัณฑ์ที่ ๔ วนประเวศน์

๕๗ พระคาถา

พระเวสสันดรและคณะเดินทางมาถึงเมืองเจตราชและประทับอยู่ศาลาหน้าพระนคร
และกษัตริย์เจตราชเข้าเยี่ยมเชื้อเชิญและถามสุขทุกข์ของทุกคน รวมทั้งชาวเมืองด้วย กษัตริย์เจต
ราชถามเรื่องการถูกเนรเทศแล้วจะไปอุปถัมภ์พระเจ้าสุทนต์ พร้อมทั้งเชิญให้ครองราชย์ก็ไม่
สำเร็จ แล้วจึงให้ทหารตักแต่งศาลาด้วยผ้าม่านและคู้มกันอย่างดี พอรุ่งเช้าถวายพระกระยาหาร
แล้วพาไปส่งที่ประตูป่าที่จะไปยังเขาวงกตแล้วตั้งเจตบุตรให้รักษาประตูป่า จากนั้นก็อำลา
กษัตริย์เจตราช ระหว่างทางพราณได้ถวายเนื้อแก่พระเวสสันดร ฯ ก็มอบปิ่นทองให้เป็นรางวัล
แล้วเดินทางไปจนถึงเขาวงกต วิษณุกรรมได้มาเนรมิตอาศรมตามคำบัญชาของท้าวอัมรินทร์
พระเวสสันดรก็บวชเป็นฤาษี อยู่จนครบ ๗ เดือนโดยกำหนด

กัณฑ์ที่สี่นี้ ตอนพระเวสเดินลง มุ่งสู่เขาวงกตบ่อนประสงค์หมายไว้ เพื่อบำเพ็ญสร้าง
ชีไพรทรงผนวย บวชสืบสร้างศีลสร้อยขอบรรพม สีแจ่มเจ้าเดินยากเหลืออด ทางเขาคดเคี้ยวบฏพัน
ชั้น มีลำน้ำต้นทางข้ามยาก คู้มอ่อนน้อยลอยน้ำผ่านไป ก็หากได้กายผ่านโดยดี ศีตภูได้บ่มา
ขวางหน้า ด้วยเดชกล้าศีลทานนำเลี่ยม สีแจ่มเจ้าเลยไปได้ปลอดภัย ไผจกได้กัณฑ์สี่บูชา วาสนา
ของเจ้า บ่ต่าง คือตัวอย่างพระเวสสันดรพราคนคร เดินทางลำบากแต่ก็หากไปได้ปลอดภัยฯ

กัณฑ์ที่ ๕ ชุชก

๗๙ พระคาถา

ชูชกอยู่ในแคว้นกาลิงคะ ในหมู่บ้านชื่อ “ทุนวิฐะ” เป็นนักขอลานด้วยง ขอได้ทรัพย์เหลือใช้ถึง ๑๐๐ กหาปณะ ชุชกเอาไปฝากสองพราหมณ์ตายายคู่หนึ่ง แล้วเที่ยวขอลานเรื่อยไป พอถึงเงินที่ฝากได้ก็กลับมาเอา แต่สองผู้เฒ่าได้เอาไปใช้หมดเสียแล้ว สองผู้เฒ่าจึงยกลูกสาวให้แทน ชุชกพานางอมิตตดากลับบ้าน อมิตตดาได้ปฏิบัติดีอย่างดียิ่ง ชายอื่นเห็นก็พากันสรรเสริญแล้วดูค่าเมียของตน พวกเมียทั้งหลายเคืองก็หาทางมาแก้งอมิตตดาตอนไปตักน้ำที่บ่อต่าง ๆ นานา จนอมิตตดาเสียใจมาก ในที่สุดเทวดาเฉลียวชูชกให้ไปขอขਾਲี้กัณหามาเป็นคนใช้แทน ชุชกจึงออกเดินทางไปพระนครสีพีด้วยความไม่รอบคอบ เมื่อชูชกเห็นหมู่คนที่ไหนก็ตามถึงที่อยู่ของพระเวสสันดร พวกชาวเมืองเกลียดคนขอลานอยู่แล้วก็พากันไล่ตีทำร้ายชูชกด่าว่า ไล่ขอลานพวกนี้ทำให้พระเวสสันดรต้องถูกเนรเทศไปอยู่เขาวงกต ชุชกขณะวิ่งได้ยินว่า พระเวสสันดรอยู่ที่เขาวงกต จึงเดินทางเลาะไปตามราวป่า เลยถูกหมาของพราหมณ์เจตบุตรไล่จะกัด ชุชกจึงหนีขึ้นต้นไม้ เจตบุตรทำท่าจะยิงด้วยหน้าไม้ ชุชกจึงลงบอกว่า เป็นทูตหลวงมาเชิญพระเวสสันดรกลับพระนคร เจตบุตรหลงเชื่อให้น้ำผึ้งและบอกที่อยู่พร้อมทั้งทางที่จะไปยังเขาวงกตให้ด้วย

ตอนนี้กล่าวถึงดาพราหมณ์เฒ่าชูชโกมีโชค ลูกลาได้เมียน้อยฝ่ายเพรา นามะภรรยา อามิตตะตาถูกเสียว อายุยังหนุ่มน้อยหลานหล่ากะบ่ปาน พ่อแม่ยกให้เป็นเมียมิ่งดาพราหมณ์ ก็เพื่อแทนเงินลาวที่จ่ายไปกินแล้ว ดาพราหมณ์เฒ่าได้เมียสาวฮักยิ่ง พานาพี่น้องเมื่อบ้านแห่งตน กัณฑ์นี้เฝงใจได้ชมชื่นโมทนา ซาตาชวยแกมเฮ็งดังดาพราหมณ์เฒ่า เสียเงินฮ้อยได้เมียสาวครองห่ม มีกำไรถ้วมลันแนวนี่ก็ชื่นใจ

กัณฑ์ที่ ๖ จุลพน

๓๕ พระคาถา

พราหมณ์เจตบุตรหลงเชื้อชูชก เลยเลี้ยงดูชูชกเป็นอย่างดี แล้วพาไปส่งยังต้นทางที่จะไปยังอาศรมของพระเวสสันดร ทั้งกระยะทางไปพบอาศรมฤๅษี เป็นที่พักระหว่างทางก่อนถึงอาศรมของพระเวสสันดร

ไผ่บุชากัณฑ์นี้ซาตายุ่งยาก แต่หากพอผ่านได้หนีพ้นโทษกรรม เป็นดังเรื่องพราหมณ์แก่เดินไพร่ ไปสู่เขาวงกตยากแค้นแสนข้ำ ไปหาเจ้าชีไพรมหาเวส เพื่อสืขออ่อนน้อมสองหล่าลูกพระองค์ ขอเอาเจ้ากัณฑ์หาซาลูกพระบาท เพื่อเป็นทาสช่วงใช้เมียน้อยแห่งตน การเดินนั้นตาพราหมณ์พบเหตุ มีมากเรื่องพราหมณ์เฒ่าผ่านไป พราหมณ์ไปได้ปางตายหลายเถื่อ หนีเหตุย้ายไปได้ก็เกือบตาย

กัณฑ์ที่ ๗ มหาพน

๔๐ พระคาถา

ชูชกเดินทางไปตามคำแนะนำของเจตบุตร ก็พบอาศรมของอจตุฤๅษี ถ้ามทุกข์สุขตามธรรมเนียม เมื่อเป็นที่พอใจแล้ว ชูชกก็ถามถึงพระเวสสันดรและที่อยู่ ฤๅษีก็ไม่พอใจ พอชูชกว่าจะมาขอกัณฑ์หาซาลีหรือไม่กี่พระนางมัทรี ไม่ใช่มาดีแน่ ชูชกก็ใช้อุบายอีกว่า ท่านเข้าใจผิด ผมมาเพื่อเยี่ยมท่าน มิใช่จะมาขอท่าน ได้พบท่านก็เป็นกุศล ได้สมาคมกับท่านก็เป็นความสุข นานแล้วไม่ได้พบกันเลย อจตุฤๅษีหลงเชื่อจึงให้ชูชกค้างคืน พอรุ่งเช้าก็จัดให้ชูชกทานผลไม้เอี่ยมแล้วชี้ทางที่จะไปยังอาศรมพระเวสสันดร แล้วชี้ชมป่าเขา สัตว์น้อยใหญ่ แล้วเดินทางไปยังอาศรมพระเวสสันดร

กัณฑ์นี้กล่าวถึงชูชกเฒ่าเดินดงสี่บต่อ ไปพบพ่อฤๅษีสร้างสี่บสิน ชื่ออจตุฤๅษีเจ้าภวานาน่าฮืด พราหมณ์เข้าใกล้ประนมบิ๊วกกล่าวจา พราหมณ์เฒ่าหลายกระบวนมันกล่าวลวงหลอกฤๅษีเจ้าให้เชือดตน ฤๅษีเจ้าหลงกลมันหลอก ชมชื่นด้วยพราหมณ์เฒ่าสนองเนิ่น จัดของต้อนรับยอมมันทุกอย่าง เชิญพักยังนอนหันหนึ่งคืน ตื่นรุ่งเช้าฤๅษีบอกทาง ไปสู่เขาวงกตให้แก่ตา

พราหมณ์เฒ่า ตาพราหมณ์เจ้ายินดีชมชื่น เดินดงดั้นไปถึงเจ้ายอดบุญ ไผ่บุษากัณฑ์นี้คนดีสิชูชอย แม่นสิทุกข์ยากฮ้าย บุญสิชูชอยชูได้ฯ

กัณฑ์ที่ ๘ กุมาร

๑๐๑ พระคาถา

เมื่อชูชกเดินทางมาตามคำบอกเล่าของฤๅษี เวลาเย็นก็ถึงอาศรมพระเวสสันดร แกล้งหาทางจะเข้าไปหาพระเวสสันดร ตอนนีพระนางมัทรีกลับมาแล้วไม่เหมาะ เอาไว้เข้าให้พระนางมัทรีเข้าป่าเสียก่อน แล้วแกก็เข้าไปนอนบนซอกเขาเพื่อหลบภัยจากสัตว์ถ้าจะมีรบกวน คั้นนั้นพระนางมัทรีฝันร้าย เป็นกลางบอกให้รู้ว่า จะต้องจากโอรสธิดา นางได้เข้าแก้ฝันกับพระเวสสันดร พระเวสสันดรไม่แก้ให้ แต่ตรัสเบี่ยงบ่ายว่า มาลำบากและยากไร้ พระนางมัทรีไม่เชื่อ แล้วพาลูกมาฝากพระเวสสันดรในตอนเช้า แล้วเข้าป่าหาผลไม้เป็นกิจวัตรประจำวัน ฝ่ายชูชกเมื่อเห็นมัทรีเข้าป่าไปแล้วก็ดีใจ รีบเข้าเฝ้าพระเวสสันดรเพื่อขอสองกุมาร พระเวสสันดรก็ประทานให้ แต่ขอให้รอมัทรีกลับมาก่อน ชูชกไม่ยอม เมื่อเป็นดังนั้น พระเวสสันดรจึงบอกว่า ท่านจงพาไปสู่เมืองปู่เมืองย่า แล้วจะได้รางวัลมากมาย ชูชกไม่ยอมอีกและบอกว่า จะเอาไปใช้เอง สองกุมารได้ยินก็ตกใจ พวกมันหลบไปแอบในสระน้ำ เมื่อชูชกไม่เห็นสองกุมารก็ฟ้องพระเวสสันดรว่า เป็นใจกับลูก ที่สุด พระเวสสันดรก็ต้องไปตามเองและเรียกขึ้นมา แล้วปลอบให้หายกลัวแล้วตีราคา ค่าตัวลูกทั้งสอง ซาลีต้องถ่ายด้วยทองแท่งหนักหนึ่งหมื่นห้าพันตำลึง กัณฑ์ต้องไถ่ด้วยทาสชายหญิง ช้าง ม้า โค รถ อย่างละร้อยกับทองแท่งหนักห้าพันตำลึง แล้วมอบให้ชูชก ชูชกจึงพาสองกุมารไปโดยใช้เถาวัลย์ผูกมือสองกุมารแล้วจูงไป เมื่อสองกุมารอดเอื้อน ชูชกก็ทุบตีตามสันดานหยาบช้าของตน พระเวสสันดรบันดาลใจเกิดโทสะ น้อยพระทัย คิดจะประหารชูชกเพื่อเอาลูกคืน แต่ก็หักใจได้ จึงปล่อยให้ชูชกพาสองกุมารไปตามปรารถนา

กัณฑ์นี้ถือก่อนบันพญาเวสทรวงธรรม ทานบุตรตาลูกกึ่งสองน้อย ให้แก่ตาพราหมณ์เฒ่าพาหนีเหยี่ยวแดดไปแล้ว ให้หาพ่อเจ้าหิวให้ย่าวัยม แต่ที่ว่าวิบากเบื่องสิพลอยพราคนฮัก ไปคนทางห่างกันครวน้อย ไผ่จกได้ศรัทธาเชื่อนุชา โมทนาน่าชื่นชมดอมเจ้า จังสิถึงแห่งห้องเมืองกว้างปอนนิพพานฯ

กัณฑ์ที่ ๙ มัทรี

๙๐ พระคาถา

พระนางมัทรีฝากสองกุมารด้วยใจห่วง แล้วเข้าป่าหาผลไม้ เวลาย่ำเย็นจึงเดินทางกลับ เทพยดาได้แปลงกายเป็นสามสัตว์ คือ ราชสีห์ เสือโคร่ง และเสือเหลืองนอนขวางทางอยู่ เพื่อให้พระนางกลับเร็วกว่ากำหนดกลัวเกิดเรื่องพิพาทกับซุชกเรื่องการถวายนทาน กว่าจะกลับอาศรม ได้จึงมีดคำ ครั้นพระนางมัทรีกลับมาไม่เห็นสองโอรส ตามหากก็ไม่พบ จึงทูลถามพระเวสสันดร ครั้งแรกพระเวสสันดรทำเฉยเสีย นางมัทรีพ้อ พระเวสสันดรจึงใช้อูบายเพื่อดับความโศกพระนางมัทรี โดยการกล่าวโทษว่า นอกใจที่กลับมาเสียมีดคำ พระนางมัทรีน้อยใจออกติดตามจนหมดแรง ก็เซซังกลับมา ทูลถามความจริงกับพระเวสสันดรอีก แต่เพราะหมดแรงทรงกายจึงสลบอยู่ ต่อหน้าพระเวสสันดร พระเวสสันดรเห็นเหตุการณ์เป็นเช่นนั้น ก็ตกพระทัยลืมนพระองค์ว่าเป็นดาบส เข้าอุ้มพระมัทรีมาใส่ตัก แล้วบีบนวดตามประสาयाก เห็นพระนางยังไม่ตื่นพระชนม์จึงไปหยิบน้ำเข้ามาโลมลูบพระกาย มัทรีจึงฟื้นองค์ รู้สึกละอายนที่มาอยู่บนพระเพลา(ตัก) ของพระเวสสันดรเช่นนั้น แล้วถามหาลูกอีก พระเวสสันดรก็บอกความจริงทุกประการ พระนางเมื่อได้ฟัง ก็พลอยอนุโมทนา

ตกัณฑ์นี้นางมัทรีเศร้าโศก วิปโยคเพื่อดำต่องูกนาง เพราะบ่เห็นลูกน้อยสองอ่อน บุตรตา เิงชาติกัณหาที่ถักทานไปแล้ว กัลยาแก้วโศกาไห่น้ำ ถามเฝ้าผู้ฝัวแก้วกะบ่จา นางปวง บ้าเดินซั่วแสวงหา ก็บ่เห็นบุตรตาลูกกึ่งสองน้อย โทมณัสแค้นสลบลงล้มท้าว นอนมอดม้วยครว น้อยจ้งค้อยคื่น ตอนนี้เจ้ามันตกพลอยพลัดลูกหนีไกลข้าง เจ้าอย่าวางของให้ราคาแพงให้ผู้อื่น มั่นสิน่าเหตุฮ้ายมาเข้าสู่ตน ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๐ สักกบรรพ

๔๓ พระคาถา

ท้าวอัมรินทร์ทราบข่าวพระเวสสันดรบริจาคสองกุมารเป็นทาน เกรงว่า ถ้ามีใครมาขอ พระนางมัทรีก็จะให้ไปอีก เกรงว่าจะไม่มีใครอุปัฏฐากดูแลพระเวสสันดร จึงมานะมิตกายเป็น พราหมณ์เพื่อขอพระนางมัทรี เมื่อขอมาแล้วจึงเล่าความจริงว่า เป็นท้าวสักกอัมรินทร์ และ ขอฝากพระนางมัทรีให้อยู่ปฏิบัติพระเวสสันดรต่อไป และท้าวสักกอัมรินทร์ได้ถวายพร ๘ ประการ คือ

๑. ให้บิดาเมตตาแล้วมารับกลับ
๒. ขอให้ปล่อยนักโทษเรือนจำได้
๓. อนุเคราะห์คนยากจนด้วยสรรพสมบัติ
๔. อย่าลู่อำนาจสตรี พอพระทัยแต่ภรรยาเดียว
๕. ขอโอรสทั้งสองได้เป็นกษัตริย์สืบราชสมบัติ
๖. ขอฝนแก้ว ๗ ประการ ตกลงในเมืองสี่พิขณะเมื่อพระองค์ไปถึงแล้ว
๗. ขออย่าให้สมบัติในห้องพระคลังอย่าหมดสิ้นเวลาบริจาค และไม่ทอดทิ้งใน การบริจาค
๘. เมื่อทิวศตแล้ว ให้ได้ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิต และเมื่อจุติลงมาเป็นมนุษย์ ให้ได้บรรลุปรมายิกะกัมโพธิญาณฯ

แล้วตรัสว่า ไม่ช้าพระชนกก็จะเสด็จกลับมารับกลับพระนคร ให้เร่งบำเพ็ญเนกขัมม บารมีต่อไป

สักกบรรพเป็นกัณฑ์งามยิ่ง ทุกสิ่งหมายมาดมุ่งสืสมแท้ดังหวัง ได้เมื่อครั้งพญาเวส ทานเมีย ให้แก่อินตาพราหมณ์เพื่อแลกญาณดวงล้ำ เพื่อจักชนสัตว์ข้ามสงสารให้ม้มฝั่ง เถิงแห่ง ห้องเมืองกว้างนิพพาน อินตาพราหมณ์ได้ด้วยอมอบวางคืน องค์ธรรมฮับมิงเมียเอาไว้ พราหมณ์ จังวางเวรให้พรดีแปดอย่าง ให้แก่พระเวสเจ้าสมด้วยดังประสงค์ กัณฑ์นี้เฝือกได้ศรัทธาชมเชย ออกใส่เกล้าบูชาไว้ แม่นดีแท้แหลัวฯ

กัณฑ์ที่ ๑๑ มหาราช

๖๙ พระคาถา

เมื่อชูชกรับสองพระกุมารจากพระเวสสันดรแล้วก็พาเดินมาในป่าใหญ่ ค่ำไหนนอนนั่น เวลานอนนั้นตัวเองขึ้นไปนอนบนต้นไม้ผูกเปลนอนอย่างสบาย ส่วนสองพระกุมารชูชกรก็ผูกไว้ใต้ต้นไม้ เทพยดาสงสารสองกุมารจึงแปลงกายเป็นพระเวสสันดรและพระนางมัทรีมาปลอบขวัญ แล้วให้อาหารทิพย์ พอใกล้สว่างก็ผูกสองกุมารตามเดิม ทำอยู่อย่างนั้นจนสิ้นทางเดิน และเมื่อเดินทางไปถึงทางสองแพร่ง เทพยดาตั้งใจให้ชูชกรเห็นทางเป็นสองทาง ทางหนึ่งจะไปกาลิงคะ อีกทางหนึ่งไปยังนครสีพี ทำให้ชูชกรไปทางนครสีพีเมืองเวสสันดร เป็นเวลา ๑๕ ราตรี ก็ถึงนครสีพี ในคืนสุดท้ายชูชกรพาสองกุมารมาถึงนครสีพี พระเจ้ากรุงสุยชัยนิมิตฝันไปว่า “มีบุรุษผู้หนึ่ง นำดอกบัวสองดอกมาถวาย พระองค์รับด้วยพระหัตถ์แล้วยกขึ้นทัดพระหัตถ์” พอตื่นบรรทมโปรดให้โหรทำนายฝัน โหรบอกว่า จะได้พบพระญาติสนิทในเร็ววันนี้ ครั้นถึงเวลาก็เสด็จออกประทับหน้าพระลาน ไม่เข้าชูชกรก็พาสองพระกุมารเข้ามา พระองค์จึงให้ชูชกรเล่าเรื่องการนำสองกุมารมาจากเขาวงกต ต่อจากนั้นก็ให้เบิกพระราชทรัพย์มาไถ่ชาติกัณฑ์กำหนด พระเจ้าสุยชัยได้พระราชทานปราสาทให้ชูชกรพักเป็นรางวัลอีกด้วย แล้วให้พนักงานเชิญชาติกัณฑ์เข้าห้องทรงตักแต่งอินทรีด้วยเครื่องภัตตาคารมีอาภรณ์โคมพัสดุ เป็นต้น แล้วพระเจ้าสุยชัยก็ถามทุกข์สุขของพระเวสสันดรและเปรยว่า ไข่มุกจะเกลียดชังพระเจ้าพ่อก็หาไม่ หากเป็นเพราะชาวเมืองมันใส่ไคล้ด้วยมารยา แล้วพระชาติจึงทูลวิงวอนพระเจ้ากรุงสุยชัย ให้ยกแสนยานุภาพไปรับพระเวสสันดรกลับเข้าเมือง พระอัยกาภิณดี แล้วรับสั่งให้เกณฑ์โยธาทัพไปรับพระเวสสันดรและพระนางมัทรีกลับ และในขณะนั้นเฒ่าชูชกรกินอาหารขนาดหนัก ธาตุย่อยไม่ทันท้องก็เลยแตกตาย พระเจ้ากรุงสุยชัยจึงประกาศหาญาติให้นำมารับมรดก แต่ไม่มี เลยให้ขนเข้าพระคลังหลวงตามเดิม พระเจ้ากรุงกาลิงคะโปรดให้นำช้างปัจจัยนาคมาคืน แล้วจัดแจงแต่งพลขึ้นรถ ออกไปรับพระเวสสันดรยังเขาวงกตสิ้นราตรีได้ ๕๓ ราตรี

กัณฑ์นี้เป็นที่ยินสะออนไว้ ไอละनोंนำโชค ความวิปโยคปางก่อนก็หายเสียดบ่ยัง ได้เมื่อครั้งสนไชยราชภูบาลไถ่เอาสองกุมารหน่อธรรมหลานน้อย สองศรีสร้อยกัณฑ์หาชาติลูกพระบาท พันจากทาสพราหมณ์แล้วแต่หลัง พระบาทให้ชมขึ้นยินดี หอมสองศรีอุ้นทรวงหายฮ้อน เป็นที่ยินสะออนแท้ชาตาของท่าน ลุลลาภได้หลานน้อยตัวควีน ไผหากได้ชมขึ้นเมทนา กัณฑ์มหาราชาไถ่หลานตอนนี่ แม่นว่ามีคความยุ่งของเสียดสิคีนตัว เจ้าเหล่า เป็นดังเรื่องกัณฑ์นี้ บ่ต่างหยงเจ้าเอี้ยฯ

กัณฑ์ที่ ๑๒ ฦกษัตริย์

๓๖ พระคาถา

พระเจ้ากรุงสุยชัยเดินทัพเป็นเวลา ๑ เดือนกับ ๒๓ วัน ก็ถึงเขาวงกตใกล้พระ
 อาศรมพระเวสสันดร แล้วบ่่ายหน้าขบวนทัพกลับพระนครสี่ปี เสียงทหารทั้ง ๔ เหล่าให้ร้องกัน
 ก้องสนั่น พระเวสสันดรได้ยินเสียงเช่นนั้นก็ตกพระทัย โดยคิดว่า เป็นข้าศึก จะมาจับพระองค์ไป
 ประหารชีวิต จึงตรัสชวนพระนางมัทรีขึ้นไปแอบดูบนภูเขา ส่วนพระนางมัทรีนั้นมีหน้าตาแจ่มใส
 เพราะเข้าใจว่า เป็นทัพของเสด็จพ่อมารับกลับและก็จริงอย่างนั้น พระเวสสันดรได้สติเห็นจริงตาม
 พระนาง จึงชวนกันลงมาจากเขา ทำใจให้มั่นคงมาคอยต้อนรับที่อาศรมด้วยอาการอันสงบและ
 การเข้าไปพบพระเวสสันดรนั้นได้จัดเป็น ๓ คราว คือ พระเจ้ากรุงสุยชัยเข้าไปก่อน ต่อมาก็
 พระนางผุสดีเข้าไป และสุดท้ายเป็นชาลีกัณหา พระเวสสันดรก็ต้อนรับเป็นอย่างดี ต่อจากนั้น
 อำมาตย์ราชบุโรหิตได้ทูลพระเวสสันดรให้ทรงลาผนวชแล้วกลับเข้าครองราชสมบัติสืบต่อไป

สักขัตติชน เป็นกัณฑ์หายโศก หกหน่อฟ้ามาพ้อพบกัน ในดงกว้างเขาวงระวิงแวง
 ชมชื่นด้วยเห็นหน้าพรำกัน จนอดกลั้นความดีใจไว้บ่อยู่ ทบทำวาล้มเลยให้ใส่กัน คาคาครั้งนี้ทั้ง
 มวลหมู่เสนา เทวาทบย่ำววมนำเจ้า ก็หายเศร้าบ้านเทาเสียโศก หาแจ่มเจ้าอภัยให้แก่กัน โทษท้อ
 ฟ้าพระพ่อยอมผิด ทางไมตรีต่อเติมเอาไว้ แล้วจึงได้เชิญชวนองค์พระเวสให้ลาเพศผนวชไว้ คึน
 เข้าสู่นคร ในตอนนี้เป็นตอนหายโศก ใฝ่ผู้มีโชคได้บูชาไว้แมนดีแท้แท้แล้ว

กัณฑ์ที่ ๑๓ นครกัณฑ์

๔๕ พระคาถา

เมื่อพระเวสสันดรสดับคำเชื้อเชิญของพระราชบิดาที่ตรัสเชื้อเชิญให้ทรงลาผนวช จึงตรัสพ้อว่า “เมื่อก่อนหม่อมฉันปฏิบัติทศพิธราชธรรมแล้ว ไฉนพระบิดาจึงลงโทษให้เนรเทศปล่อยให้มารับทุกข์ มีควรเลย” พระเจ้ากรุงสุทนต์ตรัสยอมรับผิดทุกประการที่หลงเชื่อคนยุยง แล้วตรัสให้พระเวสสันดรลาผนวช ต่อจากนั้นพระเวสสันดรจึงทรงลาผนวชพร้อมทั้งพระนางมัทรีด้วยเสด็จเข้ามณฑลราชพิริราชาภิเษก ณ บริเวณอาศรมนั้น พร้อมทั้งทรงเครื่องแบบกษัตริย์ เสด็จนิวัตน์พระนครสี่ปีเป็นเวลา ๒ เดือนเศษก็ถึงพระนครสี่ปี เมื่อพระเวสสันดรเสด็จขึ้นปราสาทแล้วได้ตรัสสั่งให้ปลดปล่อยนักโทษและสัตว์ทั้งหลายให้หมด ครั้นราตรีทรงรำพึงว่า พຽງนี้ประชาชนต่างพากันมาขอรับพระราชทาน เกรงไม่มีอะไรแจกจ่าย ท้าวโกสีห์ทราบ จึงบันดาลฝนแก้ว ๗ ประการ ให้ตกลงมาในพระนครสี่ปีสูงถึงหน้าแข้ง ในพระราชวังสูงถึงสะเอว พระเวสสันดรก็ประกาศให้ชาวเมืองมาขนเอาไปตามปรารถนา ต่อแต่นั้นพระเวสสันดรก็ครองราชสมบัติโดยทศพิธราชธรรมตลอดมา ชาวเมืองได้รับความสุขสวัสดิ์ทั่วหน้า พระเวสสันดรครองราชย์อยู่จนสิ้นพระชนม์ ครั้นต่อมาจึงไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิตเทวโลก และจุติลงมาในโลกมนุษย์ ได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

กัณฑ์นครคอนท่ายดีหลายเหลืออ่าน พระเวสได้ผ่านพันเวรฮ้ายทุกประการ จนได้กลับต๋าวบ้านครองราชสมบัติ เป็นกษัตริย์ทรงธรรมนึ่งปองเป็นเจ้า ฯ

ใครเกิดเป็นใครร่วมสมัยพระพุทธเจ้า

๑. พราหมณ์ชูชก	เกิดเป็น	พระเทวทัต
๒. นางอมิตตดา	เกิดเป็น	นางจิญจมาณวิกา
๓. พราหมณ์เจตบุตร	เกิดเป็น	พระฉันทะเถระ
๔. พระอัชุตฤษี	เกิดเป็น	พระสารีบุตรเถระ
๕. พระอินทร์	เกิดเป็น	พระอนุรุทธะเถระ
๖. วิสสุกรรมเทพบุตร	เกิดเป็น	พระมหาโมคคัลลานะเถระ
๗. พระยาไกรสร	เกิดเป็น	พระอุบาลีเถระ
๘. พระยาพยัคฆราช	เกิดเป็น	พระสิมพลีเถระ
๙. พระยาพีริราช	เกิดเป็น	พระจุลลนาถเถระ
๑๐. เทพดาชายตามรักษา ๒ कुमार	เกิดเป็น	พระมหากัจจายนเถระ
๑๑. เทพดาหญิงตามรักษา ๒ कुमार	เกิดเป็น	พระนางวิสาขา มหาอุบาสิกา
๑๒. ช้างปัจฉิมภาค	เกิดเป็น	พระมหากัสสปะเถระ
๑๓. พระเจ้ามัทราช	เกิดเป็น	พระมหานามะเถระ
๑๔. อำมาตย์ทูตชาวเนรเทศ	เกิดเป็น	พระอานนท์เถระ
๑๕. เสนาคูตตอำมาตย์	เกิดเป็น	อนาถบิณฑิกะเศรษฐี
๑๖. พระเจ้ากรุงสญชัย	เกิดเป็น	พระเจ้าสุทโธทนะ
๑๗. พระนางผุสดี	เกิดเป็น	พระนางสิริมหามายา
๑๘. พระนางมัทรี	เกิดเป็น	พระนางยโสธรา (พิมพา)
๑๙. พระชาลีราชกุมาร	เกิดเป็น	พระราहुล
๒๐. พระนางกัณหาราชกุมารี	เกิดเป็น	พระนางอุบลวรรณาเถรี
๒๑. สหชาติโยธีทั้งหลาย	เกิดเป็น	พุทธบริษัท
๒๒. พระเวสสันดร	เกิดเป็น	พระพุทธเจ้า

ภาคผนวก ง

อุปคุดตเถรวัดถุ

อุปคุตตเถรวัตถุ
(สำนวนสมัยใหม่)

(นายจันทร์ นาหนองท่อม ประชาญ์ชาวบ้านบ้านนาสมบุรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด)

เอว้มเม สุตัง ดั่งข้าพเจ้าได้สดับมา เอกัง สะมะยัง ภาคะวา ในสมัยกาลครั้งหนึ่ง ครั้งเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตถาคตศาสดา ทรงพักผ่อนสำราญพระอิริยาบถอยู่ ณ สถานที่อันสงัดในชฎาแห่งป่าไผ่นามว่า เวฬุวัน อันบรมบพิตรพิมพิสาร ผู้ครองนครราชคฤห์ ได้มอบเวรเคนถวายเป็นส่วนสงฆ์ผู้ดำรงในพระธรรมวินัย เมื่อคราประสบพบครั้งแรก และได้ดวงตาเป็นธรรมเป็นผู้มั่นในพระพุทธศาสนา เพราะฟังอนุพุทพิกถา เมื่อคราก่อน

อะเถกะทิวะสัง ณ สมัยวันหนึ่ง ขณะที่พระเจ้าพิมพิสาร ทรงว่างจากพระราชภารกิจ มาดำริในพระทัยว่า พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น พระองค์ทรงละกิเลสคือความกำหนัดยินดีในกามให้เหือดแห้งไปเหมือนตาลยอดด้วนแล้วพระองค์ยังคงมีน้ำกำหนัด คือน้ำอสุจิอยู่หรือไม่หนอ **ดั่ง ขะณังเยวะ** ในขณะนั้นนั่นแล ท้าวเธอมารำพึงว่า **กิง นุ โข ภาวะณัง** จะประโยชน์อะไรด้วยการขบคิดด้วยตนเอง ควรที่เราจะเข้าไปเฝ้าพระบรมครูแล้วทูลถามปัญหาเถิด **เยนะ ภาคะวา เตนุปะสังกะมิ อุปะสังกะมิเตวา ภาคะวันตัง อะภิวาเทเตวา เอกะมันตัง อัมมฐาสี** พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่โดยทิสภาภาคใด ท้าวเธอก็มุ่งพระพักตร์เข้าไปเฝ้า ณ ทิศนั้น ครั้นถวายบังคมเสร็จแล้ว ก็ประทับยืนอยู่ ณ ที่อันเหมาะสมแห่งหนึ่ง รอวโรกาสจากพระบรมครู **อะถะ นัง ภาคะวา** ที่นั่น พระผู้มีพระภาคเจ้า เห็นพระราชพาพร้อมด้วยข้าราชการบริพารแห่แหนมาเป็นจำนวนมาก จึงตรัสถามว่า **มะหาราชเช** เจริญพรมหาบพิตรราชสมภารเจ้า วันนี้ พระองค์ดูมีสีพระทัยงุ่นงาย พระองค์เสด็จมาด้วยพระประสงค์สิ่งประการใดหรือ พระเจ้าพิมพิสาร จึงทูลถามปัญหาว่า **ภันเต ภาคะวา** ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพระองค์มีความสงสัยเกี่ยวกับพระพุทธองค์ว่า พระองค์ยังมีน้ำกามอยู่หรือไม่ พระเจ้าข้า **สัตถา อะภาสี** พระศาสดา จึงตรัสตอบว่า ความกำหนัดของเราไม่มี แต่น้ำกามยังมีอยู่ พระเจ้าพิมพิสาร ตรัสถามว่า จะรู้ได้อย่างไรว่า พระองค์ยังมีน้ำกามอยู่ พระเจ้าข้า.

อะถะโข ภาคะวา ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงยื่นพระหัตถ์ข้างขวาไปเบื้องหน้าแล้วตั้งจิตอธิษฐานว่า ขอให้ น้ำกามจงปรากฏอยู่บนฝ่าพระหัตถ์นี้ ในขณะนั้น น้ำกามก็ปรากฏเป็นที่ประจักษ์แก่นัยยะเนตรของพระราชพาพร้อมทั้งพระสงฆ์ ๕๐๐ รูป และข้าราชการบริพารทั้งหลาย

อะถัสสะ เอตะทะโหสิ เมื่อนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ามาดำริว่า อันน้ำกามแห่งเรานี้เป็นสิ่งที่มีवलล์ถ์วาศัยอยู่ หากเราขว้างขึ้นไปบนนภากาศ จะทำให้ท้องผ้าผิดลำแดงฝนฟ้าไม่ตก ต้องตามฤดูกาล หากเราจะทิ้งไปบนภาคพื้นพสุธา พื้นดินจะแตกกระแหง และยังเป็นกรยังชีวิต สัตว์ให้ตกลงไป ถ้ากระไรควรที่เราจะปล่อยลงไปใ้แม่ น้ำคองคาคา ดังนั้น พระพุทธองค์จึงทรงปล่อยน้ำกามนั้นลงไปใ้แม่ น้ำคองคาคา **ตั้งขณัฎฐญเฐวะ มะหามัจฉา อานันทา** ในขณะนั้นแม่ ปลาใหญ่นามว่าอานนท กำลังมีระดู อันปลาชนิดนี้มักจะอาศัยอยู่ใ้สะตือทะเล ขณะนั้นมันเห็น น้ำกามของพระบรมครูลอยอยู่เหนือผิวน้ำ จึงได้สูบกินกินไป แล้วกลับคืนไปสู่วิมานของตน ณ ใ้สะตือทะเล

อะถะโข ภาคะวา ในลำดับนั้น สมเด็จพระจอมไตรทรงแยมพระโอบุษฐ์ อันเป็นเหตุให้เกิดพิศวงแก่พระราชาพิมพิสาร จึงตรัสวาทาขานไปว่า พระพุทธเจ้าข้า เหตุไฉนหนอ พระองค์ จึงทรงแยมพระโอบุษฐ์ พระบรมเชษฐุ์ จึงตรัสไขเหตุว่า อันปลาอานนทนั้น ครันได้กินกินน้ำกามของเราไปแล้ว มันจักประคองครรรกไว้ ครันถ้วนทสมาส ๑๐ เดือนเคล็อนคล็อย จักประสูติกุมารน้อยมนุษย์ผู้มีผิวพรรณดุจทองคำ และทารกนั้น ครันเจริญวัยแล้วจักเข้าบรรพชาอุปสมบทใ้บวรพระพุทธศาสนา เป็นพระผู้ทรงวิชชานามว่า อุปคุตตะมหาเถรเจ้า เมื่อศาสนาของเราล่วงเข้าได้ ๓๐๐ ปี เมื่อคราบรมบพิตร เจ้ากรุงปาฏลีบุตรพระนามว่า ศีรธรรมาโคกราช (**พระเจ้าอโศกมหาราช**)ได้เฉลิมฉลองพระสถูปอัฐิธาตุแห่งเราทั้ง ๑๐๘ องค์ นั้น เธอจักมาระงับเหตุแห่งความวุ่นวายที่พระยามารจะมารบกวนพิธิการนั้น จนกระทั่งปราบพระยามารให้หายพยศปรารถนาตนเป็นพระพุทธเจ้าใ้ในอนาคตกาลนั้น และต่อไปใ้อนาคต คนทั้งหลาย หากใครจะจัดงานอะไร จะต้องทำพิธิอัฐิธาตุซึ่งมักจะจำพรรษาอยู่ ณ วิมานสะตือทะเลกับมารดา เพื่อให้มาปกป้องคุ้มครองภัยจากงานตลอดไป

เมื่อตรัสเหตุั้นแล้ว พระองค์ทรงยกพุทธภาษิตขึ้นชี้ว่า **สุทธิ อะสุทธิ ปัจจัดตั้ง** ความหมจด หรือไม่หมจด เป็นของเฉพะตน **นาญญู อัญญัง วิโสธะเย** บุคคลอื่น หายังบุคคลอื่นให้หมจดได้ไม่ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ที่ตัวของเราเป็นคนตัดสินว่าดีหรือไม่ดี หากเราทำดีเราก้ได้ดี เราทำชั่วเราก้ได้ชั่ว ไม่มีใครจะกำหนดกฎเกณฑ์ให้เรอดีหรือชั่วได้ นอกจากตัวของเรารู้กระทำเอง เมื่อตัวเราเป็นผู้ทำ เราก้จะรู้ว่าตนตัวเรานั้นหมจด หรือไม่หมจด แล ฯ

ภาคผนวก จ

คำสู่วัณูพระเวสสันดร คำปาวเทวดา คำอาราธนา
เทศน์ต่าง ๆ และคำคารวะพระรัตนตรัย

คำสู่ขวัญพระเวสสันดร คำป่าวเทวดา คำอาราธนาเทศน์ต่าง ๆ

และคำคารวะพระรัตนตรัย

(นายจันทร์ นาหนองท่อม ปราชญ์ชาวบ้านบ้านนาสมบุรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด)

คำสู่ขวัญพระเวสสันดร

ศรี ศรี สวัสดิ์ปัญญะมัย ไตรรัตนะวรดิถี อิมุตตะโชติ ประสิทธิโยดพร้อมนักชัดดา
พระจันทร์พระจรัสเสริจ เสด็จเข้าใกล้แพงภาค จากนักชัดฤกษ์ชื่อว่า (ออกชื่ออราสี) ภายในมี
..... (ออกชื่อเจ้าอวาส) เป็นเค้า ภายนอกมี..(ออกชื่อผู้เป็นหัวจ้งงาน) พร้อมกันเลื่อมใส ในวรพระ
พุทธศาสนาเป็นอันยิ่งฝุ่งข้าทั้งหลายจึงพร้อมกันมา ราชาบายศรี ศากยมนีหน ตนเป็นครูสั่งสอน
สัตตนิกรอยู่จ้อยจิ่งแจ้งบ่ขาด ปางเมื่อเจ้าสิทธิถาวรละหมรวาสห้องบุรี เจ้าก็บายพระขรรค์ชัยศรี
ตักเศกเกล้าโมฬี เจ้าก็หนีไปบวชสร้างผนวชให้หกพระวัสสา ก็จึงได้เรื่องรัตน ตรีสเป็นสัพพัญญุต
ญาณ การเป็นพระ เทบเท่าไม้พระศรีมหาโพธิ เป็นเจ้าเฒดสงสาร วันนั้นก็มีแล ชัยยะตุ ภาวะ
ชัยยะมังคะลัง

(ให้สวด ๓ จบสวด เสร็จแต่ละจบ ให้ตีฆ้อง ๑ ที แล้วจึงแห่ผะเหวดเข้าเมือง)

คำอาราธนาเทศน์พระมาลัยหมื่น

สุระหิตัง นิจจิง ตัง ตัง รัมมัง วันทามิ ข้าไหว้บาทนาโถ กับทั้งพระศรีมหาโพธิ กุศลเสด
มวอลมา มีอัตราข้าไหว้นับได้ด้วยโกฏี เทพพระมาลัยโปรดปรานี้ ตั้งไว้ดีบ่เศร้า ข้ากราบเศียรเกล้า
วันทา ด้วยมาลาดวงดอกพร้อมด้วยข้าวตอกบรรณาคาร ทั้งข้าวเปลือกข้าวสารผายแผ่ บูชาแก้ไข้
สัพพัญญู องค์พุทธผู้ประเสริฐ อัครคะเลิศองค์พระธรรม สังเฆนนำบ่ขาด ตามโอวาทคำสอน ชีณา
วรองค์ประเสริฐ สมมุติสงฆ์เลิศทรงธรรม พวกข้า่น้อมนำมาพราพร้อมน้อมกายและอินทรีย์ จิต
ยินดีบ่ประมาท ฟังโอวาทคำสอน ในบวรพุทธศาสน์ ด้วยบาทพระคาถาว่า โย โส สุนทะหิตัง
รัมมัง วะริง สักกัจจิง อาราธนะนัง กะโรมะ

คำอาราธนาเทศน์พระมาลัยแสน

ยัง ยัง สัทธัมมะวะรัง ตะทัตตูปปะโก ะสะตัง สักกัจจัง นะมัสสามิ ฝูงข้าทั้งหลาย นรหญิงชายถ้วนถี่พร้อมภาคที่วันทา ยกมือมาใส่เกล้า ก้มกราบเท้านาโถ องค์พุทโธล้ำยิ่ง พร้อมทุกสิ่งสักการ ด้วยจิตบานเอื้องฮุ่น มุ่งมาดแผ่บุญกุศล หวังเอาตนข้ามโสม พ้นจากโลกสงสาร ขอให้ได้พบศาสนาของพระศรีอารยโ้ววาทองค์พระบาทอนาคต ทรงเกียรติยศไชธรรม อันจักนำมาตรัสในภายหน้า ขอให้ข้าได้สัมฤทธิ์ บวรมัยมิตรเห็นธรรมโสดานำบังเกิด ไกลจากโลกอสังขญี่ อวิจีแสนล้ำ พันภาคต่ำสู่ญาณทอง เดิมตามคลองอันวิเศษ ตัดกิเลสสวัฏฏะวนพร้อมทุกคนผายแผ่ กัณฑ์มาลัยแสนผายแผ่กว้างเมตตารธรรม ชำนาญมอบขาด บ่ประมาทตั้งใจฟัง ขอให้สมหวังในชาตินี้และชาติหน้า พวกข้าน้อยวันทา ตามบาทพระศาถาว่า อตตะธัมมัง ปะกาเสถะ โน โอกาสะ อาราระนังกะโรมะ

คำป่าวเทวดาฟังธรรมล้ำมหาชาติ

สุนันตุ โภนโต เย เทวา สังหา ดูราเทพเจ้าทั้งหลาย หมายถึงอินทระเจ้า เป็นเค้าเป็นประธาน กับทั้งโสฬสมหาพรหมตนทรงญาณลือเดช พระอาทิตย์ตนวิเศษใสแสง จันทรจรัสแสงเอื้องฮุ่นราหูพุ่งรัศมี ทิวทิศาปราสาทจตุราชโลกบาล อิศวรรสารแสนล้ำ ธรณีพรั้มวลมา เมขลาไกวแก้วแกว่ง ทิวทุกแห่งอันฮักษา ทั้งภูผาและเถื่อนถ้ำทั้งย่านน้ำและเหวหิน ทั้งแดนดินและเถื่อนกว้าง ทั้งย่านน้ำและวังฮี้ ทั้งโบกขรณีและหย่อมหญ้า ทุกแหล่งหล้าและโพธิ์ศรีทั้งเจดีย์และแก้วกู๋ อันฮักษาศาสนา อยู่อาฮามเขต ประเทศภูมิสถาน กำฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ ทุกเทศท่องอาณาทั้งคูลาและแถวถี่ ขออัญเชิญเทพให้ทุกที่แดนไกล พวกฝูงข้าทั้งหลาย ขออัญเชิญเทพแก่นไ้ทั้งมวล ในหมื่นโลกธาตุ อากาศจักรวาล ขอจงพร้อมกันเสด็จลีลา ลงมาชองหน้า พระพุทเจ้า พระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า แล้วจงพร้อมกันเข้ามาฟังยังล้ำมหาชาติ ขอจงสำเร็จความปรารถนา พวกหมู่ข้าทั้งหลาย ทุกคนทุกคน ก็ข้าเทอญ

คำอาราธนาเทศน์สังกาส

ชัยะตุ ะวะวัง ชัยะตุ ะวะวัง ชัยะมังคะลัง บวรวิลาส องค์พระบาทสิทธิธารธราชกุมาร สมภารเพ็งบ่ขาดเป็นปัจฉิมชาติโพธิสัตว์ ปฏิบัติถ้วนถี่ ใจแจ้ที่สงสาร มียศญาณบโศก บริโภคทวยธรรม สัพพะสรรพ์ทุกสิ่งเป็นลูกมิ่งทำวสุทโธ ใจโกศลแสนโยชน ปางเมื่อซีได้โผดฝูงสัตว์ สมภารพันธ์เต็มดี ยามนอนฮ้อนอินทรียสะดั่งตื่นเด็กตื่นผู้คนนอน เจ้าก็จรเสด็จไปยังปราสาท เตียรดาษนักสนม บางน่องนอนปะนมและปะถัน บางน่องนอนอ้าปากและขบฟัน นางน่องนอนมีนตาและยิงเขี้ยว

น้ำลายไหล วิกลวิการไปหลายหลาก พร้อมทุกภาคมหาลี นอนหลับดีอยู่ดีด้อย กอดลูกน้อยราหูล
 เลยลวดซึกม้าแก้ววรกันฐัก เลยลวดซึกม้า ไปสู่แม่น้ำอันเชื่อว่าโนมานที่ ยกพระขรรค์ดวงดีตัด
 เกล้าเกศ ทรงเพศบรรพชา จึงกล่าวคาถาว่า กะรินทั้ง สีระสา นะมามิ ดังนี้เป็นเค้า トラบต่อเท่า
 เข้าสู่นิพพาน ก็เข้าเทอญ

คำอาราธนาเทศน์มหาชาติ

ศรี ศรี บวรไมตรี ชัยะโชค ข้าขออัญเชิญท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่ พร้อมทุกที่ทวยธรรม ทั้ง
 สุบรรณครุฑนาศักโกภาคภายบน ปัญจมารมลทั้งตัว จงผาบแพ้ผจญมาร ยมภิบาลท่านให้ อยู่ป่า
 ไม้และวงกต ทั้งบรรพตและคูหา ขออัญเชิญธรณีนางนาถ ขมวดวาทมวยผม เป็นนทีผาบมารใน
 แทนแก้ว มารคลาดแคล้วกลับหนี อัญชลีกราบไหว้เชิญทั้งเทพให้ภายบน จงเอาตนเข้ามาฟังธรรม
 จำศีลทุกเมื่อ อย่าได้เบียดคลองธรรม อันจักนำมาในอดีตชาติปฏิในบาทพระคาถาในนิกายทั้งห้า
 ฎไว้ว่าแวนตระการ เป็นตำนานบทเค้า นักปราชญ์เจ้านำมา ในมหาเวสสันดรราชาปฐมมาเป็น
 เค้า ฟังเยอนักปราชญ์เจ้าน้อยหนุ่มพรศรี จงมีใจอดใจเพียร กระทำดีอยู่ดีด้วยดีด้วยชวนชวายหา
 มาลาดอกไม้ใหญ่ให้น้อยให้ได้พอพัน อุบลบานไขกาบ กับทั้งของพาบพร้อมอย่างละพัน ดอกผักตบ
 ไซช่องกาบ บัวหลวงพาบพร้อมพอพัน ประทีปน้ำมันมาบขาด ธงกระดาษและธงชัย ประดับไปทุก
 แห่ง ข้าวพันก้อนแบ่งพอพัน วางเป็นถันสพาส อย่างประมาทละเพียรเสีย ทั้งผิวเมียและลูกเต้า
 พร้อมใจกันเข้าภาวนา ถือมาลาดวงดอกไม้กัมกราบไหว้วันทา มีอหุตาจจ้อ ตั้งใจตอกองบุญ ให้
 เป็นคุณและประโยชน์ พันจากโทษและเวรกรรม จิตใจนำพรำพร้อมน้อมหน้าอยู่สนทน จิตใจตน
 อย่าประมาท มันจักเป็นบาปฮ้ายยิ่งหนักหนา คือ ดั่งนางอมิตตดาหนุ่มเหน้า ได้พราหมณ์เฒ่าเป็น
 ผัวนางบ่กลัวเกรงบาป ฟังธรรมหากเหงานอน จิตใจชวนนำชู้ บาปกรรมผู้นำถึงโต ได้สามมีไซ่ถ้อย
 เฒ่าทุกข์ยากเข้าบ่มีวาง กรรมของนางแวนเทียว เวรผู้เกี่ยวพันพัน กรรมตามทันจึงมีโทษ น้อยหนุ่ม
 ไซ่ตจอุตสาห์ถือมาลานบ่น้อม พร้อมลูกเต้าและนัดดา จิตโสภาย่าประมาท ฟังโอวาทชาดก
 พระองค์ยกทรงสอน ทศพรกัณฑ์เคลื่อนคลาด จรจากสวรรค์ สมทันเทียมทุกที่ สมมุ่งมาดที่นาง
 ประสงค์ อินทราทรงทานทอด พรายอดแก้วบรรพณ ตามสมควรบ่ขาด ได้เป็นพุทธราชามารดา องค์
 สัตตาแก่นเหง้า ท่านกฎเข้าชื่อทศพร หิมพานวอนพราหมณ์เทียวพราหมณ์เฒ่าที่เทียวขอทาน หิม
 วันชอกใช้ ท่านกฎไว้ว่าหิมพาน ทานกัณฑ์คชสารข้างเผือก พระองค์เลือกยกขึ้นยอทาน ฝูงกัณดาร
 คนขมอด แลกแก้วยอดดวงโพธิญาณ ตามตำนานท่านกฎไว้ วนปเวสนี้ใกล้เข้าสู่วงกต ชูชก
 พราหมณ์เฒ่าใจคดเทียวขอ จุลพนไพรแถวถึ มหาพนยังแวนตระการ สองกุมารทานทอด ท่านขอได้
 ชื่อกัณฑ์กุมาร มัทธิตามแวนเทียว นางนาถเทียวทวัระวัย ในพงไพรเถื่อนกว้าง ท่านกล่าวอ้างว่า

กัณฑ์มัทรี สักกบรรพมีหลายภาค นานาถน้อยสองศรี หลงศรีป่าไม้ เข้าสอดให้สญชัย อัศจรรย์ชื่อว่า
กัณฑ์มหาราช ฉกษัตริย์ภาคเที่ยวทัน เจริญจอมธรรมทั้งสี่ออกจากที่วงกต บำเพ็ญพรตลาไล กลับ
เวียงชัยนครกว้าง ทำนกล่าวอ้างว่ากัณฑ์นคร เป็นคำสอนถ้วนถี่ ฎฎไว้ที่ชาดก พระองค์ทรงยกเห็น
สมภารเพ็ญใจใจใจ น้อยนาถให้ลุนหลัง ตั้งใจฟังในอดีตชาติ ตามบทบาทพระคาถาว่า อาทิ
กัลยาณัง มัชฌะกัลยาณัง ปะริโยสานะกัลยาณัง สาทัง สัพพัญญุชะนัง เภวะละปะริปุณณัง
ปะริสุทัง มหาเวสันตะระชาตะกััง พรหมะจะริยััง ปะกาเสถะ โน โโอกาสะ อาราระนัง กะโรมะ

คำคารวะพระรัตนตรัย

(กล่าวตอนเทศน์ผะเหวดหมดทุกกัณฑ์และเทศน์ฉลองแล้ว ก่อนผู้ฟังเทศน์กลับบ้าน)

โอกาสะ โอกาสะ ผู้ซำทั้งหลาย ทั้งหญิงชายและนงค์ท้าว ทั้งผู้บ่าวและผู้สาว ทั้งลูกอาว
และพ่อแม่ ทั้งเฒ่าแก่และลูกตา ทั้งท้าวพญาเสนาและอำมาตย์ ทั้งนักปราชญ์และปุโรหิต ทั้ง
บัณฑิตและชาวเมือง มีศรัทธาเฮืองพริ้วพร้อม ใจอ่อนน้อมในธรรม บางผ่องมีเงินคำตามแต่ได้ บาง
ผ่องมีดอกไม้และเผิงเทียน ใจเสถียรขมชื่นยกยื่นพร้อมกันมา มีชีราและเมียงหมาก หลายหลาก
พร้อมอาหาร มีเครื่องหวานเป็นเค้า คือว่าข้าวต้มและข้าวหนมประสมกับข้าวมธุปายาส ข้าวปาด
และข้าวมัน สัพพะสรรพ์ปิ้งจี้ หมกหมกหอมแกมแกม เป็นของแพงอันประณีตแซบซ้อยจิตเพิงใจ
มโนทัยตกแต่ง พร้อมกันแล้วจึงนำมาถวายบูชาเลิศแล้ว แต่พระแก้วเจ้าทั้งสามในอาฮามช่วงเขต
ถวายแต่เจ้ากุตุนวิเศษ ก็หากแล้วบรรจบ

บัดนี้ผู้ซำทั้งหลาย จึงประมวลมายังเครื่องบูชาทั้งหลาย ๒ ประการ คือ อามิสบูชา และ
ขันธบูชาภายในและภายนอก บูชาภายในคือจิตใจและขันธทั้งห้า แห่งผู้ซำทั้งหลายภายนอกนั้น
คือ ข้าวตอก ดอกไม้และธูปเทียนอันผู้ซำทั้งหลายได้ตั้งใจเสียนตั้งไว้ช่องหน้าแล้ว ก็จึงอธิษฐาน
ให้เป็น ๕ โกฎฐาส ปฐุมกฎฐาสถ้วนหนึ่งนั้น ผู้ซำทั้งหลาย ขอถวายสมมาบูชาแต่สัพพัญญูเจ้า
ตนเป็นเค้าไผดสัตว์โลกเนื่องนอก โกฎฐานอันถ้วนสองนั้น ผู้ซำทั้งหลาย ขอถวายสมมาบูชา
แต่นวโลกุตตรธรรมแก้วเจ้าดวงงาม โกฎฐานอันถ้วนสามนั้น ผู้ซำทั้งหลาย ขอถวายสมมาแต่
พระอริยสงฆ์ ตนทรงศิลาอันถ้วนสี่ โกฎฐานอันถ้วนสี่นั้นผู้ซำทั้งหลาย ขอถวายสมมาบูชาแต่สถูป
สุปพระพุทเจ้าและเจดีย์ ทั้งพระศรีมหาโพธิ์อันอยู่ในหมื่นโยชน์ชมพู ดูตระการงามในมนุษย์แหล่ง
หล้า โกฎฐานอันถ้วนห้า นั้น ผู้ซำทั้งหลาย ขอถวายสมมาบูชาแต่เทพบุตรเทพดาพระอินทร์
พระพรหม พญายมบาล ท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่ นางน้อยนาถเมฆลานางธรรณีอิสุรย์เป็นเค้า อันเป็น
เจ้าพสุธา ผู้ซำทั้งหลายบอจจักนับจักคนนาได้ ลำดับต่อเสียนกันมายังโทษอันเป็นเค้า トラบต่อ
เท่าบัดนี้ก็ดี โทษอันเกิดจากการวจี มโนทวารดีถึจิตใจ หลอนว่าได้ปากโผดและได้กล่าววาจา ได้

ครหาติเตียนพระพุทธรูปเจ้าว่าบ่งาม องค์ฮามันช่วงสูงสักสะหน้อย องค์น้อยนั้นยังต่ำ
พอประมาณองค์กลางนั้นหนาบางบ่ช้อยไซติ องค์ใหญ่เห็นว่าหนาโหดบ่เสมอกัน หลอนว่าได้
ติเตียนพระจอมธรรมว่ามีสี่อันเศร้าง ขอพระพุทธรูปเจ้าจงเฝดกุณา อย่าได้เป็นโทษานุโทษต้อง เป็น
บาปต้องอยู่ในวิภูสงสาร ก็ข้าเทอญ

ประการหนึ่ง ฝูงข้าทั้งหลายได้ตกแต่งทาน มีทั้งเครื่องหวานและเครื่องลุ่ม มีทั้งเครื่องต้ม
และเครื่องแกงหลอนว่ามีคำแดงตกใส่ เป็นฝูงใหม่ปลิวไป เป็นของสุตวิสัยบ่ผู้เมื่อ คือว่าเชื้อใจแล้ว
จึงนำมาถวายบูชาและเคนแจกแต่พระแก้วเจ้าทั้งสาม ในอาฮามช่วงเขตถวายแต่เจ้ากุตตนิเศษก็
หากแล้วบรรวน

บัดนี้ ฝูงข้าทั้งหลาย ทั้งตายายและเด็กน้อย ยืนละห้อยเล่นนำมา นำลูกตาและพ่อแม่ เขา
ผู้แต่เล่นและยินดี บางห้องตีหิงตีและนางช่าง บางห้องย่างไปมาตามภาษาเด็กน้อย บางห้องให้อื่น
อ้อยอยากกินนม บางห้องได้เหยียบถมเข้ามาในช่วงเขต บางห้องปลิดหมากไม้ผลา บางห้องปลิด
อัมพวามีม่วง บางห้องเล่นเต็นส่วงหยอดโยกันโรหันตาฮ้องให้ ได้ไม้ค้อนแล้วไล่ตีกันส่งเสียงน่นใน
วัด บ่สังัดเมื่อฟังธรรม เป็นคลองบ่ยาและประมาท หลอนว่าได้นั่งฮ่วมสาด และฮ่วมหนั่ง ได้
นั่งตำวหลังและตำวข้าง หลอนว่าได้ปล่อยข้างม้าและจัวควายเข้ามาในเขต ขอแก่เจ้าตนิเศษจง
อนุญาตให้ อย่าได้เป็นโทษโทษต้องเป็นบาปข้างนำไปสุตวิสัยเมื่อจักมรณาศ ครั้นว่าคละคลาด
แล้ว ขอให้ได้เมื่อเมืองแก้ว ชื่อนิรพาน ก็ข้าเทอญ

จัดตารโธ ธัมมา อันว่าธรรมทั้งสี่ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ จงประวัตตนาการ ใน
ขันธสันดานแห่งฝูงทั้งหลาย ทุกตน ทุกตน ก็ข้าเทอญ

ภาคผนวก จ

กิจกรรมบุญพระแห่หัวร้อยเอ็ด

ธงพระแห่ รอบบึงปลาญชัย

พิธีอัญเชิญพระอุปคุตที่หอพระอุปคุต

ขบวนแห่พระอุปคุตรอบเมืองร้อยเอ็ด

พิธีเจริญพระพุทธมนต์ฉลองพระอุปคุต บริเวณประรำพิธีเทศน์ผะเหวด

พระสงฆ์เตรียมเทศน์ผะเหวด

อุบาสกอุบาสิกา ร่วมฟังเทศน์ผะเหวด

ผู้วิจัยขอคำปรึกษาเกี่ยวกับเรื่องบุญพะเหวดร้อยเอ็ด
กับพระเดชพระคุณพระราชพรหมจริยาจารย์ วัดเวฬุวัน ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ดฝ่ายมหานิกาย

ผู้วิจัยกำลังสนทนากับชมราวาสที่เกี่ยวข้องกับการจัดงานบุญพะเหวด

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ- นามสกุล : พระมหาวิเชียร ฉายา วชิโร (ชาอินทร์)
- เกิด : วันพุธ ที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๐๔ (๔๕ ปี ณฐ)
- สถานที่เกิด : บ้านเลขที่ ๐๑๘ หมู่ที่ ๙ ตำบลสะอาด อำเภอน้ำพอง จังหวัด
ขอนแก่น
- ที่อยู่ปัจจุบัน : บ้านเลขที่ ๒ หมู่ที่ ๕ ตำบลทุ่งทอง อำเภอทรายทองวัฒนา จังหวัด
กำแพงเพชร
- อุปสมบทเมื่อ : วันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๒๕ วัดสันติวนาราม ตำบลท่ามะเขือ
อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร มีพระ.....
เป็นพระอุปัชฌาย์
- วุฒิทางธรรม : พ.ศ.๒๕๒๗ นักรธรรมชั้นเอก วัดจุฬามณี จังหวัดฉะเชิงเทรา
: พ.ศ.๒๕๔๙ เปรียญธรรม ๕ ประโยค สำนักเรียนวัดดาวดึงษาราม
กทม.
- วุฒิสามัญ : พ.ศ.๒๕๑๖ ประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนบ้านทุ่งทอง อำเภอทราย
ทองวัฒนา จังหวัดกำแพงเพชร
: พ.ศ. ๒๕๔๓ ศน.บ. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยา
เขตอีสาน
- ปัจจุบัน : วัดดาวดึงษาราม แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร
๑๐๑๗๐
- เข้าศึกษาชั้นปริญญาโทที่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อ
ปี พ.ศ.๒๕๕๑